

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
Π.Μ.Σ.: ΝΕΟΤΕΡΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ: ΙΣΤΟΡΙΑ,
ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ, ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: Λαογραφία και Ανθρωπολογία

Νεβεσκιώτης Ιωάννης

Οι ερασιτέχνες λαογράφοι στη Δυτική Μακεδονία και
η σχέση τους με την επιστήμη της Λαογραφίας.

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Νιτσιάκος Βασίλειος
Αφυπ. Καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Ιωάννινα 2026

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
Π.Μ.Σ.: ΝΕΟΤΕΡΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ: ΙΣΤΟΡΙΑ,
ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ, ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: Λαογραφία και Ανθρωπολογία

Νεβεσκιώτης Ιωάννης

Οι ερασιτέχνες λαογράφοι στη Δυτική Μακεδονία και
η σχέση τους με την επιστήμη της Λαογραφίας.

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Νιτσιάκος Βασίλειος

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

1. Νιτσιάκος Βασίλειος Αφυπ. Καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (επόπτης)
2. Κούζας Γεώργιος, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Φιλολογίας, ΕΚΠΑ
3. Δρίνης Ιωάννης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Ιωάννινα 2026

Amateur Folklorists in Western Macedonia and Their
Relationship to the Science of Folklore

© Νεβεσκιώτης, Ιωάννης, 2026

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ & ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η εργασία αυτή αποτελεί την πρώτη μου μεγάλης έκτασης ακαδημαϊκή μελέτη στην επιστήμη της Λαογραφίας και αφορά την περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας, και επομένως και την Κοζάνη, τον τόπο όπου μεγάλωσα και ζω. Συγκεκριμένα, το θέμα αφορά στους ερασιτέχνες λαογράφους της Δυτικής Μακεδονίας και τη σχέση τους με την επιστήμη της Λαογραφίας.

Αν και αρχική μου πρόθεση ήταν να διερευνήσω τη σχέση της επιστημονικής Λαογραφίας με την πρακτική των τοπικών πολιτιστικών/ λαογραφικών συλλόγων, διαπιστώθηκε γρήγορα – με τη συμβολή βέβαια του καθηγητή Βασίλη Νιτσιάκου, που είχα την τιμή να είναι ο επιβλέπων καθηγητής μου, ότι οι απαιτήσεις μιας τέτοιας πολυεπίπεδης προσέγγισης θα υπερέβαιναν τα όρια μιας μεταπτυχιακής εργασίας.

Ως εκ τούτου, το θέμα της διπλωματικής έπρεπε να επαναπροσδιοριστεί. Η παρούσα μορφή του θέματος προτάθηκε από τον κ. Νιτσιάκο, που όχι μόνο γνωρίζει ότι η περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας απ’ όπου κατάγομαι, διαθέτει τη δική της λαογραφική παράδοση και έντονη δραστηριότητα πλήθους ερασιτεχνών ερευνητών, αλλά είναι και βαθύς γνώστης του επιστημονικού αντικειμένου σε ακαδημαϊκό επίπεδο όσο και των πρακτικών δυσκολιών στο πεδίο. Γι’ αυτό αντιπρότεινε το συγκεκριμένο θέμα. Η επιλογή αυτή αποδείχθηκε καλύτερη, καθώς είναι πιο διαχειρίσιμη και παρέχει στον μελετητή μια πρώτη επαφή με το αντικείμενο και τους ανθρώπους της Λαογραφίας.

Στις ευχαριστίες μου, λοιπόν, δεν θα μπορούσα να μην ξεκινήσω από τον καθηγητή Βασίλη Νιτσιάκο. Με το πλούσιο επιστημονικό έργο του και τη δίκαιη και ισότιμη αντιμετώπιση των φοιτητών του, αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για όλους όσοι τον παρακολουθήσαμε από τα υποχρεωτικά και επιλεγόμενα μαθήματα των προπτυχιακών σπουδών μας, έως το παρών μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών, στις αίθουσες του Πανεπιστημίου και στο πεδίο. Δεν θα επεκταθώ περισσότερο, καθώς η πιο ουσιαστική ευχαριστία συνίσταται στη διατήρηση του μέτρου και στην αποφυγή συναισθηματισμών που δεν έχουν θέση στην επιστημονική σκέψη.

Μαζί με το σύνολο των καθηγητών του ΠΜΣ.: *Νεότερος και Σύγχρονος Κόσμος: Ιστορία, Λαογραφία, Ανθρωπολογία του τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας*

του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, θα ήθελα να ευχαριστήσω τη Διευθύντρια του Προγράμματος του Μεταπτυχιακού, Λήδα Παπαστεφανάκη, για την εύρυθμη λειτουργία του προγράμματος.

Ακολουθώντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους ερασιτέχνες λαογράφους, μελετητές και συλλέκτες λαογραφικού υλικού που συνεργάστηκαν ως συνεντευξιαζόμενοι στην παρούσα εργασία. Ιδιαίτερη μνεία οφείλω στον αείμνηστο Γεώργιο Μπόντα, ο οποίος έφυγε από τη ζωή πλήρης ημερών, λίγους μήνες μετά την ολοκλήρωση της συνέντευξής μας και των συζητήσεων που είχαμε αναπτύξει, αφήνοντας πίσω του ένα πλούσιο υλικό για την αγαπημένη του Σιάτιστα.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, και ειδικότερα τη σύζυγό μου, Ελένη Μελά. Ως σύντροφος και επιστήμονας της παιδαγωγικής, της δημοσιογραφίας και της ιταλικής φιλολογίας, παρότι κατά το διάστημα εκπόνησης της παρούσας εργασίας κλήθηκε να αντεπεξέλθει στις αυξημένες απαιτήσεις του δικού της μεταπτυχιακού προγράμματος, του ρόλου της ως μητέρα και στις ανάγκες της καθημερινότητας, ήταν πάντα διαθέσιμη με ενθουσιασμό να συζητά και να ακούει την εργασία μου, δίνοντάς μου ιδέες και κουράγιο να συνεχίσω, πιστεύοντας σε μένα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	9
ABSTRACT.....	100
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	111
ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	14
1. Η Επιστήμη της Λαογραφίας.....	14
1.1 Τι είναι και τι μελετά η επιστήμη της Λαογραφίας.....	14
1.2. Σύγχρονη ελληνική Λαογραφία.....	16
1.2.1. Το κοινωνικό πλαίσιο της σύγχρονης λαογραφίας.....	16
1.2.2. Προσανατολισμοί και σχέσεις με άλλες επιστήμες.....	17
1.2.3. Σύγχρονες ερευνητικές μέθοδοι: η επιτόπια έρευνα, ο αυτοαναφορικός λόγος, η βιογραφία.....	19
1.3. Φορείς διάδοσης του παραδοσιακού πολιτισμού: Ερασιτέχνες λαογράφοι, πολιτιστικοί σύλλογοι, λαογραφικά μουσεία και τοπικές συλλογές.....	20
2. Ερασιτεχνισμός και Λαογραφία.....	27
2.1. Εννοιολογική αποσαφήνιση των όρων «ερασιτεχνισμός» και «ερασιτέχνης».....	27
2.2. Η συμβολή των ερασιτεχνών στην καταγραφή του λαϊκού πολιτισμού.....	29
2.3. Η κριτική των ακαδημαϊκών λαογράφων προς τους ερασιτέχνες.....	31
2.4. Συμπερασματικά για τον ρόλο των ερασιτεχνών λαογράφων.....	33
ΜΕΡΟΣ Β΄: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	35
3. Μεθοδολογία: Σχεδιασμός και Υλοποίηση της Έρευνας.....	35
3.1. Απώτερος σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα.....	35
3.2. Είδος έρευνας.....	36
3.3. Συλλογή Δεδομένων: Συνεντεύξεις και Μελέτες Περίπτωσης.....	37
3.4. Μεθοδολογία της εμπειρικής έρευνας.....	39

ΜΕΡΟΣ Γ΄: ΟΙ ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΕΣ ΛΑΟΓΡΑΦΟΙ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ – ΕΡΕΥΝΑ & ΔΕΔΟΜΕΝΑ	41
4. Το προφίλ των Λαογράφων της Δυτικής Μακεδονίας και η σχέση τους με την επιστήμη της Λαογραφίας	41
4.1. Ο λαϊκός πολιτισμός της Δυτικής Μακεδονίας συνοπτικά.....	41
4.2. Τοπικότητα και Βιωματική Καταγραφή: Παραδείγματα Ερασιτεχνών Λαογράφων ανά Νομό της Δυτικής Μακεδονίας	43
4.3. Μελέτες περιπτώσεων (Case Studies)	53
4.3.1. Γεώργιος Μ. Μπόντας.....	53
4.3.2. Ανδρέας Κωνσταντινίδης.....	57
4.3.4. Ματίνα Τσικριτζή-Μόμτσιου	68
4.3.5. Ελένη Μαρούδη.....	74
4.3.6. Νικόλαος Σταμκόπουλος.....	79
4.3.7. Ιωάννης Γ. Κορκάς	84
ΕΥΡΗΜΑΤΑ	87
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	89
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	86
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: Απομαγνητοφωνήσεις συνεντεύξεων	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II: Ημερολόγιο έρευνας και αναστοχαστικές σημειώσεις πεδίου.....	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III: Τεκμήρια	

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει ερασιτέχνες λαογράφους της Δυτικής Μακεδονίας και τη σχέση τους με την επιστήμη της Λαογραφίας. Η μελέτη κινείται σε δύο άξονες. Αρχικά, επιχειρείται η καταγραφή και μια πρώτη χαρτογράφηση προσώπων που έχουν ασχοληθεί συστηματικά με τη συλλογή, καταγραφή και δημοσίευση λαογραφικού υλικού στην περιοχή, με αναφορά στην εντοπιότητά τους και τις θεματικές ενασχόλησής τους. Πρέπει να σημειωθεί ότι η αναφορά στα πρόσωπα αυτά δεν είναι εξαντλητική, αλλά εστιάζει σε περιπτώσεις που αποτυπώνουν ανάγλυφα την τοπική ερευνητική δραστηριότητα. Σε δεύτερο επίπεδο, η έρευνα εμβαθύνει μέσω επτά (7) μελετών περίπτωσης ατόμων από τρεις διαφορετικές γενιές προκειμένου να διερευνηθεί το προφίλ τους σε βάθος.

Η έρευνα ακολουθεί ποιοτική προσέγγιση και συνδυάζει διαχρονική και συγχρονική οπτική. Η διαχρονική διάσταση αφορά στη μελέτη του έργου παλαιότερων ερασιτεχνών λαογράφων της περιοχής μέσω βιβλιογραφικής και αρχειακής ανασκόπησης. Η συγχρονική διάσταση βασίζεται κυρίως στη λήψη συνεντεύξεων από ερασιτέχνες λαογράφους του Νομού Κοζάνης, με σκοπό να διερευνηθούν οι θεματικές που προσεγγίζουν, τα κίνητρα ενασχόλησής τους με τη Λαογραφία, τον τρόπο εργασίας τους, καθώς και την αυτοαντίληψή τους σε σχέση με τη λαογραφική επιστήμη. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη στάση τους απέναντι στον όρο «λαογράφος», εξετάζοντας αν τον αποδέχονται, αν τον περιορίζουν με τον προσδιορισμό «ερασιτέχνης» ή αν τον απορρίπτουν εξ' ολοκλήρου, θεωρώντας την ακαδημαϊκή εξειδίκευση απαραίτητη προϋπόθεση για τη χρήση του τίτλου.

Οι συνεντεύξεις οργανώθηκαν γύρω από κοινούς θεματικούς άξονες, επιτρέποντας τη συγκριτική αποτύπωση τάσεων χωρίς πρόθεση γενίκευσης. Τα ευρήματα αναδεικνύουν ότι οι ερασιτέχνες λαογράφοι δεν συγκροτούν μια ομοιογενή ομάδα, αλλά παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις ως προς τα κίνητρα, τη σχέση τους με την επιστημονική γνώση και τον τρόπο προσέγγισης της λαογραφικής πρακτικής. Κοινός παρονομαστής αποτελεί η ισχυρή σύνδεση με τον τόπο και η επιθυμία διάσωσης της τοπικής μνήμης και του λαϊκού πολιτισμού. Συμπερασματικά, η εργασία συμβάλλει στην κατανόηση της ερασιτεχνικής λαογραφίας ως ενός ενδιάμεσου πεδίου ανάμεσα στη βιωματική γνώση και την ακαδημαϊκή Λαογραφία.

Λέξεις Κλειδιά: ερασιτέχνες λαογράφοι, Δυτική Μακεδονία, μεθοδολογία

ABSTRACT

The present master's thesis examines amateur folklorists in Western Macedonia and their relationship with the science of Folklore. The study is structured around two main axes. Initially, it attempts to record and provide a preliminary mapping of individuals who have been systematically involved in the collection, documentation, and publication of folklore material in the region, referring to their locality and thematic areas of interest. It should be noted that this record is not exhaustive; instead, it focuses on cases that vividly illustrate local research activity. At a second level, the research delves deeper through six (6) case studies of individuals from three different generations, in order to investigate their profiles in depth.

The research follows a qualitative approach, combining diachronic and synchronic perspectives. The diachronic dimension involves the study of the work of earlier amateur folklorists in the region through bibliographic and archival review. The synchronic dimension is primarily based on interviews conducted with six amateur folklorists from the Prefecture of Kozani, aiming to explore their thematic focuses, their motivations for engaging with Folklore, their working methods, as well as their self-perception in relation to the academic discipline of Folklore. Particular emphasis is placed on their stance towards the term "folklorist," examining whether they accept it, limit it with the qualifier "amateur," or reject it entirely, considering academic specialization a necessary prerequisite for the use of the title.

The interviews were semi-structured and organized around common thematic axes, allowing for a comparative depiction of trends without the intention of generalization. The findings highlight that amateur folklorists do not constitute a homogeneous group but present variations in their motivations, their relationship with scientific knowledge, and their approach to folklore practice. A common denominator is the strong connection to their place of origin and the desire to preserve local memory and folk culture. In conclusion, this thesis contributes to the understanding of amateur folklore as an intermediate field between experiential knowledge and academic Folklore.

Keywords: amateur folklorists, Western Macedonia, self-perception, qualitative research, folk culture, local memory.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επιστήμη της Λαογραφίας στην Ελλάδα συμπληρώνει περισσότερο από έναν αιώνα ζωής και βρίσκεται σε μια κρίσιμη φάση αναστοχασμού της πορείας της. Ενώ στα πρώτα της βήματα, ως «εθνική επιστήμη», εστίαζε στην τεκμηρίωση της ιστορικής συνέχειας του έθνους, στη σύγχρονη εποχή έχει μετεξελιχθεί σε κοινωνική επιστήμη που μελετά τον λαϊκό πολιτισμό ενταγμένο στις κοινωνικές δομές και την ιστορικότητά του. Παράλληλα με την ακαδημαϊκή της θεσμοθέτηση, η ενασχόληση με τον λαϊκό πολιτισμό υπήρξε πάντα ένα πεδίο έντονης δραστηριότητας για μη ειδικούς, ερασιτέχνες ερευνητές, οι οποίοι, κινούμενοι από αγάπη για τον γενέθλιο τόπο, κατέγραφαν και διέσωζαν τεκμήρια της παράδοσης.

Η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία με τίτλο «Οι ερασιτέχνες Λαογράφοι στη Δυτική Μακεδονία και η σχέση τους με την επιστήμη της Λαογραφίας» εστιάζει ακριβώς σε αυτή την κατηγορία ερευνητών. Η επιλογή της Δυτικής Μακεδονίας δεν είναι τυχαία, καθώς πρόκειται για έναν χώρο με τη δική του χαρακτηριστική λαογραφική παράδοση, αλλά και πεδίο δράσης πλήθους τοπικών ερασιτεχνών ερευνητών.

Η επιστήμη της Λαογραφίας στην Ελλάδα, από τη συγκρότησή της έως και σήμερα, γεννήθηκε και αναπτύχθηκε σε μεγάλο βαθμό μέσα από το έργο των ερασιτεχνών ερευνητών. Ωστόσο, η έλλειψη ενός αυστηρού θεσμικού πλαισίου εκτός του ακαδημαϊκού χώρου, αναφορικά με το ποιος νομιμοποιείται να συλλέγει, να δημοσιεύει λαογραφικό υλικό και να ασχολείται εν γένει με το αντικείμενο, δημιούργησε και συντηρεί μια διαρκή ασάφεια. Η ασάφεια αυτή δεν αφορά μόνο στην ταυτότητα του «λαογράφου», αλλά επεκτείνεται και στο ερώτημα εάν είναι απαραίτητο να ακολουθείται μια συγκεκριμένη επιστημονική μεθοδολογία κατά τη συλλεκτική και ερευνητική διαδικασία.

Υπό αυτό το πρίσμα, η μελέτη των ερασιτεχνών λαογράφων καθίσταται εξαιρετικά σημαντική, διότι φωτίζει μια αμφιλεγόμενη αλλά ουσιώδη πτυχή της παραγωγής της λαογραφικής γνώσης. Από τη μία πλευρά, η «ακαδημαϊκή» Λαογραφία άσκησε συχνά κριτική στον ερασιτεχνισμό για έλλειψη μεθόδου και σύγχυση ως προς

το περιεχόμενο του όρου «Λαογραφία». Από την άλλη, νεότερες θεωρήσεις, όπως του Στάθη Δαμιανάκου¹, αναγνωρίζουν ότι οι καταγραφές των ερασιτεχνών, ακόμη και μέσω της «παρέκκλισης» τους από τα ακαδημαϊκά πρότυπα, καταφέρνουν να αναδείξουν τη βιωματική διάσταση και τη σημασία της «μικρής κοινότητας», προσφέροντας μια πιο άμεση επαφή με τον λαϊκό πολιτισμό.

Η συμβολή της παρούσας εργασίας έγκειται στην ανάδειξη του προφίλ και του έργου των σύγχρονων ερασιτεχνών λαογράφων της Δυτικής Μακεδονίας. Σε μια εποχή που η επιστήμη αναζητά νέους δρόμους μέσω της διεπιστημονικότητας και της βιογραφικής μεθόδου, η συστηματική καταγραφή των κινήτρων και των πρακτικών αυτών των ανθρώπων προσφέρει πολύτιμα δεδομένα για το πώς προσλαμβάνεται, νοηματοδοτείται και αναπαράγεται η έννοια της «παράδοσης» σε τοπικό επίπεδο σήμερα.

Κύριος σκοπός της εργασίας είναι η σκιαγράφηση της ταυτότητας των ερασιτεχνών λαογράφων στον Νομό Κοζάνης και η διερεύνηση της σχέσης τους με την επιστημονική Λαογραφία, η διερεύνηση του κατά πόσον το έργο τους διέπεται από τις βασικές μεθοδολογικές αρχές της επιστήμης της Λαογραφίας.. Η έρευνα επιχειρεί να απαντήσει στα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

- **Ποιοι είναι οι ερασιτέχνες λαογράφοι της περιοχής;** Ποιο είναι το κοινωνικό και επαγγελματικό τους προφίλ, το μορφωτικό τους επίπεδο και οι θεματικές που επιλέγουν;
- **Ποια είναι η σχέση τους με την επιστήμη της Λαογραφίας;** Ποια είναι τα κίνητρα της ενασχόλησής τους; Πώς αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους και τη συμβολή τους; Ακολουθούν κάποια συγκεκριμένη μεθοδολογία και πώς αυτή συνομιλεί ή αποκλίνει από τα ακαδημαϊκά πρότυπα;

Μέσα από τη μελέτη περιπτώσεων (case studies) ερευνητών διαφορετικών γενεών και ενδιαφερόντων, η εργασία φιλοδοξεί να συμβάλει στον διάλογο μεταξύ της επίσημης επιστημονικής λαογραφίας και της τοπικής ενασχόλησης με τη λαογραφία,

¹ Βασίλης Ντισιάκος, «Κριτικές. Ο διάλογος του Στ. Δαμιανάκου με τη λαογραφία», στο *Προσανατολισμοί: Μία κριτική εισαγωγή στη Λαογραφία*, 2η έκδ. (Αθήνα: Κριτική, 2014), 145

αναγνωρίζοντας τη δυναμική της τοπικότητας ως θεμελιώδους διάστασης της πολιτισμικής ταυτότητας.

Η παρούσα εργασία, λοιπόν, δομείται σε τρία μέρη και τέσσερα κύρια κεφάλαια, ακολουθώντας λογική που συνδυάζει θεωρητική θεμελίωση, μεθοδολογική αιτιολόγηση και εμπειρική ανάλυση. Συγκεκριμένα: στο Μέρος Α΄ (Θεωρητικό Πλαίσιο) παρουσιάζεται η επιστήμη της Λαογραφίας, η ιστορική της συγκρότηση και οι σχέσεις της με συναφείς επιστήμες· στο Μέρος Β΄ αναπτύσσεται λεπτομερώς η μεθοδολογία της έρευνας (σχεδιασμός, δείγμα, εργαλεία, προβλήματα και αναστοχασμός του ερευνητή)· και στο Μέρος Γ΄ (Εμπειρική Έρευνα) καταγράφονται τα προφίλ των ερασιτεχνών λαογράφων, οι μελέτες περίπτωσης και η ανάλυση των συνεντεύξεων. Η εργασία ολοκληρώνεται με κεφάλαιο συμπερασμάτων, συνοπτικά ευρήματα και έναν επίλογο που προτείνει πρακτικές και μελλοντικές ερευνητικές κατευθύνσεις. Ακολουθούν μετά τη Βιβλιογραφία το Παράρτημα Ι με τις απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις και το Παράρτημα ΙΙ με το ψηφιοποιημένο Ημερολόγιο έρευνας και αναστοχασμού του ερευνητή.

Η έρευνα επικεντρώθηκε στους/στις ερασιτέχνες λαογράφους της Περιφερειακής Ενότητας Κοζάνης και βασίστηκε σε βιβλιογραφική/αρχειακή επισκόπηση και σε έξι (6) ημι-δομημένες συνεντεύξεις.

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. Η Επιστήμη της Λαογραφίας

1.1 Τι είναι και τι μελετά η επιστήμη της Λαογραφίας

Η επιστήμη της Λαογραφίας αποτελεί ένα πεδίο που, διαχρονικά, επιφορτίστηκε με τη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού², μια έννοια που στην Ελλάδα απέκτησε ιδιαίτερο ιδεολογικό βάρος³. Ωστόσο ο ορισμός του αντικειμένου της λαογραφίας δεν πρέπει να θεωρείται δόγμα αλλά ανοιχτό πεδίο που επιτρέπει αναθεωρήσεις, διαμορφωμένο από το ιστορικό πλαίσιο και την επιστημονική οπτική κάθε εποχής.⁴

Η εμφάνιση της Λαογραφίας στην Ελλάδα στα τέλη του 19ου αιώνα και η θεσμοθέτησή της στις αρχές του 20ού (1908-1909) εξυπηρέτησε την εθνική ιδεολογία, επιδιώκοντας να αποδείξει τη συνέχεια του ελληνικού έθνους από την αρχαιότητα⁵. Ο πατέρας της Λαογραφίας στην Ελλάδα, ο Νικόλαος Πολίτης, στο καταστατικό του άρθρο με τίτλο «Λαογραφία» στο ομότιτλο περιοδικό ορίζει τη λαογραφία ως την εξέταση των εκδηλώσεων του «ψυχικού και κοινωνικού βίου του λαού» που γίνονται κατά παράδοση.⁶ Η προσέγγιση αυτή έδινε προτεραιότητα στα «μνημεία του λόγου» (πνευματικό επίπεδο), θεωρώντας τα ως μνημεία της εθνικής ψυχής⁷. Ωστόσο, ο ορισμός του Πολίτη δέχτηκε κριτική για την αποσιώπηση του υλικού βίου, η οποία οφειλόταν στις ιδεαλιστικές και εθνικές προτεραιότητες εκείνης της περιόδου⁸.

Η αναθεώρηση του Στίλπωνα Κυριακίδη πρότεινε έναν απλούστερο ορισμό: η λαογραφία είναι η «επιστήμη του λαϊκού πολιτισμού»⁹. Ο Κυριακίδης διεύρυνε το αντικείμενο περιλαμβάνοντας τον υλικό βίο και έθεσε ως βασικά χαρακτηριστικά του

² Βασίλης Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί: Μια κριτική εισαγωγή στη Λαογραφία*, 2η έκδ., Αθήνα: Πλέθρον, 2014, 25.

³ Vassilis Nitsiakos, "Introduction: Folklore in Greece (1945-1990). The political dimension of its orientation and institutionalization," στο *The Anthropological Field on the Margins of Europe, 1945-1991*, επιμ. Α. Bošković και C. Hann (Berlin: LIT-Verlag, 2013), 1-8. Βασίλης Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί*, 111-126.

⁴ Βασίλης Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί*, 15-25.

⁵ Vassilis Nitsiakos, "Introduction: Folklore in Greece...", 1.

⁶ Βασίλης Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί*, 17.

⁷ Στο ίδιο, 166-168.

⁸ Στο ίδιο, 18-25.

⁹ Στο ίδιο, 25.

λαϊκού πολιτισμού: το «κατά παράδοσιν», το «αυθόρμητον» και το «ομαδικόν» (δημοτικόν), σε αντίθεση με τον «επίσημο» πολιτισμό που χαρακτηρίζεται από τον ορθολογισμό και την ατομικότητα¹⁰.

Η Λαογραφία λοιπόν αρχικά αναπτύχθηκε ως μια «εθνική επιστήμη» με αντικείμενο το έθνος και προσανατολισμό την εθνική συνέχεια. Αντίθετα, η Κοινωνική Ανθρωπολογία εμφανίστηκε ως «διεθνής επιστήμη» που εστιάζει στη λειτουργία της μικρής κοινότητας στο παρόν¹¹. Ενώ η παραδοσιακή λαογραφία αναζητούσε «επιβιώσεις» του παρελθόντος, η σύγχρονη τάση επιβάλλει τη μελέτη της «συμβίωσης» παλαιών και νέων στοιχείων¹².

Μεταγενέστεροι ερευνητές αναδιαμόρφωσαν το γνωστικό αντικείμενο: ο Δ. Λουκάτος διατήρησε τη διάταξη του Πολίτη, διακρίνοντας τη «φιλολογική» και «εθιμική» λαογραφία. Ο Μ.Γ. Μερακλής όρισε τη λαογραφία ως μελέτη πολιτισμών σε εθνικό επίπεδο, εντάσσοντας τον υλικό βίο στην κοινωνική συγκρότηση. Η Α. Κυριακίδου-Νέστορος ταύτισε τον λαϊκό πολιτισμό με την παραδοσιακή κοινωνία της Τουρκοκρατίας, προτείνοντας τη μέθοδο της «ιστορικής εθνογραφίας».¹³

Σήμερα, η επιστήμη μετατοπίζεται από την περιγραφή της εθνικής ομοιογένειας στην ανάλυση της κοινωνικής πολυπλοκότητας, ενσωματώνοντας την ιστορικότητα και την τοπικότητα ως θεμελιώδεις διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητας¹⁴. Είναι μια επιστήμη που αναλύει τον πολιτισμό ως ένα δυναμικό σύνολο κοινωνικών πρακτικών.

¹⁰ Στο ίδιο, 167-169.

¹¹ Στο ίδιο, 27-51.

¹² Vassilis Nitsiakos, "Introduction: Folklore in Greece (1945-1990). The political dimension of its orientation and institutionalization," στο *The Anthropological Field on the Margins of Europe, 1945-1991*, επιμ. Α. Bošković και C. Hann (Berlin: LIT-Verlag, 2013), 1' Βασιλίας Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί*, 22-23.

¹³ Βασιλίας Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί*, 169-173.

¹⁴ Στο ίδιο, 224-225.

1.2. Σύγχρονη ελληνική Λαογραφία

1.2.1. Το κοινωνικό πλαίσιο της σύγχρονης λαογραφίας

Η μετάβαση από την παραδοσιακή στην αποκαλούμενη «σύγχρονη» ελληνική λαογραφία δεν αποτέλεσε μια απλή χρονολογική εξέλιξη, αλλά μια βαθιά επιστημολογική τομή που επαναπροσδιόρισε τη σχέση της επιστήμης με το αντικείμενό της. Ενώ η κλασική λαογραφία του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα παρέμενε εγκλωβισμένη στην αναζήτηση της εθνικής συνέχειας και της επιβίωσης αρχαίων στοιχείων, η σύγχρονη λαογραφική σκέψη, ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1960 και μετά, άρχισε να αντιλαμβάνεται τον λαϊκό πολιτισμό ως μια δυναμική κοινωνική κατασκευή που υπόκειται σε διαρκείς μετασχηματισμούς.¹⁵ Αυτή η στροφή σηματοδότησε την εγκατάλειψη του «επιβιωτισμού» και την υιοθέτηση μιας πιο κριτικής και αναλυτικής ματιάς, η οποία θέτει στο επίκεντρο τον άνθρωπο ως ενεργό κοινωνικό υποκείμενο και όχι ως παθητικό φορέα κληρονομημένων εθίμων.

Ένα ιστορικό παράδειγμα αυτής της στροφής στο πεδίο της έρευνας εντοπίζεται στη δραστηριότητα ορισμένων εξωπανεπιστημιακών ερευνητών κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Όπως παρατηρεί ο Ευθύμιος Παπαταξιάρχης¹⁶, τότε διαμορφώνεται ένα παράλληλο ρεύμα λαογραφίας της ερευνητικής πράξης, το οποίο συνομιλεί ρητά με την ανθρωπολογία και υιοθετεί τις βασικές μεθοδολογικές της αρχές, κρατώντας αποστάσεις από τη λόγια, εξ καθέδρας ακαδημαϊκή λαογραφία. Η εστίαση στην άμεση παρατήρηση του παρόντος απομάκρυνε την έρευνα από τις παραδοσιακές ιδεολογικές δεσμεύσεις για την εθνική συνέχεια, με κυριότερα δείγματα το έργο της Αγγελικής Χατζημιχάλη και της Κατερίνας Κακούρη. Στο ίδιο πλαίσιο, ο Γεώργιος Κούζας¹⁷ αναφέρει ότι αυτό το πλούσιο εθνογραφικό έργο ώθησε ορισμένους ανθρωπολόγους να θεωρήσουν προσωπικότητες όπως η Μέλπω Λογοθέτη-Μερλιέ και ο Δημήτριος Λουκόπουλος ως προδρομικές μορφές της κοινωνικής ανθρωπολογίας στην Ελλάδα.

¹⁵ Vassilis Nitsiakos, «Folklore in Greece (1945-1990): The political dimension of its orientation and institutionalization», στο *The Anthropological Field on the Margins of Europe, 1945–1991*, επιμ. Aleksandar Bošković και Chris Hann, Berlin: LIT-Verlag, 2013, 4.

¹⁶ Παπαταξιάρχης, «Η κοινωνική ανθρωπολογία στη μεταπολεμική Ελλάδα», σελ. 129-132.

¹⁷ Γεώργιος Κούζας, «Μετεβλήθησαν όμως οι ιστορικά και κοινωνικά συνθήκες. Μεθοριακές κοινωνικο-ιστορικές συνθήκες και πρωτοποριακή εθνογραφία. Ο Γεώργιος Α. Μέγας, οι εξω-πανεπιστημιακοί λαογράφοι και η έρευνα στον αστικό χώρο την περίοδο 1935-1947», στο *Πρακτικά Ημερίδας: Ο Γεώργιος Α. Μέγας και η Ελληνική Λαογραφία. Αφιέρωμα στα 40 χρόνια από την εκδήμιά του*, επιμ. Μ. Γ. Βαρβούνης και Γ. Κούζας, Παράρτημα 19 της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας (Αθήνα, 2018), 119-138.

Η Μερλιέ καινοτόμησε εισάγοντας τη μέθοδο της πολυτοπικής εθνογραφίας στον προσφυγικό αστικό χώρο και επιλέγοντας τη μακρόχρονη συμβίωση με τους Μικρασιάτες πρόσφυγες για την ολιστική καταγραφή της καθημερινότητάς τους, αντί για την άκαμπτη χρήση ερωτηματολογίων και τη λημματογραφική μέθοδο. Από την άλλη πλευρά, ο Λουκόπουλος επικεντρώθηκε στον υλικό πολιτισμό και κατέγραψε με επιστημονική ειλικρίνεια τη γλωσσική ετερότητα και την τουρκοφωνία των προσφύγων από τα Φάρασα της Καππαδοκίας. Η καταγραφή αυτή, μάλιστα, υποστηρίχθηκε ενεργά από τον τότε διευθυντή του Λαογραφικού Αρχείου, Γεώργιο Μέγα, ο οποίος αρνήθηκε να αποσιωπήσει τη ζωντανή αυτή πραγματικότητα χάριν μιας τεχνητής και ωραιοποιημένης ομοιογένειας.

1.2.2. Προσανατολισμοί και σχέσεις με άλλες επιστήμες

Οι σύγχρονοι προσανατολισμοί της λαογραφίας στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται από μια έντονη επιθυμία για διεπιστημονικότητα. Ο Βασίλης Νιτσιάκος τονίζει ότι η λαογραφία πρέπει να λειτουργεί σε στενή συνάφεια με την Κοινωνική Ανθρωπολογία¹⁸ και την Ιστορία, αποφεύγοντας τον παλιό επιστημονικό απομονωτισμό. Ενώ η κλασική λαογραφία εστίαζε στη συλλογή υλικού, η σύγχρονη εστιάζει στη θεωρητική ερμηνεία. Το αντικείμενο μελέτης μετατοπίζεται από την περιγραφή της «εθνικής ομοιογένειας» στην ανάλυση της «κοινωνικής πολυπλοκότητας».

Μια κεντρική θέση στη σύγχρονη λαογραφική θεωρία κατέχει η έννοια της τοπικότητας. Ο χώρος δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως ένα ουδέτερο γεωγραφικό υπόβαθρο, αλλά ως «βιωμένος τόπος» που φέρει κοινωνικά και πολιτισμικά νοήματα. Η μελέτη της τοπικότητας επιτρέπει στον λαογράφο να κατανοήσει πώς οι παγκόσμιες ή εθνικές διαδικασίες προσλαμβάνονται και μετασχηματίζονται σε τοπικό επίπεδο.¹⁹ Αυτός ο προσανατολισμός διαφοροποιεί τη λαογραφία από την ανθρωπολογία: ενώ η ανθρωπολογία συχνά αναζητά γενικά ερμηνευτικά σχήματα, η λαογραφία επιμένει στην ιστορικότητα και την ιδιαιτερότητα του κάθε τόπου, εξετάζοντας πώς οι

¹⁸ Βασίλης Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί*, 27-51.

¹⁹ Βασίλης Νιτσιάκος, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*, 5η έκδ., Ιωάννινα: Ισνάφι, 2016, Εισαγωγή

κοινωνικές δομές όπως η συγγένεια, η παραγωγή και η οργάνωση του χώρου, εξελίσσονται διαχρονικά.

Στο πλαίσιο αυτό, ο κάθε τόπος λειτουργεί σαν μια «ψηφίδα (πολιτισμού)» που συμπληρώνει και διαμορφώνει τον παγκόσμιο πολιτισμό. Αν και συνήθως υπάρχει ο φόβος ότι η παγκοσμιοποίηση θα ισοπεδώσει και θα εξαφανίσει τους τοπικούς πολιτισμούς, η σύγχρονη βιβλιογραφία μάς βοηθάει να δούμε το θέμα πιο σφαιρικά. Η παγκοσμιοποίηση δεν φέρνει μόνο απειλές, αλλά συχνά δημιουργεί νέες μορφές προβολής, αναδιατύπωσης και αξιοποίησης της τοπικής πολιτισμικής ιδιαιτερότητας. Η παγκοσμιοποίηση γίνεται η αφορμή για τις τοπικές κοινωνίες να ξαναδοούν την κληρονομιά τους, να την «επαναδημιουργήσουν» (remaking) και να την κάνουν ορατή και αναγνωρίσιμη έξω από τα σύνορά τους σύμφωνα με τον Scott A. Lukas²⁰. Όπως τονίζει και ο Andy Pratt, η σύγχρονη πολιτισμική οικονομία δεν καταργεί την τοπικότητα, αλλά αντίθετα στηρίζεται πάνω στις ιδιαίτερες τοπικές ταυτότητες για να αναπτυχθεί²¹.

Η παγκοσμιοποίηση δεν οδηγεί μόνο σε αποδυνάμωση των τοπικών πολιτισμών, αλλά συχνά δημιουργεί νέες μορφές προβολής, αναδιατύπωσης και αξιοποίησης της τοπικής πολιτισμικής ιδιαιτερότητας. Μέσα στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, η ανάγκη για ανάκτηση του τύπου συνιστά μια ενεργή διαδικασία «επαναδημιουργίας» (remaking) της κληρονομιάς, όπου οι τοπικές κοινότητες αναδιατυπώνουν και ανασηματοδοτούν τις παραδόσεις τους προκειμένου να αποκτήσουν πολιτισμική ορατότητα σε περιφερειακή, εθνική και διεθνή κλίμακα²². Στο ίδιο πλαίσιο, ο Andy Pratt υποστηρίζει ότι η πολιτισμική οικονομία οργανώνεται γύρω από συγκεκριμένες χωρικές και τοπικές ιδιαιτερότητες, γεγονός που αναδεικνύει την τοπικότητα ως δυναμικό πεδίο σύγχρονης πολιτισμικής παραγωγής και συγκρότησης ταυτοτήτων ως ενεργό παράγοντα της σύγχρονης πολιτισμικής παραγωγής.

²⁰ Scott A. Lukas, "Heritage as Remaking: Locating Heritage in the Contemporary World," in *The Oxford Handbook of Public Heritage Theory and Practice*, ed. Angela M. Labrador and Neil Asher Silberman (Oxford Handbooks Online, 2018), doi:10.1093/oxfordhb/9780190676315.013.10. Βλ. επίσης Barbara Kirshenblatt-Gimblett, "Intangible Heritage as Metacultural Production," *Museum International* 56, no. 1/2 (2004): 52–65.

²¹ Andy C. Pratt, "The Cultural Economy: A Call for Spatialized 'Production of Culture' Perspectives," *International Journal of Cultural Studies* 7, no. 1 (2004): 117–128.

²² Σχετικά με τη σχέση τοπικότητας, πολιτισμικής παραγωγής και παγκοσμιοποίησης βλ. Barbara Kirshenblatt-Gimblett, "Intangible Heritage as Metacultural Production," *Museum International* 56, no. 1/2 (2004): 52–65· καθώς και Andy C. Pratt, "The Cultural Economy: A Call for Spatialized 'Production of Culture' Perspectives," *International Journal of Cultural Studies* 7, no. 1 (2004): 117–128.

Αυτός ο προσανατολισμός διαφοροποιεί τη λαογραφία από την ανθρωπολογία· ενώ η ανθρωπολογία συχνά αναζητά γενικά σχήματα, η λαογραφία επιμένει στην ιστορικότητα και την ιδιαιτερότητα του κάθε τόπου, εξετάζοντας πώς οι κοινωνικές δομές (συγγένεια, παραγωγή, οργάνωση του χώρου) εξελίχθηκαν διαχρονικά.

Η σχέση με την Ιστορία είναι επίσης θεμελιώδης. Η σύγχρονη λαογραφία δεν ενδιαφέρεται για μια αφηρημένη «ιστορία του έθνους», αλλά για την «ιστορία από τα κάτω». Εξετάζει πώς οι απλοί άνθρωποι βίωσαν τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα και πώς αυτά εγγράφηκαν στη συλλογική τους μνήμη²³ Αυτή η προσέγγιση επιτρέπει τη μελέτη της ετερότητας και των μειονοτικών ομάδων, οι οποίες συχνά αποσιωπούνταν από την επίσημη εθνική λαογραφία. Έτσι, η λαογραφία μετατρέπεται σε μια επιστήμη που αναλύει τις σχέσεις εξουσίας και τη συγκρότηση της ταυτότητας μέσα από την πολιτισμική δράση.

1.2.3. Σύγχρονες ερευνητικές μέθοδοι: η επιτόπια έρευνα, ο αυτοαναφορικός λόγος, η βιογραφία

Σε επίπεδο μεθοδολογίας²⁴, η σύγχρονη λαογραφία έχει εγκαταλείψει την απλή συλλογή πληροφοριών μέσω συμπλήρωσης ερωτηματολογίων -μια διαδικασία αρκετά παθητική- και έχει υιοθετήσει τη συμμετοχική επιτόπια έρευνα, δανειζόμενη εργαλεία από την εθνογραφία. Ο ερευνητής δεν είναι πλέον ένας απόμακρος παρατηρητής, αλλά εμπλέκεται ενεργά στη ζωή της κοινότητας (συμμετοχική παρατήρηση)²⁵, προσπαθώντας να κατανοήσει την εσωτερική λογική των φαινομένων. Καλείται να ζήσει μέσα στην κοινότητα που μελετά, να κατανοήσει τη γλώσσα της, τους κώδικές της και να δει τον κόσμο μέσα από τα μάτια των υποκειμένων²⁶. Η επιτόπια έρευνα αποσκοπεί στην κατανόηση της κοινωνικής εμπειρίας.

Ένα από τα πιο σημαντικά εργαλεία της σύγχρονης μεθοδολογίας είναι και ο αυτοαναφορικός λόγος. Η λαογραφία αντιμετωπίζει τις αφηγήσεις των ανθρώπων ως αντικειμενικές πηγές πληροφοριών, αλλά και ως διαδικασίες συγκρότησης του εαυτού

²³ Βασίλης Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί*:

²⁴ Στο ίδιο. 53-109.

²⁵ Μ. Γ. Βαρβούνης – Γ. Χ. Κούζας, *Εισαγωγή στην Αστική Λαογραφία. Θεωρητικές προσεγγίσεις, μεθοδολογία, θεματικές*, Αθήνα: Παπαζήσης, 2019, σελ. 281-282.

²⁶ Βασίλης Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί*, 53-109.

και της μνήμης τους. Ο τρόπος που κάποιος μιλά για το παρελθόν του, οι λέξεις που επιλέγει και οι σιωπές του, αποκαλύπτουν το πώς αντιλαμβάνεται τη θέση του στον κόσμο²⁷.

Σε αυτό το πλαίσιο, η βιογραφική μέθοδος και οι ιστορίες ζωής²⁸ αποκτούν κεντρική σημασία. Μέσα από τη βιογραφία ενός ατόμου, ο λαογράφος μπορεί να ανιχνεύσει τις ευρύτερες κοινωνικές και ιστορικές δυνάμεις που διαμόρφωσαν μια ολόκληρη κοινότητα. Η βιογραφία επιτρέπει τη σύνδεση του «μικρού» (το άτομο) με το «μεγάλο» (η κοινωνία). Επιπλέον, η σύγχρονη έρευνα δίνει έμφαση στην αυτοκριτική του ερευνητή: ο λαογράφος οφείλει να αναγνωρίζει τη δική του υποκειμενικότητα και το πώς η παρουσία του επηρεάζει το πεδίο της έρευνας.

Τέλος, η μελέτη των υλικών καταλοίπων και της οργάνωσης του χώρου χρησιμοποιείται ως μέθοδος για την ανίχνευση κοινωνικών δομών. Όπως αναλύει ο Νιτσιάκος, η αποτύπωση των κοινωνικών σχέσεων στον χώρο (π.χ. η διάταξη των σπιτιών σε ένα χωριό, η χρήση των κοινόχρηστων χώρων) αποτελεί έναν «αλάνθαστο οδηγό» για την κατανόηση της κοινωνικής ιεραρχίας και της οργάνωσης της παραγωγής.²⁹ Επίσης η μελέτη της τοπικότητας συνδέεται πλέον άρρηκτα με τον χώρο, ο οποίος εκτός από ένα σκηνικό, είναι και μια θεμελιώδης διάσταση της πολιτισμικής ταυτότητας που εγγράφει πάνω της, τις κοινωνικές σχέσεις. Η σύγχρονη μεθοδολογία είναι, λοιπόν, μια σύνθεση εμπειρικής παρατήρησης, αναλυτικής σκέψης και ευαισθησίας απέναντι στον λόγο των υποκειμένων, καθιστώντας τη λαογραφία μια επιστήμη ικανή να ερμηνεύσει τις βαθύτερες δομές της ανθρώπινης ύπαρξης.

1.3. Φορείς διάδοσης του παραδοσιακού πολιτισμού: Ερασιτέχνες λαογράφοι, πολιτιστικοί σύλλογοι, λαογραφικά μουσεία και τοπικές συλλογές

Η «διαχείριση» και η «διάδοση» του παραδοσιακού πολιτισμού στη σύγχρονη Ελλάδα δεν αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο των πανεπιστημιακών εδρών ή των κρατικών ερευνητικών κέντρων. Αντιθέτως, συγκροτείται κυρίως μέσα από ένα

²⁷ Στο ίδιο.

²⁸ Βαρβούνης – Κούζας, ό.π., σελ.

²⁹ Βασίλης Νιτσιάκος, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*, ό.π., σελ.

πολυεπίπεδο δίκτυο φορέων και υποκειμένων, όπου η επίσημη επιστήμη συναντά τη λαϊκή πρωτοβουλία και τον εθελοντισμό (όπως πολιτιστικούς συλλόγους και τοπικά/λαογραφικά μουσεία, ερασιτέχνες συλλέκτες κ.ά). Τα πανεπιστήμια θα μπορούσαν να διαχειρίζονται τον παραδοσιακό πολιτισμό, και σε ορισμένες περιπτώσεις αρχίζει να συμβαίνει αυτό- μέσω της διαδικασίας που η Barbara Kirshenblatt-Gimblett ορίζει ως «μεταπολιτισμική παραγωγή» (metacultural production)³⁰. Η ακαδημαϊκή κοινότητα δεν «διαδίδει» την παράδοση με την έννοια της βιωματικής αναπαραγωγής εθίμων, αλλά παράγει έναν επιστημονικό λόγο γύρω από αυτήν, μετασχηματίζοντάς την σε αντικείμενο κριτικής ανάλυσης, τεκμηρίωσης και αξιολόγησης. Μέσα από τη διδασκαλία και την έρευνα, τα πανεπιστήμια προσδίδουν επιστημονικό κύρος σε επιλεγμένες πτυχές του λαϊκού βίου, προσφέροντάς τους μια «δεύτερη ζωή» και συμβάλλοντας στη θεσμική τους θωράκιση και στη διαμόρφωση της δημόσιας εικόνας της κληρονομιάς. Αντίθετα, οι τοπικοί ερασιτεχνικοί φορείς επιλέγουν μια πιο βιωματική και επιτελεστική διαχείριση, προτάσσοντας την εντοπιότητα και το συναίσθημα. Όπως επισημαίνει και ο Παρασκευάς Ποτηρόπουλος, η ανάγκη για τη διατήρηση της τοπικής μνήμης έχει οδηγήσει στην εμφάνιση πληθώρας φορέων, οι οποίοι λειτουργούν ως διαμεσολαβητές ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν³¹.

Κεντρικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία κατέχουν οι πολιτιστικοί σύλλογοι, οι οποίοι γνώρισαν μια εκρηκτική ανάπτυξη, ιδιαίτερα μετά τη δεκαετία του 1970. Οι σύλλογοι αυτοί, λειτουργώντας ως φορείς συσπείρωσης των μελών μιας κοινότητας (είτε στον τόπο καταγωγής είτε στα αστικά κέντρα), αναλαμβάνουν το έργο της «αναβίωσης»³² εθίμων, της διοργάνωσης εορταστικών εκδηλώσεων και της

³⁰ Kirshenblatt-Gimblett, ό.π., σ. 52-65.

³¹ Παρασκευάς Ποτηρόπουλος, «Δημήτρης Καλούσιος: ο σεμνός και ακούραστος ερευνητής, τόπων και ανθρώπων, της ιστορίας και του πολιτισμού τους», εισήγηση στην ημερίδα *Ερασιτέχνες λαογράφοι, Λαογραφία και τοπική μνήμη*, Μαρσούκι, 8 Αυγούστου 2014, δημοσιευμένο στον *Πρωινό Λόγο* Τρικάλων, Φεβρουάριος 2015.

³² Τα εισαγωγικά χρησιμοποιούνται εδώ για να υποδηλώσουν ότι η διαδικασία αυτή δεν αποτελεί μια αυτούσια επιστροφή σε μια χαμένη πραγματικότητα ή μια αυτούσια επιβίωση· στην πραγματικότητα, ένα έθιμο δεν αναβιώνει ποτέ ακριβώς όπως ήταν, καθώς αλλάζει το πλαίσιο, ο σκοπός και η λειτουργία του. Η αναβίωση είναι μια επιτελεστική πράξη που επιλέγει στοιχεία του παρελθόντος και τα προσαρμόζει στις ανάγκες και την αισθητική του παρόντος, μετατρέποντας την τελετουργία σε σύγχρονο κοινωνικό γεγονός. Η δραστηριότητα αυτή συνιστά μια σύγχρονη αναπαράσταση ή «διαμεσολάβηση» (cultural brokerage), όπως θα έλεγε ο Robert Baron. Οι σύλλογοι λειτουργούν ως «μεσίτες» (cultural brokers) που μεταφέρουν στοιχεία από το παρελθόν στο σήμερα. Η «αναβίωση» μπαίνει σε εισαγωγικά ακριβώς επειδή είναι μια αναπαράσταση (representation) διαμεσολαβημένη από αυτούς τους φορείς. Ο Baron τονίζει ότι οι αναπαραστάσεις δεν είναι απλές αντιγραφές ή μιμήσεις της πραγματικότητας, αλλά

διδασκαλίας παραδοσιακών χωρών. Οι σύλλογοι αυτοί συχνά μετατρέπουν την παράδοση από «βιωμένη εμπειρία» σε «θέαμα», διαδικασία που αν και ενέχει τον κίνδυνο της φολκlorικής αλλοίωσης, αποτελεί ταυτόχρονα έναν ισχυρό μηχανισμό συγκρότησης της συλλογικής ταυτότητας.³³

Παράλληλα με τους συλλόγους, τα λαογραφικά μουσεία και οι τοπικές συλλογές αποτελούν τους φυσικούς χώρους εναπόθεσης των υλικών καταλοίπων του παρελθόντος. Τα μουσεία αυτά εκτός απο αποθήκες αντικειμένων, είναι και ιδεολογικοί χώροι όπου η κοινότητα επιλέγει τί θα θυμάται και τί θα λησμονεί. Η ίδρυσή τους οφείλεται συχνά στην ιδιωτική πρωτοβουλία συλλεκτών, οι οποίοι με προσωπικό μόχθο συγκεντρώνουν εργαλεία, ενδυμασίες και σκεύη, προσπαθώντας να διασώσουν τον υλικό πολιτισμό που χάνεται. Η σημασία αυτών των συλλογών είναι τεράστια για τη λαογραφική έρευνα, καθώς παρέχουν στον επιστήμονα ερευνητή έτοιμο υλικό για μελέτη, το οποίο διαφορετικά θα είχε καταστραφεί.³⁴ Ωστόσο, ο Νιτσιάκος προειδοποιεί ότι η έκθεση των αντικειμένων αυτών συχνά αποσυνδέεται από το κοινωνικό τους πλαίσιο, οδηγώντας σε μια αισθητικοποιημένη³⁵ και αποστειρωμένη εικόνα του λαϊκού βίου³⁶.

Στο επίκεντρο όλων αυτών των φορέων βρίσκεται ο ερασιτέχνης λαογράφος, το πρόσωπο που ενσαρκώνει τη συγκινησιακή σχέση με την παράδοση. Ο ερασιτέχνης λαογράφος, σύμφωνα με τον Ποτηρόπουλο, είναι συνήθως ένας «τοπικός λόγιος», ένας

εργαλεία που οργανώνουν και ερμηνεύουν τον κόσμο, επηρεασμένα από τις σύγχρονες ανάγκες και την ιδεολογία αυτού που τις δημιουργεί. Robert Baron, "Theorizing Public Folklore Practice — Documentation, Genres of Representation, and Everyday Competencies," *Journal of Folklore Research* 36, no. 2/3 (1999): 185–201.

³³ Βασίλης Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί*: .

³⁴ Παρασκευάς Ποτηρόπουλος, «Δημήτρης Καλούσιος...»

³⁵ Η προειδοποίηση αυτή για την αισθητικοποιημένη εικόνα του λαϊκού βίου αποκτά σήμερα μια νέα διάσταση: η αισθητικοποίηση δεν περιορίζεται πλέον μόνο στα υλικά αντικείμενα (όπως, για παράδειγμα, μια φορεσιά σε μια μουσειακή προθήκη), αλλά επεκτείνεται στην παράδοση ως συνολική εμπειρία (experience-based heritage). Η συμμετοχή σε ένα δρώμενο ή ένα πανηγύρι μετατρέπεται σε μια αισθητική εμπειρία που καταναλώνεται ως επιλογή «τρόπου ζωής» (lifestyle). Αυτή η μετατόπιση από το υλικό αντικείμενο στο «βίωμα» ενέχει τον κίνδυνο να αποκοπεί η παράδοση από το ιστορικό και κοινωνικό της βάθος, μετατρέποντάς την σε ένα απλό σκηνικό για τη συγκρότηση σύγχρονων, συχνά εφήμερων, ταυτοτήτων. Όπως αναλύει ο Michael Owen Jones, η παράδοση χρησιμοποιείται πλέον συχνά από τα άτομα για τη «συμβολική συγκρότηση του εαυτού»: η ενασχόληση με τη λαογραφία (για παράδειγμα, μέσω της συμμετοχής σε χορευτικούς συλλόγους) αποτελεί μια επιλογή lifestyle που βοηθά το σύγχρονο άτομο να ικανοποιήσει την ανάγκη του να «ανήκει» κάπου. Michael Owen Jones, "Tradition' in Identity Discourses and an Individual's Symbolic Construction of Self," *Western Folklore* 59, no. 2 (2000): 116–141.

³⁶ Βασίλης Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί*: .

άνθρωπος με βαθιά αγάπη για τον τόπο του, ο οποίος αφιερώνει τη ζωή του στην καταγραφή πληροφοριών, τη συλλογή εγγράφων και τη φωτογράφιση του λαϊκού βίου. Η δράση του ερασιτέχνη χαρακτηρίζεται από έναν ενθουσιασμό που συχνά υπερβαίνει τα όρια της επιστημονικής αυστηρότητας, αλλά ταυτόχρονα διαθέτει μια αυθεντικότητα που λείπει από τον ακαδημαϊκό ερευνητή. Ο ερασιτέχνης είναι ο «άνθρωπος εκ των έσω» (insider), ο οποίος κατέχει τους κώδικες της κοινότητας και μπορεί να προσεγγίσει πηγές και αφηγήσεις που ένας ξένος ερευνητής θα δυσκολευόταν να εντοπίσει.³⁷

Η σχέση ανάμεσα στον ερασιτέχνη και την επιστήμη της Λαογραφίας είναι αμφίδρομη αλλά και συχνά συγκρουσιακή. Από τη μία πλευρά, η ακαδημαϊκή κοινότητα επικρίνει τον ερασιτεχνισμό για έλλειψη θεωρητικού πλαισίου, μεθοδολογική προχειρότητα και τάση προς την εξιδανίκευση του παρελθόντος. Ο Βασίλης Νιτσιάκος επισημαίνει ότι η ευκολία με την οποία κάποιος αυτοαποκαλείται «λαογράφος» έχει οδηγήσει σε μια σύγχυση, όπου η επιστημονική ανάλυση συγχέεται με τη συναισθηματική παρουσίαση.³⁸ Από την άλλη πλευρά, ο Ποτηρόπουλος τονίζει ότι χωρίς το έργο των ερασιτεχνών, η επιστημονική Λαογραφία θα στερούνταν το μεγαλύτερο μέρος του πρωτογενούς υλικού της. Οι ερασιτέχνες είναι αυτοί που «οργάνουν» την ύπαιθρο, που καταγράφουν τα τοπωνύμια, που διασώζουν τα ιδιωματικά λεξιλόγια και που δημιουργούν τις βάσεις δεδομένων πάνω στις οποίες θα εργαστεί αργότερα ο ακαδημαϊκός.³⁹

Επιπλέον, οι ερασιτέχνες λαογράφοι λειτουργούν ως θεματοφύλακες της τοπικής μνήμης. Σε μια εποχή παγκοσμιοποίησης, όπου οι τοπικές ιδιαιτερότητες απειλούνται με ισοπέδωση, ο ερασιτέχνης αναδεικνύει τη μοναδικότητα του μικρόκοσμου του. Μέσα από τοπικά έντυπα, εφημερίδες και πλέον ιστολόγια (blogs), διαχέει τη γνώση στην κοινότητα, ενισχύοντας τη συνοχή της. Το έργο του δεν απευθύνεται σε μια κλειστή ομάδα επιστημόνων, αλλά στους ίδιους τους κατοίκους του τόπου, επιτελώντας μια κοινωνική λειτουργία, αυτή της αυτογνωσίας της κοινότητας, φυσικά όταν γίνεται σωστά.

³⁷ Παρασκευάς Ποτηρόπουλος, «Δημήτρης Καλούσιος: ο σεμνός και ακούραστος ερευνητής», εισήγηση, 2014, 44.

³⁸ Βασίλης Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί*:

³⁹ Παρασκευάς Ποτηρόπουλος, «Δημήτρης Καλούσιος»

Ο Βασίλης Νιτσιάκος ορίζει αυτό το πεδίο δράσης ως «Δημόσια Λαογραφία»⁴⁰, ένα φαινόμενο που στην ελληνική πραγματικότητα συχνά διολισθαίνει σε αντιεπιστημονικές, συναισθηματικές ή ακόμη και εθνικιστικές ατραπούς. Σύμφωνα με αυτή την οπτική, στη δημόσια σφαίρα κυριαρχεί μια στρεβλή αντίληψη για την παράδοση, η οποία εργαλειοποιείται μέσω της εξιδανίκευσης του παρελθόντος και του άκριτου τοπικισμού. Οι ερασιτέχνες που υπηρετούν αυτή την εκδοχή της Λαογραφίας τείνουν να αναζητούν εμμονικά συνδέσεις με την κλασική αρχαιότητα, επιχειρώντας να αποδείξουν μια βιολογική ή πολιτισμική «καθαρότητα της φυλής». Σε αυτό το πλαίσιο, κάθε στοιχείο πολιτισμικής πρόσληψης ή αλλαγής απορρίπτεται ως «νόθευση» της αυθεντικότητας, ενώ επιστημονικοφανείς θεωρίες και παρετυμολογίες επιστρατεύονται για να στηρίξουν την υποτιθέμενη ιστορική συνέχεια.

Αυτός ο «φολκλωρικός ορυμαγδός», όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, βρίσκει πρόσφορο έδαφος στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τα οποία συχνά αναπαράγουν με άκριτο αυτοματισμό μια επικίνδυνη προγονοπληξία. Η κατάσταση αυτή οδηγεί αναπόφευκτα στην υποβάθμιση της επιστήμης, θέτοντας επιτακτικά το ερώτημα για τον ρόλο του επαγγελματία λαογράφου στις σύγχρονες συνθήκες: αρκεί η απλή κριτική αξιοποίηση του υλικού που παράγουν οι ερασιτέχνες ή μήπως η επιστημονική κοινότητα οφείλει να παρέμβει θεσμικά, θέτοντας όρους και όρια στην ενασχόληση με το αντικείμενο; Το δίλημμα παραμένει αν η επίσημη Λαογραφία πρέπει να μελετά αυτά τα φαινόμενα απλώς ως «νέο υλικό» ή αν οφείλει να παρέμβει ενεργά στη διαμόρφωση της κοινής αντίληψης για το παρελθόν, στοχεύοντας στη συλλογική αυτογνωσία της κοινωνίας, απαλλαγμένη από ιδεοληψίες.

Παρά την ορθώς ασκούμενη κριτική για την έλλειψη μεθοδολογικής αυστηρότητας, δεν μπορεί να αγνοηθεί το γεγονός ότι οι ερασιτέχνες και λαογράφοι αποτελούν τους «ανιχνευτές» πεδίου. Η άμεση πρόσβαση στις πηγές και η σχέση εμπιστοσύνης που οικοδομούν με την κοινότητα τούς επιτρέπει να διασώζουν υλικό που διαφορετικά θα χανόταν. Το έργο τους —είτε πρόκειται για προσωπικές συλλογές είτε για τοπικά δημοσιεύματα— αποτελεί τη «βάση» πάνω στην οποία μπορεί να

⁴⁰ Βασίλης Νιτσιάκος, Βασίλης. *Εθνο-οικο-τοπικά*. (Ιωάννινα: Ισνάφι, 2022), 13-15.

στηριχθεί η επιστημονική ανάλυση, διασφαλίζοντας ότι ο λαϊκός πολιτισμός παραμένει ένα ζωντανό στοιχείο της κοινωνικής ταυτότητας και όχι ένα απολιθωμένο έκθεμα⁴¹.

Οι ερασιτέχνες λαογράφοι, οι πολιτιστικοί σύλλογοι και τα τοπικά μουσεία, παρά τις όποιες μεθοδολογικές αδυναμίες τους, αποτελούν ένα δυναμικό δίκτυο φορέων που τροφοδοτεί διαρκώς τη λαογραφική έρευνα. Η συμβολή τους δεν περιορίζεται μόνο στη συλλογή και διάσωση πρωτογενούς υλικού, αλλά επεκτείνεται και στη δημιουργία πολιτιστικών πρακτικών και δημόσιων εκδηλώσεων, όπως μουσικοχορευτικές παραστάσεις, «αναβιώσεις» εθίμων, εκπαιδευτικά προγράμματα, τοπικές εκδόσεις, πολιτιστικές περιηγήσεις, τουριστικές δράσεις, παραγωγή οπτικοακουστικού υλικού και συμμετοχή σε διαδικασίες ανάδειξης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέσα από αυτές τις δράσεις παράγονται δημόσιοι λόγοι γύρω από την παράδοση, την τοπική ταυτότητα και την πολιτισμική κληρονομιά, οι οποίοι διαμορφώνουν τον τρόπο με τον οποίο η ίδια η κοινότητα αντιλαμβάνεται και παρουσιάζει τον εαυτό της.

Παράλληλα, οι ερασιτέχνες λαογράφοι συχνά λειτουργούν ως θεματοφύλακες της τοπικής μνήμης και ως εκπρόσωποι της κοινότητας στον δημόσιο χώρο, καθώς καλούνται να εκφράσουν άποψη για το «τοπικό», το «παραδοσιακό» και το «αυθεντικό». Με αυτόν τον τρόπο, η δράση τους αποκτά όχι μόνο πολιτισμική αλλά και κοινωνική ή ακόμη και πολιτική διάσταση, ιδιαίτερα όταν συνδέεται με ζητήματα πολιτιστικής προβολής και τοπικής «ορατότητας»⁴².

Η επιστημονική Λαογραφία οφείλει να αναγνωρίσει αυτή τη συμβολή και να αναπτύξει ουσιαστικές μορφές διαλόγου και συνεργασίας με τις τοπικές κοινότητες και τους φορείς τους, ώστε το υλικό και η εμπειρία που παράγονται σε τοπικό επίπεδο να αξιοποιούνται με επιστημονική τεκμηρίωση και κριτική προσέγγιση.⁴³ Η περίπτωση των ερασιτεχνών της Δυτικής Μακεδονίας, που αποτελεί το αντικείμενο της παρούσας

⁴¹ Νιτσιάκος, Βασίλης, *Εθνο-οικο-τοπικά*, 19.

⁴² Για τη σημασία της πολιτισμικής ορατότητας (visibility) μέσω των δημόσιων παρουσιάσεων της λαογραφίας, βλ. Robert Baron, *ό.π.*, σ. 185–201. Αντίστοιχα, για μια κριτική προσέγγιση, η Lau προειδοποιεί ότι αυτή η ορατότητα μπορεί να οδηγήσει σε μια επιφανειακή αντιμετώπιση της παράδοσης, όπου ο πολιτισμός μετατρέπεται σε ένα απλό καταναλωτικό προϊόν και θέαμα στο πλαίσιο της σύγχρονης πολυπολιτισμικότητας. Βλ. Kimberly J. Lau, “Serial Logic: Folklore and Difference in the Age of Feel-Good Multiculturalism,” *The Journal of American Folklore* 113, no. 447 (2000): 70–82.

⁴³ Βασίλης Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί*: καθώς και Robert Baron, “Theorizing Public Folklore Practice: Documentation, Genres of Representation, and Everyday Competencies,” *Journal of Folklore Research* 36, no. 2/3 (1999): 185–201.

εργασίας, εντάσσεται ακριβώς σε αυτό το πλαίσιο, όπου η τοπική δράση συνδέεται με ζητήματα πολιτισμικής διαχείρισης, δημόσιας εκπροσώπησης της κοινότητας και συγκρότησης της τοπικής ταυτότητας.

2. Ερασιτεχνισμός και Λαογραφία

2.1. Εννοιολογική αποσαφήνιση των όρων «ερασιτεχνισμός» και «ερασιτέχνης»

Η κατανόηση του ρόλου των ερασιτεχνών λαογράφων προϋποθέτει την εννοιολογική αποσαφήνιση των όρων «ερασιτέχνης» και «ερασιτεχνισμός». Σύμφωνα με τα ερμηνευτικά λεξικά⁴⁴, η λέξη ερασιτέχνης προέρχεται από το “ερασι-“, δηλαδή από το ρήμα “έραμαι” = “αγαπώ” (όπως στο “εραστής”) και το “-τέχνης” (από την “τέχνη”) και αποτελεί απόδοση του γαλλικού “amateur”. Στην πρώτη της σημασία δηλώνει «αυτόν που ασχολείται με έναν τομέα δραστηριότητας περισσότερο για ευχαρίστηση παρά για οικονομικό κέρδος, που δεν ασκεί μια τέχνη επαγγελματικά⁴⁵», ενώ το αντίθετό του είναι ο επαγγελματίας. Η δεύτερη, κακόσημη χρήση -αυτός που στερείται επαγγελματισμού, συστηματικότητας ή ειδικών γνώσεων- αποδίδει ουσιαστικά στον ερασιτέχνη προχειρότητα, απουσία μεθόδου και ανευθυνότητα.

Ο Μπαμπινιώτης αναλύοντας την ετυμολογική και ιστορική προέλευση της λέξης αναφέρει ότι το λατινικό *amator* («εραστής») οδήγησε στη γαλλική λέξη *amateur*, η οποία τον 15ο αιώνα σήμαινε «εραστής της τέχνης» κι από αυτή τη δεύτερη ο Γεώργιος Στρατήγης πλάθει το 1887 τη λέξη ερασιτέχνης, κατ’ αναλογία προς το καλλιτέχνης ή λογοτέχνης. Παράλληλα, η ιταλική λέξη *dilettante* (από το *dilettare*, «τέρπομαι, διασκεδάζω») υιοθετείται με την ίδια σημασία, φέροντας όμως σταδιακά μειωτική χροιά, καθώς συνδέεται με την επιφανειακή ή μη επαγγελματική ενασχόληση κάποιου με την τέχνη ή τον ασχολούμενο σε έναν τομέα χωρίς επαρκή γνώση.

Η λέξη ερασιτεχνισμός⁴⁶ που εμφανίστηκε λίγα χρόνια αργότερα (1894) ορίζεται αντίστοιχα ως «η ερασιτεχνική ενασχόληση κάποιου με κάτι» αλλά και, σε υποτιμητική χρήση, ως «εργασία χωρίς οργάνωση και αξιοπιστία, που δεν παρέχει εχέγγυα ποιότητας⁴⁷».

⁴⁴ Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, 2η έκδ. (Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, 2002), 666–667.

⁴⁵ Στο ίδιο.

⁴⁶ Ο Μιχάλης Μερακλής φαίνεται να προτιμά τον όρο «ερασιτεχνία» (1887). Για το πώς αντιλαμβάνεται τον όρο σε σχέση με τη Λαογραφία βλ. Μιχάλης Γ. Μερακλής «Η ερασιτεχνία ως αξία. Ζητήματα θεωρίας της Λαογραφίας», *Μεσσηνιακό Ημερολόγιο* 3 (2009), σελ. 17-28.

⁴⁷ Στο ίδιο.

Αυτή η ετυμολογική και σημασιολογική διαδρομή δείχνει ότι ο ερασιτέχνης είναι πρωτίστως εραστής της δραστηριότητάς του και ασχολείται με αυτήν από βαθύ ενδιαφέρον και αγάπη· η αρνητική διάσταση προκύπτει όταν η αγάπη δεν συνοδεύεται από μέθοδο και συνέπεια.

Στην καθημερινή χρήση, η έννοια του ερασιτεχνισμού εκτείνεται σε πολλούς τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας: ερασιτέχνες φωτογράφοι, χορευτές, μουσικοί, ηθοποιοί, ποιητές, ποδοσφαιριστές, ζωγράφοι, αστρονόμοι⁴⁸, αρχαιολόγοι, ραδιοερασιτέχνες⁴⁹ κ.ά.. Στους τομείς αυτούς ο όρος «ερασιτέχνης» δεν φέρει απαραίτητα αρνητικό φορτίο· συχνά μάλιστα προσδίδει κύρος, καθώς δηλώνει εσωτερικό κίνητρο, αυθεντικότητα και ανεξαρτησία από εμπορικούς ή βιοποριστικούς σκοπούς.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η άποψη του σκηνοθέτη Νίκου Παναγιωτόπουλου, ο οποίος σε συνέντευξή του στη Νατάσσα Μπακογιαννοπούλου (περιοδικό Γυναίκα, 1973) αυτοπροσδιορίζεται ως ερασιτέχνης σκηνοθέτης και εξηγεί τη στάση του απέναντι στον επαγγελματισμό:

«Και λοιπόν; Ποιο είναι το πρόβλημα; [...] Εγώ από τη μεριά μου είμαι ένας ερασιτέχνης σκηνοθέτης που έχει πίσω του δεκαπέντε χρόνια κινηματογράφο. [...] Άλλωστε δεν μ' αρέσουν οι επαγγελματίες. Μέσα στη λέξη ερασιτέχνης υπάρχει η λέξη εραστής και η λέξη τέχνη. Μέσα στη λέξη επαγγελματίας δεν υπάρχει τίποτα»⁵⁰.

Η τοποθέτηση του Παναγιωτόπουλου συνοψίζει τη θετική σημασία της λέξης όπως την περιγράφει ο Μπαμπινιώτης: ο ερασιτέχνης είναι ο δημιουργός που κινείται από αγάπη, όχι από υποχρέωση· που εργάζεται για το ίδιο το αντικείμενο και όχι για την αγορά. Επομένως, η χρήση του όρου ερασιτέχνης δεν υποδηλώνει πάντα απειρία, αλλά μια στάση ζωής που τοποθετεί το πάθος πάνω από την τεχνική τελειότητα.

⁴⁸ Για περισσότερα βλ. Frank W. Hyde, *Radio Astronomy for Amateurs*, 1st American ed. (New York: Norton, 1963) και J. B. Sidgwick, *Amateur Astronomer's Handbook*, 3rd ed., prep. R. C. Gamble (London: Faber and Faber Ltd, 1971)

⁴⁹ Για περισσότερα για την κοινωνική προσφορά των ραδιοερασιτεχνών σε περιπτώσεις κατάρρευσης δικτύων και εκτάκτων αναγκών βλ. J. Schaap, *Radio amateurisme ondes courtes*, Bibliothèque Technique Philips (Paris: Dunod, 1964)

⁵⁰ Νίκος Παναγιωτόπουλος, συνέντευξη στη Νατάσσα Μπακογιαννοπούλου, στο Επάγγελμα: Ερασιτέχνης σκηνοθέτης. Κείμενα – συνεντεύξεις (Αθήνα: Αιγόκερως, 1992), 11–12. Πρώτη δημοσίευση στο περιοδικό Γυναίκα (1973).

Αντίθετα, στον χώρο των λεγόμενων θετικών επιστημών, ο όρος «ερασιτέχνης» αποκτά συχνά αρνητικό τόνο, καθώς η εγκυρότητα προϋποθέτει ειδική γνώση και μεθοδολογία. Ένας «ερασιτέχνης φυσικός» ή «ερασιτέχνης αρχαιολόγος» δύσκολα θα θεωρηθεί ισότιμος ερευνητής, όχι επειδή του λείπει το ενδιαφέρον, αλλά επειδή παραβιάζει τα όρια της επιστημονικής πειθαρχίας. Η διαφορά αυτή είναι κρίσιμη για να κατανοηθεί γιατί στην Λαογραφία, ως ανθρωπιστική επιστήμη, ο ερασιτεχνισμός άλλοτε λειτουργεί εποικοδομητικά κι άλλοτε αντιφατικά.

2.2. Η συμβολή των ερασιτεχνών στην καταγραφή του λαϊκού πολιτισμού

Η συγκρότηση της ελληνικής Λαογραφίας ως επιστημονικού πεδίου υπήρξε μια διαδικασία άρρηκτα συνδεδεμένη με τη δραστηριότητα των μη επαγγελματιών ερευνητών. Ο Νικόλαος Πολίτης, φιλόλογος στο επάγγελμα, μπορεί να θεωρηθεί «ερασιτέχνης» με τη θετική έννοια του όρου: δεν ήταν επαγγελματίας λαογράφος – δεν υπήρχε άλλωστε τότε θεσμοθετημένη τέτοια ειδικότητα – αλλά υπήρξε εραστής της λαϊκής παράδοσης και θεμελιωτής της ελληνικής Λαογραφίας. Η στροφή του αυτή προς την έρευνα του λαϊκού βίου δεν γεννήθηκε σε κενό, αλλά τροφοδοτήθηκε από την έντονη πνευματική κινητοποίηση του 19ου αιώνα. Όπως επισημαίνει ο Μανόλης Γ. Βαρβούνης, η αμφισβήτηση της ελληνικής συνέχειας από τον Fallmerayer δημιούργησε μια «πραγματική κοσμογονία», αναγκάζοντας την ελληνική λογισύνη να αναζητήσει στα επιμέρους στοιχεία του λαϊκού βίου τις αποδείξεις της ιστορικής επιβίωσης του έθνους⁵¹.

Σε αυτό το πλαίσιο, ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα, λόγιοι όπως ο Σπ. Ζαμπέλιος, αλλά και φορείς όπως το Πανεπιστήμιο Αθηνών και ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως, άρχισαν να συγκεντρώνουν και να δημοσιεύουν πάσης φύσεως λαογραφικές πληροφορίες ή διοργάνωναν συστηματικές μαζικές συλλογές υλικού.⁵² Η πρακτική αυτή της περισυλλογής στοιχείων για τα ήθη και τα έθιμα κυρίως από τον κόσμο της εκπαίδευσης προϋπήρχε λοιπόν της επίσημης

⁵¹ Μανόλης Γ. Βαρβούνης, «Ιστορική πορεία της ελληνικής λαογραφίας: από τη λαογραφική παρατήρηση και καταγραφή στη σύγχρονη επιστημονική θεώρηση», στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διευθ.), *Ελληνική Λαογραφία. Ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικές*, τόμ. Α', Αθήνα: Ηρόδοτος 2012, σελ. 50-55

⁵² Στο ίδιο, σελ. 54.

ίδρυσης του κλάδου, έχοντας τις ρίζες της όπως προείπαμε στα μέσα του 19ου αιώνα και απέκτησε σταδιακά πιο οργανωμένη μορφή, μέσα από τη διενέργεια διαγωνισμών και την έκδοση εγκυκλίων από επίσημους εκπαιδευτικούς φορείς⁵³.

Έτσι, η καταλυτική παρουσία του Ν.Γ. Πολίτη υπήρξε η κορύφωση αυτής της διαδρομής. Ο Πολίτης δημιούργησε ένα εκτεταμένο άτυπο δίκτυο συνεργατών – δασκάλων, ιερέων και λογίων– οι οποίοι του απέστελλαν πρωτογενές υλικό από όλη την Ελλάδα⁵⁴. Καθώς ο ίδιος προήλθε ουσιαστικά από τα σπλάχνα⁵⁵ αυτού του ερασιτεχνικού λαογραφικού κινήματος, κατάφερε να το αναμορφώσει, να το συνδέσει με την ευρωπαϊκή επιστημονική παράδοση και να το μετατρέψει σε έναν αυτοτελή επιστημονικό κλάδο. Αυτή ακριβώς η ερασιτεχνική συλλογή υπό την καθοδήγησή του αποτέλεσε τη θεμέλιο λίθο για την επιστημονική βάση της Λαογραφίας, τροφοδοτώντας το Λαογραφικό Αρχείο (σημερινό Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας – ΚΕΕΛ) με χιλιάδες χειρόγραφα. Η συμβολή αυτών των ερασιτεχνών συλλεκτών λοιπόν υπήρξε θεμελιώδης για τη συγκρότηση της επιστήμης⁵⁶.

Αυτή η σχέση μεταξύ του ερασιτέχνη και της επιστήμης εδράζεται στον ιδιαίτερο «δημοκρατικό» χαρακτήρα της Λαογραφίας. Όπως επισημαίνει ο Παρασκευάς Ποτηρόπουλος, ο λαϊκός πολιτισμός αντιμετωπίζεται ως κτήμα ολόκληρης της κοινότητας και όχι ως αποκλειστικό προνόμιο των ακαδημαϊκών ερευνητών.⁵⁷ Η ιδιότητα του «λαογράφου» αποδίδεται συχνά από την ίδια την κοινωνία σε όποιον καταγράφει την παράδοση, γεγονός που αναδεικνύει τον ερασιτέχνη σε έναν «τοπικό λόγιο». Ο ρόλος του είναι καθοριστικός, καθώς λειτουργεί ως γέφυρα ανάμεσα στο ζωντανό βίωμα της κοινότητας και την επιστημονική τεκμηρίωση. Οι ερασιτέχνες λαογράφοι, διαθέτοντας την εμπιστοσύνη της τοπικής κοινωνίας, κατορθώνουν να διασώσουν πτυχές του πολιτισμού που συχνά διαφεύγουν από τον εξωτερικό ερευνητή, μετατρέποντας την προσωπική τους ενασχόληση σε πράξη διαφύλαξης της συλλογικής τοπικής μνήμης.⁵⁸

Ωστόσο, η συμβολή των ερασιτεχνών δεν περιορίζεται μόνο στη συγκέντρωση «ύλης». Σύμφωνα με την κριτική αποτίμηση της Μαριλένας Παπαχριστοφόρου, τα

⁵³ Ποτηρόπουλος, «Δημήτρης Καλούσιος», ό.π., *Λαογραφία και τοπική μνήμη*, Μαρσούκι, 8 Αυγούστου 2014), δημοσιευμένο στην εφημερίδα *Πρωινός Λόγος* (Τρίκαλα), 7–12 Φεβρουαρίου 2015, 44.

⁵⁴ Στο ίδιο.

⁵⁵ Βαρβούνης, ό.π., σελ. 55.

⁵⁶ Ποτηρόπουλος, ό.π., 44.

⁵⁷ Στο ίδιο.

⁵⁸ Στο ίδιο.

χειρόγραφα των ερασιτεχνών λαογράφων συγκροτούν από μόνα τους ένα «ενδιάμεσο πεδίο επιτόπιας έρευνας». Αν και οι ερασιτέχνες τείνουν συχνά να ακολουθούν τις θεωρητικές κατευθύνσεις της επιστήμης με μια σχετική χρονική υστέρηση, η προσφορά τους στην καταγραφή της προφορικότητας παραμένει αναντικατάστατη. Πολύ συχνά, οι φορείς μιας πολιτισμικής παράδοσης αντιλαμβάνονται και καταγράφουν νέα προφορικά είδη πριν αυτά γίνουν αντικείμενο επιστημονικής ταξινόμησης, λειτουργώντας έτσι προδρομικά για την επιστήμη⁵⁹.

Παράλληλα, η σύγχρονη λαογραφική σκέψη επαναπροσδιορίζει τη σχέση αυτή, απομακρυνόμενη από την παλαιότερη «σωστική» αντίληψη των «ζώντων μνημείων». Η Παπαχριστοφόρου ασκεί κριτική στην τάση των παλαιότερων καταγραφών να αντιμετωπίζουν τον λαϊκό πολιτισμό ως κάτι που «ξεψυχά» και πρέπει να διασωθεί αμετάβλητο. Αντίθετα, η σύγχρονη εθνογραφική προσέγγιση αναγνωρίζει το δικαίωμα του πολιτισμού να μεταβάλλεται και να προσαρμόζεται στο παρόν. Σε αυτό το πλαίσιο, ο ρόλος του ερασιτέχνη λαογράφου διευρύνεται, καλύπτοντας πλέον όχι μόνο την παραδοσιακή αγροτική ζωή, αλλά και το αστικό περιβάλλον, καθώς και τις νέες ψηφιακές μορφές επικοινωνίας (όπως τα SMS και το Διαδίκτυο), όπου οι κοινότητες συγκροτούνται πλέον με βάση ψυχολογικά και πολιτισμικά κριτήρια και όχι μόνο γεωγραφικά.⁶⁰

2.3. Η κριτική των ακαδημαϊκών λαογράφων προς τους ερασιτέχνες

Παρότι η σχέση ανάμεσα στην επιστημονική Λαογραφία και τους ερασιτέχνες είναι δυναμική και αμφίδρομη, δηλαδή χρειάζονται ο ένας τον άλλον, οι ερασιτέχνες έχουν δεχθεί έντονη κριτική από τους ακαδημαϊκούς λαογράφους, κυρίως όσον αφορά μεθοδολογικά ζητήματα ή την προχειρότητα της εργασίας τους. Για παράδειγμα ο Δημήτριος Λουκάτος⁶¹, χωρίς να απορρίπτει τους ερασιτέχνες συλλέκτες, απέρριπτε

⁵⁹ Βλ. Μαριλένα Παπαχριστοφόρου, «“Μνημεία του λόγου”, επιτόπια έρευνα και προφορικότητα: Από τη συγκριτική-ιστορική μέθοδο του Ν. Πολίτη σε μία ολιστική προσέγγιση της (προφορικής) παράδοσης», στα *Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου: 1909-2009. 100 Χρόνια Ελληνικής Λαογραφίας* (Αθήνα: Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία, 2013), 771–775.

⁶⁰ Στο ίδιο.

⁶¹ Δημήτριος Δ. Λουκάτος, «Κριτική του βιβλίου του Marcel Maget, *Guide d'étude directe des comportements culturels*, Paris 1963», *Λαογραφία* 13 (1954): 357–361, αναφ. στη Μαρία Τσούπη, «Η λαογραφική έρευνα μέσα από τη θεωρία και την πράξη του Δημητρίου Λουκάτου», στο *Ελληνική*

τον ερασιτεχνισμό με την έννοια της προχειρότητας. Σχολιάζοντας τη μεθοδολογία του Marcel Maget, σημείωσε ότι «η σωστή εθνογραφία και λαογραφία δεν γίνεται με ερασιτεχνισμό» — εννοώντας όχι την ερασιτεχνική αγάπη για την παράδοση, αλλά την έλλειψη υπευθυνότητας και επιστημονικού ελέγχου. Η στάση του Λουκάτου, ωστόσο, δεν αναιρεί την εκτίμησή του για το έργο δημιουργών όπως του Ηλία Πετρόπουλου⁶², του οποίου την αυθεντική συμβολή στην αστική λαογραφία εξήρε, παρά τις μεθοδολογικές ατέλειες. Αυτή η θέση αναδεικνύει τη σημασία της συστηματικότητας και της επιστημονικής δεοντολογίας, που διαφοροποιεί τον λαογράφο-ερευνητή από τον συλλέκτη ή τον ενθουσιώδη φίλο της παράδοσης.

Ο Βασίλης Νιτσιάκος αναφέρεται επίσης στο πρόβλημα της μεθοδολογικής ασάφειας που έχει οδηγήσει στη σύγχυση μεταξύ επιστημονικής και ερασιτεχνικής λαογραφίας. Ειδικότερα, υπογραμμίζει ότι η μέθοδος είναι αυτή που χαρακτηρίζει και διακρίνει τους επιστημονικούς κλάδους, καθώς κάθε μέθοδος απορρέει από συγκεκριμένες θεωρητικές συντεταγμένες. Η έλλειψη διακριτής μεθόδου εγείρει ζητήματα αυτονομίας, με αποτέλεσμα η Λαογραφία να αντιμετωπίζεται συχνά ως «ξέφραγο αμπέλι» που συγχέεται με την ερασιτεχνική ενασχόληση περί τα «παραδοσιακά». Χαρακτηριστική είναι η παρατήρηση του Νιτσιάκου για την ευκολία με την οποία κάποιος δηλώνει «λαογράφος», σε αντίθεση με τις ιδιότητες του ιστορικού ή του αρχαιολόγου, γεγονός που οφείλει να προβληματίσει την ίδια την επιστημονική κοινότητα⁶³.

Από την άλλη πλευρά, η Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος⁶⁴ (1978), ήδη από τη δεκαετία του 1960, ασκούσε δριμυεία κριτική στις παρεξηγήσεις γύρω από τον όρο, τονίζοντας ότι η λέξη «λαογραφία» χρησιμοποιείται αδιακρίτως. Σύμφωνα με την ίδια, η ερασιτεχνική προσέγγιση συχνά εστιάζει στην «τουριστικότερη» εκδοχή του φολκλόρ, γεγονός που αν και αυξάνει το ενδιαφέρον του κοινού, λειτουργεί εις βάρος της επιστημονικής ουσίας. Η θέση της ήταν ότι πρέπει να γίνει σαφής διαχωρισμός

Λαογραφία. Ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικές, τόμ. Α', επιμ. Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (Αθήνα: Ηρόδοτος, 2012), 227.

⁶² Βλ. Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Γεώργιος. Χ. Κούζας, *Εισαγωγή στην Αστική Λαογραφία*.

Θεωρητικές προσεγγίσεις, μεθοδολογία, θεματικές, Αθήνα: Παπαζήσης, 2019, σελ. 172-174, 245.

⁶³ Βασίλης Νιτσιάκος, *Προσανατολισμοί*:

⁶⁴ Στο ίδιο.

ανάμεσα στην επιστημονική λαογραφία και τη «συναισθηματική παρουσίαση» ή την «εθνική ανάγκη» περισυλλογής του υλικού «με πολλά θαυμαστικά».

Παρά ταύτα, ο ερασιτέχνης λαογράφος δεν είναι απαραίτητα ανεπιθύμητος από την επιστημονική κοινότητα, εφόσον το έργο του πληροί ορισμένα κριτήρια αποδοχής, όπως:

- Συστηματική και αξιόπιστη συλλογή πρωτογενούς υλικού.
- Τεκμηρίωση των πηγών και σεβασμός στο επιτόπιο περιβάλλον.
- Ειλικρίνεια και διαφάνεια ως προς τη μέθοδο.
- Διάθεση προσφοράς στην επιστήμη, ακόμη και χωρίς θεωρητική εξειδίκευση.

Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί ο Ηλίας Πετρόπουλος, τον οποίο οι Μανόλης Βαρβούνης και Γεώργιος Κούζας χαρακτηρίζουν «ερασιτέχνη εξωπανεπιστημιακό λαογράφο», ενώ ο Μ. Γ. Μερακλής, ήδη από το 1979, είχε προβλέψει πως, παρά τις αντιρρήσεις του λαογραφικού κατεστημένου, ο Πετρόπουλος θα εξασφάλιζε δικαιωματικά μια μόνιμη θέση στην ιστορία της επιστήμης⁶⁵. Η περίπτωση του Πετρόπουλου δείχνει τη δημιουργική αλλά και οριακή φύση του ερασιτεχνισμού: ως αυτοαποκαλούμενος λαογράφος, συνέλεξε πρωτογενές υλικό για την αστική λαϊκή κουλτούρα (ρεμπέτικο, φυλακές, περιθώριο) με αυθεντικότητα και προσωπική τόλμη. Το έργο του έγινε αποδεκτό από πολλούς επιστήμονες, καθώς περιείχε εθνογραφικό υλικό μεγάλης αξίας. Ωστόσο, του καταλογίζεται η έλλειψη θεωρητικού πλαισίου και μεθοδολογικής αυστηρότητας⁶⁶, καθιστώντας τον ένα πολύτιμο αλλά όχι αντιπροσωπευτικό παράδειγμα επιστημονικής ανάλυσης. Παρ' όλα αυτά, το έργο του αποδεικνύει ότι ο ερασιτεχνισμός, όταν συνοδεύεται από ειλικρίνεια και εμπειρική γνώση, μπορεί να προσφέρει ανεκτίμητα τεκμήρια στην επιστήμη⁶⁷.

2.4. Συμπερασματικά για τον ρόλο των ερασιτεχνών λαογράφων

Συμπερασματικά, η σχέση των ερασιτεχνών με την επιστήμη της Λαογραφίας είναι μια σχέση δυναμική και αμφίδρομη. Από την εποχή των εγκυκλίων του Νικολάου

⁶⁵ Βαρβούνης και Κούζας, *Εισαγωγή στην Αστική Λαογραφία*, 244. Για την άποψη του Μ. Γ. Μερακλή, βλ. επίσης *Διαβάζω*, τχ. 22 (1979): 57, όπως παραπέμπεται στο ίδιο σημείο.

⁶⁶ Ακόμη και προκλητική στάση απέναντι στην ακαδημαϊκή κοινότητα. Βλ. στο ίδιο, σελ. 244-250.

⁶⁷ Στο ίδιο & John Taylor, *Σκληρός από τρυφερότητα: Ο Έλληνας ποιητής και λαογράφος του άστεως Ηλίας Πετρόπουλος*, μτφρ. Γιώργος Ι. Αλλαμανής (Αθήνα: Δίχτυ, 2023)

Πολίτη μέχρι τις σύγχρονες εθνογραφικές προσεγγίσεις, οι ερασιτέχνες παραμένουν οι «φρουροί» της πρωτογενούς ύλης. Η επιστήμη προσφέρει το μεθοδολογικό πλαίσιο και τα εργαλεία ανάλυσης, ενώ οι ερασιτέχνες προσφέρουν το βάθος της τοπικής γνώσης και την αυθεντικότητα της καταγραφής, διασφαλίζοντας ότι ο λαϊκός πολιτισμός θα παραμείνει αντικείμενο μελέτης αλλά και ζωντανό στοιχείο της κοινωνικής ταυτότητας⁶⁸.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, ο ερασιτεχνισμός στη Λαογραφία δεν είναι απλώς η απουσία επαγγελματικής ιδιότητας, αλλά μια μορφή πολιτισμικής συμμετοχής. Ο ερασιτέχνης, όταν ενεργεί με αγάπη και επιμέλεια, γίνεται φορέας της ίδιας της λαϊκής μνήμης· όταν, όμως, στερείται μεθοδολογικής πειθαρχίας, υπονομεύει την επιστημονική εγκυρότητα. Στο μεταίχμιο αυτών των δύο τάσεων κινείται και η παρούσα εργασία, η οποία διερευνά τους ερασιτέχνες λαογράφους της Δυτικής Μακεδονίας ως συνεχιστές του πνεύματος του Πολίτη: ανθρώπους που υπηρετούν τη λαϊκή γνώση από έρωτα.

⁶⁸ Βλ. Μανόλης Γ. Βαρβούνης, *Συμβολή στη μεθοδολογία της επιτόπιας λαογραφικής έρευνας*, Οδυσσέας, Αθήνα, 2000, σελ. 15-19

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

3. Μεθοδολογία: Σχεδιασμός και Υλοποίηση της Έρευνας

3.1. Απώτερος σκοπός της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα

Κύριος σκοπός της εργασίας είναι η σκιαγράφηση της ταυτότητας των ερασιτεχνών λαογράφων της Δυτικής Μακεδονίας και η διερεύνηση της σχέσης τους με την επιστημονική Λαογραφία. Για τις ανάγκες της μελέτης εξετάστηκαν τόσο εν ζωή ερασιτέχνες λαογράφοι όσο και πρόσωπα που έχουν αποβιώσει, αλλά άφησαν σημαντικό λαογραφικό έργο. Για τους δεύτερους αξιοποιήθηκαν βιβλία, μονογραφίες, άρθρα στον τοπικό τύπο και αρχειακό υλικό. Βέβαια, αν και μας ενδιαφέρει να ερευνήσουμε ποιοι δραστηριοποιήθηκαν και δραστηριοποιούνται ερασιτεχνικά με λαογραφικά θέματα απ' όλη την περιφέρεια, η έρευνα επικεντρώθηκε κυρίως σε επτά (7) ερασιτέχνες λαογράφους από την Περιφερειακή Ενότητα Κοζάνης που είναι εν ζωή. Μέχρι την ολοκλήρωση της έρευνας ένας απεβίωσε αλλά είχαν συγκεντρωθεί ήδη όλα τα απαιτούμενα δεδομένα για εκείνον, τόσο μέσω της συνέντευξης και συναντήσεων που είχαμε μαζί του, όσο και μέσω βιβλιογραφικής και αρχειακής επισκόπησης.

Τα κεντρικά ερωτήματα της μελέτης επικεντρώνονται στα θέματα που επιλέγουν, τα κίνητρα ενασχόλησής τους με λαογραφικά ζητήματα, στη μεθοδολογία που (συνειδητά ή ασυνειδητά) ακολουθούν και, κυρίως, στον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνουν και χρησιμοποιούν τον όρο «λαογράφος» για να αυτοπροσδιοριστούν.

Συνοψίζοντας τα ερευνητικά ερωτήματα⁶⁹ της εργασίας είναι τα ακόλουθα:

- **Ποιοι είναι γενικά οι ερασιτέχνες λαογράφοι της περιοχής της Δυτικής Μακεδονίας και ειδικά της ΠΕ Κοζάνης;** (ποιο το μορφωτικό και επαγγελματικό τους υπόβαθρο και με ποιες θεματικές καταπιάστηκαν ή καταπιάνονται;)
- **Ποια είναι η σχέση τους με την επιστήμη της Λαογραφίας;** Δηλαδή, ποια είναι τα κίνητρα της ενασχόλησής τους με το λαογραφικό αντικείμενο; Πώς αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους και τη συμβολή τους; Ακολουθούν κάποια

⁶⁹ Βλ. σχετικά με το πώς διατυπώνονται τα ερευνητικά ερωτήματα σε μία κοινωνική έρευνα Alan Bryman, *Μέθοδοι Κοινωνικής Έρευνας*, επιμ. Αθανάσιος Αϊδίνης, μτφρ. Παναγιώτης Σακελλαρίου (Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 2017), 108-111.

συγκεκριμένη μεθοδολογία και πώς αυτή συνομιλεί ή αποκλίνει από τα ακαδημαϊκά πρότυπα;

3.2. Είδος έρευνας

Η παρούσα μελέτη ακολουθεί την ποιοτική⁷⁰ προσέγγιση, η οποία κρίθηκε ως η πλέον κατάλληλη για την εμβάθυνση σε υποκειμενικές αντιλήψεις και στάσεις ζωής. Ποιοτική προσέγγιση καθότι βιώματα, αναπαραστάσεις και υποκειμενικές αντιλήψεις δεν μπορούν να ποσοτικοποιηθούν.

Για να απαντηθεί το πρώτο ερευνητικό ερώτημα ανατρέξαμε σε βιβλιοθήκες, βάσεις δεδομένων, αρχεία, άρθρα σε περιοδικά και στον ηλεκτρονικό τύπο, και στο διαδίκτυο. Δηλαδή πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική⁷¹ και αρχειακή έρευνα.

Για το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, καθότι πιο σύνθετο, η βιβλιογραφική ανασκόπηση δεν θα μπορούσε να δώσει απαντήσεις για τα κίνητρα ή για την αυτοεικόνα των ερασιτεχνών ερευνητών. Επομένως, εδώ πραγματοποιήθηκαν έξι (6) συνεντεύξεις⁷², δηλαδή το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα για να απαντηθεί θα έπρεπε να επιλεγούν κάποιες λίγες περιπτώσεις (μελέτη περιπτώσεων - case studies) ερευνητών διαφορετικών γενεών και ενδιαφερόντων. Φροντίσαμε να ανήκουν σε διαφορετικές γενιές και να είναι αντιπροσωπευτικές και ως προς το φύλο (3 γυναίκες και 3 άντρες). Να σημειώσουμε εδώ, ότι μελετήθηκε λεπτομερώς και η περίπτωση ενός ακόμη ερασιτέχνη λαογράφου που δεν επιθυμούσε όμως να δώσει συνέντευξη. Σε αυτή την περίπτωση έγινε μελέτη άρθρων και βιβλίων του. Επιχειρήθηκε μέσα από την ανάλυση περιεχομένου της εργογραφίας του να απαντηθεί το ερώτημα σχετικά με τη μεθοδολογία που ακολουθεί. Επίσης μέσω του ημερολογίου έρευνας και αναστοχασμού που διατηρούσα κατέγραψα όλες τις λεπτομέρειες των επαφών που είχα μαζί του και μπορεί να βγουν κάποια ωφέλιμα συμπεράσματα και για την αυτοεικόνα που έχει σε σχέση με το αν είναι ερασιτέχνης ή όχι. Εξάλλου, και με τους επτά (7) γνωρίζομαι προσωπικά λόγω της παράλληλης ιδιότητάς μου ως δημοσιογράφου, οπότε έχω σχηματίσει και μία εικόνα για τον ερευνητή που αρνήθηκε.

⁷⁰ Για περισσότερα πάνω στην ποιοτική έρευνα βλ. Στο ίδιο, σελ. 409-544.

⁷¹ Στο ίδιο, σελ. 117-148.

⁷² Για τη συνέντευξη στην ποιοτική έρευνα βλ. Στο ίδιο, σελ. 514-542.

3.3. Συλλογή Δεδομένων: Συνεντεύξεις και Μελέτες Περίπτωσης⁷³

3.3.1. Επιλογή του δείγματος και Μελέτες Περίπτωσης

Το δείγμα της έρευνας δεν είναι τυχαίο αλλά σκόπιμο⁷⁴ (*purposive sampling*). Επιλέχθηκαν επτά (7) περιπτώσεις ανθρώπων που γνωρίζω προσωπικά και που αντιπροσωπεύουν διαφορετικούς τύπους ερασιτεχνισμού, με κάποιους ερασιτέχνες λαογράφους να λειτουργούν πιο παραδοσιακά και βιωματικά (π.χ. Μπόντας) κι άλλους πιο καταρτισμένους επιστημονικά (π.χ. Μαρούδη, Σταμκόπουλος, Τσικριτζή Μόμπτσιου).

3.3.2. Πεδίο Έρευνας, Χρονικό Πλαίσιο και Μέσα Διεξαγωγής

Το πεδίο της έρευνας είναι η Δυτική Μακεδονία, αλλά όσον αφορά τις συνεντεύξεις, αυτές πραγματοποιήθηκαν αποκλειστικά με ερασιτέχνες λαογράφους από την Περιφερειακή Ενότητα Κοζάνης. Πρόκειται για ημι-δομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες οργανώθηκαν γύρω από συγκεκριμένους θεματικούς άξονες:

- βιογραφική διαδρομή,
- κίνητρα,
- τρόπος εργασίας,
- αντίληψη για τη λαογραφία και
- αυτοεικόνα.

Οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν τηλεφωνικά, μία πραγματοποιήθηκε με βιντεοσκόπηση και μία μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας. Η τελευταία ήταν η μόνη δομημένη συνέντευξη.

Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω η εμπειρική έρευνα βασίστηκε σε επτά (7) μελέτες περίπτωσης (case studies), οι οποίες υλοποιήθηκαν σε δύο χρονικές φάσεις:

⁷³ Στο ίδιο, σελ. 91-95.

⁷⁴ Στο ίδιο, σελ. 464-469.

1. Α΄ Φάση (Άνοιξη 2025): Πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες τρεις συνεντεύξεις (από 31/03/2025 έως 28/04/2025).
2. Β΄ Φάση (Χειμώνας 2026): Πραγματοποιήθηκαν οι υπόλοιπες τρεις συνεντεύξεις (05/01/2026 και 06/01/2026).

Περίπτωση Ιωάννη Κορκά: Αν και αρχικά είχε προγραμματιστεί συνέντευξη, η άρνηση του υποκειμένου οδήγησε στη μελέτη του αποκλειστικά μέσω βιβλιογραφικής και αρχειακής επισκόπησης.

Συνεπώς, οι συμμετέχοντες που δώσανε συνέντευξη είναι οι ακόλουθοι έξι (6) (με τη σειρά που έδωσαν συνέντευξη):

1. Γιώργος Μπόντας (Σιάτιστα).
2. Ανδρέας Κωνσταντινίδης (Βαθύλακκος - Φάρασα).
3. Φάνη Φτάκα-Τσικριτζή (Κοζάνη - Αιανή).
4. Ματίνα Τσικριτζή-Μόμτσιου (Κοζάνη).
5. Ελένη Μαρούδη (Άνω Κώμη).
6. Νικόλας Σταμκόπουλος (Άνω Κώμη/ Ξηρολίμνη).

Επιχειρήθηκε και επετεύχθη να είναι ισάριθμες σε αριθμό οι γυναίκες με τους άντρες. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων. Λόγω των συνθηκών (θέματα υγείας, χιλιομετρική απόσταση), επιστρατεύτηκαν διαφορετικά μέσα:

- **Τηλεφωνικές συνεντεύξεις:** Αποτέλεσαν την πλειονότητα για λόγους διευκόλυνσης των συμμετεχόντων.
- **Δια ζώσης βιντεοσκοπημένη συνέντευξη:** Πραγματοποιήθηκε μία συνάντηση σε φυσικό χώρο, σε καφετέρια της πόλης της Κοζάνης.
- **Δομημένη συνέντευξη μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου:** Λόγω σοβαρής αδυναμίας ομιλίας συμμετέχοντα (ασθένεια), η επικοινωνία έγινε γραπτώς με 8 συγκεκριμένες ερωτήσεις. Υπήρξε μάλιστα και δεύτερος χρόνος επικοινωνίας για διευκρινίσεις πάνω σε μία ερώτηση, διασφαλίζοντας την εγκυρότητα των απαντήσεων.

Παράλληλα, διενεργήθηκε βιβλιογραφική και αρχειακή έρευνα στον τοπικό και ηλεκτρονικό τύπο για τη συμπλήρωση των βιογραφικών στοιχείων και του έργου των υποκειμένων.

Με εξαίρεση, λοιπόν, την περίπτωση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη. Η επιλογή αυτή εδράζεται στην ανάγκη για ευελιξία, επιτρέποντας στους ερασιτέχνες λαογράφους να αναπτύξουν τη δική τους αφήγηση, ενώ ο ερευνητής διατηρεί τον έλεγχο μέσω ενός βασικού άξονα ερωτημάτων.

3.4. Μεθοδολογία της εμπειρικής έρευνας

Η παρούσα μελέτη των ερασιτεχνών λαογράφων της Δυτικής Μακεδονίας στηρίχθηκε κυρίως στη βιβλιογραφική και αρχειακή επισκόπηση και στις συνεντεύξεις. Παρόλα αυτά όπου ήταν δυνατόν έγινε επιτόπια έρευνα, που αποτελεί τη θεμελιώδη διαδικασία παραγωγής λαογραφικής γνώσης, καθώς επιτρέπει στον ερευνητή να έρθει σε άμεση επαφή με το υποκείμενο στο φυσικό του περιβάλλον. Επιπλέον χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία συμμετοχικής παρατήρησης, δηλαδή επιχειρήθηκε ο υποφαινόμενος ερευνητής να «βυθιστεί» στο κοινωνικό πλαίσιο των υποκειμένων του. Οι επισκέψεις μου στη Σιάτιστα, η περιήγηση στο ιστορικό κέντρο και η παρατήρηση των αντιδράσεων των πληροφορητών (π.χ. η άρνηση του Κορκά ή η δεκτικότητα του Μπόντα) αποτέλεσαν μέρος αυτής της διαδικασίας.

Το Ημερολόγιο Έρευνας⁷⁵ (βλ. Παράρτημα ΙΙ) χρησιμοποιήθηκε ως το βασικό εργαλείο καταγραφής των αναστοχαστικών σημειώσεων του ερευνητή. Εκεί αποτυπώθηκε η «διαπραγμάτευση» της ταυτότητάς μου στο πεδίο, καθώς η παράλληλη ιδιότητά μου ως δημοσιογράφος συχνά δημιουργούσε σύγχυση στους πληροφορητές, αναγκάζοντάς με να επαναπροσδιορίζω διαρκώς τον ρόλο μου ως ακαδημαϊκού ερευνητή.

Όμως, ένα κρίσιμο στοιχείο της μεθοδολογίας μου είναι η θέση μου ως ερευνητή μέσα στο πεδίο. Ως άτομο που κατάγεται και ζει στην Κοζάνη, λειτουργώ ως

⁷⁵ Για τύποι σημειώσεων πεδίου βλ. Στο ίδιο, σελ. 496-497.

εκ των έσω παρατηρητής. Η ιδιότητά μου αυτή, που στην ανθρωπολογική ορολογία αναφέρεται συχνά ως «Ανθρωπολογία οίκου»⁷⁶, προσέφερε σημαντικά πλεονεκτήματα πρόσβασης και οικοδόμησης σχέσης εμπιστοσύνης. Αναλυτικότερα:

- **Πρόσβαση στο πεδίο:** Η γνώση των τοπικών κωδίκων επικοινωνίας και η προϋπάρχουσα γνωριμία με ορισμένους συμμετέχοντες στην εμπειρική έρευνα (π.χ. Τσικριτζή -Μόμτσιου) διευκόλυνε την οικοδόμηση σχέσης εμπιστοσύνης
- **Βιωματική κατανόηση:** Η ικανότητα να αντιλαμβάνομαι το συναισθηματικό φορτίο πίσω από τοπικά έθιμα (π.χ. οι «Κλαδαριές» ή οι «Φανοί»).

Ωστόσο, η ιδιότητα του εκ των έσω ερευνητή εγκυμονεί τον κίνδυνο της «υπερ-οικειότητας». Θα έπρεπε λοιπόν να βρεθεί τρόπος να τηρηθεί μία αναγκαία επιστημονική απόσταση από ένα πεδίο στο οποίο ο ερευνητής είναι οργανικό μέλος. Για τον λόγο αυτό, επιστρατεύτηκε ο μεθοδολογικός αναστοχασμός, όπως καταγράφεται στο Ημερολόγιο Έρευνας (βλ. Παράρτημα II), ώστε να αποφευχθεί η οποιαδήποτε συναισθηματική μεροληψία. Στο ημερολόγιο δηλαδή καταγράφηκαν οι αναστοχαστικές σημειώσεις πεδίου, οι οποίες βοήθησαν στην κατανόηση των δυσκολιών (π.χ. η αρχική επιφυλακτικότητα των πληροφορητών λόγω της δημοσιογραφικής μου ιδιότητας). Η ιδιότητα του ερευνητή ως δημοσιογράφου και η προϋπάρχουσα προσωπική ή επαγγελματική σχέση με τους περισσότερους συνεντευξιαζόμενους αποτέλεσε τόσο πλεονέκτημα, καθώς διευκόλυνε την πρόσβαση και την ειλικρίνεια, όσο και περιορισμό, στοιχείο που λαμβάνεται υπόψη στην ερμηνεία των δεδομένων.

⁷⁶ Για περισσότερα βλ. Mariza G. S. Peirano, "When Anthropology Is at Home: The Different Contexts of a Single Discipline," *Annual Review of Anthropology* 27 (1998): 105-128.

ΜΕΡΟΣ Γ΄: ΟΙ ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΕΣ ΛΑΟΓΡΑΦΟΙ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ – ΕΡΕΥΝΑ & ΔΕΔΟΜΕΝΑ

4. Το προφίλ των ερασιτεχνών λαογράφων της Δυτικής Μακεδονίας και η σχέση τους με την επιστήμη της Λαογραφίας

4.1. Ο λαϊκός πολιτισμός της Δυτικής Μακεδονίας συνοπτικά

Η περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας χαρακτηρίζεται από τον δικό της λαογραφικό πλούτο. Τα δικά της ξεχωριστά στοιχεία, σε συνδυασμό με τις πολιτισμικές επιρροές που δέχεται από την Ήπειρο και τη Θεσσαλία (οι οποίες αποτυπώνονται ανάγλυφα στις κοινές λατρευτικές πρακτικές), διαμορφώνουν τη δική της ταυτότητα, όπως ακριβώς κάθε τόπος συγκροτεί τη δική του. Καταλυτικό, ωστόσο, στοιχείο για την εξέλιξη αυτού του πολιτισμικού ιστού υπήρξε η οικονομική άνθηση που γνώρισε η περιοχή από τον 18ο αιώνα και μετά, η οποία προσέφερε στην τοπική κοινωνία τους απαραίτητους πόρους για να στηρίζει, να θεσμοποιήσει και να διατηρήσει ζωντανές αυτές τις εκδηλώσεις του λαϊκού βίου. Αυτή η οικονομική πρόοδος και η συνεπακόλουθη άνοδος της ανερχόμενης αστικής τάξης οδήγησε σε μια μοναδική πολιτισμική άνθηση, η οποία αποτυπώθηκε ανάγλυφα στον λαϊκό πολιτισμό της και συγκεκριμένα στην αρχιτεκτονική των περίφημων αρχοντικών της περιοχής (π.χ. Καστοριάς και Σιάτιστας). Τα οικοδομήματα αυτά, που διαμόρφωσαν τον τύπο της «μακεδονικής αρχιτεκτονικής»⁷⁷ - δημιουργήματα έμπειρων λαϊκών μαστόρων που εργάζονταν για λογαριασμό εύπορων εμπόρων, αντικατοπτρίζουν την ευμάρεια, την κοινωνική άνοδο και τη χαρά της ζωής των ανθρώπων που τα κατοίκησαν. Η οικονομική αυτή ευφορία έδωσε ώθηση και σε μια εντυπωσιακή ανάπτυξη της λαϊκής χειροτεχνίας (χρυσοκεντητική, υφαντική, αργυροχοΐα), η οποία υποστηρίχθηκε από τον θεσμό των συντεχνιών. Τεχνίτες, οργανωμένοι σε συντεχνίες με πρόιμη συνδικαλιστική συνείδηση, διέπρεψαν στη χρυσοκεντητική, την υφαντική⁷⁸, την

⁷⁷ Βλ. Νικόλαος Κ. Μουτσόπουλος, *Μακεδονική Αρχιτεκτονική* (Θεσσαλονίκη, 1971).

⁷⁸ Βλ. Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, *Τα υφαντά της Μακεδονίας και Θράκης* (Αθήνα, 1965).

ξύλογλυπτική και την αργυροχοΐα, δημιουργώντας έργα που κάλυπταν τόσο τις ανάγκες των αρχοντικών όσο και των εκκλησιών.⁷⁹

Παράλληλα με την αρχιτεκτονική της ανάπτυξης, η περιοχή διακρίνεται για τη διατήρηση εθιμικών εκδηλώσεων με μακρά ιστορική διάρκεια, οι οποίες ανατροφοδοτούνται συνεχώς, παρά τις κατά καιρούς αντιδράσεις της επίσημης Εκκλησίας. Κεντρική θέση στις παραδόσεις της Δυτικής Μακεδονίας κατέχει το έθιμο των μεταμφιέσεων κατά το Δωδεκάμερο, γνωστό ως «ρογκάτσια» ή «ρουγκατσάρια».

Αν και η παλαιότερη λαογραφική έρευνα αναζητούσε σε αυτές τις πρακτικές αρχετυπικές ή παγανιστικές καταβολές, η σύγχρονη προσέγγιση αναδεικνύει τις μεταμφιέσεις ως δυναμικές πολιτισμικές εκφάνσεις που μετασχηματίζονται και προσαρμόζονται στα αιτούμενα της εκάστοτε εποχής. Το έθιμο δεν επιβιώνει ως ένα στατικό κατάλοιπο του παρελθόντος, αλλά ως μια ζωντανή επιτέλεση (performance) που επανανοηματοδοτείται συνεχώς από την κοινότητα. Έτσι, από αγροτικό διαβατήριο έθιμο γονιμότητας των περασμένων αιώνων, μετατρέπεται σήμερα σε μέσο ενίσχυσης της τοπικής ταυτότητας, κοινωνικής συνοχής και αστικής σάτιρας, ανταποκρινόμενο στις σύγχρονες κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες των φορέων του.

Τα ρουγκατσάρια, που τελούνται την Πρωτοχρονιά από ομάδες νέων, αποτελούν δρώμενα για την καλή χρονιά και τη γονιμότητα. Μέσα από συμβολικές παραστάσεις και το στοιχείο της πάλης μεταξύ ομάδων, το έθιμο αυτό αναπαριστά τον θάνατο και την αναγέννηση της φύσης. Παρά το γεγονός ότι οι εκδηλώσεις αυτές περιβλήθηκαν με χριστιανικά σύμβολα, διατήρησαν ανέπαφο τον προχριστιανικό τους πυρήνα.

Ωστόσο, η εικόνα της περιοχής μεταβλήθηκε δραματικά κατά τις δεκαετίες του 1950, 1960 και 1970. Η μαζική έξοδος του αγροτικού πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα της Ελλάδας αλλά και προς τις αγορές εργασίας της Δυτικής Ευρώπης, και κυρίως της Δυτικής Γερμανίας, μετέτρεψε πολλά χωριά σε «νεκροχώρια». Παρόλα αυτά, τα παραδοσιακά υποστρώματα παρέμειναν ζωντανά. Ένα παράδειγμα στη Δυτική Μακεδονία είναι ο «χορός της ρόκας» στη Γαλατινή Κοζάνης⁸⁰, ένα έθιμο που τελείται το Πάσχα, με μεγάλη συμμετοχή, παρά τη φθίνουσα πορεία του πληθυσμού.

⁷⁹ *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τόμ. 40 (Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, 1996), 75.

⁸⁰ *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τόμ. 40, σ. 76.

Πρόκειται για έναν απλό γυναικείο χορό, στον οποίο προπορεύεται μια ηλικιωμένη γυναίκα γνέθοντας τη ρόκα της. Το δρώμενο αυτό συνδέεται με τη γονιμότητα και τη συμβολική μύηση των γυναικών, αποτελώντας ταυτόχρονα μια ευκαιρία κοινωνικής καταξίωσης του γυναικείου ρόλου μέσα στην παραγωγική διαδικασία της κτηνοτροφικής κοινωνίας⁸¹.

Παράλληλα στα αστικά κέντρα διαμορφώθηκε από νωρίς ένας διαφορετικός τρόπος ζωής, που διαφοροποιείται από αυτόν της υπαίθρου, ώστε να είναι σκόπιμο να μιλάμε για μια διαφορετικού τύπου λαογραφία, την αστική.⁸²

4.2. Τοπικότητα και Βιωματική Καταγραφή: Παραδείγματα Ερασιτεχνών Λαογράφων ανά Νομό της Δυτικής Μακεδονίας

Όπως προκύπτει από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, οι ερασιτέχνες λαογράφοι της Δυτικής Μακεδονίας λειτουργούν πρωτίστως ως ερευνητές της γενέτειράς τους ή του τόπου όπου εργάστηκαν και έζησαν για πολλά χρόνια. Με άλλα λόγια, η ενασχόλησή τους με τη λαογραφική καταγραφή χαρακτηρίζεται από μια έντονη «τοποκεντρική» προσέγγιση που δεν υποκινείται από μια γενική επιστημονική περιέργεια, αλλά από την ανάγκη να διασώσουν τη μνήμη του «δικού τους» χωριού, το οποίο συχνά βλέπουν να φθίνει λόγω της μετανάστευσης και της αλλαγής του τρόπου ζωής.

Στη συνέχεια παρατίθενται ενδεικτικά παραδείγματα ερασιτεχνών ερευνητών ανά Περιφερειακή Ενότητα της περιοχής που εξετάζεται. Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμο να υπογραμμιστεί ότι η οριοθέτηση των διοικητικών ενοτήτων δεν στηρίζεται αποκλειστικά σε γεωγραφικά κριτήρια, όπως η ύπαρξη ενός ποταμού ή ενός ορεινού όγκου. Τα διοικητικά όρια (δήμοι, νομοί κ.λπ.) αποτελούν προϊόντα πολιτικών αποφάσεων και υπόκεινται σε ιστορικές μεταβολές, με αποτέλεσμα να μην συμπίπτουν πάντοτε με τα πολιτισμικά όρια των περιοχών. Όπως επισημαίνεται στη σχετική

⁸¹ Μαρία Μιχαήλ-Δέδε, «Ο χορός της ρόκας σε δύο παράλληλα έθιμα του Πάσχα», *Μακεδονική ζωή*, τχ. 157 (Ιούνιος 1979): 32-35.

⁸² *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, τόμ. 40 (Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, 1996), 75.

βιβλιογραφία, τα σύνορα και τα όρια αποτελούν σύνθετες κατασκευές που συχνά εμπεριέχουν ρευστότητα και αλληλεπικαλύψεις⁸³.

Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί ο ορεινός όγκος του Βοΐου, ο οποίος, αν και λειτουργεί ως φυσικό σύνορο μεταξύ των Περιφερειακών Ενοτήτων Κοζάνης και Καστοριάς, φιλοξενεί οικισμούς που εμφανίζουν έντονη πολιτισμική συνάφεια παρά τον διοικητικό τους διαχωρισμό. Για παράδειγμα, χωριά όπως ο Πεντάλοφος, η Δαμασκησιά και η Δραγασιά υπάγονται στην Π.Ε. Κοζάνης. Αντιστοίχως, χωριά όπως το Επταχώρι, ο Βράχος ή το Καστανόφυτο εντάσσονται στην Π.Ε. Καστοριάς, παρά το γεγονός ότι βρίσκονται γεωγραφικά και πολιτισμικά στο μεταίχμιο των δύο περιοχών. Η χωρική αυτή εγγύτητα διαμορφώνει κοινές ταυτότητες που υπερβαίνουν τις διοικητικές γραμμές, καθώς τα σύνορα συχνά βιώνονται ως ζώνες επαφής και όχι ως στεγανοί διαχωρισμοί.⁸⁴

Ενδεικτικά, η Σιάτιστα, αν και διοικητικά υπάγεται στην Κοζάνη, σχετίζεται ιστορικά περισσότερο με την Καστοριά. Η σύνδεση αυτή εδράζεται στην κοινή παράδοση της γουνοποιίας, στις εμπορικές ανταλλαγές και στα ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά των αρχοντικών της. Παράλληλα, ο δεσμός αυτός ενισχύεται από τα κοινά τελετουργικά δρώμενα του Δωδεκαημέρου (Μπουμπουσάρια στη Σιάτιστα και Ραγκουτσάρια στην Καστοριά), τα οποία μοιράζονται πανομοιότυπη δομή και συμβολισμό. Παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις στον χρόνο κορύφωσης —Θεοφάνια για τη Σιάτιστα⁸⁵, 6-8 Ιανουαρίου για την Καστοριά— ο πολιτισμικός άξονας Βοΐου-Καστοριάς παραμένει ενιαίος. Ωστόσο, από τα μέσα του 20ού αιώνα, η Σιάτιστα προσανατολίζεται θεσμικά και εκπαιδευτικά προς το κέντρο της Κοζάνης. Παρατηρείται, δηλαδή, μια διάσταση όπου η περιοχή «κοιτά» πολιτισμικά προς την Καστοριά, αλλά εντάσσεται οργανικά στην Κοζάνη.

⁸³ Για περισσότερα σχετικά με τα σύνορα και τα όρια (πολιτικά, εθνικά κ.λπ.), βλ. Βασίλης Νιτσιάκος, *Εθνο-οικο-τοπικά*, Ιωάννινα: Ισνάφι, 2022, 70-72· Βασίλης Νιτσιάκος, *Στο σύνορο: «Μετανάστευση», σύνορα και ταυτότητες στην αλβανο-ελληνική μεθόριο*, Αθήνα: Οδυσσεάς, 2010· Λ. Βεντούρα, Δ. Καρύδα, και Γ. Κουζέλης (επιμ.), *Σύνορα/Όρια*, Αθήνα: Νήσος, 2017.

⁸⁴ Για περισσότερα βλ. *αλβανο-ελληνική μεθόριο*, εκδόσεις ΟΔΥΣΣΕΑΣ, Αθήνα, 2010, σ.55, Κωστής Χατζημιχάλης, «Εδαφοκυριαρχία και κοινωνικός έλεγχος». Στο *Σύνορα/Όρια*, επιμ. Λ. Βεντούρα, Δ. Καρύδα & Γ. Κουζέλη, Εκδόσεις Νήσος, Αθήνα, 2017, σ. 35-37

⁸⁵ "Μπουμπουσάρια στη Σιάτιστα (βίντεο)," ERT News, 6 Ιανουαρίου 2024, <https://www.ertnews.gr/eidiseis/mpoupousaria-sti-siatishta-vinteo/>. ' Φώτης Βαλλάτος, "Τα Καστοριανά Ραγκουτσάρια: Ένα καρναβάλι με διονυσιακές ρίζες και βυζαντινό όνομα," Travel.gr, 4 Ιανουαρίου 2024, <https://www.travel.gr/experiences/ta-kastoriana-ragkoytsaria-ena-karna/>.

Η διαπίστωση αυτή περί της ρευστότητας των ορίων δικαιολογεί την απόφαση για τη συμβατική κατάταξη ορισμένων προσωπικοτήτων στη λίστα που ακολουθεί. Για παράδειγμα, ο ερασιτέχνης λαογράφος Φώτης Παπανικολάου εντάσσεται στην Π.Ε. Κοζάνης, μολονότι το έργο του θα μπορούσε εξίσου τεκμηριωμένα να συσχετιστεί με την περιοχή της Καστοριάς. Με γνώμονα τα παραπάνω, παρατίθενται οι ερασιτέχνες λαογράφοι από τις τέσσερις περιφερειακές ενότητες της Δυτικής Μακεδονίας.

Π.Ε. Γρεβενών

➤ Ο **Νικόλαος Δημ. Χανιώτης**⁸⁶ (1895–1967), υπήρξε δάσκαλος στην Καλλιθέα Γρεβενών -χωριό όπου γεννήθηκε και μεγάλωσε. Ενσαρκώνει το πρότυπο του ερευνητή που μελετά τον μικρόκοσμο της καθημερινότητάς του. Η έρευνά του ήταν καθαρά «τοποκεντρική». Επικεντρωνόταν αποκλειστικά στην Καλλιθέα, καταγράφοντας με εξαιρετική λεπτομέρεια τη γεωργοκτηνοτροφική οργάνωση της ζωής και τον υλικό βίο. Η ιδιότητά του ως μόνιμου κατοίκου του επέτρεψε να διασώσει στοιχεία που θα παρέμεναν απρόσιτα σε έναν εξωτερικό παρατηρητή.

➤ Ο **Γεώργιος Π. Καραγιάννης** εστιάζει επίσης στη γενέτειρά του, την Αλατόπετρα Γρεβενών. Αν και δεν διαθέτει τίτλους ανώτατων σπουδών —καθώς εργάστηκε αρχικά ως κτηνοτρόφος και αργότερα ως έμπορος στη Βέροια, μετά την επιστροφή του από τον Καναδά— ανέπτυξε αξιόλογο συγγραφικό έργο. Εξέδωσε τέσσερα βιβλία⁸⁷, εκ των οποίων τα τρία είναι αφιερωμένα αποκλειστικά στην ιστορία και τον λαϊκό πολιτισμό του χωριού του. Παράλληλα, αρθρογραφεί τακτικά στις εφημερίδες *Ημερησία*, *Λαός* και *Μακεδονική*, ωθούμενος από την ανάγκη διάσωσης της τοπικής μνήμης. Όπως σχολιάζει ο Μιχάλης Αδαλόγλου⁸⁸ στις πρώτες σελίδες του βιβλίου του Καραγιάννη για τη Γενεαλογία της Αλατόπετρας, το κίνητρο για τη συγγραφή των βιβλίων του είναι η βαθιά αγάπη του για τον τόπο καταγωγής του.

⁸⁶ Νικόλαος Δημ. Χανιώτης, *Η Καλλιθέα Γρεβενών* (Αθήνα, 1978), 5.

⁸⁷ Βλ. Γεώργιος Π. Καραγιάννης, *Μνήμες και μαρτυρίες: ήθη και έθιμα από το χωριό μου Αλατόπετρα Γρεβενών* (Βέροια: [χ.ό.], 2002) · του ίδιου, *Αλατόπετρα Γρεβενών: γενεαλογία, απαρχή και εξέλιξη των οικογενειών του χωριού Αλατόπετρα Γρεβενών: ιστορίες, δοξασίες και πολλά άλλα* (Βέροια: [χ.ό.], 2008) · του ίδιου, *Κουπατσαροχώρια Γρεβενών* (Βέροια: [χ.ό.], 2014) · του ίδιου, *Παλιές Ιστορίες από Αλατόπετρα Γρεβενών, Βέροια... και αλλού* (Βέροια: [χ.ό.], 2017).

⁸⁸ Γεώργιος Π. Καραγιάννης, *Αλατόπετρα Γρεβενών: γενεαλογία, απαρχή και εξέλιξη των οικογενειών του χωριού Αλατόπετρα Γρεβενών: ιστορίες, δοξασίες και πολλά άλλα* (Βέροια: [χ.ό.], 2008) σελ. 13.

Π.Ε. Καστοριάς

➤ Η λογοτέχνης και ποιήτρια **Ιφιγένεια Διδασκάλου** (1916–2016) αποτέλεσε μια ιδιαίτερη περίπτωση ερασιτέχνης λαογράφου. Γεννήθηκε στην Καστοριά, την οποία υπηρέτησε πνευματικά σε όλη της τη ζωή, αν και ζούσε και πέθανε στη Θεσσαλονίκη. Το έργο της είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη βιωματική της σχέση με την πόλη της Καστοριάς και τις παραδόσεις της. Η περίπτωση της είναι ιδιαίτερη: η Καστοριά, ως πόλη με μακρά παράδοση στον αστικό πολιτισμό (λόγω της γουνοποιίας, του εμπορίου και της αρχοντικής τάξης), επέτρεψε στη Διδασκάλου να καταγράψει ακριβώς αυτή την «αστική» διάσταση της παράδοσης. Όμως δεν ήταν μόνο εκπρόσωπος της αστικής λαογραφίας, αλλά αποτέλεσε μία από τις ελάχιστες και πιο δυναμικές γυναικείες παρουσίες στον χώρο της ερασιτεχνικής λαογραφίας της Δυτικής Μακεδονίας. Ιδιαίτερη αξία έχει η καταγραφή του «γυναικείου κόσμου» της εποχής της, καθώς και η ανάδειξη της καθημερινής ζωής γύρω από τη λίμνη.⁸⁹

Ως ποιήτρια, που ήταν, δεν περιορίστηκε σε μια στεγνή καταγραφή, αλλά «έντυσε» το λαογραφικό υλικό με τη λογοτεχνική της πένα. Όπως προκύπτει από τις βιβλιογραφικές εγγραφές, η προσέγγισή της είναι διττή: από τη μία η συστηματική συλλογή (τραγούδια, παραδόσεις) και από την άλλη η ηθογραφική απόδοση της Καστοριάς. Η δράση της αναγνωρίστηκε ευρύτατα, λαμβάνοντας τιμητικές διακρίσεις από τον Δήμο Καστοριάς και άλλους φορείς για την προσφορά της στην τοπική αυτογνωσία.⁹⁰ Έργα της σχετικά με την Καστοριά: *Καστοριά, πατρίδα μου*⁹¹ (βιβλίο του 1995), *Τα Καστοριανά ραγκουτσάρια*⁹² (άρθρο του 1995) κ.ά..

Πέρα από την εμβληματική ενασχόλησή της με την Καστοριά, παρουσιάζει μια ευρεία θεματολογία που καλύπτει τη γενική λαογραφία του ετήσιου κύκλου (ετήσιος κύκλος και μηνολόγιο⁹³), τον κοινωνικό και οικογενειακό βίο, καθώς και τη λογοτεχνική ανάπτυξη της παράδοσης. Η προσέγγισή της ξεφεύγει από τα στενά

⁸⁹ ¹ Ιφιγένεια Γ. Διδασκάλου, *Καστοριανά: Λαογραφικά* (Θεσσαλονίκη, 1959)

⁹⁰ «Ιφιγένεια Διδασκάλου», *Wikipedia*, τελευταία τροποποίηση 14 Φεβρουαρίου 2025, https://el.wikipedia.org/wiki/Ιφιγένεια_Διδασκάλου.

⁹¹ Ιφιγένεια Διδασκάλου, *Καστοριά, πατρίδα μου* (Αθήνα: Ανατολικός, 1995)

⁹² Διδασκάλου, Ιφιγένεια. «Τα Καστοριανά ραγκουτσάρια». *Μακεδονική Ζωή*, τχ. 346 (1995).

⁹³ Για παράδειγμα βλ. Ιφιγένεια Διδασκάλου, «Έθιμα και δοξασίες για τον Φεβρουάριο», *Μακεδονική Ζωή*, τχ. 385 (1990): 34-35. και «Μακεδονική λαογραφία και Απρίλης», *Μακεδονική Ζωή* (1989).

γεωγραφικά όρια και αγγίζει ζητήματα που αφορούν τον ευρύτερο βορειοελλαδικό χώρο⁹⁴.

➤ **Ανδρέας Δ. Κορομήλης.** Ο δάσκαλος Ανδρέας Κορομήλης⁹⁵ αποτελεί μία ακόμη χαρακτηριστική περίπτωση τοπικού ερευνητή. Το έργο του *Το Βογατσικόν (Ιστορία – Λαογραφία)* (1972) ακολουθεί τις παραδοσιακές μεθοδολογικές γραμμές της τοπικής λαογραφίας της περιόδου του '70, με κύρια χαρακτηριστικά τον τοπικισμό (το έργο εκδίδεται από έναν σύλλογο απόδημων, αναδεικνύοντας τον ρόλο των συλλόγων στη «διάσωση» της μνήμης του τόπου καταγωγής), τη θεωρία των «επιβιωμάτων», μέσω της οποίας επιδιώκει τη σύνδεση του λαογραφικού υλικού με την αρχαιότητα για την τεκμηρίωση της ιστορικής συνέχειας, τον ιστορικισμό (αντιλαμβάνεται τη Λαογραφία ως βοηθητική επιστήμη της Ιστορίας) και ο εθνικός και ηθικοπλαστικός σκοπός του έργου που δηλώνεται ξεκάθαρα στην Εισαγωγή του βιβλίου του και που δεν είναι άλλος από την τόνωση της ελληνικής συνείδησης και τη καταπολέμηση της «επιδημίας» της αστυφιλίας. Το έργο του, αν και διαπνέεται από τον διδακτισμό της περιόδου, συνιστά ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα τοπικής ερασιτεχνικής καταγραφής εκείνης της δεκαετίας.

➤ **Κωνσταντίνος Μάνος**⁹⁶ (Επταχώρι Καστοριάς, 1933 -). Ο Κωνσταντίνος Μάνος είναι σημαντική μορφή των γραμμάτων της περιοχής της Καστοριάς. Είναι Ομότιμος Καθηγητής Ψυχοπαιδαγωγικής και Συμβουλευτικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, απ' όπου αφυπηρέτησε το 2005. Έχει συνολικά 50 χρόνια διδακτικής δράσης, εκ των οποίων 15 στη γενική εκπαίδευση και τις Παιδαγωγικές Ακαδημίες. Συνέγραψε συνολικά 35 βιβλία, αν και τα περισσότερα είναι παιδαγωγικού και ψυχολογικού περιεχομένου. Ωστόσο και τα 8 βιβλία λαογραφικού περιεχομένου αναφέρονται στη γενέτειρά του, το Επταχώρι. Το ένα αποτελεί θεατρικό έργο «Οι Γερμανοί στο χωριό μου, θεατρικό έργο σε τέσσερις πράξεις», (1952) και δύο έχουν βραβευτεί: «Λαογραφία Επταχωρίου – Βοΐου», (1962, έπαινος Ακαδημίας Αθηνών) και «Γλωσσολογική

⁹⁴ Για παράδειγμα Ιφιγένεια Διδασκάλου, «Στην πρώτη Φλώρινας οι κάτοικοι της πρωτεύουν σε όλα: Η Ζωή στη Δ. Μακεδονία», *Μακεδονική Ζωή*, τχ. 267 (1998). & «Πασχαλινά έθιμα στη Μακεδονία», *Μακεδονική Ζωή*, τχ. 299 (1991). & «Αρχοντιά και ομορφιά στην Κλεισούρα στην Δυτική Μακεδονία», *Μακεδονική Ζωή*, τχ. 270 (1998).

⁹⁵ Βλ. <https://vogatsiko.gr/history> και Ανδρέας Δ. Κορομήλης, *Το Βογατσικόν (Ιστορία - Λαογραφία)* (Θεσσαλονίκη: Σύνδεσμος των εν Θεσσαλονίκη Βογατσιωτών «Ο Άγιος Κωνσταντίνος», 1972), 5-6.

⁹⁶ Βλ. <https://www.eptahori.gr/vivlia-gia-to-eptachori/>

εξέταση ιδιώματος *Επταχωρίου*”, (1962, έπαινος της Γλωσσικής εν Αθήναις Εταιρείας).

➤ **Μιχαήλ Ι Κωστόπουλος**⁹⁷. Αν και με καταγωγή από το Μεσοβούνι Ζαγορίου τον εντάσσουμε στην ευρύτερη περιοχή της Καστοριάς, καθώς για 18 χρόνια υπηρέτησε ως Φιλολόγος στο Γυμνάσιο και Λύκειο Νεστορίου του τότε Νομού Καστοριάς και 13 χρόνια Διευθυντής του Λυκείου αυτού. Ανάμεσα σε άλλα δημιούργησε και οργάνωσε στο κτίριο του Δήμου ένα πολυκλαδικό Μουσείο (Λαογραφικό, Ιστορικό, Αρχαιολογικό) συλλέγοντας υλικό της περιοχής και άσκησε και καθήκοντα Έκτακτου Επιμελητή Αρχαιοτήτων. Επίσης, ασχολήθηκε με την εκμάθηση χορών στους μαθητές και ίδρυσε χορευτικό όμιλο. Έχοντας μάλλον επηρεαστεί από τις αρχικές σπουδών του στη Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή Αθηνών (που δεν τις ολοκλήρωσε γιατί ο πατέρας του τον πήρε από εκεί) ασχολήθηκε και με την καταγραφή του εκκλησιαστικού θησαυρού του Νεστορίου. Είναι μέλος αρκετών πολιτιστικών συλλόγων κι έχει γράψει πέρα από φιλολογικά βοηθήματα για το Λύκειο και λαογραφικού περιεχομένου ειδικές μελέτες όχι μόνο για την Ήπειρο αλλά και για το Νεστόριο (Παραδοσιακοί Χοροί Νεστορίου Καστοριάς, Νεστόριο, 1986, Νεστόριο 1990, Το ακριτικό Γυμνάσιο – Λύκειο Νεστορίου Καστοριάς, Νεστόριο 1996). Το 1998 εξέδωσε και μία ανθρωπογεωγραφική μελέτη «Γνωριμία με το Νεστόριο Καστοριάς (Ανθρωπογεωγραφική Μελέτη), Νεστόριο 1998⁹⁸.

Π.Ε. Κοζάνης

➤ Ο **Γεώργιος Π. Τσότσος**⁹⁹ (1956 - _) είναι σχολικός σύμβουλος Β'βάθμιας Εκπαίδευσης (πολιτικών μηχανικών - αρχιτεκτόνων και τοπογράφων)¹⁰⁰ και υπήρξε

⁹⁷ Για τη βιογραφία του και το συγγραφικό του έργο βλ.

<https://izagori.gr/people/biographies/381-%CE%BC%CE%B9%CF%87%CE%B1%CE%B7%CE%BB-%CE%B9-%CE%BA%CF%89%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%BF%CF%83.html>

⁹⁸ Μιχαήλ Ι. Κωστόπουλος, *Γνωριμία με το Νεστόριο Καστοριάς: Ανθρωπογεωγραφική μελέτη* (Θεσσαλονίκη: αυτοέκδοση, 1998)

⁹⁹ Γεώργιος Π. Τσότσος, *Γαλατινή Βοΐου Κοζάνης: Ανθρωπογεωγραφική – Λαογραφική Προσέγγιση Δυτικομακεδονικού Χώρου* (Κοζάνη: Σύνδεσμος Γραμμάτων και Τεχνών Νομού Κοζάνης, χ.χ.), 521.

¹⁰⁰ Βλ. <http://users.sch.gr/gtsotsos/site/index.php/category/publications/books/>

συνεργάτης του αείμνηστου Κωνσταντίνου Σιαμπανόπουλου¹⁰¹. Στο βιβλίο του με λαογραφικό περιεχόμενο, *Γαλατινή Βοΐου Κοζάνης*, προσεγγίζει τη γενέτειρά του, μέσα από το πρίσμα της ανθρωπογεωγραφίας, εξετάζοντας τη σχέση του φυσικού περιβάλλοντος με τις ασχολίες των κατοίκων.

➤ Η περίπτωση του **Κωνσταντίνου Σιαμπανόπουλου** (1923–2005) είναι ίσως η πιο εμβληματική για τη Δυτική Μακεδονία, καθώς ενσάρκωσε απόλυτα τον τύπο του «δασκάλου-λαογράφου» που αναφέραμε και πιο πάνω (κεφ. 2.2). Ο Γεώργιος Τσότσος σε εκδήλωση εις μνήμην του, τον χαρακτήρισε «ως κορυφαίο πνευματικό άνθρωπο του 20αίωνα σε επίπεδο Δυτικής Μακεδονίας».¹⁰² Άρα, μιλάμε για μια διαφορετική περίπτωση ερασιτέχνη λαογράφου, που λειτουργεί με μεθοδικότητα και επιστημοσύνη, ως τοπικός λόγιος.

Ο Σιαμπανόπουλος γεννήθηκε στο Χρώμιο Κοζάνης και υπηρέτησε ως δάσκαλος επί 16 έτη στην Αιανή, την οποία και ανέδειξε σε παγκόσμιο αρχαιολογικό και λαογραφικό κέντρο. Υπήρξε και Επιθεωρητής Δημοτικών Σχολείων. Ίδρυσε μουσεία και κατάφερε να καλλιεργήσει μια συλλογική πολιτισμική συνείδηση. Αποτέλεσε την επιτομή του "insider" ερευνητή, ο οποίος χρησιμοποιώντας την ιδιότητα του δασκάλου, κινητοποίησε την τοπική κοινωνία. Δεν συνέλεγε απλώς αντικείμενα, αλλά οικοδομούσε την τοπική αυτογνωσία, κινητοποιώντας την κοινότητα για την προστασία της ιστορίας της.

Υπήρξε πολυγραφότατος με 12 βιβλία στο ενεργητικό του, με κυριότερα τα: *Αιανή*¹⁰³ (1974), *Οι Λαζαρίνες*¹⁰⁴ (1973) και *Το Μοναστήρι της Λαριούς* (1988). Καλύπτει την ιστορία, την αρχαιολογία και τη λαογραφία της αρχαίας Ελίμειας. Ιδιαίτερη έμφαση έδωσε στην περισυλλογή αρχαιολογικών και λαογραφικών

¹⁰¹ Βλ. <http://users.sch.gr/gtsotsos/site/index.php/2018/02/09/giorgos-tsotsos-scholikos-symvoulos-v-mias-ekpedefsis-o-k-siabanopoulos-ypirxe-o-koryfeos-pnevmatikos-anthropos-tou-20ou-eona-se-epipedo-dytikis-makedonias-vinteo/>

• ¹⁰² <http://users.sch.gr/gtsotsos/site/index.php/2018/02/09/giorgos-tsotsos-scholikos-symvoulos-v-mias-ekpedefsis-o-k-siabanopoulos-ypirxe-o-koryfeos-pnevmatikos-anthropos-tou-20ou-eona-se-epipedo-dytikis-makedonias-vinteo/>

¹⁰³ Κωνσταντίνος Ευ. Σιαμπανόπουλος. *Αιανή: Ιστορία - Αρχαιολογία - Λαογραφία*. Θεσσαλονίκη, 1974.

¹⁰⁴ ¹ Κωνσταντίνος Ευ. Σιαμπανόπουλος, *Οι Λαζαρίνες: Ένα έθιμο της Αιανής και της περιοχής Τσαρσιαμπά νομού Κοζάνης* (Θεσσαλονίκη: Σύνδεσμος Γραμμάτων και Τεχνών Νομού Κοζάνης, 1973), [σελίδα].

αντικειμένων από τους ίδιους τους κατοίκους, καλλιεργώντας μια συλλογική «αρχαιολογική και πολιτισμική συνείδηση» στην κοινότητα.¹⁰⁵

Υπήρξε επίσης κεντρική μορφή του Συνδέσμου Γραμμάτων και Τεχνών Ν. Κοζάνης, υπηρετώντας ως ιδρυτικό μέλος και Πρόεδρος για εικοσιπέντε έτη. Από το 1990 ανέλαβε την επιμέλεια των εκδόσεων του Συνδέσμου, συμπεριλαμβανομένου του περιοδικού *Δυτικομακεδονικά Γράμματα*¹⁰⁶. Παρά την πολυετή διευθυντική και εκδοτική του δραστηριότητα, ο ίδιος επέλεγε να προσδιορίζει την ιδιότητά του με βάση την επαγγελματική του καταγωγή. Ενδεικτικά, σε άρθρο του το 1997 για τα προβιομηχανικά εργαστήρια του Ιστορικού-Λαογραφικού Μουσείου Κοζάνης, υπογράφει ως «συνταξιούχος εκπαιδευτικός», αναδεικνύοντας την παιδαγωγική του ταυτότητα ως πρωταρχική¹⁰⁷.

Ο Σιαμπανόπουλος υπερβαίνει τα όρια του απλού καταγραφέα, καθώς υπήρξε ο εμπνευστής και ιδρυτής του Ιστορικού-Λαογραφικού και Φυσικής Ιστορίας Μουσείου Κοζάνης, καθώς και του Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα στο Μπούρινο. Η δράση του αποδεικνύει πώς η ερασιτεχνική λαογραφία μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία μόνιμων θεσμών που διασώζουν την ιστορική μνήμη σε εθνικό επίπεδο, γεγονός που του απέδωσε και το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών το 1977.¹⁰⁸

➤ **Φώτης Παπανικολάου**¹⁰⁹. Ο Φώτης Παπανικολάου (1900 – 1974) υπήρξε χαρακτηριστική μορφή ερασιτέχνη λαογράφου, με μακρόχρονη και συστηματική ενασχόληση με τη συλλογή και καταγραφή λαογραφικού υλικού της περιοχής του Βοΐου. Γεννήθηκε και πέθανε στο Κριμίνι. Γυμνάσιο πήγε στο Τσοτύλι και στην Κοζάνη. Σπούδασε στο Διδασκαλείο Θεσσαλονίκης και με το που αποφοίτησε

¹⁰⁵ Γιώργος Ν. Τζέλλος, «Εφτά χρόνια χωρίς τον Κωνσταντίνο Σιαμπανόπουλο – Λίγα λόγια στη μνήμη του Δασκάλου», *Δήμος Κοζάνης*, 5 Δεκεμβρίου 2012, πρόσβαση 14 Φεβρουαρίου 2025, <https://cityofkozani.gov.gr>.

¹⁰⁶ "Εφτά χρόνια χωρίς τον Κωνσταντίνο Σιαμπανόπουλο," Δήμος Κοζάνης, πρόσβαση 18 Μαρτίου 2026, https://cityofkozani.gov.gr/deltia-typou/-/asset_publisher/iKf7jcTTaiC2/content/ephta-chronia-choris-ton-konstantino-siampanopoulos-liga-logia-ste-mneme-tou-daskalou-tou-giorgou-n-tzellou-antidemarchou-kozanes-/maximized.

¹⁰⁷ Κωνσταντίνος Σιαμπανόπουλος, "Εκθέματα προβιομηχανικών εργαστηρίων στο Ιστορικό - Λαογραφικό Μουσείο Κοζάνης," *Δυτικομακεδονικά Γράμματα* 8 (1997): 39.

¹⁰⁸ «Κοζάνη: Εκδήλωση μνήμης στην Αιανή για τον δάσκαλο Κωνσταντίνο Σιαμπανόπουλο», *ERT News*, 30 Νοεμβρίου 2024, <https://www.ertnews.gr>.

¹⁰⁹ Φώτης Παπανικολάου, *Λαογραφικά Βοΐου*, εισαγωγή – επιμέλεια Νίκος Καλογερόπουλος, πρόλογος Γ. Μ. Σηφάκης (Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, 1999). Σελ. 9-13.

διορίστηκε αμέσως στην Ιεροπηγή Καστοριάς. Η ζωή τα έφερε έτσι ώστε από το 1939 έως τη συνταξιοδότησή του το 1958 να εργαστεί στο σχολείο της γενέτειράς του, το Κριμίνι. Η ενασχόλησή του με τη λαογραφία ξεκίνησε ήδη από τα πρώτα χρόνια της υπηρεσίας του ως δασκάλου και συνεχίστηκε αδιάλειπτα μέχρι το τέλος της ζωής του.

Συγκέντρωνε πληροφορίες που αφορούσαν τις παραδοσιακές μορφές ζωής, τις κοινωνικές πρακτικές και τις πολιτισμικές εκφράσεις των τοπικών κοινοτήτων, αντλώντας το υλικό του κυρίως από άμεση επαφή με τους κατοίκους και ιδιαίτερα με ηλικιωμένους πληροφοριοδότες. Η μεθοδολογική του προσέγγιση βασιζόταν στη βιωματική παρατήρηση και στη συστηματική καταγραφή προφορικών μαρτυριών, στοιχείο που προσδίδει στο έργο του αυθεντικότητα και εθνογραφική αξία. Παρά τον ερασιτεχνικό χαρακτήρα της ιδιότητάς του, ο Παπανικολάου διέθετε βαθιά γνώση της ελληνικής λαογραφικής παράδοσης και ήταν εξοικειωμένος με το έργο σημαντικών Ελλήνων λαογράφων, όπως ο Ν. Γ. Πολίτης, ο Στ. Κυριακίδης και ο Γ. Μέγας. Με τους δύο τελευταίους καταξιωμένους εκπροσώπους της επιστήμης της Λαογραφίας, μάλιστα, διατηρούσε και προσωπικές επαφές. Τον τιμούσαν με διάφορους τρόπους, καθώς εκτιμούσαν το λαογραφικό του έργο. Όχι μόνο τον καθοδηγούσαν αλλά δημοσίευαν και μελέτες του.

Το συγγραφικό του έργο είναι σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα λαογραφικό και χαρακτηρίζεται από σαφή χωρικό και θεματικό προσανατολισμό. Ο ίδιος οριοθετεί το πεδίο της έρευνάς του στο χωριό του και στα γειτονικά χωριά της ορεινής επαρχίας Βοΐου και των Γρεβενών, αποσαφηνίζοντας ότι το αντικείμενό του δεν ταυτίζεται με το σύνολο της Δυτικής Μακεδονίας, αλλά με έναν συγκεκριμένο, βιωματικά γνωστό τόπο. Η επανατοποθέτηση αυτή φανερώνει μια ώριμη επιστημονική στάση και συνειδητοποίηση των ορίων της έρευνας, μακριά από ευρύτερες εθνοκεντρικές γενικεύσεις.

Τα ερευνητικά του κίνητρα και οι στόχοι του διατυπώνονται με σαφήνεια από τον ίδιο. Η προσέγγισή του δεν περιορίζεται σε αποσπασματική καταγραφή εθίμων, αλλά επιχειρεί μια συνολική θεώρηση της ζωής του λαού, η οποία περιλαμβάνει τα δημοτικά τραγούδια, τη γλώσσα, τα γνωμικά, τους μύθους, τα ήθη και τα έθιμα, τη λαϊκή τέχνη, τη θρησκευτική, οικογενειακή, κοινωνική και αγροτική ζωή.

Οπωσδήποτε επηρεάστηκε και υπηρέτησε το κλίμα της εποχής του. Ιδιαίτερη σημασία απέδιδε στη συνέχεια και την ενότητα της ελληνικής παράδοσης, η οποία,

κατά τον ερασιτέχνη λαογράφο, αναδεικνύεται μέσα από τη μελέτη των πνευματικών και συναισθηματικών εκδηλώσεων του λαού. Η παράδοση παρουσιάζεται ως ζωντανό βίωμα, άρρηκτα συνδεδεμένο με τον τόπο, τη συλλογική μνήμη και την καθημερινή ζωή της κοινότητας. Η στάση αυτή φωτίζει τον τρόπο με τον οποίο ο Παπανικολάου αντιλαμβάνεται τον ρόλο του λαογράφου: ως ερμηνευτή και θεματοφύλακα ενός πολιτισμού που βιώθηκε εκ των έσω.

Η περίπτωση του Φώτη Παπανικολάου αναδεικνύει τον ουσιαστικό ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν οι ερασιτέχνες λαογράφοι στη διάσωση και τεκμηρίωση της τοπικής πολιτισμικής κληρονομιάς, ιδιαίτερα όταν το έργο τους χαρακτηρίζεται από συνέπεια, διάρκεια και επιστημονική ευαισθησία.

Π.Ε. Φλώρινας

➤ **Ιωάννης Γεωργ. Φωτιάδης¹¹⁰**. Ο Φωτιάδης αποτελεί άλλη μια περίπτωση εκπαιδευτικού (συνταξιούχος πλέον δάσκαλος) με καλές σχέσεις με την επιστήμη της Λαογραφίας. Εργαζόμενος για 10 χρόνια στην Αχλάδα Φλώρινας έγραψε τη μονογραφία *Λαογραφικά στοιχεία της Αχλάδας Νομού Φλώρινας*, όπου εστιάζει στη «μικρο-ιστορία» της κοινότητας της Αχλάδας Φλώρινας και στην εθιμική κατά κύριο λόγο λαογραφία, ενώ η φιλολογική λαογραφία καταλαμβάνει λίγες μόνο σελίδες καταγράφοντας μονάχα 4 τραγούδια και ένα παραμύθι. Ως προς τη δομή ακολουθεί τις οδηγίες συλλογής λαογραφικού υλικού του Γ. Μέγα. Η Ντίνα Καραμπατάκη¹¹¹ αξιολογώντας το βιβλίο του αναφέρει στα θετικά την κατονομασία των πληροφορητών του και την απουσία προγονοπληξίας ή κάθε ρομαντικής ή φλοκλοριστικής τάσης. Αντίθετα παρουσιάζει με νηφαλιότητα τα δεδομένα της επιτόπιας έρευνάς του.

Στις περιπτώσεις που εξετάστηκαν παραπάνω, παρουσιάστηκαν δέκα εκπρόσωποι της λαογραφίας στη Δυτική Μακεδονία, κατανεμημένοι ανά Περιφερειακή Ενότητα. Η συντριπτική πλειονότητα αυτών υπήρξαν λειτουργοί της εκπαίδευσης (δάσκαλοι,

¹¹⁰ Ιωάννης Γεωργ. Φωτιάδης, *Λαογραφικά στοιχεία της Αχλάδας Νομού Φλώρινας* (Πρέσπες: Εκδόσεις «Πρέσπες», 1996), 7.

¹¹¹ Ντίνα Καραμπατάκη, «Βιβλιοκρισίες. Ιωάννης Φωτιάδης, *Λαογραφικά στοιχεία της Αχλάδας (Κρουσιουραδέας) νομού Φλώρινας*», *Εταιρία, τχ. 24-25* (Δεκέμβριος 1996), σ. 74 <https://www.glossa.edu.gr/periodika/mags/etairia/1996/24-25/144280>

φιλόλογοι, σχολικοί σύμβουλοι), γεγονός που επιβεβαιώνει τον κομβικό ρόλο του εκπαιδευτικού στη συγκρότηση της τοπικής αυτογνωσίας. Αν και οι άνδρες ερασιτέχνες ερευνητές υπερτερούν αριθμητικά, η περίπτωση της Ιφιγένειας Διδασκάλου αναδεικνύεται ως μια δυναμική γυναικεία φωνή που κατέγραψε με ευαισθησία τον αστικό και γυναικείο κόσμο της περιοχής. Κοινό χαρακτηριστικό όλων αποτελεί η εστίαση στον λαϊκό πολιτισμό του τόπου καταγωγής τους, της μακροχρόνιας διαμονής τους ή της ευρύτερης περιοχής με την οποία συνδέθηκαν οργανικά, όπως στην περίπτωση του Κωνσταντίνου Σιαμπανόπουλου.

Στο επόμενο στάδιο της μελέτης (Κεφάλαιο 4.3), θα εξεταστούν περαιτέρω παραδείγματα εν ζωή ερασιτεχνών λαογράφων από την Π.Ε. Κοζάνης. Μέσα από τη μέθοδο των μελετών περίπτωσης (case studies), την πραγματοποίηση συνεντεύξεων, καθώς και τη συστηματική βιβλιογραφική και αρχειακή επισκόπηση, θα επιχειρηθεί μια βαθύτερη ανάλυση των κινήτρων και των μεθοδολογικών εργαλείων που επιστρατεύουν, καθώς και της αυτοαντίληψης που έχουν για το έργο που επιτελούν.

4.3. Μελέτες περιπτώσεων (Case Studies)

Οι μελέτες περίπτωσης παρουσιάζονται σύμφωνα με τη χρονολογική σειρά διεξαγωγής των συνεντεύξεων. Τελευταίος παρουσιάζεται ο Ιωάννης Κορκάς που δεν δέχτηκε να συμμετάσχει τελικά στην εμπειρική έρευνα.

4.3.1. Γεώργιος Μ. Μπόντας

Ο Γεώργιος Μ. Μπόντας γεννήθηκε το 1933 στη Σιάτιστα και λίγους μήνες μετά τη συνέντευξη που μου παραχώρησε έφυγε από τη ζωή (17-10-2025¹¹²). Υπήρξε μια μορφή που ταυτίστηκε επαγγελματικά και πνευματικά με τη Μανούσεια Βιβλιοθήκη Σιάτιστας, στην οποία υπηρέτησε ως Διευθυντής για 32 χρόνια. Η εκπαίδευσή του ολοκληρώθηκε στο Τραμπάντζιο Γυμνάσιο το 1953, και ο ίδιος ξεκαθάρισε ρητά στη συνέντευξη: «Δεν τελείωσα πανεπιστήμιο, το λέω αυτό»¹¹³.

¹¹² «Έφυγε από τη ζωή ο λαογράφος Γιώργος Μπόντας», *Εφημ. Χρόνος* (Κοζάνη), 17 Οκτωβρίου 2025.

¹¹³ Γεώργιος Μ. Μπόντας, συνέντευξη από τον Ιωάννη Νεβερσκιώτη, Σιάτιστα, 31 Μαρτίου 2025, Παράρτημα Ι.

Παρά την έλλειψη ακαδημαϊκών τίτλων, η θέση του στη βιβλιοθήκη τον έφερε μες στην πηγή των βιβλίων, επιτρέποντάς του να παράγει ένα πλούσιο σώμα τοπογραφικών και λαογραφικών εργασιών. Η δράση του επεκτάθηκε στον τοπικό τύπο, με τη στήλη «Νέα

από τη Σιάτιστα» στην εφημερίδα *Χρόνος* να αποτελεί επί τέσσερις δεκαετίες το κύριο όχημα επικοινωνίας του με το κοινό.¹¹⁴ Μέσα από τη συνέντευξη, ο ίδιος αναφέρει ότι υπήρξε ανταποκριτής και σε πλήθος άλλων εφημερίδων, όπως *Μακεδονία*, *Βορράς*, *Κοζανη*, *Δυτική Μακεδονία* κ.ά. ενώ έχει δώσει συνεντεύξεις στην τηλεόραση και ομιλίες σε ραδιοφωνικούς σταθμούς, όπως στην ΕΡΤ3.

Το συγγραφικό του έργο είναι εκτενές και χαρακτηρίζεται από μια έντονη αυτοαναφορικότητα. Σε πολλά από τα άρθρα του, η βιβλιογραφία αποτελείται σε μεγάλο βαθμό από προηγούμενες δικές του μελέτες, γεγονός που υποδηλώνει ότι λειτουργεί ως ένας αυτοδύναμος κόμβος παραγωγής γνώσης για την περιοχή. Η συμβολή του στην επιστήμη έγκειται στην πρωτογενή καταγραφή υλικού που, αν δεν είχε περισυλλεχθεί από τον ίδιο, ενδεχομένως να είχε χαθεί. Όπως επισημαίνεται στο ημερολόγιο έρευνας¹¹⁵, η χρησιμότητα αυτού του υλικού μπορεί να συζητηθεί υπό προϋποθέσεις.

Το έργο του περιστρέφεται γύρω από τη Σιάτιστα ως «αστείου πηγή παράδοσης και πολιτισμού»¹¹⁶. Εστιάζει στη μουσική παράδοση, τις παροιμίες και τον εθιμικό κύκλο, με ιδιαίτερη έμφαση στα τραγούδια της ξενιτιάς που προέκυψαν από τις αποδημίες των Σιατιστινών στην Αυστροουγγαρία.¹¹⁷ Οι εργασίες του, όπως ο «Σιάτιστα: Τουριστικός οδηγός του επισκέπτη»¹¹⁸ και η μελέτη για τους «Οι μεγάλοι ευεργέτες της Σιάτιστας αδελφοί Γ. Παπαγεωργίου, γουνέμποροι και το νοσοκομείο δυτικών συνοικιών Θεσ/νίκης»¹¹⁹, δείχνουν μια πρόθεση ανάδειξης της αστικής ακμής και της ιστορικής συνέχειας του τόπου, συνδέοντας τα αρχοντικά του 18ου αιώνα με τη σύγχρονη κοινωνική ζωή.¹²⁰

¹¹⁴ «Έφυγε από τη ζωή ο λαογράφος Γιώργος Μπόντας».

¹¹⁵ Ιωάννης Νεβεσκιώτης, *Ημερολόγιο Έρευνας: Καταγραφή και επιτόπια παρατήρηση στη Δυτική Μακεδονία*, Μάρτιος-Απρίλιος 2025, Παράρτημα II.

¹¹⁶ Μπόντας, συνέντευξη, Παράρτημα I.

¹¹⁷ Στο ίδιο.

¹¹⁸ Γεώργιος Μ. Μπόντας, *Η Σιάτιστα: Τουριστικός οδηγός του επισκέπτη* (Θεσσαλονίκη: Μαϊάνδρος, 1984).

¹¹⁹ Γεώργιος Μ. Μπόντας, *Οι μεγάλοι ευεργέτες της Σιάτιστας αδελφοί Γ. Παπαγεωργίου, γουνέμποροι και το νοσοκομείο δυτικών συνοικιών Θεσ/νίκης* (Σιάτιστα: [χ.ε.], 1997).

¹²⁰ «Έφυγε από τη ζωή ο λαογράφος Γιώργος Μπόντας».

Τα κίνητρα της ενασχόλησης του Γεωργίου Μπόντα με τη λαογραφία πηγάζουν από μια βαθιά συναισθηματική σύνδεση με τη γενέτειρά του, τη Σιάτιστα, και την ανάγκη διάσωσης της τοπικής μνήμης. Όπως αναφέρει ο ίδιος, το ενδιαφέρον του ξεκίνησε εξαιτίας της αγάπης που είχε για το τραγούδι και τις παροιμίες. Η θητεία του ως Διευθυντής της Μανούσειας Δημόσιας Βιβλιοθήκης Σιάτιστας λειτούργησε ως καταλύτης για τη συστηματική συλλογή υλικού. Η θεματολογία του επικεντρώνεται αποκλειστικά στη Σιάτιστα, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα από τα έθιμα του Δωδεκαημέρου και του Πάσχα, τους Καβαλάρηδες του Δεκαπενταύγουστου, μέχρι την τοπική γαστρονομία, την ιστορία των αρχοντικών και την εμπορική δραστηριότητα των Σιατιστινών¹²¹.

Η αυτοεικόνα του Μπόντα δομείται πάνω στη βιοματική σχέση με την παράδοση: «με βοηθάει η φωνή μου πάρα πολύ στο θέμα του τραγουδιού»¹²² Αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως θεματοφύλακα που οφείλει να μεταδώσει τη γνώση, δηλώνοντας ότι βοήθησε πάρα πολλούς νέους και φοιτητές. Το κίνητρό του είναι η προστασία της τοπικής ιδιοπροσωπίας, την οποία θεωρεί ότι απειλείται στα σχολεία επειδή «ήρθαν ξένοι [δάσκαλοι]... Τώρα οι ξένοι δε δίνουν μεγάλη σημασία».¹²³ Η χρήση σφραγίδων με τις βραβεύσεις του και η ανάδειξη της «ειδικής άδειας» για ξεναγήσεις¹²⁴ υποδηλώνουν μια ανάγκη θεσμικής κατοχύρωσης της αυθεντίας του μέσα σε ένα τοπικό πλαίσιο. Και στη συνέντευξη που μας έδωσε μας απαρίθμησε όλες του τις τιμητικές διακρίσεις από τον Σύνδεσμο Γραμμάτων και Τεχνών του Νομού Κοζάνης και τον Ε.Ο.Τ. έως την Ακαδημία Αθηνών.

Επομένως η εικόνα που ο Μπόντας έχει για τον εαυτό είναι αυτή του Λαογράφου: στις επίσημες σφραγίδες του και στα εσώφυλλα των ανατύπων άρθρων του από περιοδικά που έχει προσφέρει δωρεάν σε βιβλιοθήκες της Δυτικής Μακεδονίας, όπως στην Κοβεντάρειο Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης, δηλώνει ρητά την ιδιότητα του «Λαογράφου» (Γεώργιος Μ. Μπόντας, Σφραγίδα: «Τέως Δ/ντής... Λαογράφος - Συγγραφέας»)¹²⁵. Ωστόσο, στις προσωπικές συζητήσεις και στη συνέντευξή του εμφανίζεται πιο συγκρατημένος. Δεν δηλώνει ευθέως λαογράφος με

¹²¹ Γεώργιος Μ. Μπόντας, «Η Σιάτιστα και τα έθιμά της», *Ελμειακά*, τχ. 54-55 (2005):

¹²² Μπόντας, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

¹²³ Μπόντας, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

¹²⁴ Στο ίδιο.

¹²⁵ Είναι εντυπωσιακό ότι και στο: Γεώργιος Μ. Μπόντας, «Χειρόγραφα βιβλία της Μανουσείου Δημοσίας Βιβλιοθήκης Σιατίστης», *Δυτικομακεδονικά Γράμματα* 8 (1997): 363-374 αναφέρεται η ιδιότητα «Τέως Διευθυντή της Μανουσείου Δημοτικής βιβλιοθήκης Σιάτιστας – Λαογράφου» και μάλιστα σε δύο σημεία, τόσο στην αρχή (σελ 363) όσο και στο τέλος του καταλόγου με τα χειρόγραφα που δίνει (σελ. 370). Βλ. και Παράρτημα ΙΙΙ

την αυστηρή ακαδημαϊκή έννοια, αφήνοντας να εννοηθεί μια ερασιτεχνική προσέγγιση που βασίζεται στην εμπειρία και το μεράκι, και ότι λίγο πολύ αυτή είναι η έννοια του λαογράφου, διαχωρίζοντάς τον από τον επιστήμονα λαογράφο. Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί ως επίγνωση της έλλειψης ακαδημαϊκού υποβάθρου, αλλά και ως μια προσπάθεια αντίστασης απέναντι στον θεσμικό ρόλο της επιστήμης.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του για το ρόλο της πολιτείας, την οποία θεωρεί συχνά απύσχα από την επαρχία. Πιστεύει ότι το κράτος οφείλει να στηρίζει τους τοπικούς φορείς και τις βιβλιοθήκες, οι οποίες αποτελούν τα μοναδικά κύτταρα πολιτισμού που διασώζουν την παράδοση απέναντι στις σύγχρονες «κοσμοπολίτικες» συνθήκες ζωής¹²⁶. Η δράση του ως «δημόσιου λαογράφου» τον τοποθετεί ως γέφυρα μεταξύ της τοπικής κοινωνίας και της επιστημονικής κοινότητας και αποτελεί αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αυτού που ο Νιτσιάκος περιγράφει ως «πατριωτική ενασχόληση¹²⁷» με τη λαογραφία με την τοπική όμως έννοια. Για δύο λόγους θεωρούμε ότι υπηρετεί τη Δημόσια Λαογραφία. Πρώτον, γιατί βρίσκεται στον αντίποδα της ακαδημαϊκής Λαογραφίας. Θεωρείται ο «Λαογράφος» της κοινής γνώμης. Ο Μπόντας, όπως είδαμε στη συνέντευξη, δηλώνει με ειλικρίνεια ότι δεν τέλειωσε Πανεπιστήμιο, αλλά η τοπική κοινωνία και τα ΜΜΕ τον αποδέχονται πλήρως ως «τον λαογράφο της Σιάτιστας». Αυτό συνδέεται με τη δημόσια παρουσία του. Η αρθρογραφία του στον τοπικό τύπο (*Χρόνος*) και οι τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές του εμφανίσεις είναι ακριβώς οι μηχανισμοί παραγωγής Δημόσιας Λαογραφίας που αναφέρει το άρθρο του Νιτσιάκου σε ενημερωτική ιστοσελίδα.¹²⁸ Ο δεύτερος λόγος είναι η ρητορική του για την αυθεντικότητα του λαϊκού πολιτισμού της Σιάτιστας. Όταν ο Μπόντας λέει ότι «η Σιάτιστα είναι αστείρευτη πηγή παράδοσης και πολιτισμού» ή «ένας ιστορικός τόπος» και διαλέγει να πει το ποίημα του Γιάννη Τόζη στη συνέντευξη, στο οποίο η Σιάτιστα φαίνεται να κράτησε «αμόλυντα και ελληνικά τα βράχια»¹²⁹, ταυτίζεται απόλυτα με τον συναισθηματικό και ρομαντικό λόγο που αναφέρει ο Νιτσιάκος¹³⁰. Αυτό το δεύτερο είναι και το αρνητικό στοιχείο που παρουσιάζουν συνήθως όσοι ασκούν τη Δημόσια Λαογραφία· η εξιδανίκευση.

¹²⁶ Γεώργιος Μπόντας, «Δημοτικά και νεότερα τραγούδια της Σιάτιστας», *Ελμειακά*, τχ. 57, 2006.

¹²⁷ Βασίλης Νιτσιάκος, «Υπάρχει Δημόσια Λαογραφία; Υπάρχει περισσότερη από όση μπορούμε να καταναλώσουμε», *In.gr*, 6 Ιουλίου 2021, <https://www.in.gr/2021/07/06/apopsi/dimosia-laografia/>.

¹²⁸ Στο ίδιο.

¹²⁹ Μπόντας, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

¹³⁰ Νιτσιάκος, «Υπάρχει Δημόσια Λαογραφία;»

Η μεθοδολογία του είναι υβριδική· ενώ υποστηρίζει ότι διασταυρώνει πολλές φορές τις πληροφορίες από τους πληροφορητές του και διεξάγει παράλληλα και βιβλιογραφική έρευνα, ο τρόπος του παραμένει βαθιά εμπειρικός και αυθόρμητος. Χαρακτηριστική είναι η τάση του να διακόπτει στη συνέντευξη τη ροή του λόγου για να τραγουδήσει¹³¹, μετατρέποντας τη συνέντευξη σε επιτελεστική δράση. Η μεθοδολογία του θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «παραδοσιακή περιγραφική λαογραφία». Η προσέγγισή του θυμίζει έντονα τους πρώτους Έλληνες λαογράφους που ήταν στρατευμένοι στην εθνική υπόθεση.¹³² Ωστόσο, η χρησιμότητα τότε ήταν διαφορετική απ' ό,τι η σημερινή. Επιδιώκει τη σύνδεση του παρόντος με το αρχαιοελληνικό παρελθόν, εξιδανικεύοντας την περιοχή του. Για παράδειγμα, ερμηνεύοντας το έθιμο των «Κλαδαριών», αναζητά επιβιώσεις αρχαίων ελληνικών συνηθειών.¹³³ Δεν πρόκειται για μια λειτουργική ανάλυση κατά τα πρότυπα του Malinowski, όπου το έθιμο εξετάζεται ως προς τις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες στις οποίες ανταποκρίνεται,¹³⁴ αλλά για μια προσπάθεια γραμμικής ιστορικής συνέχειας.

Για την τοπική κοινωνία, πάντως, ο Μπόντας λειτούργησε ως ο επίσημος αφηγητής της, ένας άνθρωπος που ένωνε τις γενιές μέσα από τον τύπο. Η αξία της μελέτης του έργου του έγκειται ακριβώς σε αυτό: δεν αποτελεί μια θεωρητικά προσανατολισμένη ακαδημαϊκή καταγραφή, αλλά ένα τεκμήριο του πώς μια τοπική κοινωνία επιλέγει να θυμάται και να αναπαριστά τον εαυτό της μέσα από τη φωνή ενός αφοσιωμένου εκπροσώπου της.

4.3.2. Ανδρέας Κωνσταντινίδης

Ο Ανδρέας Κωνσταντινίδης γεννήθηκε το 1988 και κατάγεται από το προσφυγικό χωριό Βαθύλακκος Κοζάνης, έναν τόπο που καθόρισε την ταυτότητά του και την ερευνητική του πορεία. Είναι πτυχιούχος Ηλεκτρονικός με μεταπτυχιακές σπουδές στη Βιοϊατρική Μηχανική, ενώ κατέχει παιδαγωγική επάρκεια από την ΑΣΠΕΤΕ, στοιχείο που τον εισήγαγε στην επίσημη εκπαίδευση. Παράλληλα με την

¹³¹ Μπόντας, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

¹³² Νεβεσκιώτης, *Ημερολόγιο Έρευνας*, Παράρτημα ΙΙ.

¹³³ Μπόντας, «Η Σιάτιστα και τα έθιμά της», σελ. 83.

¹³⁴ Bronisław Malinowski, "A Scientific Theory of Culture." μετ., *Εποπτεία*, τχ. 65 (1982): 111.

ιδιότητά του ως εκπαιδευτικός, ασκεί το επάγγελμα του αγιογράφου¹³⁵, γεγονός που τον συνδέει οργανικά με την εκκλησιαστική τέχνη και τη βυζαντινή παράδοση, στοιχεία άρρηκτα συνδεδεμένα με τον πολιτισμό της Καππαδοκίας.

Το λαογραφικό ενδιαφέρον του Κωνσταντινίδη εστιάζεται αποκλειστικά στα Φάρασα της Καππαδοκίας, μια περιοχή που ο ίδιος χαρακτηρίζει ως ξεχωριστό κόσμο. Η δράση του είναι πολυεπίπεδη και περιλαμβάνει τη διοργάνωση σεμιναρίων και παραστάσεων, όπως η συνεργασία του με τον Παμμικρασιατικό Σύνδεσμο Πατρών για την παράσταση «Φάρασα... ανακαλύπτοντας έναν ξεχωριστό κόσμο στην Καππαδοκία». Ο ίδιος σημειώνει για τη «μοναδικότητα» αυτής της κληρονομιάς: *«Έχουν παντρέψει την παλιά θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων με τη χριστιανική πίστη και αυτό φαίνεται και μέσα από τους χορούς που δεν τους συναντάμε πουθενά αλλού. Είναι ιεροτελεστικοί χοροί αυτοί των Φαράσων»*.¹³⁶

Πέρα από την καλλιτεχνική επιμέλεια, η δράση του επεκτείνεται σε υψηλό ερευνητικό επίπεδο μέσω συμμετοχής σε διεθνή επιστημονικά συνέδρια. Σύμφωνα με το βιογραφικό του και τα όσα μας είπε στη συνέντευξη, έχει αναπτύξει σημαντικές συνεργασίες με πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού (Αιγαίου, Βοσπόρου) πάνω στη φαρασιώτικη διάλεκτο και την κοινωνιολογική ανάλυση της προσφυγικής μνήμης. Έχει συμμετάσχει σε γλωσσολογικό συνέδριο στην Αγγλία και σε αντίστοιχα συνέδρια στην Καππαδοκία της Τουρκίας, όπου παρουσίασε δεδομένα για τη φαρασιώτικη διάλεκτο σε συνεργασία με Τούρκους και Έλληνες γλωσσολόγους, όπως ο Metin Bagriacik. Το εύρος των ενδιαφερόντων του καλύπτει τη γλωσσολογία, τη μουσική, τις ιστορίες και τη συλλογή οπτικοακουστικού υλικού, καθώς όπως δηλώνει: *«δεν θέλω να χαθεί τίποτα, τίποτα!»*.¹³⁷

Η μεθοδολογία του βασίζεται στις ανοιχτού τύπου συνεντεύξεις, επιτρέποντας στον ομιλητή να ξεδιπλώνει μόνος του την ιστορία, μια τεχνική που του επιτρέπει να αντλεί υλικό για μελλοντικές έρευνες.¹³⁸ Επίσης, ο Κωνσταντινίδης χρησιμοποιεί τη

¹³⁵ Βιογραφικό Σημείωμα Ανδρέα Κωνσταντινίδη, Παράρτημα ΙΙΙ· Ανδρέας Κωνσταντινίδης, συνέντευξη από τον Ιωάννη Νεβεσκιώτη, Κοζάνη, 25 Απριλίου 2025, Παράρτημα Ι.

¹³⁶ «Φάρασα... ανακαλύπτοντας έναν ξεχωριστό κόσμο στην Καππαδοκία», *Pelop.gr*, 15 Μαΐου 2024, πρόσβαση 15 Φεβρουαρίου 2025, <https://pelop.gr/andreas-konstantinidis-oi-anthropoi-den-boroun-na-xana-anthisoun-se-enan-allo-topo/>

¹³⁷ Κωνσταντινίδης, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

¹³⁸ Στο ίδιο.

σύγχρονη τεχνολογία ως βασικό εργαλείο έρευνας, διάσωσης και διάδοσης¹³⁹. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του είναι η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, YouTube, Blogspot) για τη «μεταλαμπάδευση» της πληροφορίας¹⁴⁰. Ως ηλεκτρονικός, θεωρεί την τεχνολογία σύμμαχο: *«τα πάντα βασίζονται μέσα από την τεχνολογία πλέον [...] με βοήθησε κυρίως αυτό [...] ήδη πριν το 2010 [...] είχα λαογραφικές σελίδες, «Η γη της Καππαδοκίας» για παράδειγμα ή «Φάρασα Καππαδοκίας»*.¹⁴¹ Όπως σημειώνει, η τεχνολογία του επέτρεψε να έρθει σε επαφή με ντόπιους στην Τουρκία και να αντλήσει «απίστευτο υλικό» που διαφορετικά θα παρέμενε απρόσιτο. Παρά την αναγνώριση της σημαντικότητας της ψηφιακής τεχνολογίας, επιμένει στη διασταύρωση των στοιχείων με τη διεθνή βιβλιογραφία και τις καταγραφές του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών.¹⁴²

Η ενασχόληση του Κωνσταντινίδη με τη λαογραφία περιγράφεται ως «τρόπος ζωής» Όπως χαρακτηριστικά εξομολογείται ο ίδιος, η καθημερινότητά του είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την παράδοση, σε σημείο που οι φίλοι του χιουμοριστικά τον αποκαλούν «γέρο», λόγω της σταθερής προτίμησής του να συναναστρέφεται με ηλικιωμένους ανθρώπους με σκοπό την καταγραφή των αναμνήσεών τους. Το κίνητρό του είναι λοιπόν βιωματικό και συναισθηματικό, καθώς ο ίδιος ομολογεί πως η απώλεια των ηλικιωμένων πρώτης και δεύτερης γενιάς του προκαλεί «πραγματικά μια κατάθλιψη».¹⁴³

¹³⁹ Αλέξανδρος Γ. Καπανιάρης, *Εισαγωγή στην ψηφιακή λαογραφία* (Αθήνα: Ταξιδευτής, 2025). 11-13, 15-24.

¹⁴⁰ “Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media), όπως το Facebook, το YouTube, το Instagram και το Twitter, επιτρέπουν στους/στις χρήστες/στριες να δημιουργούν, να μοιράζονται και να αλληλεπιδρούν με περιεχόμενο που αφορά τον λαϊκό πολιτισμό, καθιστώντας τον προσιτό σε έναν παγκόσμιο κοινό . Αυτό ενισχύει τη διάδοση και την αναγνώριση παραδοσιακών πολιτιστικών εκφράσεων, όπως είναι τα τραγούδια, οι χοροί, τα έθιμα και οι αφηγήσεις . Τα κοινωνικά μέσα δεν χρησιμεύουν μόνο για την παρουσίαση πληροφοριών, αλλά και για τη συλλογή, καταγραφή και τεκμηρίωση λαογραφικών στοιχείων . Η ψηφιακή λαογραφία σήμερα αναδύεται ως πεδίο που αξιοποιεί τις ΤΠΕ για τη διατήρηση και προώθηση του λαϊκού πολιτισμού, επιτρέποντας στους/ στις ερευνητές/τριες να μελετούν online κοινότητες και να δημιουργούν ψηφιακό υλικό “. Καπανιάρης, *Εισαγωγή στην ψηφιακή τεχνολογία*, 19.

¹⁴¹ Καπανιάρης, *Εισαγωγή στην ψηφιακή λαογραφία*, σελ. 11-24· Κωνσταντινίδη, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

¹⁴² Κωνσταντινίδη, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

¹⁴³ Κωνσταντινίδη, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

Ο Michael Owen Jones¹⁴⁴ υποστηρίζει ότι τα άτομα συχνά επιλέγουν και διαχειρίζονται στοιχεία της παράδοσης προκειμένου να διαμορφώσουν έναν συγκεκριμένο τρόπο ζωής και μια δημόσια πολιτισμική ταυτότητα. Η θέση αυτή για την παράδοση ως δομικό στοιχείο του καθημερινού τρόπου ζωής και της συμβολικής συγκρότησης του εαυτού βρίσκει παράλληλη εφαρμογή και στην περίπτωση του Μπόντα (βλ. 4.3.1). Η δημόσια εικόνα και η καθημερινότητα των δύο αυτών ερευνητών αποδεικνύουν ότι η ενασχόλησή τους με τον λαϊκό πολιτισμό υπερβαίνει την απλή, αποστασιοποιημένη καταγραφή και μετατρέπεται σε έναν συγκροτημένο τρόπο ζωής. Στην περίπτωση του Κωνσταντινίδη, αυτός ο τρόπος ζωής εκδηλώνεται μέσα από μία καθημερινή κοινωνικότητα προσανατολισμένη στη συναναστροφή με τους ηλικιωμένους της κοινότητας. Η συγκρότηση των ψηφιακών του σελίδων και η δικτύωσή του στη δημόσια σφαίρα δείχνουν ότι η παράδοση δεν αποτελεί γι' αυτόν ένα απλό αντικείμενο καταγραφής, αλλά έναν βασικό τρόπο δημόσιας παρουσίας, κοινωνικής δράσης και προσωπικού αυτοπροσδιορισμού¹⁴⁵.

Βέβαια πριν τις σπουδές του και ιδιαίτερα πριν την ΑΣΠΕΤΕ είχε διαφορετική αντίληψη των πραγμάτων. Η παιδαγωγική επάρκεια, μας είπε, τον βοήθησε ιδιαίτερα στο πώς να δουλεύει ποσοτικά και ποιοτικά, αλλά και γενικότερα άλλαξε η αντίληψή του όχι μόνο στον τρόπο που ερευνά αλλά και στο πώς αντιλαμβάνεται το υλικό το ίδιο, τα εργαλεία που θα χρησιμοποιήσει κλπ.

Παρά το γεγονός ότι πιστεύει ότι ένας ερασιτέχνης λαογράφος θα μπορούσε να γίνει πολύ καλός στη δουλειά του, θεωρεί ότι είναι πολύ σημαντικό να υπάρχουν στοχευμένες σπουδές στη Λαογραφία και ο ίδιος διατηρεί μια σεμνή αυτοεικόνα, αποφεύγοντας τον τίτλο του λαογράφου για τον εαυτό του: *«όταν [ο κόσμος] με ρωτάει αν είμαι λαογράφος, η απάντησή μου είναι ότι ασχολούμαι με τη Λαογραφία, δεν αποκαλώ τον εαυτό μου λαογράφο. Θεωρώ ότι είναι πάρα πολύ ιερή λέξη»*.¹⁴⁶ Η αυτοεικόνα του λοιπόν -ερμηνεύοντας τα λεγόμενά του- είναι αυτή του ερευνητή-

¹⁴⁴ Michael Owen Jones, "'Tradition' in Identity Discourses and an Individual's Symbolic Construction of Self," *Western Folklore* 59, no. 2 (2000): 115–141.

¹⁴⁵ Στην περίπτωση του Μπόντα, η παράδοση ενσωματώνεται στην καθημερινή συμπεριφορά και επικοινωνία με έναν πιο αυθόρμητο και οργανικό τρόπο, μέσω του τραγουδιού και των παροιμιών. Χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της επιτελεστικής στάσης αποτελεί η τηλεοπτική συνέντευξη που παραχώρησε στον ερευνητή (βλ. Παράρτημα Ι), η οποία ξεκίνησε αυθεντικά με τον ίδιο να τραγουδά, δείχνοντας πως για εκείνον η παράδοση αποτελεί ταυτόχρονα καθημερινή πράξη και το βασικό όχημα με το οποίο παρουσιάζει και επιτελεί τον εαυτό του στη δημόσια σφαίρα.

¹⁴⁶ Στο ίδιο.

διαμεσολαβητή που δεν επιδιώκει τον τίτλο του λαογράφου, αλλά την ουσιαστική διάσωση της μνήμης.

Σχετικά με τον ανταγωνισμό στον χώρο, ο Κωνσταντινίδης είναι ιδιαίτερα επικριτικός. Περιγράφει «τον χώρο της Λαογραφίας» ως γεμάτο ζήλια και κακία, αναφέροντας μάλιστα απειλητικά μηνύματα που δέχθηκε από Έλληνες λαογράφους όταν προσκλήθηκε σε διεθνή συνέδρια στην Τουρκία.¹⁴⁷ Παρά τις αντιξοότητες, θεωρεί ότι η συμβολή των λαογράφων είναι καθοριστική: «δε θα γνώριζα την Κοζάνη, τον τόπο μου, αν δεν υπήρχαν οι λαογράφοι. [...] έχει σωθεί η ιστορία κυριολεκτικά».¹⁴⁸

Ο Κωνσταντινίδης είναι κυρίως συλλέκτης λαογραφικού υλικού, και λαογραφικά κείμενά του συναντώνται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσής του. Πιστεύει ότι η Πολιτεία θα μπορούσε να βοηθήσει περισσότερο τους νέους ερευνητές, στηρίζοντας εκδόσεις ή μικροεκδόσεις. Ο ίδιος μας ανέφερε ότι γράφει πάρα πολλά αλλά δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να τα εκδώσει. Επίσης και τα πανεπιστήμια θα μπορούσαν να προσεγγίσουν νέους ανθρώπους που ασχολούνται με τη λαογραφία είτε ερασιτεχνικά (με την έννοια της μη κύριας εργασίας), είτε πιο επαγγελματικά (βιοπορίζονται από αυτή)¹⁴⁹.

Αναφορικά με το είδος της Λαογραφίας που εκπροσωπεί, ο Κωνσταντινίδης εμπίπτει στην κατηγορία του ερευνητή που λειτουργεί στη δημόσια σφαίρα (διαδίκτυο, σύλλογοι), αλλά με αυστηρά επιστημονικά κριτήρια. Αποφεύγει τα μυθεύματα και τα στερεότυπα της ερασιτεχνικής λαογραφίας, καθώς επιδιώκει τη συνεργασία με τα πανεπιστήμια, θεωρώντας ότι *μόνο κέρδος θα έχουν* από τη σύνδεσή τους με τους ανθρώπους του πεδίου.¹⁵⁰ Ο Κωνσταντινίδης λειτουργεί στη σφαίρα της δημόσιας και ψηφιακής Λαογραφίας, καθώς η δράση του αναπτύσσεται κυρίως στον ψηφιακό χώρο και σε πολιτιστικούς συλλόγους, απευθυνόμενος στο ευρύ κοινό. Όπως επισημαίνει ο Νιτσιάκος, η Δημόσια Λαογραφία συχνά χαρακτηρίζεται από την «εθνικοποίηση του τοπικού»¹⁵¹. Στην περίπτωση του Κωνσταντινίδη, αυτό φαίνεται στην προσπάθεια σύνδεσης των χορών των Φαράσων με την αρχαιοελληνική θρησκεία. Αν και η θέση αυτή αγγίζει τα όρια της εθνικής νοηματοδότησης και της παρελθοντολογίας που επικρίνει η ακαδημαϊκή Λαογραφία, η συνολική μεθοδολογία του Κωνσταντινίδη

¹⁴⁷ Στο ίδιο.

¹⁴⁸ Κωνσταντινίδης, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

¹⁴⁹ Στο ίδιο.

¹⁵⁰ Στο ίδιο.

¹⁵¹ Νιτσιάκος, «Υπάρχει Δημόσια Λαογραφία;»

λειτουργεί ως δικλείδα ασφαλείας. Σε αντίθεση με τον άκριτο ερασιτεχνισμό, ο ίδιος επιδιώκει τη διαρκή διασταύρωση των στοιχείων του μέσω συνεργασιών με εξειδικευμένους επιστήμονες, όπως ο γλωσσολόγος Metin Bagriaci. Αυτή η στροφή προς την επιστημονική τεκμηρίωση και τις διεθνείς συνέργειες τον απομακρύνει από τον «ανόητο φολκλορικό ορυμαγδό» και τον τοποθετεί στο πεδίο μιας έγκυρης και συστηματικής έρευνας που μπορεί να τροφοδοτήσει γόνιμα την ακαδημαϊκή κοινότητα.

Ο Κωνσταντινίδης, συνεπώς, ενσαρκώνει την εμπλοκή της επιστήμης στη διαμόρφωση της κοινής αντίληψης. Δεν μένει στην εξιδανίκευση, αλλά παράγει αρχείο (ψηφιακή καταγραφή) που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μελέτης για την ακαδημαϊκή κοινότητα. Εν κατακλείδι, ο Κωνσταντινίδης είναι ένας νέου τύπου Δημόσιος Λαογράφος. Χρησιμοποιεί την τεχνολογία όχι για να αναπαράγει στερεότυπα, αλλά για να δημιουργήσει ένα παγκόσμιο δίκτυο πληροφόρησης για τα Φάρασα, γεφυρώνοντας το χάσμα μεταξύ της βιωμένης παράδοσης και της ακαδημαϊκής έρευνας.

4.3.3. Φάνη Φτάκα-Τσικριτζή

Η Φάνη Φτάκα-Τσικριτζή γεννήθηκε το 1953, και έχει καταγωγή από την Κοζάνη και την Αιανή. Είναι πτυχιούχος της Γαλλικής Φιλολογίας του ΑΠΘ και υπηρέτησε επί σειρά ετών ως καθηγήτρια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, κυρίως στο 3ο ΓΕΛ Κοζάνης. Η δράση της εκτείνεται πέρα από την εκπαίδευση, καθώς έχει ασχοληθεί με τη συλλογή λαογραφικού υλικού, την οικολογική δραστηριότητα και την τοπική αυτοδιοίκηση, όπου διετέλεσε Δημοτική Σύμβουλος και Πρόεδρος του Οργανισμού Αθλητισμού, Πολιτισμού και Νεολαίας (ΟΑΠΝ)¹⁵² (2014–2017).

Η σχέση της με τη λαογραφία, όπως η ίδια αναφέρει, δεν ξεκίνησε από τη μελέτη βιβλίων, αλλά από το βίωμα. Μεγάλωσε σε περιβάλλον όπου τα έθιμα της Κοζανίτικης Αποκριάς ήταν ζωντανά, γεγονός που επηρέασε καθοριστικά τα ενδιαφέροντά της. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει:

¹⁵² Φάνη Φτάκα-Τσικριτζή, «Για ποιους λόγους είμαι υποψήφια στη συμμαχία “ΠΙΡΑΣΙΝΟ & ΜΩΒ” – Γιατί ο Νομός Κοζάνης πρέπει να ψηφίσει οικολογικά», *EordaiaLive*, πρόσβαση 18 Μαρτίου 2026, <https://eordaialive.com/politiki/fani-tsikritzi-ftakagia/>.

*«Είμαι γέννημα θρέμμα του Φανού του Αγίου Δημητρίου [...] Έξω από το σπίτι μου γινόταν ο φανός. Έτσι είχα όλη αυτή τη βιωματική εμπειρία να ζήσω από πολύ μικρή τους φανούς της Κοζάνης μέσα από την πιο παλιά γενιά που έχει πλέον [...] σβήσει».*¹⁵³

Οι ανθρωπιστικές της σπουδές φαίνεται ότι ενίσχυσαν το ενδιαφέρον της για τη λαογραφία και συνέβαλαν στη συστηματικότερη ενασχόλησή της με τη λαογραφική έρευνα. Στο πλαίσιο των μαθημάτων Γαλλικής Γλώσσας παρακολούθησε και μαθήματα λαογραφίας, γλωσσολογίας και ιστορίας της τέχνης, διευρύνοντας το πεδίο των ενδιαφερόντων της. Η ίδια αντιλαμβάνεται τη λαογραφία ως ανθρωπιστική επιστήμη που μελετά τις εκφάνσεις του λαϊκού πολιτισμού, όπως την καθημερινή ζωή, τον τρόπο ψυχαγωγίας και την κοσμοθεωρία¹⁵⁴.

Κάθε στοιχείο του λαϊκού πολιτισμού είναι αντικείμενο έρευνάς της σύμφωνα με τη ίδια: τραγούδια, μπάντες με χάλκινα, παραμύθια, Αποκριά και φανοί κ.ά.¹⁵⁵. Ωστόσο, φαίνεται να την ενδιαφέρουν περισσότερο στοιχεία της τοπικής παράδοσης που χάνονται, όπως τα παλιά επαγγέλματα, οι συνταγές και τα αρχοντικά της Κοζάνης. Αυτό διαπιστώθηκε κυρίως βιβλιογραφικά. Στο περιοδικό *Ελμειακά* έγραψε άρθρο με τίτλο «Οι παραδοσιακές τέχνες στην Κοζάνη Χαλκουργοί και κουδουνάδες», όπου καταγράφει ονόματα τεχνιτών (π.χ. οικογένειες Καραμάρκου, Παγκαρλιώτα), τοποθεσίες εργαστηρίων (οδός Παύλου Μελά) και εξειδικευμένη ορολογία και τοπικούς ιδιωτισμούς (π.χ. «μπακαρτζήδες» δηλαδή οι χαλκουργοί, «σιουάνκου» = το κοντό σίδερο, κατάλληλο για την κατασκευή του λαιμού από το γκιούμι, «γανουτζήθα» = τα εργαστήρια των κασσιτερωτών ή ιδιωματικές εκφράσεις «τσέντζιαρις ξεγάνωτος» κ.ά).

Αυτή η μικροϊστορική προσέγγιση είναι πολύτιμη για τον μελλοντικό ερευνητή, καθώς το κείμενο δεν μένει μόνο στην περιγραφή των αντικειμένων, αγγίζει και την Οικονομική Ιστορία (εμπορικές σχέσεις με Κεντρική Ευρώπη, η αγορά "Τσαρσί") και την Κοινωνική Ανθρωπολογία (η δομή των συντεχνιών/ισναφιών, η μαθητεία των νέων). Τέλος, στα θετικά συγκαταλέγονται:

- η κοινωνιολογική ανάλυση για τα αίτια της παρακμής όπως

¹⁵³ Φάνη Φτάκα-Τσικριτζή, βιντεοσκοπημένη συνέντευξη από τον Ιωάννη Νεβεσκιώτη, Κοζάνη, 28 Απριλίου 2025, βλ. Παράρτημα Ι.

¹⁵⁴ Φτάκα-Τσικριτζή, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

¹⁵⁵ Στο ίδιο.

- η άνοδος αλουμινίου/ ατσαλιού,
- η τουρκική/βουλγαρική μαζική παραγωγή και
- η αλλαγή των κοινωνικών προτύπων [«οι νέοι θέλουν γραβάτα»¹⁵⁶ όπως χαρακτηριστικά γράφει)]
- η αναφορά και οι ευχαριστίες στους πληροφορητές της που τους αναφέρει με το ονοματεπώνυμο,
- καθώς και η χρήση πλούσιου φωτογραφικού υλικού που λειτουργεί ως τεκμήριο και προσφέρει οπτική επιβεβαίωση της παραγωγικής διαδικασίας (π.χ. οι φάσεις του γανώματος)¹⁵⁷.

Περνώντας στα αρνητικά, όπως συμβαίνει συχνά με τους ερασιτέχνες λαογράφους, υπάρχει μια τάση εξιδανίκευσης του παρελθόντος (π.χ. εκεί που γράφει για τα «μαγικά χέρια των τεχνιτών», για να τονίσει πόσο ικανοί τεχνίτες ήταν τότε¹⁵⁸) και μία συναισθηματική φόρτιση όπως στην περίπτωση της παρομοίωσης της τέχνης που σβήνει με μια «βιβλιοθήκη που καίγεται»¹⁵⁹. Εδώ η συγγραφέας δεν παρατηρεί απλώς το φαινόμενο, αλλά πονάει γι' αυτό. Στην επιστήμη, αυτό ονομάζεται "advocacy"¹⁶⁰ και ενίοτε θεωρείται ότι επηρεάζει την αντικειμενικότητα. Αυτή η «νοσταλγική» ματιά είναι χαρακτηριστικό της ερασιτεχνικής λαογραφίας, αλλά συχνά θολώνει την αντικειμενική ιστορική ανάλυση. Επίσης το κείμενο ξεκινά ως ιστορική αναδρομή και καταλήγει σε μια μορφή δημοσιογραφικού ρεπορτάζ ή εισήγησης (όπως αναφέρει στο Υ.Σ. στη σελ. 218). Αυτή η ανάμειξη ειδών είναι τυπική στους ερασιτέχνες λαογράφους και μπορεί να θεωρηθεί από έναν ακαδημαϊκό ως έλλειψη μεθοδολογικής καθαρότητας. Ως προς τη βιβλιογραφική τεκμηρίωση, παρόλο που στο τέλος αναφέρει τις πηγές της, η βιβλιογραφία παραμένει πολύ περιορισμένη για ένα θέμα με τόσο βάθος. Φαίνεται να στηρίζεται υπερβολικά στην προσωπική μαρτυρία (προφορική ιστορία¹⁶¹), η οποία αν και πολύτιμη, χρειάζεται συχνά διασταύρωση με αρχειακές πηγές.

¹⁵⁶ Φάνη Φτάκα-Τσικριτζή, «Οι παραδοσιακές τέχνες στην Κοζάνη: Χαλκουργοί και κουδουνάδες», *Ελμειακά* 29, τχ. 65 (Δεκέμβριος 2010): 204–218. Για τα επαγγέλματα που χάνονται βλ. επίσης Φανή Φτάκα-Τσικριτζή, «Επαγγέλματα του χθες – Επαγγέλματα του Αύριο; Το τέλος μιας εποχής», *Δυτικομακεδονικά Γράμματα* 8 (1997): 402–415.

¹⁵⁷ Φτάκα-Τσικριτζή, «Οι παραδοσιακές τέχνες στην Κοζάνη»: 213

¹⁵⁸ Στο ίδιο, σελ. 207.

¹⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 218

¹⁶⁰ Elliott Oring, "Folklore and Advocacy." *Journal of Folklore Research* 41, no. 2/3 (2004): 259–67. Σελ. 259 <http://www.jstor.org/stable/3814593>.

¹⁶¹ Η συλλογή μαρτυριών από τους τελευταίους τεχνίτες (σελ. 207, 211).

Στη συνέντευξή της, στάθηκε ιδιαίτερα σε τρία δυνατά -όπως τα χαρακτήρισε- δρώμενα του Δήμου Κοζάνης: την Κοζανίτικη Αποκριά με τους Φανούς, τις Λαζαρίνες και τους Μωμόγερους. Αναγνωρίζοντας την αναπόφευκτη εξέλιξη των εθίμων, εξέφρασε την επιθυμία για μια επιστροφή στις ρίζες, προτείνοντας την αναβίωση των τερατόμορφων προσωπίδων που χαρακτήριζαν παλαιότερες μορφές των καρναβαλικών εορτών. Μάλιστα, προσέδωσε στο εγχείρημα μια ευρύτερη βαλκανική διάσταση, σημειώνοντας πως τέτοιες μεταμορφώσεις επιβιώνουν ακόμη σε γειτονικούς λαούς. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε:

«θα μπορούσαμε [...] να συνδεθούμε με αυτούς τους βαλκανικούς λαούς και να φέρουμε και το χρώμα αυτό των τερατόμορφων μεταμορφώσεων την περίοδο της Αποκριάς. [...] θα ‘ταν ό,τι καλύτερο σαν προϊόν τουριστικό που θα μπορούσαμε να πουλήσουμε και στη Δυτική Μακεδονία. ...και στο Πανελλήνιο και ουσιαστικά θα είναι μια σύνδεσή μας ξανά με τις ρίζες μας¹⁶²».

Η προσέγγιση αυτή αποκτά και ανθρωπολογικό ενδιαφέρον, καθώς η Φτάκα-Τσικριτζή δεν αντιμετωπίζει το δρώμενο ως ένα στενά εθνικό φαινόμενο, αλλά το εντάσσει σε ένα ευρύτερο γεωγραφικό και πολιτισμικό πλαίσιο.»

Πέρα από κείμενά της σε περιοδικά όπως *Ελμειακά* και *Δυτικομακεδονικά Γράμματα* και την συχνή αρθρογραφία της στον τοπικό έντυπο ή ηλεκτρονικό τύπο (όπως *Χρόνος*, *Κοζάνη κ.ά*) αξίζει να αναφέρουμε τη συμμετοχή της στη συγγραφή του βιβλίου *Γεύσεις από παλιά Κοζάνη*, όπου στον τόμο Β καταγράφει αμέτρητες παραδοσιακές κοζανίτικες συνταγές, από αλμυρά έως και γλυκά. Η συνεργασία σε αυτό το βιβλίο με φορείς όπως η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και το INBA δείχνει πώς η ερασιτεχνική λαογραφία στην Κοζάνη τυγχάνει θεσμικής αναγνώρισης.

Η ερευνητική δράση της Φτάκα-Τσικριτζή στις αρχές της δεκαετίας του 2000 χαρακτηρίζεται από μια έντονη εκπαιδευτική διάσταση. Ως συντονίστρια σε πάνω από σαράντα ευρωπαϊκά και εθνικά προγράμματα (Comenius, Erasmus, Youth for Europe,

¹⁶² Φτάκα-Τσικριτζή, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

Lingua, Καινοτόμες Δράσεις του Υπουργείου Παιδείας κλπ)¹⁶³, κατάφερε να εμπλέξει τη νέα γενιά στην έρευνα της τοπικής ιστορίας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα δύο ημερολόγιο του 3^{ου} ΓΕΛ Κοζάνης που υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος Comenius. Τα έργα αυτά συνιστούν ενδεικτική περίπτωση δημόσιας λαογραφίας και τοπικής ιστορίας, αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο η σχολική έρευνα μπορεί να παράγει τεκμηριωμένη λαογραφική γνώση και να συνδέει τους μαθητές με το τοπικό τους παρελθόν.

Το ημερολόγιο του 2002¹⁶⁴ είναι αφιερωμένο στα αρχοντικά της Κοζάνης και εκείνο του 2003¹⁶⁵ στη Νεοκλασική αρχιτεκτονική της πόλης. Και τα δύο ακολουθούν παρόμοια δομή: περιλαμβάνουν εισαγωγικά κείμενα επιμελημένα από τη Φτάκα-Τσικριτζή (το πρώτο σε συνεργασία με τη φιλόλογο Νατάσσα Δημοπούλου), τα οποία συνοδεύονται από βιβλιογραφία, και ακολουθεί το ημερολογιακό μέρος με φωτογραφικό υλικό. Στην περίπτωση των αρχοντικών, κάθε εικόνα συνοδεύεται από σύντομο επεξηγηματικό κείμενο, ενισχύοντας τον εκπαιδευτικό χαρακτήρα του έργου.

Η Φτάκα-Τσικριτζή, ως οικολόγος¹⁶⁶, εισάγει και μια περιβαλλοντική διάσταση στη λαογραφική της προσέγγιση. Αντιλαμβάνεται τον τόπο, τα πηγάδια, τις αυλές και, ευρύτερα, το φυσικό περιβάλλον ως αναπόσπαστο μέρος της πολιτισμικής κληρονομιάς, θεωρώντας ότι η καταστροφή του συνεπάγεται και την απώλεια πολιτισμικών στοιχείων. Κατά τη θητεία της στον ΟΑΠΝ, δραστηριοποιήθηκε ενεργά για την ανάδειξη βασικών «πυλώνων» του λαϊκού πολιτισμού της Κοζάνης, με αποκορύφωμα την ένταξη των Φανών και των Λαζαρίνων στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς το 2023¹⁶⁷.

¹⁶³ Φάνη Φτάκα-Τσικριτζή, «Για ποιους λόγους είμαι υποψήφια στη συμμαχία “ΠΙΡΑΣΙΝΟ & ΜΩΒ” – Γιατί ο Νομός Κοζάνης πρέπει να ψηφίσει οικολογικά», *EordaiaLive*, πρόσβαση 18 Μαρτίου 2026, <https://eordaialive.com/politiki/fani-tsikritzi-ftakagia/>

¹⁶⁴ 3ο Ενιαίο Λύκειο Κοζάνης, Νατάσσα Δημοπούλου, και Φανή Φτάκα-Τσικριτζή. *Αρχοντικά της Κοζάνης*. [Κοζάνη]: (Κοζάνη: 3ο Ενιαίο Λύκειο Κοζάνης, Πρόγραμμα Comenius «Τουρισμός και Τέχνες», 2002). [χ.ό.], 2002.

¹⁶⁵ Φάνη Φτάκα-Τσικριτζή, *Νεοκλασική Κοζάνη: Ημερολόγιο 2003* (Κοζάνη: 3ο Ενιαίο Λύκειο Κοζάνης, Πρόγραμμα Comenius «Τουρισμός και Τέχνες», 2002).

¹⁶⁶ Στο Φτάκα-Τσικριτζή, «Επαγγέλματα του χθες...» στη σελίδα 402 έχει υποσημείωση όπου γράφει ότι το κείμενο που δημοσιεύθηκε είναι εργασία και αποτέλεσμα μαθήματος της περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης του Γ' Λυκείου Κοζάνης κι εκείνη ήταν η υπεύθυνη καθηγήτρια, και ακολουθούν όλα τα ονόματα των μαθητών που συμμετείχαν. Για περισσότερα στοιχεία σχετικά με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά βλ. Barbara Kirshenblatt-Gimblett, "Intangible Heritage as Metacultural Production," *Museum International* 56, no. 1–2 (2004): 52–65.

¹⁶⁷ Φτάκα-Τσικριτζή, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

Ως προς την αυτοεικόνα της, δεν προσδιορίζει τον εαυτό της ως λαογράφο ή ερασιτέχνιδα λαογράφο. Με βάση προσωπική γνωριμία, εκτιμάται ότι, εάν ερωτηθεί για τη σχέση της με τη λαογραφία, θα δηλώσει πως την ενδιαφέρουν τα λαογραφικά θέματα και ότι δρα κυρίως ως συλλέκτρια λαογραφικού υλικού. Στα άρθρα της στον τύπο αναγράφεται μόνο το όνομά της, ενώ σε κείμενο για τα επαγγέλματα που «σβήνουν», δημοσιευμένο στα *Δυτικομακεδονικά Γράμματα*, κάτω από το ονοματεπώνυμό της δηλώνεται η κύρια ιδιότητά της ως «Καθηγήτρια Γαλλικών¹⁶⁸» και όχι ως λαογράφος, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του Μπόντα και του Κορκά.

Συμπερασματικά, η Φάνη Φτάκα-Τσικριτζή αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα ενεργού ερασιτέχνη λαογράφου, καθώς γεφυρώνει την εκπαιδευτική με τη δημόσια λαογραφία¹⁶⁹ και εντάσσει δημιουργικά την παράδοση στο έργο της στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, κατορθώνει να μετασχηματίζει το βίωμα σε εκπαιδευτική δράση και πολιτισμική παρέμβαση, ισορροπώντας παράλληλα ανάμεσα στη νοσταλγία για το «τέλος μιας εποχής» και στην ανάγκη επανανοηματοδότησης της παράδοσης με όρους σύγχρονους, βιώσιμους και τουριστικά αξιοποιήσιμους.

Αυτή η θεσμική και εκπαιδευτική της δραστηριότητα, με αποκορύφωμα την ένταξη των Φανών και των Λαζαρίνων στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, φωτίζεται ιδανικά μέσα από τη θεωρία της Barbara Kirshenblatt-Gimblett για τη «μετα-πολιτισμική παραγωγή» (metacultural production)¹⁷⁰. Όπως υποστηρίζει η Kirshenblatt-Gimblett, η ανάδειξη ενός εθίμου σε επίσημη «άυλη κληρονομιά» αποτελεί μια διαδικασία που προσδίδει στο έθιμο μια «δεύτερη ζωή» (second life), μετατρέποντάς το σε ένα αναγνωρίσιμο, υπερτοπικό πολιτισμικό κεφάλαιο και δεν είναι μια απλή καταγραφή. Στην περίπτωση της Φτάκα-Τσικριτζή, η παράδοση παύει να λειτουργεί μόνο ως ένα αυθόρμητο, τοπικό βίωμα και μετουσιώνεται —μέσα από τα σχολικά ημερολόγια, τα ευρωπαϊκά προγράμματα και τις θεσμικές ενέργειες στον ΟΑΠΝ— σε μια συγκροτημένη δημόσια πολιτισμική

¹⁶⁸ Βλ. Παράρτημα ΙΙΙ.

¹⁶⁹ Η Δημόσια Λαογραφία έχει σκοπό να βγάλει τη γνώση από τα πανεπιστήμια και να τη φέρει στην κοινωνία, με στόχο την ευαισθητοποίηση και τη διατήρηση της ταυτότητας. Η Φτάκα Τσικριτζή ξεκινά από την εκπαιδευτική Λαογραφία, δηλαδή από το σχολείο, για να επικοινωνήσει με την πόλη και άρα περνά ταυτόχρονα και στη δημόσια σφαίρα.

¹⁷⁰ Barbara Kirshenblatt-Gimblett, "Intangible Heritage as Metacultural Production," *Museum International* 56, no. 1–2 (2004): 52–65.

πρακτική με αναπτυξιακές και τουριστικές προεκτάσεις. Αυτό το στοιχείο της μεταβολής της παράδοσης από απλό γλωσσικό βίωμα σε ζωντανό πόρο δημόσιας δράσης και αστικής σάτιρας γίνεται εμφανές, με έναν διαφορετικό αλλά εξίσου έντονο τρόπο, και στην περίπτωση της Ματίνας Τσικριτζή-Μόμτσιου που ακολουθεί.

4.3.4. Ματίνα Τσικριτζή-Μόμτσιου

Η Ματίνα Τσικριτζή-Μόμτσιου γεννήθηκε στην Κοζάνη το 1951¹⁷¹. Η επαγγελματική της ιδιότητα ως καθηγήτρια ξένων γλωσσών υπήρξε καθοριστική για τη μετέπειτα ενασχόλησή της με τη λαογραφία. Όπως εξομολογείται η ίδια στη συνέντευξή της, το ενδιαφέρον της δεν ξεκίνησε από τα έθιμα αυτά καθ' αυτά, αλλά από τη «γλώσσα με Γ κεφαλαίο». Συγκεκριμένα δήλωσε:

«Οι σπουδές μου, επειδή αφορούσαν διαδοχικά δύο ξένες γλώσσες, πρώτα τα αγγλικά και μετά τα γαλλικά, με έκαναν να ενδιαφερθώ για τη γλώσσα με «Γ» κεφαλαίο κυρίως. Αυτό επειδή ήταν και ξένες οι γλώσσες, τις είδα απ' έξω, σαν παρατηρήτρια, που είναι πιο δυνατό πράγμα. Αυτό με έφερε, με οδήγησε να ενδιαφερθώ για το ιδίωμα το τοπικό ακόμα περισσότερο από ό,τι με ενδιέφερε παλιά..»¹⁷²

Το κοζανίτικο ιδίωμα, λοιπόν, αποτέλεσε την «πύλη εισόδου» της στον λαϊκό πολιτισμό, οδηγώντας την στη συγγραφή δύο βιβλίων λαογραφικού περιεχομένου και στη στήριξη του έργου του γλωσσολόγου Κώστα Ντίνα, *Το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης*¹⁷³. Επίσης όπως και η Φάνη Φτάκα Τσικριτζή υπήρξε εισηγήτρια ή ομιλήτρια σε πολυάριθμες ημερίδες για το γλωσσικό τοπικό ιδίωμα, την Κοζανίτικη Αποκριά, τους φανούς και την κοζανίτικη κουζίνα¹⁷⁴. Την κοζανίτικη Αποκριά την παρουσίασε όχι μόνο με άρθρα της στον τοπικό τύπο αλλά και μέσα από ειδικές εκδόσεις και

¹⁷¹ Ματίνα Τσικριτζή-Μόμτσιου, *Αποκριά στην Κοζάνη: από μέσα απ' το χορό*. Κοζάνη: Δήμος Κοζάνης. Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού Κοζάνης, 2000. σελ.2.

¹⁷² Ματίνα Τσικριτζή-Μόμτσιου, τηλεφωνική συνέντευξη από τον Ιωάννη Νεβεσκιώτη, Κοζάνη, 5 Ιανουαρίου 2026, βλ. Παράρτημα Ι.

¹⁷³ Απόσπασμα από τη συνέντευξη Τσικριτζή-Μόμτσιου, συνέντευξη, Παράρτημα Ι «Κώστα Ντίνα, «Το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης»¹⁷³, το 2004, όπου κάναμε πολύ μεγάλη έρευνα με τον Λάκκο τ' Μάγγαν' και συνελέγη πάρα πολύ από το γλωσσικό υλικό, δηλαδή το φωνολογικό κομμάτι το έκανε ο Κώστας, τον δεύτερο τόμο επίσης ο ίδιος τον επιμελήθηκε, αλλά το υλικό εν πολλοίς το προσκόμισε ο Λάκκος και εγώ προσωπικά.».

¹⁷⁴ Βλ. Ημερολόγιο έρευνας, Παράρτημα ΙΙ.

αφιερώματα. Άρθρα, ηθογραφήματα και ευθυμογραφήματά της δημοσιεύτηκαν κυρίως σε τοπικές εφημερίδες: τη δεκαετία του '80 στην εφημερίδα «Αγώνας» και από τη δεκαετία του '90 στην εφημερίδα «Χρόνος»¹⁷⁵.

Η προσωπικότητα του πατέρα της και οι αφηγήσεις του στο κοζανίτικο ιδίωμα¹⁷⁶ ήταν καθοριστικές στο στυλ γραφής κάποιων άρθρων της σε τοπικές εφημερίδες και περιοδικά, που χαρακτηρίζεται από ένα πάντρεμα του τοπικού γλωσσικού ιδιώματος με το χιούμορ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ένα κείμενό της στα *Δυτικομακεδονικά Γράμματα* με τίτλο «Πώς να φκιάστι χάσκα»¹⁷⁷. Γράφει

«Ουδηγήις...

...Για όλ'τς ξιμέτουχ' απ' αστόισαν πώς γίνιτι.

...Για τς ζητλάρδισ απού φκιάν ό,τι αστόισαν.

...Για τς νιότιρ' απ' τς αρέζν τα χαζέλια κι ου αθλητισμός.

---Κι για τς αλλουδαποί απ' δεν ξέρν' απού πού κατουράει η γάτα.»

Στο άρθρο αυτό το ευθυμογράφημα συναντά τη λαογραφία με έναν πολύ ουσιαστικό τρόπο. Εδώ η συγγραφέας δεν καταγράφει απλώς πληροφορίες, αλλά «επιτελεί» την παράδοση χρησιμοποιώντας το ίδιο όργανο της μνήμης: το Κοζανίτικο ιδίωμα με έναν σατιρικό και παιγνιώδη τρόπο. Μέσα από τη γραφή της, το ιδίωμα δεν είναι απλώς ένας τρόπος ομιλίας, αλλά ένας κώδικας αξιών, χιούμορ και κοινωνικής συνοχής. Η χρήση του ιδιώματος στο κείμενο δεν γίνεται για γραφικότητα, αλλά για να διασωθεί η φωνή της παλιάς Κοζάνης. Ενώ πολλά κείμενα ερασιτεχνών λαογράφων είναι περιγραφικά («οι Κοζανίτες έλεγαν...»), η Ματίνα Τσικριτζή Μόμτσιου επιλέγει τη βιωματική αναπαράσταση.

Στα θετικά του κειμένου η τρομερή ζωντάνια και η αυθεντικότητα. Ωστόσο για έναν μη Κοζανίτη αναγνώστη, το κείμενο μπορεί να είναι δυσνόητο, γεγονός που αναδεικνύει τον εσωτερικό χαρακτήρα της ερασιτεχνικής λαογραφίας – γράφεται από την κοινότητα για την κοινότητα.

Η ενασχόλησή της με τον λαϊκό πολιτισμό ξεκινά λοιπόν καταρχάς από μια βιωματική ανάγκη, αλλά και από ένα αίσθημα χρέους προς τη γενέτειρά της. Όπως

¹⁷⁵ Τσικριτζή- Μόμτσιου, *Αποκρία στην Κοζάνη*, 2.

¹⁷⁶ Τσικριτζή-Μόμτσιου, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

¹⁷⁷ Ματίνα Τσικριτζή-Μόμτσιου, «Πώς να φκιάστι χάσκα», *Δυτικομακεδονικά Γράμματα* 8 (1997): 398-401

σημειώνει η ίδια, στο βιβλίο της *Αποκρία στην Κοζάνη*, η έλλειψη ολοκληρωμένων μελετών από ειδικούς για την Κοζανίτικη Αποκρία λειτούργησε ως καταλύτης για την προσωπική της ερευνητική δραστηριοποίηση.¹⁷⁸

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα στοιχεία της περίπτωσης της είναι η αναστοχαστικότητα της. Στο έργο της *Γεύσεις από παλιά Κοζάνη*, περιγράφει με ειλικρίνεια το αίσθημα κατωτερότητας που νιώθει ο ερασιτέχνης μπροστά στον ακαδημαϊκό:

«Άμα είσαι ερασιτέχνης, συλλογέας λαογραφικού υλικού ζηλεύεις πολύ τον επιστήμονα λαογράφο. Τον βλέπεις να προχωρεί με σιγουριά στο στόχο του, να ξέρει τι να ψάξει και πού να το βρει... Αντιλαμβάνεσαι εσύ ο άσχετος μέσα στις περιπλανήσεις σου μια μεγάλη αλήθεια... προσπαθείς να τη διατυπώσεις... αλλά πάλι υστερεί το αποτέλεσμα σε ποιότητα και βάθος»¹⁷⁹

Ωστόσο, αυτή η «ζήλεια» μετουσιώνεται σε ηθική υποχρέωση. Όταν διαπιστώνει ότι οι «ειδικοί» δεν ασχολούνται με την τοπική λαογραφία, θεωρεί ότι ο ερασιτέχνης «όχι μόνο δικαιούται αλλά και υποχρεούται να καλύψει το κενό». Πάντως στη συνέντευξη, όταν ερωτήθηκε αν θα επιθυμούσε το έργο της να συμβάλει στη διαμόρφωση ή στην ενίσχυση της ταυτότητας της περιοχής και των κατοίκων, αρνήθηκε ότι έχει τέτοιες βλέψεις ή φιλοδοξίες. Πιο συγκεκριμένα:

«Σιγά να μη συμβάλλει το έργο μου στη διαμόρφωση της ταυτότητας των κατοίκων. Το πολύ πολύ να εμπλουτίσει τις γνώσεις τους σχετικά με τον τρόπο που ζούσαν και σκέφτονταν οι άνθρωποι πριν από αυτούς. Που χρειάζεται, δεν μπορεί, [...] είμαστε παιδιά μιας ιστορίας και δεν είμαστε αποκομμένοι. Αλλά εδώ ζούμε κοσμοϊστορικά γεγονότα που τα παρακολουθούμε με φρίκη και εντελώς ανήμποροι. Τα γεωπολιτικά παιχνίδια των ισχυρών του κόσμου δυστυχώς θα διαμορφώσουν το μέλλον και το δικό μας και των παιδιών μας. Αυτό κάθε άλλο παρά αφήνει περιθώρια για διαμόρφωση της ταυτότητας με τρόπο ομαλό και φυσικό. Ντιπ (καθόλου δηλαδή) ταυτότητα δεν θα 'χουμε. Λυπάμαι. Μακάρι να βγω ψεύτρα».¹⁸⁰

¹⁷⁸ Τσικριτζή- Μόμτσιου, *Αποκρία στην Κοζάνη*, 7.

¹⁷⁹ Ματίνα Τσικριτζή-Μόμτσιου και Φανή Φτάκα-Τσικριτζή, *Γεύσεις από παλιά Κοζάνη*, τόμ. 1 (Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, 2006), 23.

¹⁸⁰ Τσικριτζή- Μόμτσιου, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

Στο δίτομο έργο της *Γεύσεις από παλιά Κοζάνη* (σε συνεργασία με τη Φάνη Φτάκα-Τσικριτζή), όπως είδαμε, εξηγεί τους λόγους για τους οποίους συνέγραψε αυτό το βιβλίο. Αν θέλουμε να αξιολογήσουμε το βιβλίο αυτό καθαυτό, αυτό ξεπερνά την απλή παράθεση συνταγών και εισχωρεί στην ανθρωπολογική διάσταση της διατροφής, αναλύοντας πώς το φαγητό συνδέεται με τον κύκλο του χρόνου και τις κοινωνικές σχέσεις.

«Η πολύ μεγάλη έρευνα που χρειάστηκε για τη συγγραφή του άλλου βιβλίου, *Γεύσεις από παλιά Κοζάνη*, που γράψαμε μαζί με τη Φάνη Φτάκα Τσικριτζή. Εγώ έγραψα το κομμάτι το λαογραφικό, κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και η Φάνη μάζεψε συνταγές ατελείωτες».

Σε αυτό το βιβλίο, η έρευνά της χαρακτηρίζεται από μεθοδολογική αυστηρότητα. Διενεργεί επιτόπια έρευνα επί 20 έτη, συμβουλευεται βιβλιογραφία για όλη την Ελλάδα και διασταυρώνει το υλικό με πολλούς πληροφορητές, κρατώντας μόνο όσα ισχύουν στην πραγματικότητα για την πόλη της¹⁸¹ και, το σημαντικότερο, τηρεί τη δεοντολογία αναφέροντας ονομαστικά όλους τους πληροφορητές της¹⁸².

Ένα άλλο χαρακτηριστικό της ενασχόλησής της με τη Λαογραφία είναι ότι δεν μένει στο παρελθόν. Μάλιστα στο κλείσιμο της συνέντευξης παραθέτει την οπτική της: «Τα έθιμα αλλάζουν! Αν δεν αλλάζουν πεθαίνουν!».

Αυτή η δυναμική προσέγγιση της Μόμτσιου συμπίπτει απόλυτα με τη θέση που διατυπώνει η Barbara Kirshenblatt-Gimblett, η οποία υποστηρίζει ότι η αλλαγή είναι ένα ενδογενές και φυσικό χαρακτηριστικό του πολιτισμού. Η Gimblett τονίζει ότι οι άνθρωποι δεν είναι παθητικά «δοχεία» ή απλοί «μεταφορείς» του παρελθόντος, αλλά δρώντα υποκείμενα (agents) με δική τους βούληση και πρόθεση¹⁸³. Κατά συνέπεια, η προσπάθεια να κρατηθεί ένα έθιμο αναλλοίωτο και «παγωμένο» στο χρόνο, προκειμένου απλώς να συντηρηθεί, ουσιαστικά το οδηγεί στο θάνατο, καθώς του αφαιρείται ο ζωντανός του χαρακτήρας.

¹⁸¹¹⁸¹ Τσικριτζή-Μόμτσιου και Φτάκα-Τσικριτζή, *Γεύσεις από παλιά Κοζάνη*, 247

¹⁸² Τσικριτζή-Μόμτσιου και Φτάκα-Τσικριτζή, *Γεύσεις από παλιά Κοζάνη*, 13-16.

¹⁸³ Kirshenblatt-Gimblett, "Intangible Heritage as Metacultural Production," 58–59.

Αυτός ακριβώς ο κίνδυνος του μουσειακού «παγώματος» περιγράφει την τελματωμένη κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η Κοζανίτικη Αποκριά τις προηγούμενες δεκαετίες πριν το 2000. Η απάντηση της Μόμτσιου σε αυτό το τέλμα δεν ήταν η παθητική συντήρηση, αλλά η έμπρακτη ανανέωση μέσα από τη συμμετοχή της στη δημιουργία των Sourd Games. Η ίδια συνέθεσε τον «Όρκο» των αγώνων (1999)¹⁸⁴, ένα κείμενο που βρίθει από τοπικό ιδίωμα και σκωπτική διάθεση.

«Όρκο στο Μαμάτσιο

να παλέψω δίνω

ρόμπα να μη γίνω

χέστης να μη βγω¹⁸⁵

[...]»

Η συγγραφή του όρκου αυτού αποδεικνύει ότι αντιλαμβάνεται τη λαογραφία ως ζωντανή διαδικασία, χάρη στην οποία η Αποκριά ανανεώθηκε ριζικά και απέκτησε ξανά ενέργεια.

Ωστόσο, η αποτίμηση του ρόλου της Τσικριτζή-Μόμτσιου (όπως και της Φτάκα-Τσικριτζή) ως δημόσιου προσώπου πρέπει να τεθεί σε ακόμη ευρύτερες βάσεις, καθώς η παρέμβασή της με τα Sourd Games συνδέει την παράδοση με το πλαίσιο του τουρισμού και της τοπικής ανάπτυξης. Όπως υποστηρίζει ο Andy Pratt στο άρθρο του για την Πολιτισμική Οικονομία¹⁸⁶, η σύγχρονη παραγωγή πολιτισμού δεν είναι αποκομμένη από την κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα, αλλά αποτελεί βασικό μοχλό για την ανάπτυξη μιας περιοχής. Η Μόμτσιου, μέσα από τις δράσεις της, δεν κάνει μια απλή, εσωστρεφή καταγραφή του χθες, αλλά βοηθά στη διαμόρφωση ενός σύγχρονου, εξωστρεφούς πολιτιστικού προϊόντος. Με αυτόν τον τρόπο, το τοπικό ιδίωμα και το κοζανίτικο χιούμορ μετατρέπονται σε ζωντανούς πόρους που ενισχύουν την τουριστική ταυτότητα και την οικονομική δυναμική της πόλης.

¹⁸⁴ Το στοιχείο αυτό δεν αναγράφεται στο βιβλίο Αποκριά στην Κοζάνη: από μέσα απ' το χορό... αλλά είναι κάτι που το γνωρίζω προσωπικά. Όμως αναφέρει το εξής στο βιβλίο της *Αποκριά στην Κοζάνη*, «τα Sourd Games είναι αγώνες «σιουρδαμάρας» με αγγλόφωνο τίτλο, δείχνοντας πώς το τοπικό ιδίωμα επιβιώνει μέσα στην παγκοσμιοποιημένη κουλτούρα (Τσικριτζή-Μόμτσιου 2000, 44).

¹⁸⁵ Τσικριτζή- Μόμτσιου, *Αποκριά στην Κοζάνη*, 44.

¹⁸⁶ Pratt, "The Cultural Economy," 117–128

Στο πλαίσιο αυτό, η ανάδειξη του χιούμορ ως δομικού στοιχείου της κοζανίτικης ταυτότητας αναδεικνύεται σε κεντρική πτυχή του έργου της. Η Μόμτσιου αντιλαμβάνεται ότι το ιδίωμα δεν είναι ένα στατικό γλωσσικό απολίθωμα, αλλά ένα ζωντανό εργαλείο σάτιρας. Η συμβολή της στη δημιουργία και τον ύμνο των Sourd Games αποτελεί την έμπρακτη εφαρμογή αυτής της δυναμικής προσέγγισης και υποδείγματος Αστικής Λαογραφίας, καθώς μπολιάζει δημιουργικά το παραδοσιακό λεξιλόγιο με τη σύγχρονη νεανική αργκό.

Η εργασία της Μόμτσιου χαίρει ευρείας κοινωνικής και θεσμικής αναγνώρισης. Ο τότε Δήμαρχος Κοζάνης, Πάρις Κουκουλόπουλος, τη χαρακτήρισε ως «ζωντανό κύτταρο της κοινωνίας μας», ενώ το έργο της χρηματοδοτήθηκε από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση¹⁸⁷. Ωστόσο η ίδια είναι πιο σεμνή και δεν αυτοπροσδιορίζεται ως Λαογράφος¹⁸⁸:

«**Συνεντευκτής** [...] νομίζω σας αδικεί ο τίτλος συλλέκτρια λαογραφικού υλικού, γιατί... **Τσικριτζή Μόμτσιου** Κι όμως αυτό είναι! Είναι μεγάλη τιμή για μένα!

[...] Γιατί λαογράφος σημαίνει το σπούδασες. Κι έτσι, με εκνευρίζει που ακούω ανθρώπους να αυτοαποκαλούνται λαογράφοι, ένα πράγμα που θέλει πάρα πολύ δουλειά για να αποκαλείσαι λαογράφος. Θέλει σπουδές. Δηλαδή σαν να λέει μια πρακτική μαμή ότι είναι γιατρός. Δεν είναι σοβαρά πράγματα αυτά!»¹⁸⁹

Η περίπτωση της Ματίνας Τσικριτζή-Μόμτσιου αποδεικνύει ότι ο «ερασιτεχνισμός», όταν συνοδεύεται από μεθοδολογική συνέπεια και αγάπη π.χ. για το ιδίωμα, μπορεί να παράγει έργο επιστημονικά αξιοποιήσιμο, λειτουργώντας ως γέφυρα μεταξύ της ακαδημαϊκής Λαογραφίας και της Δημόσιας Λαογραφίας της πόλης.

¹⁸⁷ Πάρις Κουκουλόπουλος. «Χαιρετισμός». *Στο Γεύσεις από παλιά Κοζάνη. Τόμος πρώτος*, των Ματίνας Τσικριτζή-Μόμτσιου και Φανής Φτάκα-Τσικριτζή, 11. Κοζάνη: INBA, 2006.

¹⁸⁸ Ματίνας Τσικριτζή-Μόμτσιου και Φανής Φτάκα-Τσικριτζή, *Γεύσεις από παλιά Κοζάνη*. 9.

¹⁸⁹ Τσικριτζή Μόμτσιου, συνέντευξη, Παράρτημα Ι. Ωστόσο στο Τσικριτζή-Μόμτσιου, «Πώς να φτιάστι χάσκα», σελ. 398 αναφέρεται μετά το ονοματεπώνυμό της η ιδιότητα «Λαογράφος». Ίσως η εξήγηση γι' αυτό να είναι πως επρόκειτο για επιλογή των συντακτών του περιοδικού *Αντικομακεδονικά Γράμματα*. Μία άλλη υπόθεση είναι να ένιωθε ότι λειτουργεί ως λαογράφος εκείνη την περίοδο αλλά με τα χρόνια επήλθε μιαν ωρίμανση και βλέπει αλλιώς τα πράγματα τώρα.

4.3.5. Ελένη Μαρούδη

Η Ελένη Μαρούδη γεννήθηκε το 1981 και κατάγεται από την Άνω Κώμη (Βάντσα) Κοζάνης. Η ακαδημαϊκή της διαδρομή χαρακτηρίζεται από έναν συνδυασμό ιστορικής και εθνολογικής κατάρτισης, γεγονός που προσδίδει στο έργο της μια ιδιαίτερη επιστημονική εγκυρότητα. Είναι πτυχιούχος του τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, με κατεύθυνση στην Ιστορία. Η δίψα της για περαιτέρω εξειδίκευση την οδήγησε στην απόκτηση δύο μεταπτυχιακών τίτλων: ο πρώτος στις «Σπουδές Νοτιοανατολικής Ευρώπης» και ο δεύτερος στο πεδίο «Δημόσιος Λόγος και Ψηφιακά Μέσα» από το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας¹⁹⁰.

Σήμερα, η Μαρούδη είναι μητέρα δύο παιδιών, μιας κόρης και ενός γιου, και εργάζεται ως φιλόλογος στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, έχοντας διοριστεί πρόσφατα στον Αρχάγγελο της Ρόδου. Η μετακίνησή της αυτή δεν στάθηκε εμπόδιο στη λαογραφική της δράση, καθώς, όπως αναφέρει η ίδια στη συνέντευξή της, συνεχίζει να εφαρμόζει πολιτιστικά προγράμματα στα σχολεία, αναδεικνύοντας τον τοπικό πολιτισμό του νέου της τόπου διαμονής.

Η ενασχόλησή της με τη λαογραφική έρευνα δεν υπήρξε τυχαία, αλλά αποτέλεσμα της ακαδημαϊκής της μύησης. Η πρώτη επαφή έγινε κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών της σπουδών, με καταλυτική την επίδραση του καθηγητή της, Μανόλη Βαρβούνη. Όπως χαρακτηριστικά δηλώνει η ίδια:

«Είχαμε έναν πάρα πολύ καλό καθηγητή, τον κύριο Βαρβούνη [...] ο οποίος μας είχε βάλει να κάνουμε μια εργασία, να ανατρέξουμε ο καθένας στην περιοχή του και να κάνει μια καταγραφή λαογραφικού υλικού. Με αφορμή αυτή την εργασία, νομίζω ότι ήταν το έναυσμα, το κίνητρο για να αγαπήσω τη Λαογραφία»¹⁹¹.

Η σπίθα αυτή μετετράπη σε συστηματική έρευνα όταν η κ. Μαρούδη εργάστηκε ως εκπαιδεύτρια στα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Κ.Ε.Ε.) της Κοζάνης. Η τριβή με τους κατοίκους των χωριών και η υλοποίηση προγραμμάτων «Λαογραφίας και

¹⁹⁰ Για το προφίλ και τον τρόπο εργασίας της αξιοποιήθηκαν τα στοιχεία που μας έδωσε προ συνέντευξης, η συνέντευξη (βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ) και το έργο της, βλ. Ελένη Μαρούδη, *Παραδοσιακά Παίγνια Βάντσας (Άνω Κώμης)*, επιμ. Κώστας Παυλός (Κοζάνη: Print Promo, 2016).

¹⁹¹ Ελένη Μαρούδη, συνέντευξη από τον Ιωάννη Νεβερσκιώτη, 5 Ιανουαρίου 2026, Παράρτημα Ι.

Τοπικής Ιστορίας» την οδήγησαν στο να εντρυφήσει στην παράδοση της ιδιαίτερης πατρίδας της, της Άνω Κώμης, εστιάζοντας στο παραδοσιακό παιχνίδι.

Το 2016, εξέδωσε το βιβλίο της *Παραδοσιακά Παίγνια Βάντσας (Άνω Κώμης)*, το οποίο αποτελεί τον καρπό μιας επίπονης διετούς καταγραφής. Το έργο αυτό υπερβαίνει τα όρια μιας απλής συλλογής, καθώς αποτελεί μια συστηματική μελέτη που περιλαμβάνει:

- Ιστορική Αναδρομή: Έρευνα για την πορεία του παιχνιδιού από την αρχαιότητα ως σήμερα.
- Τοπική Ιστορία: Σύντομη αναφορά στην ιστορία του χωριού.
- Μεθοδολογική Ταξινόμηση: Διαχωρισμό σε 24 «παιχνίδια-αντικείμενα» (toys) και 72 «ομαδικά παιχνίδια» (games).
- Πλούσιο Υλικό: Λεπτομερείς περιγραφές κανόνων, φωτογραφικό υλικό από τη διαδικασία κατασκευής και αναπαράστασης των παιχνιδιών από πληροφοριοδότες, καθώς και εκτενή βιβλιογραφία.

Ο καθηγητής Μ. Γ. Βαρβούνης, προλογίζοντας το έργο, τονίζει ότι:

«Αποτελεί δηλαδή το έργο της όχι μια απλή καταγραφή, αλλά μια μελέτη του υλικού της... επειδή η συγγραφέας διευκρινίζει συστηματικά τις αρχές της επιτόπιας ερευνητικής μεθοδολογίας της¹⁹²».

Αντίστοιχα, ο Κώστας Παυλός χαρακτηρίζει το πόνημα ως «σπορικό ευδοκίμησης» για την Επιστήμη¹⁹³, ενώ ο Γρηγόριος Γρηγορίου το θεωρεί «απαραίτητο εγχειρίδιο» για ειδικούς ερευνητές και εραστές της παράδοσης¹⁹⁴.

¹⁹² Μανόλης Γ. Βαρβούνης, «Υποπρόλογισμα α'», στο *Παραδοσιακά Παίγνια Βάντσας (Άνω Κώμης)*, της Ελένης Μαρούδη, επιμ. Κώστας Παυλός (Κοζάνη: Print Promo, 2016), 14.

¹⁹³ Κώστας Παυλός, «Πρόλογισμα», στο *Παραδοσιακά Παίγνια Βάντσας (Άνω Κώμης)*, της Ελένης Μαρούδη, επιμ. Κώστας Παυλός (Κοζάνη: Print Promo, 2016), 13.

¹⁹⁴ Με άλλα λόγια γεφυρώνει το χάσμα ανάμεσα σε ακαδημαϊκή λαογραφία και ερασιτεχνική λαογραφική έρευνα στο Γρηγόριος Γρηγορίου, «Υποπρόλογισμα β'», στο *Παραδοσιακά Παίγνια Βάντσας (Άνω Κώμης)*, της Ελένης Μαρούδη, επιμ. Κώστας Παυλός (Κοζάνη: Print Promo, 2016), 17

Το έργο για τα παραδοσιακά παιχνίδια του γενέθλιου τόπου της -που ως θέμα σύμφωνα με τον Βαρβούνη εντάσσεται στην πρωτοπορία της λαογραφικής και ανθρωπολογικής έρευνας στον ελλαδικό χώρο¹⁹⁵- χαρακτηρίζεται από:

- **Πρωτογενή Έρευνα:** Λειτουργεί ως «πηγή κτήσης πρωτότυπου υλικού¹⁹⁶» μέσω εξαντλητικής επιτόπιας έρευνας και ατομικών ημιδομημένων και ομαδικών συνεντεύξεων.
- **Μεθοδολογική Συνέπεια:** Ακολουθεί τις αρχές της εθνογραφικής μεθοδολογίας, συνδυάζοντας την ιστορική διαδρομή με τη σύγχρονη τοπική πραγματικότητα.
- **Συγχρονική και Διαχρονική Εξέταση:** Δεν αντιμετωπίζει τα παιχνίδια ως στατικά στοιχεία, αλλά τα μελετά ενταγμένα στο ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο του τόπου, από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας.
- **Τεκμηρίωση:** Η χρήση βιβλιογραφίας, ευρετηρίων και φωτογραφικού υλικού μετατρέπει την καταγραφή σε συγκροτημένο λαογραφικό έργο.
- **Συμμετοχική Έρευνα:** Η ιδιότητά της ως εκπαιδύτριας στα Κ.Ε.Ε. της επέτρεψε να μετατρέψει την καταγραφή σε συλλογικό βίωμα της κοινότητας όπου οι πληροφορητές λειτούργησαν ως συν-ερευνητές.

Όσον αφορά στην επιτόπια έρευνα, αυτή αποτελεί για τη συγγραφέα το «βασικό κλειδί» της λαογραφικής μεθοδολογίας. Βασίστηκε σε συνεντεύξεις με ηλικιωμένους πληροφορητές και στη διασταύρωση των πληροφοριών για την αποφυγή λαθών:

«Ήρθα σε επικοινωνία κυρίως με παππούδες και γιαγιάδες και τους έπαιρνα συνέντευξη και μετά στη συνέχεια έκανα την απομαγνητοφώνηση... Ένα παιχνίδι για παράδειγμα μπορεί να το άκουγα σε διαφορετικές εκδοχές και γι' αυτό το λόγο προσπαθούσα να πάρω ολοένα και περισσότερες συνεντεύξεις, για να διασταυρώσω»¹⁹⁷.

Μέσα από το συγκεκριμένο πόνημα, η. Μαρούδη αναδεικνύει την τοπική ιδιαιτερότητα των παραδοσιακών παιχνιδιών. Για παράδειγμα καταγράφοντας συστηματικά τις διαφοροποιήσεις στις ονομασίες των παιχνιδιών ανάμεσα στα χωριά της Κοζάνης —όπως τη χρήση του όρου "*τζιούβαρ*"³ στην Άνω Κώμη έναντι του "*τζιβωτού*" στον Κρόκο— αναδεικνύει σε αυτή την περίπτωση τον πλούτο των τοπικών

¹⁹⁵ Μανόλης Γ. Βαρβούνης, «Υποπρολόγισμα α'», 14.

¹⁹⁶ Γρηγόριος Γρηγορίου, «Υποπρολόγισμα β'», 13

¹⁹⁷ Μαρούδη, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

ιδιωμάτων. Παράλληλα, επιχείρησε να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στις γενιές. Όπως σημειώνει και η ίδια¹⁹⁸, στόχος της είναι η παράδοση να μη θεωρείται «κάτι παλιό αλλά μια γλυκιά ανάμνηση που βρίσκει πάντα θέση μέσα στο καινούριο» ή μια ζωντανή αξία που θα μεταλαμπαδευτεί στις επόμενες γενιές, προστατεύοντας την πολιτισμική τους ταυτότητα απέναντι στην αποξένωση της ψηφιακής εποχής

Παρά την επιστημονική της επάρκεια, η Μαρούδη διατηρεί μια σεμνή στάση απέναντι στον τίτλο του «Λαογράφου». Αν και δηλώνει πως η Λαογραφία είναι το αγαπημένο της αντικείμενο και θα την επέλεγε ως κύριο επάγγελμα αν οι συνθήκες της αγοράς εργασίας ήταν ευνοϊκότερες, αυτοπροσδιορίζεται ως ερασιτέχνης λαογράφος για την αρχή της πορείας της¹⁹⁹. Ωστόσο, η στάση της αυτή πηγάζει από τον βαθύ σεβασμό της προς την ακαδημαϊκή εξειδίκευση. Ταυτόχρονα, αντιλαμβάνεται τον ρόλο της ως «θεματοφύλακα» της παράδοσης σε μια εποχή ψηφιακής αποξένωσης. Στο «Υποπρολόγισμα» του βιβλίου της, αναδεικνύει την αγωνία της για την ταυτότητα του τόπου:

«Τα ήθη και τα έθιμα χαρακτηρίζουν τον τόπο μας, το "είναι" μας. Γι' αυτό πρέπει να παραμείνουμε θεματοφύλακες της παράδοσης, γιατί μόνο έτσι θα διασφαλίσουμε την γνήσια ταυτότητά μας.[...] Ας επιτρέψουμε, λοιπόν, η εξέλιξη της τεχνολογίας και της επιστήμης να βοηθήσει στη διατήρηση και διάδοση της παράδοσής μας και όχι να κυριαρχήσει υποσκάπτοντας έτσι την ταυτότητά μας²⁰⁰».

Σήμερα, η σχέση της με τη Λαογραφία παραμένει ενεργή μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Στην περίπτωση της η Λαογραφία αποκτά μία παιδαγωγική διάσταση²⁰¹. Η ίδια αντιμετωπίζει τη Λαογραφία ως ένα ζωντανό και δυναμικό εκπαιδευτικό εργαλείο:

«...προσπαθώ τώρα ακόμη και μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία ως εκπαιδευτικός στα σχολεία [...] πάντοτε θα επιλέγω... επιλέγω ένα θέμα –κυρίως πολιτιστικό, γιατί είναι αυτό που μου αρέσει»²⁰².

¹⁹⁸ Ελένη Μαρούδη, «Υποπρολόγισμα γ'», στο *Παραδοσιακά Παίγνια Βάντσας*, 20

¹⁹⁹ Μαρούδη, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

²⁰⁰ Ελένη Μαρούδη, «Υποπρολόγισμα γ'», 20

²⁰¹ Olima Kholmurodova, «Importance of Folklore in Education», *Current Research Journal of Philological Sciences* 5, no. 1 (January 2024): 46-49.

²⁰² Μαρούδη, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

Η επιλογή της Μαρούδη να ασχοληθεί με το παραδοσιακό παιχνίδι, όμως, δεν πηγάζει μόνο από προσωπικό ενδιαφέρον, αλλά από τη βαθιά αναγνώριση των παιδαγωγικών οφελών που προσφέρει η ένταξή του στο σχολικό πρόγραμμα. Σε μια εποχή όπου η τεχνολογία έχει διεισδύσει καταλυτικά στην καθημερινότητα, η ίδια προτείνει το παιχνίδι ως ένα πολυδιάστατο εργαλείο ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, θεωρεί ότι μέσω αυτού επιτυγχάνεται η ψυχοσωματική ενδυνάμωση των μαθητών, η καλλιέργεια της δημιουργικής τους σκέψης και της ομαδικότητας.

Μετατρέποντας το βιβλίο της από ένα στατικό έντυπο σε ένα ζωντανό εγχειρίδιο δράσης, η συγγραφέας στοχεύει στην αναβίωση των εθίμων και στην ενίσχυση της τοπικής αυτογνωσίας. Η επαφή των παιδιών με τον αγνό πολιτισμό των προγόνων τους λειτουργεί, κατά την ίδια, ως άμυνα απέναντι στην πολιτισμική ομοιομορφία και την αποξένωση της ψηφιακής πραγματικότητας. Όπως υπογραμμίζει στο «Υποπρολόγισμα γ'», η μετάβαση από το συλλογικό παιχνίδι της "αλάνας" στο εξατομικευμένο ηλεκτρονικό παιχνίδι την προβληματίζει έντονα, ωθώντας την να χρησιμοποιήσει τη Λαογραφία ως μέσο για να επαναφέρει την κοινωνικοποίηση και την εξωστρέφεια στη ζωή των νέων²⁰³.

Ως προς την αξιοποίηση του λαϊκού πολιτισμού, η Μαρούδη επισημαίνει ότι, αν και υπάρχει ανεξάντλητο υλικό σε κάθε γωνιά της Ελλάδας —από τα παιχνίδια της Κοζάνης έως το αρχαγγελίτικο ιδίωμα της Ρόδου— η ανάδειξή του στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση παραμένει ελλιπής. Αυτό οφείλεται κυρίως στον προαιρετικό χαρακτήρα²⁰⁴ των πολιτιστικών προγραμμάτων, γεγονός που αφήνει ανεκμετάλλευτες σημαντικές ευκαιρίες για τη βιωματική σύνδεση των μαθητών με την κληρονομιά τους.

Εν κατακλείδι, η περίπτωση της της Ελένης Μαρούδη αποδεικνύει ότι ο ερασιτεχνισμός, όταν συνδυάζεται με τη μεθοδολογική συνέπεια και το επιστημονικό υπόβαθρο, μπορεί να παράγει έργα αναφοράς για την τοπική κοινωνία και την επιστήμη.

²⁰³ Ελένη Μαρούδη, «Υποπρολόγισμα γ'», στο *Παραδοσιακά Παίγνια Βάντσας*, 19-21.

²⁰⁴ Αν και η ίδια δεν επεκτείνεται στις αιτίες της περιορισμένης συμμετοχής των εκπαιδευτικών, η στάση αυτή μπορεί να ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα της πίεσης για την κάλυψη της διδακτικής ύλης —ιδιαίτερα στη Β'βάθμια εκπαίδευση, της έλλειψης υποστηρικτικών εργαλείων από την Πολιτεία, ή ακόμη και μιας δυσκολίας στην αντίληψη της βαθύτερης παιδαγωγικής αξίας που φέρουν τέτοιου είδους βιωματικές δράσεις.

4.3.6. Νικόλαος Σταμκόπουλος

Ο Νικόλαος Σταμκόπουλος γεννήθηκε στην Κοζάνη το 1978, πόλη στην οποία μεγάλωσε και στην οποία επέστρεψε συχνά κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής του διαδρομής. Με καταγωγή από την Ξηρολίμνη και την Άνω Κώμη, είναι παντρεμένος και πατέρας ενός γιου.²⁰⁵ Η ακαδημαϊκή του διαδρομή χαρακτηρίζεται από μια ενδιαφέρουσα εσωτερική σύγκρουση μεταξύ των θετικών και των ανθρωπιστικών επιστημών. Αν και από τη δευτέρα Λυκείου τον συνέπαιρνε η Αρχαιολογία, η τότε δομή των Πανελληνίων εξετάσεων και η δυσκολία του στα Αρχαία Ελληνικά τον οδήγησαν στην Πολυτεχνική Σχολή Ξάνθης, από όπου αποφοίτησε ως Μηχανικός Περιβάλλοντος το 2004.²⁰⁶

Ωστόσο, η κλίση του προς την ιστορική έρευνα παρέμεινε ενεργή, καθώς, όπως αναφέρει ο ίδιος στη συνέντευξή του, ήταν από τους ελάχιστους φοιτητές που δανειζόταν βιβλία ιστορίας από τη βιβλιοθήκη του Πολυτεχνείου²⁰⁷. Αμέσως μετά την ολοκλήρωση των τεχνικών του σπουδών, έδωσε κατατακτήριες εξετάσεις και αποφοίτησε το 2011 από το τμήμα Βαλκανικών Σπουδών της Φλώρινας, μια σπουδή που καθόρισε τη μετέπειτα ερευνητική του ματιά.²⁰⁸ Επαγγελματικά ασχολείται με την περιβαλλοντική διαχείριση τεχνικών έργων και την ασφάλεια εργοταξίων, γεγονός που του προσδίδει μια πρακτική και ορθολογική ματιά στην ανάλυση των δεδομένων του, αν και την τάση του για εξερεύνηση και επιτόπια έρευνα την αποδίδει στη θητεία του στους Προσκόπους.²⁰⁹

Το βασικό κίνητρο του Σταμκόπουλου υπήρξε η «προσωπική περιέργεια» για την ερμηνεία του γενέθλιου τόπου. Μεγαλωμένος με τους θρύλους για τις χαμένες «Σαράντα Βάντσες», τις εικόνες του Αγίου Νικάνορα και τα πανηγύρια της Αγίας Παρασκευής, ένιωσε την ανάγκη να δώσει επιστημονικές απαντήσεις σε βιωματικά ερωτήματα.⁷ Τα ερωτήματά του αφορούν τη σημασία και την προέλευση των

²⁰⁵ Για βιογραφικό σημείωμα βλ. Νικόλαος Σταμκόπουλος, *Οι Κώμες του Αλιάκμονα: Αναζητώντας τις Σαράντα Βάντσες*, Κοζάνη: Παρέμβαση, 2022, 11

²⁰⁶ Νικόλαος Σταμκόπουλος, συνέντευξη στον Ιωάννη Νεβεσκιώτη, γραπτή επικοινωνία, 6 Ιανουαρίου 2026, Παράρτημα Ι.

²⁰⁷ Σταμκόπουλος, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

²⁰⁸ Σταμκόπουλος, *Οι Κώμες του Αλιάκμονα*, 11

²⁰⁹ Σταμκόπουλος, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

τοπωνυμίων (π.χ. Kire-Torli, Saint Nicolo, Βάντσα, Σπούρλητα), την εξέλιξη των ανθρωπωνυμίων και τους λόγους πίσω από συγκεκριμένες λατρευτικές συνήθειες της περιοχής, όπως η ιδιαίτερη δημοφιλία του Αγίου Νικολάου ή του Αγίου Νικάνορα.²¹⁰ Στόχος του είναι να φωτίσει στοιχεία που συχνά λανθάνουν πίσω από τη συλλογική μνήμη και τους θρύλους της περιοχής.

Παρά το βάθος της έρευνάς του, ο Σταμκόπουλος διατηρεί μια μετριοπάθεια ως προς τον αυτοπροσδιορισμό του, δηλώνοντας στο βιογραφικό σημείωμα των βιβλίων του ότι ασχολείται «ερασιτεχνικά» με τη Βαλκανική Ανθρωπολογία και την Ιστορική Γλωσσολογία²¹¹. Επίσης εμφανίζεται ιδιαίτερα συνειδητοποιημένος ως προς τα όρια και τις ευθύνες του ερευνητή. Αν και δεν βιοπορίζεται από την ενασχόλησή του με τη λαογραφική έρευνα, η εργασία του βλέπουμε ότι διέπεται από επιστημονική δεοντολογία. Στη συνέντευξή του υπογραμμίζει τη σημασία του σεβασμού προς τον πληροφορητή, δηλώνοντας χαρακτηριστικά πως «όταν κάποιος δεν θέλει να σου δώσει τις πληροφορίες που ζητάς, δεν πρέπει να επιμένεις», ενώ παράλληλα διατηρεί την ακαδημαϊκή εντιμότητα αναφέροντας πάντα τις πηγές του, ακόμη και αν πρόκειται για μια απλή συζήτηση σε ένα καφενείο.²¹² Αυτή η αναστοχαστική διάθεση τον οδηγεί στο να ευχηθεί το έργο του να αποτελέσει μια «χαραμάδα φως» που σκοπό θα έχει να διευκολύνει τους επόμενους ερευνητές. Αποφεύγει τον δογματισμό και υπογραμμίζει τον σαφή διαχωρισμό μεταξύ των τεκμηρίων και των προσωπικών του υποθέσεων.¹¹ Παραδέχεται μάλιστα ότι οι μελέτες του βρίθουν από «υποθέσεις και απλές σκέψεις» που χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης. Λέει χαρακτηριστικά:

«Δίνοντας κάποιες απαντήσεις στον εαυτό μου, θεώρησα σκόπιμο αυτές να δημοσιευτούν για κάποιον επόμενο που μπορεί να είχε τις ίδιες ανησυχίες με μένα. Σωστές ή λάθος, πλήρεις ή ελλιπείς απαντήσεις δεν έχει σημασία. Ας αποφασίσουν οι επόμενοι που θα έχουν περισσότερα μέσα και δεδομένα. Αλλά θα ήταν κρίμα να ξεκινούσαν από το σημείο που ξεκίνησα εγώ. Εξάλλου, για να λάβω κάποιες, ζήτησα πληροφορίες από πολλούς ανθρώπους, οι οποίοι, λογικό είναι, κάτι περίμεναν από μένα στη συνέχεια. Υπάρχει μεγάλη

²¹⁰ Στο ίδιο.

²¹¹ Στο ίδιο.

²¹² Σταμκόπουλος, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

προφορική παράδοση στην περιοχή μας που σβήνει, γιατί σβήνουν οι άνθρωποι και οι οικισμοί, χωρίς να καταγραφεί»²¹³.

Το έργο του «Οι Κώμες του Αλιάκμονα» ξεκίνησε ως ένα απλό άρθρο, μια απλή καταγραφή τοπωνυμίων της Άνω Κώμης, η οποία σταδιακά επεκτάθηκε και για τα τοπωνύμια των γύρω από τον Αλιάκμονα οικισμών, καθώς επίσης και στην ανθρωπωνυμία και τη λαϊκή λατρεία. Η προσέγγισή του δεν περιορίζεται σε μια τυπική τοπική μονογραφία ή σε ένα παραδοσιακό «βιβλίο του χωριού», αλλά αναζητά αντιστοιχίες σε ολόκληρο τον βαλκανικό χώρο.²¹⁴ Όπως σημειώνει η Ολυμπία Τσικαρδάνη, η έρευνά του βασίζεται στην επίπονη αναζήτηση δυσεύρετων πηγών και στην επιτόπια έρευνα:

«Και μόνο η εύρεση τόσων έργων, είναι μια διαδικασία χρονοβόρα και δύσκολη, γιατί τα έργα αυτά είναι τα περισσότερα παλαιών εκδόσεων και είναι δυσεύρετα. [...] Πολλές από τις πηγές του, βρίσκονται σε ξενόγλωσσα έγγραφα από βιβλιοθήκες πανεπιστημίων, μουσείων ή ιστορικών, σε αρχειακό υλικό άλλων χωρών όπως της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας, της Τουρκίας ή της Ιταλίας, σε θρησκευτικές μελέτες, σε χρονογραφήματα, σε μυθολογικές καταγραφές και σε λαογραφικά έργα, σε δημοσιεύσεις του διαδικτύου, αλλά και σε συνεντεύξεις».²¹⁵

Σημαντικό ρόλο στην ανάλυσή του παίζει η γεωγραφία και συγκεκριμένα το ποτάμι του Αλιάκμονα, το οποίο θεωρεί ως τον καθοριστικότερο παράγοντα που επηρέασε την οικονομία και τον πολιτισμό της περιοχής.²¹⁶ Ενδεικτική για τον τρόπο που το έργο του προσλαμβάνεται από την κριτική είναι η ερμηνεία που δίνει η Ολυμπία Τσικαρδάνη στη βιβλιοπαρουσίαση του πρώτου βιβλίου του, αναφορικά με τη διάδοση της λατρείας του Αγίου Νικολάου:

«[...] η λατρεία του Αγίου στην περιοχή του Αλιάκμονα, δικαιολογείται από το γεγονός πως το ποτάμι μπορούσε να γίνει πολύ επικίνδυνο για όσους το διέσχιζαν και γι' αυτό οι άνθρωποι αν και στεριανοί, διάλεγαν αυτόν τον

²¹³ Στο ίδιο.

²¹⁴ Στο ίδιο.

²¹⁵ Ολυμπία Τσικαρδάνη, «“Οι κώμες του Αλιάκμονα”, Μέρος β'», *Παρέμβαση*, τχ. 211-212 (2022-2023): 106

²¹⁶ Σταμκόπουλος, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

Άγιο στη λατρεία τους. Ειδικά οι νομάδες κτηνοτρόφοι που περνούσαν συχνά από τον ποταμό Αλιάκμονα μαζί με τα κοπάδια τους από σημεία με χαμηλή στάθμη, φαίνεται πως χρησιμοποιούσαν την λατρεία του Αγίου Νικολάου, ως ασπίδα προστασίας για τους ίδιους και για τα ζωντανά τους».²¹⁷

Ο τρόπος εργασίας του Σταμκόπουλου χαρακτηρίζεται από μια αυστηρή μεθοδολογική συνέπεια. Στην τρίτομη σειρά του «Οι Κώμες του Αλιάκμονα», η μεθοδολογία του επεκτείνεται από τη μικροκλίμακα του χωριού σε μια ευρύτερη συγκριτική θεώρηση. Όπως δηλώνει ο ίδιος, το έργο του «δεν είναι μια απλή καταγραφή στοιχείων, σαν αυτές που κάνει ένα συνηθισμένο βιβλίο του χωριού», αλλά μια μελέτη που αναζητά αντιστοιχίες σε ολόκληρο τον βαλκανικό χώρο. Η τρίτομη σειρά λειτουργεί ως μια σπάνια πηγή πληροφοριών που ενισχύει την τοπική ταυτότητα, όχι μέσω μιας στείρας προγονολατρίας, αλλά μέσω της κατανόησης των πραγματικών πολιτισμικών διεργασιών και του θρησκευτικού συγκρητισμού.

Ο τρόπος εργασίας του Σταμκόπουλου βασίζεται στην επιτόπια έρευνα και την επαφή με τους κατοίκους. Στο άρθρο του για τα «Εννέα Πηγάδια στο Καγιάμπασι», στο περιοδικό «Παρέμβαση». βλέπουμε ότι επισκέπτεται ο ίδιος την τοποθεσία, μελετά το έδαφος και παίρνει πληροφορίες από παλιούς κατοίκους, όπως ο Νίκος Κυριαζίδης.²¹⁸ Μέσα από αυτές τις μαρτυρίες, ο Σταμκόπουλος ανασυνθέτει την προπολεμική καθημερινή ζωή των ημινομάδων κτηνοτρόφων, αναλύοντας ακόμη και τεχνικές λεπτομέρειες, όπως η χρήση των πηγαδιών ως ψυγείων. Η «μηχανική» του ματιά επιτρέπει απομυθοποιήσεις, όπως στην περίπτωση των ξύλινων σταυρών στον πάτο των πηγαδιών, τους οποίους ερμηνεύει ως κατασκευαστικές αντηρίδες και όχι ως λατρευτικά σύμβολα, διαφοροποιώντας τη θέση του από την επικρατούσα «επινοημένη παράδοση».²¹⁹

Αντίστοιχα, στην έρευνά του για τη «Φάμπρικα της Μηλιάς», συνδυάζει την τεχνική του γνώση ως μηχανικού με τη λαογραφική παρατήρηση, εξετάζοντας πώς οι μηχανές επηρέασαν τις ιστορίες της κοινότητας. Μελετώντας τη μετάβαση από το

²¹⁷ Ολυμπία Τσικαρδάνη, «Οι κώμες του Αλιάκμονα», 106

²¹⁸ Νικόλαος Σταμκόπουλος, «Τα εννέα πηγάδια στο Καγιάμπασι», *Παρέμβαση*, τχ. 221-222 (2024): 35-37

²¹⁹ Σταμκόπουλος, «Τα εννέα πηγάδια στο Καγιάμπασι», 77-80

χειροκίνητο στο μηχανικό, ο Σταμκόπουλος ερμηνεύει πώς αυτό το βιομηχανικό τοπόσημο εντάχθηκε στην κοινωνική ζωή, συνδέοντας την τεχνολογική εξέλιξη (ντιζελοκίνητος μύλος) με το φυσικό περιβάλλον και τη συλλογική μνήμη,²²⁰ με άλλα λόγια, εξετάζει πώς οι μηχανές και οι χώροι εργασίας επηρέασαν τις ιστορίες της κοινότητας.

Αυτή η προσέγγιση συνδέεται με τη «βιομηχανική λαογραφία²²¹», καθώς μελετά τον λαϊκό πολιτισμό μέσα στο πλαίσιο της τεχνολογικής εξέλιξης. Το ίδιο το άρθρο -που δημοσιεύτηκε επίσης στην «Παρέμβαση»- αποτελεί υπόδειγμα τέτοιου είδους λαογραφίας, όπου η ιστορία ενός ερειπωμένου υδρόμυλου συνδέεται με την προπολεμική επιχειρηματικότητα και τις αλλαγές στο οικοσύστημα του Αλιάκμονα, βασιζόμενη σε προφορικές μαρτυρίες που διασώζουν μια άγραφη ιστορία. Πιο αναλυτικά, στο άρθρο αυτό εξετάζει την ιστορία ενός παλιού υδρόμυλου που μετατράπηκε σε ντιζελοκίνητο μηχανόμυλο κατά τον μεσοπόλεμο¹. καταγράφοντας τη μαρτυρία του κατοίκου του χωριού Γεωργίου Μουτσιούνα για τη λειτουργία της «Φάμπρικας» από τον επιχειρηματία Γ. Παπακωνσταντίνου. Δεν τον ενδιαφέρει μόνο να διασώσει την τεχνική ιστορία του κτιρίου, αλλά και να ερμηνεύσει πώς αυτό το «βιομηχανικό» τοπόσημο εντάχθηκε στην κοινωνική ζωή της Μηλιάς.

Το ενδιαφέρον του για ένα τέτοιο θέμα τον αναδεικνύει ως έναν ερευνητή που αντιλαμβάνεται τη λαογραφία ως ένα πεδίο σε διαρκή εξέλιξη, από την παραδοσιακή αγροτική ζωή, στη λαϊκή εμπειρία μέσα στο πλαίσιο της εκμηχάνισης. Ο Σταμκόπουλος, με την ιδιότητα του Μηχανικού Περιβάλλοντος, διαθέτει τα εφόδια να αναλύσει αυτή τη μετάβαση, προσφέροντας μια καταγραφή που ξεπερνά τη ρομαντική απεικόνιση του παρελθόντος και αγγίζει την ιστορία της τοπικής ανάπτυξης και της βιομηχανικής αρχαιολογίας της Κοζάνης.

²²⁰ Νικόλαος Σταμκόπουλος, «Η Φάμπρικα της Μηλιάς Κοζάνης», *Παρέμβαση*, τχ. 219-220 (2024): 37, όπως επίσης Νικόλαος Σταμκόπουλος, «Η φάμπρικα της Μηλιάς» - «Μηχανόμυλος Παπαϊωάννου» - «Ταλιός μύλος Μηλιάς», στο Βακαλοπούλου Μ., Δανιήλ Μ., Λαμπρόπουλος Χ., Φασουράκης Η. (επιμ.), 2017, Βιομηχανικά Δελτία Απογραφής

²²¹ Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, η βιομηχανική λαογραφία αναζητά τη συνέχεια του λαϊκού πολιτισμού μέσα στις νέες παραγωγικές συνθήκες, μελετά με άλλα λόγια τις παραδόσεις, τις αφηγήσεις και τις πρακτικές που αναπτύσσονται γύρω από τους χώρους εργασίας και τις μηχανές. Βλ. για περισσότερα Alan O'Connor, «Review: Industrial Folklore: A Critical Introduction», *Labour / Le Travail* 11 (Spring 1983): 183-190, <https://doi.org/10.2307/25140217>.

Εκτός από τα βιβλία του και τα άρθρα του στο περιοδικό «Παρέμβαση», ο Σταμκόπουλος αρθρογραφεί περιοδικά και σε τοπικές εφημερίδες της Κοζάνης, όπως ο «Χρόνος»²²² και η «Κοζάνη»²²³. Η συμβολή του έργου του εντοπίζεται στη διάσωση πληροφοριών που χάνονται μαζί με τους ανθρώπους που τις έζησαν. Για τον ίδιο, η έρευνά του προσφέρει υλικό και ερωτήματα που θα βοηθήσουν όποιον θελήσει να ασχοληθεί με το ίδιο θέμα στο μέλλον²²⁴.

Εν κατακλείδι, παρότι ο Σταμκόπουλος αυτοπροσδιορίζεται ως «ερασιτέχνης» ερευνητής —καθώς ο κύριος βιοπορισμός του προέρχεται από την επιστήμη του Μηχανικού— η ακαδημαϊκή του συγκρότηση στο Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών του παρέχει τα απαραίτητα μεθοδολογικά εργαλεία της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και της Λαογραφίας²²⁵. Το έργο του χαρακτηρίζεται από επιστημονική εγκυρότητα που υπερβαίνει τα όρια της απλής ενασχόλησης, καθιστώντας τον έναν ουσιαστικό μελετητή του βαλκανικού λαϊκού πολιτισμού.

4.3.7. Ιωάννης Γ. Κορκάς

Ο Ιωάννης Γ. Κορκάς (1938), γόνος παλιάς οικογένειας της Κοζάνης, αποτελεί γνωστή προσωπικότητα της Κοζάνης, έχοντας αφιερώσει τη ζωή του στην καταγραφή και τη διάσωση της τοπικής ιστορίας και λαογραφίας. Γεννημένος και μεγαλωμένος στην Κοζάνη, ξεκίνησε να εκφράζει την αγάπη του για τον τόπο του μέσα από τη συγγραφή ήδη από τα μαθητικά του χρόνια.

Η δραστηριότητά του εκτείνεται σε πολλούς τομείς, συνδυάζοντας την κοινωνική δράση με την πνευματική αναζήτηση:

²²² Για μια σειρά άρθρων του ερευνητή σχετικά με τα τοπωνύμια, τη βυζαντινή ιστορία και τον λαϊκό πολιτισμό της περιοχής, βλ. την ετικέτα «Νίκος Σταμκόπουλος» στην εφημερίδα *Χρόνος Κοζάνης*: <https://xronos-kozanis.gr/tag/nikos-stamkopoylos/>.

²²³ Για παράδειγμα βλ. Νικόλαος Σταμκόπουλος, «Οι εικόνες με τους προστάτες της συντεχνίας των υποδηματοποιών της Κοζάνης (μέρος 1 από 2)», *Εφημερίδα Κοζάνη*, 11 Δεκεμβρίου 2024, <https://efkozani.gr/oi-eikones-me-tous-prostates-tis-syntechhias-ton-ypodimatopoion-tis-kozanis-meros-1-apo-2-nikolaou-stamkopoulou/>.

²²⁴ Σταμκόπουλος, συνέντευξη, Παράρτημα Ι.

²²⁵ Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, *Οδηγός Σπουδών Τμήματος Βαλκανικών Σπουδών*, πρόσβαση Φεβρουάριος 16, 2026, <https://www.mysep.gr/wp-content/uploads/2010/07/balkanikvnspoudon.pdf>.

Δημοσιογραφία και Συγγραφή: Υπήρξε τακτικός συνεργάτης και ανταποκριτής σε μεγάλες εφημερίδες της Θεσσαλονίκης και των Αθηνών (όπως η *Μακεδονία*, το *Έθνος* και το *Βήμα*), ενώ το έργο του φιλοξενήθηκε εκτενώς στον τοπικό τύπο της Κοζάνης (*Δυτική Μακεδονία*, *Θάρρος*, *Χρόνος* κ.α.).

Αθλητισμός: Υπηρέτησε επί 30 συνεχή έτη ως πρόεδρος του ιστορικού σωματείου «Εθνικός Κοζάνης», ενώ κατείχε θέσεις ευθύνης σε εθνικές αθλητικές ομοσπονδίες και στην Ολυμπιακή Επιτροπή.

Πολιτιστικοί Φορείς: Το 2001, κατά την έκδοση του βιβλίου του *Κοζανίτικες Εικόνες: Από τη μνήμη στη νοσταλγία*, κατείχε τη θέση του γραμματέα του Δ.Σ. της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Κοζάνης και συμμετείχε ενεργά σε συνδέσμους γραμμάτων και τεχνών.

Το συγγραφικό του έργο, όπως αποτυπώνεται στο βιβλίο *Κοζανίτικες Εικόνες (Από τη μνήμη στη νοσταλγία)*²²⁶, λειτουργεί ως μια γέφυρα ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν. Ο Κορκάς αναπαριστά με ιδιαίτερη παραστατικότητα και βιωματική ζωντάνια την καθημερινότητα της παλιάς Κοζάνης. Μέσα από έναν λόγο που λειτουργεί ως προσωπικό χρονικό και βιωματική μαρτυρία, μετατρέπει την προσωπική και συλλογική μνήμη σε ζωντανή αφήγηση. Έτσι, επιτρέπει στον σύγχρονο αναγνώστη να αποκτήσει μια άμεση, εικόνα για την κοινωνική συνοχή του παρελθόντος (τις γειτονιές, τα παραδοσιακά επαγγέλματα).

Αυτή η μορφή καταγραφής αποκτά μια επιπλέον διάσταση σε σχέση με την ομογένεια, καθώς ο Κορκάς διατήρησε στενούς δεσμούς με τους Κοζανίτες του εξωτερικού (Καναδά, Αμερική, Αυστραλία). Λειτουργώντας ως συνδετικός κρίκος με τη γενέτειρα, το έργο του προσφέρει στους μετανάστες μια έγκυρη πηγή συλλογικής μνήμης και τροφοδοτεί το αίσθημα του ανήκειν, επιτρέποντάς τους να παραμένουν οργανικό κομμάτι της τοπικής κοινότητας παρά τη γεωγραφική απόσταση. Κατατάσσεται λοιπόν στους βιωματικούς ερασιτέχνες λαογράφους και η μέθοδός του είναι περισσότερο ιστορική και παραδοσιακή.

Η προσφορά του έχει τύχει ευρείας αναγνώρισης, έχοντας τιμηθεί με διακρίσεις από το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, τον Δήμο Αθηναίων και τον Δήμο Κοζάνης. Όπως σημειώνει και ο φιλόλογος Μιχάλης Κουρκούτας στον πρόλογο του βιβλίου, ο Ιωάννης

²²⁶ Ιωάννης Κορκάς, *Κοζανίτικες εικόνες: από τη μνήμη στη νοσταλγία*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης Κοζάνης, 2001.

Κορκάς είναι ένας «αδιόρθωτος νοσταλγός» που κατάφερε να μετατρέψει την προσωπική του μνήμη σε πολύτιμο υλικό για τον μελλοντικό ιστορικό της πόλης²²⁷.

Ως προς την αυτοεικόνα του, καταρχάς αναγνωρίζει ο ίδιος ότι το έργο του είναι μεγάλο και σημαντικό και αισθάνεται ότι εργάζεται ως τοπικός ιστορικός. Βλέπει τον εαυτό του ως θεματοφύλακα της Κοζανίτικης Αποκριάς αν και στο παρακάτω απόσπασμα δείχνει συγκρατημένος για το μέγεθος του έργου του ποσοτικά και ποιοτικά.

*"Με την πέννα-σαΐτα της γραφής αυτής ελπίζουμε ότι προσθέτουμε ένα μικρό υφάδι στο πολυσύνθετο υφαντό της μακράς Κοζανίτικης Παράδοσης."*²²⁸

Πάντως σε άρθρο του που εντοπίσαμε στα *Δυτικομακεδονικά γράμματα* κάτω από το ονοματεπώνυμό του δηλώνεται η ιδιότητα «Λαογράφος»²²⁹. Το κείμενό του με τίτλο «Η Κοζανίτικη παράδοση στην εορτή των Αγίων Θεοδώρων» αποτελεί δείγμα ερασιτεχνικής/εμπειρικής λαογραφίας με έντονο εθιμογραφικό χαρακτήρα. Βασίζεται στην προσωπική μαρτυρία και τη συλλογική μνήμη, καταγράφοντας με απλότητα και νοσταλγία τις τελετουργίες (όπως τα «κόλλυβα» και τις επισκέψεις στα σπίτια) που συγκροτούν την τοπική ταυτότητα, λειτουργώντας περισσότερο ως βιωματικός θεματοφύλακας της παράδοσης παρά ως ένας θεωρητικός μελετητής.

²²⁷ Ιωάννης Γ. Κορκάς, *Κοζανίτικες Εικόνες*:

²²⁸ Στο ίδιο, 12.

²²⁹ Γιάννης Κορκάς, «Η Κοζανίτικη παράδοση στην εορτή των Αγίων Θεοδώρων», *Δυτικομακεδονικά Γράμματα* 8 (1997): 324–328 (324).

ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Ένα πρώτο εύρημα που προέκυψε από την έρευνα είναι ότι οι ερασιτέχνες λαογράφοι της περιοχής δεν συγκροτούν ομοιογενή ομάδα· παρατηρούνται σαφείς διαφοροποιήσεις ως προς το μορφωτικό/επαγγελματικό υπόβαθρο, την εντοπιότητα, τις θεματικές προτεραιότητες και τη σχέση τους με ακαδημαϊκές πρακτικές. Κάποιοι (π.χ. Σταμκόπουλος, Μαρούδη) εμφανίζουν υψηλό επίπεδο μεθοδολογικής επάρκειας· άλλοι (π.χ. Μπόντας, Κορκάς) βασίζονται κυρίως σε βιωματική γνώση και μακρά τοπική παρουσία. Κοινός παρονομαστής η σύνδεση με τον τόπο και η διάσωση της μνήμης. Μέσα από τη μελέτη των τεκμηρίων, όπως ο «Όρκος των Sourd Gamers», επιβεβαιώνεται ότι η ερασιτεχνική λαογραφική δραστηριότητα έχει την ευελιξία να αποτυπώνει άμεσα ακόμα και τις πιο σύγχρονες, αναδυόμενες μορφές έκφρασης της τοπικής ταυτότητας.

Παρά τις διαφορές, όλοι οι συμμετέχοντες συμφωνούν στην ανάγκη διάσωσης της τοπικής μνήμης· το κίνητρο είναι πρωτίστως συναισθηματικό: η αγάπη για τον τόπο και επιθυμία μεταβίβασης της παράδοσης. Αυτή η μεταβίβαση, ωστόσο, νοείται διαφορετικά από τον κάθε ερευνητή: για άλλους ως πιστή αναπαράσταση του παρελθόντος και για άλλους, όπως η Μόμτσιου, ως μια «σκυταλοδρομία» όπου η νέα γενιά έχει το δικαίωμα της προσαρμογής.

Όσον αφορά τις μεθοδολογικές πρακτικές στις συνεντεύξεις αναδύεται μια πρακτική «υβριδικής» μεθοδολογίας: συλλογή προφορικών μαρτυριών, αρχειοθέτηση τοπικού υλικού, χρήση τοπικού τύπου και, σε ορισμένες περιπτώσεις, διασταύρωση πληροφοριών. Οι πιο «παραδοσιακοί» συλλέκτες βασίζονται στην προσωπική επαφή (καφενείο, τελετουργίες), ενώ οι πιο «καταρτισμένοι» χρησιμοποιούν στοιχεία επιτόπιας/αρχειακής έρευνας και βιβλιογραφική τεκμηρίωση.

Περνώντας στην αυτοεικόνα τους τώρα, πολλοί αποφεύγουν τον αυτοπροσδιορισμό ως «λαογράφος» ή προτιμούν τον προσδιορισμό «ερασιτέχνης λαογράφος», είτε από σεμνότητα είτε από επίγνωση ελλείψεων σε θεωρητικό υπόβαθρο. Ωστόσο πολλοί θεωρούν το έργο τους απαραίτητο για την επιβίωση τοπικών γνώσεων. Υπάρχει μια τάση όπου οι παλαιότερες γενιές (πολύ ηλικιωμένοι

συλλέκτες) στηρίζονται στην προφορική παράδοση και την προσωπική μνήμη, ενώ οι νεότερες, κατά κανόνα, συνδυάζουν το τοπικό ενδιαφέρον με πιο συστηματικές τεχνικές (συνεργασίες, μικρότερης κλίμακας τεκμηρίωση, χρήση δημοσίου λόγου).

Η ανάλυση των συνεντεύξεων ανέδειξε ακόμη ότι η ενασχόληση των συμμετεχόντων με τη λαογραφία δεν προέκυψε ως αποτέλεσμα μιας ακαδημαϊκής επιλογής αλλά ως προσωπική ανάγκη διατήρησης της συλλογικής μνήμης. Στις αφηγήσεις τους επανέρχονται διαρκώς αναφορές στην οικογένεια, στις εμπειρίες της παιδικής ηλικίας, στις αφηγήσεις των μεγαλύτερων και στην αγωνία ότι σημαντικά στοιχεία του τοπικού πολιτισμού κινδυνεύουν να χαθούν. Η έννοια της «διάσωσης» λειτουργεί ως κοινός άξονας όλων των συνεντεύξεων, ανεξάρτητα από τις διαφορετικές ερευνητικές διαδρομές και τα γνωστικά τους εφόδια.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης ο τρόπος με τον οποίο οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους μέσα στην τοπική κοινωνία. Κανένας δεν εμφανίζεται να διεκδικεί αποκλειστικά την ιδιότητα του επιστήμονα λαογράφου· αντίθετα, οι περισσότεροι περιγράφουν τον εαυτό τους ως συλλέκτη, μελετητή ή άνθρωπο που αγαπά τον τόπο του και επιθυμεί να διατηρήσει ζωντανές τις μνήμες του. Η στάση αυτή συνοδεύεται από την αναγνώριση της αξίας της επιστημονικής λαογραφίας, αλλά και από την πεποίθηση ότι η προσωπική σχέση με την κοινότητα προσφέρει πρόσβαση σε προφορικές μαρτυρίες, τοπικά αρχεία και βιώματα που διαφορετικά θα χάνονταν.

Επιπλέον, οι συνεντεύξεις ανέδειξαν ότι η ερασιτεχνική λαογραφική δραστηριότητα δεν περιορίζεται στην απλή καταγραφή του παρελθόντος, αλλά συνδέεται άμεσα με την κοινωνική και πολιτιστική ζωή της περιοχής. Οι περισσότεροι συμμετέχουν ενεργά σε πολιτιστικούς συλλόγους, εκδόσεις, εκπαιδευτικές δράσεις και τοπικές εκδηλώσεις, θεωρώντας ότι η γνώση οφείλει να επιστρέφει στην ίδια την κοινότητα και να λειτουργεί ως μέσο ενίσχυσης της συλλογικής ταυτότητας. Η λαογραφία παρουσιάζεται έτσι ως μια ζωντανή διαδικασία που συνδέει το παρελθόν με το παρόν και δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη συνέχιση και την ανανέωση της τοπικής παράδοσης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε η μελέτη των ερασιτεχνών λαογράφων της Δυτικής Μακεδονίας και της σχέσης τους με την επιστήμη της Λαογραφίας, μέσα από μια ποιοτική και πολυεπίπεδη προσέγγιση. Η έρευνα ανέδειξε ότι οι ερασιτέχνες λαογράφοι δεν αποτελούν μια ομοιογενή κατηγορία· διαφέρουν ως προς τη μόρφωση, τη μεθοδολογία, την επαγγελματική τους ιδιότητα και τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τη σχέση τους με την παράδοση. Παρ' όλες όμως τις διαφοροποιήσεις τους, κοινός παρονομαστής παραμένει η ισχυρή σύνδεσή τους με τον τόπο και η ανάγκη διατήρησης και προβολής της τοπικής πολιτισμικής μνήμης.

Η έρευνα έδειξε επίσης ότι οι ερασιτέχνες λαογράφοι λειτουργούν συχνά ως ενδιάμεσοι ανάμεσα στην τοπική κοινωνία και τη θεσμική διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέσα από βιβλία, συλλογές, αρθρογραφία, πολιτιστικούς συλλόγους και δημόσιες παρεμβάσεις συμβάλλουν όχι μόνο στη διάσωση λαογραφικού υλικού αλλά και στη συγκρότηση σύγχρονων μορφών τοπικής ταυτότητας. Στην περίπτωση της Φτάκα-Τσικριτζή, για παράδειγμα, αναδείχθηκε η σύνδεση της παράδοσης με τη δημόσια πολιτιστική πολιτική, τον τουρισμό και τη διαδικασία ανάδειξης στοιχείων άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Παράλληλα, διαπιστώθηκε ότι η ενασχόληση με την παράδοση λειτουργεί για αρκετούς πληροφορητές και ως τρόπος ζωής. Η συμμετοχή σε χορευτικούς συλλόγους, πολιτιστικές δράσεις και τοπικά δίκτυα δεν αποτελεί απλώς ερευνητική δραστηριότητα αλλά μορφή κοινωνικής παρουσίας και δημόσιας έκφρασης. Υπό αυτή την έννοια, οι ερασιτέχνες λαογράφοι αναδεικνύονται σε φορείς δημόσιας λαογραφίας, καθώς διαμορφώνουν ενεργά τον τρόπο με τον οποίο οι κοινότητες αντιλαμβάνονται και παρουσιάζουν την παράδοσή τους.

Ταυτόχρονα, η εργασία επιβεβαίωσε ότι η σχέση ερασιτεχνισμού και επιστημονικής λαογραφίας παραμένει σύνθετη και αμφίσημη. Από τη μία πλευρά, οι ερασιτέχνες λαογράφοι διαθέτουν άμεση πρόσβαση στις κοινότητες και συχνά διασώζουν πολύτιμο υλικό πριν αυτό χαθεί. Από την άλλη, η απουσία συστηματικής μεθοδολογικής εκπαίδευσης οδηγεί ορισμένες φορές σε εξιδανικεύσεις, τοπικιστικές

αναγνώσεις ή ελλιπή τεκμηρίωση. Ωστόσο, η συμβολή τους παραμένει καθοριστική, καθώς χωρίς αυτούς μεγάλο μέρος του τοπικού πολιτισμικού αποθέματος δεν θα είχε καταγραφεί.

Τελικά, η μελέτη ανέδειξε ότι οι ερασιτέχνες λαογράφοι δεν λειτουργούν μόνο ως «συλλέκτες» του παρελθόντος αλλά και ως ενεργοί διαμορφωτές της σύγχρονης πολιτισμικής ζωής. Μέσα από τη δράση τους παράγονται νέες μορφές πολιτισμικής ορατότητας, κοινωνικής συμμετοχής και τοπικής ταυτότητας, γεγονός που καθιστά απαραίτητη μια πιο ανοιχτή και συμμετοχική σχέση ανάμεσα στην ακαδημαϊκή λαογραφία και τις τοπικές κοινωνίες.

Περιορισμοί της μελέτης.

Η έρευνα περιορίστηκε στην Περιφερειακή Ενότητα Κοζάνης, σε δείγμα επιλεγμένο και δεν επιτρέπει γενικεύσεις για ολόκληρη τη Δυτική Μακεδονία. Τα αποτελέσματα παρέχουν τάσεις και ενδείξεις που χρειάζονται επιβεβαίωση σε ευρύτερες μελέτες. Επιπλέον, η έρευνα επικεντρώθηκε σε πρόσωπα με ήδη αναγνωρισμένο εκδοτικό έργο, αφήνοντας εκτός ένα μεγάλο πλήθος ανώνυμων συλλεκτών που δρουν σε επίπεδο μικρών χωριών και κοινοτήτων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία επιχείρησε να χαρτογραφήσει, να κατανοήσει και να αξιολογήσει τη θέση των ερασιτεχνικών πρακτικών μέσα στην ευρύτερη επιστημονική παράδοση της Λαογραφίας. Οι ερασιτέχνες της Δυτικής Μακεδονίας αναδεικνύονται ως κρίσιμοι φορείς πολιτισμικής μνήμης: προσφέρουν πολύτιμες πηγές, ενεργοποιούν τοπικές κοινότητες και διατηρούν πρακτικές που κινδυνεύουν να εξαφανιστούν. Ταυτόχρονα, η έρευνα ανέδειξε την ανάγκη για συστηματοποίηση και διάλογο· χωρίς αυτόν, το υλικό κινδυνεύει να παραμείνει αποσπασματικό ή/και ευάλωτο στην απώλεια.

Κεντρικό συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι ο ερασιτέχνης λαογράφος δεν αποτελεί έναν παρωχημένο ή παθητικό συλλέκτη υλικού, αλλά έναν δυναμικό πολιτισμικό διαμεσολαβητή. Ο διαμεσολαβητής αυτός ενεργεί για λογαριασμό της τοπικής κοινότητας, της οποίας αναδεικνύεται αυτόκλητος θεματοφύλακας, επιχειρώντας να γεφυρώσει το ιστορικό παρελθόν με το παρόν. Η διαμεσολάβηση αυτή συνιστά μια πολυσύνθετη πολιτισμική πρακτική που εντάσσεται σε ένα ευρύ πλαίσιο: από τη μία πλευρά, υποκινείται από ένα αίσθημα νοσταλγίας και την ανάγκη «αποκάθαρσης» της τοπικής ταυτότητας από ξενόφερτα στοιχεία ως αμυντική απάντηση στην ομογενοποίηση της παγκοσμιοποίησης. Από την άλλη πλευρά, ανταποκρίνεται σε σύγχρονες ανάγκες τοπικής ανάπτυξης και τουριστικής προβολής, μετατρέποντας την παράδοση σε συγκριτικό πλεονέκτημα της περιοχής.

Η πρακτική αυτή εκδηλώνεται έμπρακτα στον δημόσιο χώρο μέσα από τη διοργάνωση δημόσιων δρώμενων, τη συγκρότηση μουσειακών αφηγήσεων και, πιο πρόσφατα, μέσα από θεσμικές διεκδικήσεις, όπως οι εγγραφές στοιχείων στους καταλόγους της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Τέλος, η δράση του διαμεσολαβητή έχει διπλή στόχευση: απευθύνεται στο εσωτερικό της κοινότητας, ενισχύοντας τη συνοχή και την αυτογνωσία της, αλλά και προς τα έξω, προσφέροντας σε επισκέπτες, ταξιδιώτες και εραστές της παράδοσης την εμπειρία μιας αναγνωρίσιμης και αυθεντικής τοπικής πολιτισμικής ταυτότητας.

Κλείνοντας, η συμβολή της παρούσας μελέτης είναι διπλή: πρώτον, καταγράφει και αναδεικνύει ένα κομμάτι τοπικής λαογραφικής παραγωγής που συχνά παραμένει «εκτός των βιβλίων», και δεύτερον, προτείνει πρακτικούς δρόμους γέφυρας ανάμεσα στην τοπική πρακτική και την επιστημονική μέθοδο. Ως επόμενο βήμα προτείνεται μία

διευρυμένη, διεπιστημονική μελέτη που θα επεκτείνει το δείγμα σε όλη τη Δυτική Μακεδονία, θα αξιοποιήσει ψηφιοποίηση αρχείων και θα προτείνει ένα τοπικό δίκτυο συνεργασίας μεταξύ συλλόγων, δημοτικών αρχών και πανεπιστημιακών τμημάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(Chicago Style, 17th edition)

Ελληνόγλωσση

- Βαρβούνης, Μανόλης Γ. *Συμβολή στη μεθοδολογία της επιτόπιας λαογραφικής έρευνας*. Αθήνα: Οδυσσέας, 2000.
- Βαρβούνης, Μανόλης, και Μανόλης Γ. Σέργης (επιμ.), *Ελληνική Λαογραφία. Ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικές*, τόμ. Α', Αθήνα: Ηρόδοτος, 2012.
- Βαρβούνης, Μανόλης Γ., «Ιστορική πορεία της ελληνικής λαογραφίας: από τη λαογραφική παρατήρηση και καταγραφή στη σύγχρονη επιστημονική θεώρηση», στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (διεύθ.), *Ελληνική Λαογραφία. Ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικές*, τόμος Α', Αθήνα: Εκδόσεις Ηρόδοτος 2012, σελ. 25-55.
- Βαρβούνης, Μανόλης Γ., και Γιώργος Χ. Κούζας. *Εισαγωγή στην αστική λαογραφία: Θεωρητικές προσεγγίσεις - μεθοδολογία - θεματικές*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2019.
- Βεντούρα, Λ., Δ. Καρύδα, και Γ. Κουζέλης, επιμ. *Σύνορα/Όρια*. Αθήνα: Νήσος, 2017.
- Bryman, Alan. *Μέθοδοι Κοινωνικής Έρευνας*. Επιστημονική επιμέλεια Αθανάσιος Αϊδίνης. Μετάφραση Παναγιώτης Σακελλαρίου. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg, 2017.
- Creswell, John W. *Η έρευνα στην εκπαίδευση: Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας*. Επιμέλεια Χαράλαμπος Τσορμπατζούδης. Αθήνα: Εκδόσεις Ίων, 2016.
- Γκασούκα, Μαρία, και Ξανθίπη Φουλίδη. *Όψεις εθνογραφικής έρευνας στις λαογραφικές σπουδές: Φεμινιστική εθνογραφία, διαδικτυακή εθνογραφία*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2017.
- Διδασκάλου, Ιφιγένεια. *Καστοριανά: Λαογραφικά*. Θεσσαλονίκη: [χ.ε.], 1959.
- Διδασκάλου, Ιφιγένεια. *Λαογραφικά Καστοριάς*. Θεσσαλονίκη: [χ.ε.], 1963.
- Διδασκάλου, Ιφιγένεια. «Μακεδονική λαογραφία και Απρίλης». *Μακεδονική Ζωή* (1989).
- Διδασκάλου, Ιφιγένεια. «Έθιμα και δοξασίες για τον Φεβρουάριο». *Μακεδονική Ζωή*, τχ. 385 (1990): 34-35.

- Διδασκάλου, Ιφιγένεια. «Πασχαλινά έθιμα στη Μακεδονία». *Μακεδονική Ζωή*, τχ. 299 (1991).
- Διδασκάλου, Ιφιγένεια Γ. *Καστοριά, πατρίδα μου*. Αθήνα: Ανατολικός, 1995.
- Διδασκάλου, Ιφιγένεια. «Τα Καστοριανά ραγκουτσάρια». *Μακεδονική Ζωή*, τχ. 346 (1995): 42-43.
- Διδασκάλου, Ιφιγένεια. «Αρχοντιά και ομορφιά στην Κλεισούρα στην Δυτική Μακεδονία». *Μακεδονική Ζωή*, τχ. 270 (1998).
- Διδασκάλου, Ιφιγένεια. «Στην πρώτη Φλώρινας οι κάτοικοι της πρωτεύουν σε όλα: Η Ζωή στη Δ. Μακεδονία». *Μακεδονική Ζωή*, τχ. 267 (1998).
- Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα. Τόμος 40. Λήμμα «Μακεδονία (Λαϊκός Πολιτισμός)»*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, 1996.
- «Ιφιγένεια Διδασκάλου». *Wikipedia*. Τελευταία τροποποίηση 14 Φεβρουαρίου 2025. https://el.wikipedia.org/wiki/Ιφιγένεια_Διδασκάλου.
- Καπανιάρης, Αλέξανδρος Γ. *Εισαγωγή στην ψηφιακή λαογραφία*. Αθήνα: Ταξιδευτής, 2025.
- Καραγιάννης, Γεώργιος Π. *Μνήμες και μαρτυρίες: ήθη και έθιμα από το χωριό μου Αλατόπετρα Γρεβενών*. Βέροια: [χ.ό.], 2002.
- Καραγιάννης, Γεώργιος Π. *Αλατόπετρα Γρεβενών: γενεαλογία, απαρχή και εξέλιξη των οικογενειών του χωριού Αλατόπετρα Γρεβενών: ιστορίες, δοξασίες και πολλά άλλα*. Βέροια: [χ.ό.], 2011. [Σημείωση: Αν η έκδοση είναι του 2011 ή 2014, προσάρμοσε το έτος].
- Καραγιάννης, Γεώργιος Π. *Κουπατσαροχώρια Γρεβενών*. Βέροια: [χ.ό.], 2014.
- Καραγιάννης, Γεώργιος Π. *Παλιές Ιστορίες από Αλατόπετρα Γρεβενών, Βέροια... και αλλού*. Βέροια: [χ.ό.], 2017.
- Κορκάς, Γιάννης. «Η Κοζανίτικη παράδοση στην εορτή των Αγίων Θεοδώρων», *Δυτικομακεδονικά Γράμματα* 8 (1997): 324–328 (324).
- Κορκάς, Ιωάννης Γ. *Κοζανίτικες Εικόνες: Από τη μνήμη στη νοσταλγία*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης Κοζάνης, 2001.
- Κούζας, Γεώργιος. «Μετεβλήθησαν όμως αι ιστορικά και κοινωνικά συνθήκαι. Μεθοριακές κοινωνικο-ιστορικές συνθήκες και πρωτοποριακή εθνογραφία. Ο Γεώργιος Α. Μέγας, οι εξω-πανεπιστημιακοί λαογράφοι και η έρευνα στον αστικό χώρο την περίοδο 1935-1947». Στο *Πρακτικά Ημερίδας: Ο Γεώργιος Α. Μέγας και η Ελληνική Λαογραφία. Αφιέρωμα στα 40 χρόνια από την εκδημία του*, επιμέλεια Μ. Γ. Βαρβούνης και Γ. Κούζας, 119–138. Παράρτημα 19 της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας. Αθήνα, 2018.

- Κυριακίδου-Νέστορος, Άλκη. *Τα υφαντά της Μακεδονίας και Θράκης*. Αθήνα, 1965.
- Κυριακίδου-Νέστορος, Άλκη. *Η θεωρία της ελληνικής λαογραφίας: Κριτική ανάλυση*. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, 1978.
- Κυριακίδου-Νέστορος, Άλκη. *Λαογραφικά μελετήματα*. Αθήνα: Νέα Σύνορα – Α. Λιβάνης, 1978.
- Κωνσταντινίδης, Ανδρέας. «Οι άνθρωποι, δεν μπορούν να ξανά-ανθίσουν σε έναν άλλο τόπο». Συνέντευξη στην Κωνσταντίνα Τσίχλα. *Πελοπόννησος*, 23 Ιανουαρίου 2024. <https://pelop.gr/andreas-konstantinidis-oi-anthropoi-den-boroun-na-xana-anthisoun-se-enan-allo-topo/>.
- Malinowski, Bronisław. "A Scientific Theory of Culture." Μετάφραση. *Εποπτεία*, τχ. 65 (1982): 111-143.
- Μαρούδη, Ελένη. *Παραδοσιακά Παίγνια Βάντσας (Άνω Κώμης)*. Επιμέλεια Κώστας Παυλός. Κοζάνη: Print Promo, 2016.
- Μερακλής, Μ. Γ. «Η ερασιτεχνία ως αξία. Ζητήματα θεωρίας της Λαογραφίας». *Μεσσηνιακό Ημερολόγιο* 3 (2009): 17–28.
- Μιχαήλ-Δέδε, Μαρία. «Ο χορός της ρόκας σε δύο παράλληλα έθιμα του Πάσχα». *Μακεδονική ζωή*, τχ. 157 (Ιούνιος 1979): 32-35.
- Μουτσόπουλος, Νικόλαος Κ. *Μακεδονική Αρχιτεκτονική*. Θεσσαλονίκη, 1971.
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος Δ. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. 2η έκδ. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, 2002.
- Μπόντας, Γεώργιος Μ. «Χειρόγραφα βιβλία της Μανουσείου Δημοσίας Βιβλιοθήκης Σιατίστης». *Δυτικομακεδονικά Γράμματα* 8 (1997): 363–374.
- Μπόντας, Γεώργιος Μ. «Η Σιάτιστα και τα έθιμά της». *Ελιμειακά*, τχ. 54 (Ιούνιος 2005). Θεσσαλονίκη.
- Μπόντας, Γεώργιος Μ. «Δημοτικά και Νεότερα τραγούδια της Σιάτιστας». *Ελιμειακά*, τχ. 57 (Δεκέμβριος 2006). Θεσσαλονίκη.
- Νιτσιάκος, Βασίλης. *Στο σύνορο: «Μετανάστευση», σύνορα και ταυτότητες στην αλβανο-ελληνική μεθόριο*. Αθήνα: Οδυσσέας, 2010.
- Νιτσιάκος, Βασίλης. *Προσανατολισμοί: Μια κριτική εισαγωγή στη Λαογραφία*. 2η έκδ. Αθήνα: Πλέθρον, 2014.
- Νιτσιάκος, Βασίλης. «Υπάρχει Δημόσια Λαογραφία; Υπάρχει περισσότερη από όση μπορούμε να καταναλώσουμε». *In.gr*, 6 Ιουλίου 2021. <https://www.in.gr/2021/07/06/apopsi/dimosia-laografia/>.

- Νιτσιάκος, Βασίλης. *Εθνο-οικο-τοπικά*. Ιωάννινα: Ισνάφι, 2022.
- Παναγιωτόπουλος, Νίκος. «Επάγγελμα: Ερασιτέχνης σκηνοθέτης». Συνέντευξη από τη Νατάσσα Μπακογιαννοπούλου. Στο *Επάγγελμα: Ερασιτέχνης σκηνοθέτης. Κείμενα – συνεντεύξεις*, 11–12. Αθήνα: Αιγόκερως, 1992. Πρώτη δημοσίευση στο περ. *Γυναίκα* (1973).
- Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. *Οδηγός Σπουδών Τμήματος Βαλκανικών Σπουδών*. Φλώρινα. Πρόσβαση Φεβρουάριος 1, 2026.
<https://www.mysep.gr/wp-content/uploads/2010/07/balkanikvnspoudon.pdf>.
- Παπαταξιάρχης, Ευθύμιος. «Η κοινωνική ανθρωπολογία στη μεταπολεμική Ελλάδα. Τα πρώτα βήματα». Στο *Κοινωνικές Επιστήμες και Πρωτοπορία στην Ελλάδα, 1950-1967*, επιμέλεια Ι. Λαμπίρη-Δημάκη, 115–154. Αθήνα: ΕΚΚΕ - Gutenberg, 2003.
- Παπαχριστοφόρου, Μαριλένα. «“Μνημεία του λόγου”, επιτόπια έρευνα και προφορικότητα: Από τη συγκριτική-ιστορική μέθοδο του Ν. Πολίτη σε μία ολιστική προσέγγιση της (προφορικής) παράδοσης». Στα *Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου: 1909-2009. 100 Χρόνια Ελληνικής Λαογραφίας*, 761–777. Αθήνα: Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία, 2013.
- Ποτηρόπουλος, Παρασκευάς. «Δημήτρης Καλούσιος: ο σεμνός και ακούραστος ερευνητής, τόπων και ανθρώπων, της ιστορίας και του πολιτισμού τους». *Πρωινός Λόγος* (Τρίκαλα), 7–12 Φεβρουαρίου 2015.
- Πούρκος, Μάριος Α., και Μανόλης Δαφέρμος. *Ποιοτική έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες: Επιστημολογικά, μεθοδολογικά και ηθικά ζητήματα*. Αθήνα: Τόπος, 2010.
- Σιαμπανόπουλος, Κωνσταντίνος. *Αιανή: Ιστορία - Αρχαιολογία - Λαογραφία*. Θεσσαλονίκη, 1974.
- Σιαμπανόπουλος, Κωνσταντίνος Ευ. *Οι Λαζαρίνες: Ένα έθιμο της Αιανής και της περιοχής Τσιαρσιαμπά νομού Κοζάνης*. Θεσσαλονίκη: Σύνδεσμος Γραμμάτων και Τεχνών Νομού Κοζάνης, 1973.
- Σταμκόπουλος, Νικόλαος “*Η φάμπρικα της Μηλιάς*” - “*Μηχανόμυλος Παπαϊωάννου*” - “*Παλιός μύλος Μηλιάς*”, στο Βακαλοπούλου Μ., Δανιήλ Μ., Λαμπρόπουλος Χ., Φασουράκης Η. (επιμ.), 2017, Βιομηχανικά Δελτία Απογραφής
- Σταμκόπουλος, Νικόλαος. *Οι Κώμες του Αλιάκμονα: Αναζητώντας τις Σαράντα Βάντσες*. Κοζάνη: Εκδόσεις Παρέμβαση, 2022.
- Σταμκόπουλος, Νικόλαος. *Οι Κώμες του Αλιάκμονα: Ο Άγιος, τα ονόματα & τα φαντάσματα του ποταμιού*. Κοζάνη: Εκδόσεις Παρέμβαση, 2022.

- Σταμκόπουλος, Νικόλαος. "Η Φάμπρικα της Μηλιάς Κοζάνης." *Περιοδικό Λόγου και Τέχνης «Παρέμβαση»*, τχ. 219-220 (2024): 38.
- Σταμκόπουλος, Νικόλαος. "Τα εννέα πηγάδια στο Καγιάμπασι." *Περιοδικό Λόγου και Τέχνης «Παρέμβαση»*, τχ. 221-222 (2024): 35-37.
- Σταμκόπουλος, Νικόλαος. «Οι εικόνες με τους προστάτες της συντεχνίας των υποδηματοποιών της Κοζάνης (μέρος 1 από 2)». *Εφημερίδα Κοζάνη*. 11 Δεκεμβρίου 2024. <https://efkozani.gr/oi-eikones-me-tous-prostates-tis-syntechias-ton-ypodimatopoion-tis-kozanis-meros-1-apo-2-nikolaou-stamkopoulou/>.
- Σταμκόπουλος, Νικόλαος, Αρθρογραφία στην εφημερίδα *Χρόνος Κοζάνης*. <https://xronos-kozanis.gr/tag/nikos-stamkopoylos/>.
- Σταμκόπουλος, Νικόλαος. *Οι Κώμες του Αλιάκμονα: Από την Αρτέμιδα στην Αγία Παρασκευή*. Κοζάνη: Εκδόσεις Παρέμβαση, 2025.
- Taylor, John. *Σκληρός από τρυφερότητα: Ο Έλληνας ποιητής και λαογράφος του άστεως Ηλίας Πετρόπουλος*. Μετάφραση Γιώργος Ι. Αλλαμανής. Αθήνα: Δίχτυ, 2023.
- Τζέλλος, Γιώργος Ν. «Εφτά χρόνια χωρίς τον Κωνσταντίνο Σιαμπανόπουλο – Λίγα λόγια στη μνήμη του Δασκάλου». *Δήμος Κοζάνης*. 5 Δεκεμβρίου 2012. <https://cityofkozani.gov.gr>.
- Τσικαρδάνη, Ολυμπία. "Οι κώμες του Αλιάκμονα", Μέρος β', Ο Άγιος, τα Ονόματα και τα φαντάσματα του ποταμού, του Νικ. Σταμκόπουλου». *Περιοδικό Λόγου και Τέχνης «Παρέμβαση»*, τχ. 211-212 (Χειμώνας 2022-2023): 104-110.
- Τσικριτζή-Μόμτσιου, Ματίνα. «Πώς να φκιάστι χάσκα». *Δυτικομακεδονικά Γράμματα* 8 Κοζάνη (1997): 398–399.
- Τσικριτζή-Μόμτσιου, Ματίνα. *Αποκριά στην Κοζάνη: από μέσα απ' το χορό*. Κοζάνη: Δήμος Κοζάνης. Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού Κοζάνης, 2000.
- Τσικριτζή-Μόμτσιου, Ματίνα. *Απόκριες στην Κοζάνη: κουζιανιώτικα μασιάλια*. Κοζάνη: Σύνδεσμος Γραμμάτων και Τεχνών Ν. Κοζάνης, 2002.
- Τσικριτζή-Μόμτσιου, Ματίνα, και Φανή Φτάκα-Τσικριτζή. *Γεύσεις από παλιά Κοζάνη. Τόμος πρώτος*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, 2006.
- Τσικριτζή-Μόμτσιου, Ματίνα, και Φανή Φτάκα-Τσικριτζή. *Γεύσεις από παλιά Κοζάνη. Τόμος δεύτερος*. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης, 2006.
- Τσικριτζή-Μόμτσιου, Ματίνα, Δημήτρης Παπακωνσταντίνου, Νικολέττα Διάφα, και Σούλα Παλέντζα. *Η Αποκριά στην Κοζάνη είναι ...: νέφος κεφιού στην πόλη*. [Κοζάνη]: Δήμος Κοζάνης. Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού, Αθλητισμού και Κοινωνικής Πολιτικής Κοζάνης, 2009.

- Τσότσος, Γεώργιος Π. *Γαλατινή Βοΐου Κοζάνης: Ανθρωπογεωγραφική – Λαογραφική Προσέγγιση Δυτικομακεδονικού Χώρου*. Κοζάνη: Σύνδεσμος Γραμμάτων και Τεχνών Νομού Κοζάνης, χ.χ.
- Τσούπη, Μαρία, «Η λαογραφική έρευνα μέσα από τη θεωρία και την πράξη του Δημητρίου Λουκάτου», στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Μανόλης Γ. Σέργης (επιμ.), *Ελληνική Λαογραφία. Ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικές*, τόμ. Α', Αθήνα: Ηρόδοτος, 2012, σελ. 219-234.
- Φτάκα-Τσικριτζή, Φάνη, και Ομάδα Μαθητών 3ου ΓΕΛ Κοζάνης. «Τα Παραδοσιακά Επαγγέλματα». Αδημοσίευτη εργασία στο πλαίσιο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Κοζάνη, 1995–1996.
- Φτάκα-Τσικριτζή, Φάνη. *Επαγγέλματα του χθές, επαγγέλματα του αύριο. Το τέλος μιας εποχής*. Κοζάνη: Σύνδεσμος Γραμμάτων και Τεχνών Ν. Κοζάνης, 1997.
- Φτάκα-Τσικριτζή, Φάνη, επιμ. *Αρχοντικά της Κοζάνης: Ημερολόγιο 2002*. Κοζάνη: 3ο Ενιαίο Λύκειο Κοζάνης, 2001.
- Φτάκα-Τσικριτζή, Φάνη. *Νεοκλασική Κοζάνη: Ημερολόγιο 2003*. Κοζάνη: 3ο Ενιαίο Λύκειο Κοζάνης, Πρόγραμμα Comenius «Τουρισμός και Τέχνες», 2002.
- Φτάκα-Τσικριτζή, Φάνη. «Οι παραδοσιακές τέχνες στην Κοζάνη: Χαλκουργοί και κουδουνάδες». *Ελμειακά* 29, τχ. 65 (Δεκέμβριος 2010): 204–218.
- Φωτιάδης, Ιωάννης Γεωργ. *Λαογραφικά στοιχεία της Αχλάδας Νομού Φλώρινας*. Πρέσπες: Εκδόσεις «Πρέσπες», 1996.
- Χανιώτης, Νικόλαος Δημ. *Η Καλλιθέα Γρεβενών*. Αθήνα, 1978.

Ξένη

- Baron, Robert. «Theorizing Public Folklore Practice: Documentation, Genres of Representation, and Everyday Competencies». *Journal of Folklore Research* 36, no. 2/3 (1999): 185–201.
- Jones, Michael Owen. «Tradition' in Identity Discourses and an Individual's Symbolic Construction of Self». *Western Folklore* 59, no. 2 (2000): 115–141.
- Hyde, Frank W. *Radio Astronomy for Amateurs*. 1st American ed. The Amateur Astronomer's Library. New York: Norton, 1963.
- Kholmurodova, Olima. «Importance of Folklore in Education». *Current Research Journal of Philological Sciences* 5, no. 1 (January 2024): 46–49.
- Kirshenblatt-Gimblett, Barbara. «Intangible Heritage as Metacultural Production». *Museum International* 56, no. 1/2 (2004): 52–65.

- Lau, Kimberly J. «Serial Logic: Folklore and Difference in the Age of Feel-Good Multiculturalism». *The Journal of American Folklore* 113, no. 447 (2000): 70–82.
- Lukas, Scott A. «Heritage as Remaking: Locating Heritage in the Contemporary World». In *The Heritage Handbook*, επιμέλεια Emma Waterton και Steve Watson, 115–134. London: Routledge, 2012.
- Malinowski, Bronisław. *A Scientific Theory of Culture and Other Essays*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1944.
- Nitsiakos, Vassilis. «Folklore in Greece (1945-1990): The political dimension of its orientation and institutionalization», in *The Anthropological Field on the Margins of Europe, 1945–1991*, επιμ. Aleksandar Bošković και Chris Hann, Berlin: LIT-Verlag, 2013, 1.
- O'Connor, Alan. «Review: Industrial Folklore: A Critical Introduction». *Labour / Le Travail* 11 (Spring 1983): 183-190. <https://doi.org/10.2307/25140217>.
- Peirano, Mariza G. S. «When Anthropology Is at Home: The Different Contexts of a Single Discipline». *Annual Review of Anthropology* 27 (1998): 105-128.
- Pratt, Andy C. «The Cultural Economy: A Call for Spatialized ‘Production of Culture’ Perspectives». *International Journal of Cultural Studies* 7, no. 1 (2004): 117–128.
- Schaap, J. *Radio amateurisme ondes courtes*. Bibliothèque Technique Philips. Paris: Dunod, 1964.
- Sidgwick, J. B. *Amateur Astronomer's Handbook*. 3rd ed. Prepared by R. C. Gamble. London: Faber and Faber Ltd, 1971.

Πρωτογενείς πηγές - Αρχειακό Υλικό

Ημερολόγιο έρευνας – σημειώσεις

Νεβεσκιώτης, Ιωάννης. Ημερολόγιο έρευνας και αναστοχαστικές σημειώσεις πεδίου [Περίοδος: 12 Νοεμβρίου 2023 – 12 Ιανουάριος 2026]. Αδημοσίευτο αρχείο κειμένου. Βλ. Παράρτημα II.

Συνεντεύξεις:

Κωνσταντινίδης, Ανδρέας. Τηλεφωνική συνέντευξη μέσω Viber από τον Ιωάννη Νεβεσκιώτη. 25 Απριλίου 2025. Βλ. Παράρτημα I, σσ. 10–12.

Μαρούδη, Ελένη. Τηλεφωνική συνέντευξη από τον Ιωάννη Νεβεσκιώτη. 5
Ιανουαρίου, 2026. Βλ. Παράρτημα Ι, σσ. **10–12**.

Μπόντας, Γεώργιος. Τηλεφωνική συνέντευξη από τον Ιωάννη Νεβεσκιώτη. 31
Μαρτίου 2025. Βλ. Παράρτημα Ι, σσ. **10–12**.

Σταμκόπουλος, Νικόλαος. Συνέντευξη μέσω email από τον Ιωάννη Νεβεσκιώτη. 6
Ιανουαρίου 2026. Βλ. Παράρτημα Ι, σσ. .

Τσικριτζή - Μόμτσιου, Ματίνα. Τηλεφωνική συνέντευξη από τον Ιωάννη
Νεβεσκιώτη. 5 Ιανουαρίου, 2026. Βλ. Παράρτημα Ι, σσ. **10–12**.

Φτάκα-Τσικριτζή, Φάνη. Βιντεοσκοπημένη συνέντευξη από τον Ιωάννη Νεβεσκιώτη.
Κοζάνη, 28 Απριλίου 2025. Βλ. Παράρτημα Ι. σσ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

1^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ – ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΟΝΤΑΣ - Τηλεφωνική συνέντευξη

31/03/2025

Συνεντευκτής: Κύριε Μπόντα, καλησπέρα!

Γ. Μπόντας: Χαίρετε, χαίρετε. Πώς είσαστε; Καλά;

Συνεντευκτής: Ωραία, εσείς; Ελπίζω να μην ενοχλώ. Μου είχατε πει ότι μπορώ να σας πάρω.

Γ. Μπόντας: Όχι, δεν ενοχλείτε. Όχι, όχι, όχι.

Συνεντευκτής: Τέλεια!

Εγώ να σας πω και για το τυπικό μέρος ότι σας παίρνω μια συνέντευξη στο πλαίσιο της διπλωματικής που κάνω στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα του τομέα Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Λέγομαι Νεβεσκιώτης Γιάννης, είμαι αρχαιολόγος, δουλεύω για την εφορία αρχαιοτήτων Κοζάνης και κάνω το μεταπτυχιακό μου με τον κύριο Νιτσιάκο.

Λοιπόν, κύριε Μπόντα, είστε πάρα πολύ γνωστός στη Δυτική Μακεδονία. Σε αυτό τον χώρο γίνεται και η εργασία. Γι' αυτό τον χώρο των λαογράφων θα ασχοληθούμε. Θα θέλαμε αρχικά να μας πείτε δύο λόγια για την σχέση σας με την Λαογραφία. Ποιες πτυχές της είναι αυτές που σας ενδιαφέρουν περισσότερο;

Γ. Μπόντας: Εγώ ασχολήθηκα με τη Λαογραφία από τα πρώτα χρόνια που πήγα στη Βιβλιοθήκη από το 1957.

Συνεντευκτής: Μάλιστα

Γ. Μπόντας: Πήγα στη Βιβλιοθήκη το 1957, ήταν αρχικά βιβλιοθήκη Δημοτική, έγινε Δημόσια, προκηρύχθηκε ένας διαγωνισμός και πέτυχα στο διαγωνισμό και παρέμεινα βιβλιοθηκάριος για 32

χρόνια και Διευθυντής της βιβλιοθήκης συγχρόνως...για 32 χρόνια. Μου άρεσε...

Συνεντευκτής: [διακοπή] Άρα ήσασταν μέσα στην πηγή.

Γ. Μπόντας: Ήμουν μες στην πηγή των βιβλίων.

Συνεντευκτής: Ακριβώς.

Γ. Μπόντας: Και της Λαογραφίας και της Ιστορίας και της Λογοτεχνίας και λοιπά. Μου άρεσε περισσότερο, γιατί μου άρεσε και το τραγούδι, μου άρεσε γιατί ο πατέρας μου τραγουδούσε και όλη η οικογένεια τραγουδούσαν καλά, οι παροιμίες με συγκινούσαν, διάφορες ιστορίες των τζουμπαναρέων, των εργατών -γιατί είχε πάρα πολλούς εργάτες η Σιάτιστα: είχε αμπελουργία, καλλιέργεια και λοιπά, και λοιπά, όλα αυτά.

Συνεντευκτής: Μάλιστα.

Γ. Μπόντας: Και προσπάθησα συν τω χρόνω να το μεγαλώσω το θέμα. Έκανα πολλές, πάρα πολλές εργασίες έκανα διαλέξεις, σε ραδιόφωνα, στις τηλεοράσεις... σε εφημερίδες, ήμουν ανταποκριτής, όπως στη «Μακεδονία», στον «Βορρά», στην «Κοζάνη», στην «Δυτική Μακεδονία», στον «Χρόνο», στην «Ένωση»... Λοιπόν, και ασχολήθηκα πάρα πολύ με αυτό το θέμα που λέγεται Λαογραφία γενικά.

Δεν τελείωσα πανεπιστήμιο, το λέω αυτό. Τελείωσα μόνο το Τραμπάντζειο Γυμνάσιο, το ιστορικό Τραμπάντζειο Γυμνάσιο, το παλιό γυμνάσιο, το έτος 1952-1953.

Συνεντευκτής: Μάλιστα. Κύριε Μπόντα μέσα στο συνολικό σας έργο, το οποίο είναι αρκετά πλούσιο και βραβευμένο, σίγουρα θα χρησιμοποιήσατε κάποια μεθοδολογία -ενδεχομένως δική σας- δηλαδή θα είχατε μια αρχή, μια μέση, ένα τέλος με τον τρόπο που συλλέγατε το υλικό; Ή με πιο ανοιχτό τρόπο προσεγγίζατε τις πηγές;

Γ. Μπόντας: Οι πηγές προσεγγίζονται περισσότερο... και από ανθρώπους που ασχολούνταν παλιά με την Ιστορία, τη Λαογραφία αλλά και

από διάφορα βιβλία που είχε πάρα πολλά η Βιβλιοθήκη: ιστορικά και λαογραφικά.

Συνεντευκτής: Μάλιστα! Άρα μπαίνατε στη διαδικασία να διασταυρώνετε μερικές φορές και τις πληροφορίες;

Γ. Μπόντας: Βεβαίως, βεβαίως, διασταυρώνω, έχω κάνει διασταυρώσεις πολλές, πολλές φορές. Και πολλές φορές -έτσι- είμαι ικανοποιημένος από την όλη αυτή ιστορία της διασταύρωσης των πληροφοριών, είτε λέγονταν Λαογραφία, είτε λέγονταν Ιστορία, όπως παραδείγματος χάρη, το γράφω σε αυτό... εκεί στο «Κούγκ» [εννοεί το Google] -δεν ξέρω αν είδατε το «Κούγκ, Γιώργιος Μπόντας», εκεί έχω δυο-τρία τμήματα ιστορικά. Από το Flash, [εννοεί τον τηλεοπτικό σταθμό], από το Flash είναι ηχογραφημένα αυτά.

Συνεντευκτής: Σωστά! Το εσωτερικό σας κίνητρο, αυτό που σας έκανε να ασχοληθείτε από τα νεανικά σας χρόνια με την Λαογραφία.

Γ. Μπόντας: Από τα 35 μου, ναι!

Συνεντευκτής: Ναι! Ποιο ήταν πιστεύετε;

Γ. Μπόντας: Σας είπα. Ήταν περισσότερο... εγώ... ήταν το τραγούδι. Γιατί με βοηθάει η φωνή μου πάρα πολύ στο θέμα του τραγουδιού και οι παροιμίες και οι παροιμίες, με συγκινούσαν και οι παροιμίες.

Συνεντευκτής: Αισθάνεστε πάντως...

Γ. Μπόντας: [Διακοπή] «Λίγα λόγια», όπως λέμε, «τα λίγα λόγια ζάχαρη και τα καθόλου μέλι».

Συνεντευκτής: Έτσι, ακριβώς!

Γ. Μπόντας: [διακόπτει αυθόρμητα κι αρχίζει το τραγούδι από 4:31 έως 5:46]

Να 'ταν τα νιάτα δυο φορές,

τα γερατειά καμία,

τα γερατειά καμία,

Πώς να ξανανιώσω μια φορά,
να γίνω πουλί μου, παλικάρι
να γίνω πουλί μου παλικάρι.
Ωρέ να πάρω το φεσάκι μου,
να πάω πουλί μου στο παζάρι,
να πάω πουλί μου στο παζάρι.

Ωρέ για να πουλήσω γηρατειά,
και να αγοράσω νιάτα.

Ωρέ εσένα σα λέγω τούτα,
δεν θέλεις, άκουσ' τα,
πάρε χαρτί και πένα
και κάτσε γράψε τα.

Ένα από τα πολλά δημοτικά τραγούδια.

Συνεντευκτής:

Εξαιρετικό, κύριε Μπόντα! Κι αυτό -να σας πω και κάτι προσωπικό- είναι η δεύτερη φορά που μου συμβαίνει μαζί σας, γιατί πριν από πολλά χρόνια και κάνοντας εγώ το δελτίο ειδήσεων του West [περιφερειακό τηλεοπτικό κανάλι της Δυτικής Μακεδονίας], είχαμε βγει μαζί για να κάνουμε σε τηλεφωνική σύνδεση μία συνέντευξη για τις Κλαδαριές, και ξεκινήσατε τη συνέντευξή σας έτσι αυθεντικά, τραγουδώντας. Και...

Γ. Μπόντας:

[διακόπτει] Ναι, τραγουδώντας, ξεκίνησα τραγουδώντας. Πάντα τραγουδώντας πάντα τραγουδώντας, γι'αυτό τη Σιάτιστα την ξεκίνησα και τραγουδώντας και με ομιλίες στον ραδιοφωνικό σταθμό της ΕΡΤ3 -έχω μάλιστα και αρκετές έτσι...

Συνεντευκτής:

[Βοηθητικά συμπλήρωσα] Αποσπάσματα και καταγραφές.

- Γ. Μπόντας:** Και διακρίσεις. Από την Ακαδημία Αθηνών τιμήθηκα. Την Ακαδημία Αθηνών, του Υπουργείου Πολιτισμού...από το Υπουργείο Πολιτισμού τιμήθηκα, χρυσό μετάλλιο της Μακεδονικής Φιλεκπαιδευτική [Αδελφότητα], βραβείο και χρηματικό έπαθλο από τον Ε.Ο.Τ., τιμητικό δίπλωμα του Συλλόγου Λογοτεχνών, ένα τιμητικό δίπλωμα από την Ένωση Λογοτεχνών Βορείου Ελλάδος, τιμητική πλακέτα από την Ένωση Λογοτεχνών της Βορείου Ελλάδος για το συγγραφικό και λαογραφικό έργο, τιμητικό δίπλωμα και αναμνηστικό μετάλλιο από Μουσείο Κοζάνης, από το Σύνδεσμο Γραμμάτων, ο Κώστας ο Σιαμπανόπουλος...
- Συνεντευκτής:** Ο αείμνηστος.
- Γ. Μπόντας:** ...ο Μακαρίτης, τιμητική πλακέτα από το πρώτο Δημοτικό Σχολείο [εννοεί Σιάτιστας] γιατί πρόβαλα στις εφημερίδες όλη τη δραστηριότητα του σχολείου... πάλι, πάλι από το πρώτο σχολείο και για 30 χρόνια ξενάγησα αμισθί το Τραμπάντζειο Γυμνάσιο. Το Τραμπάντζειο Γυμνάσιο, την Παλαιοντολογική Συλλογή, το Βοτανικό Μουσείο. Επίσης ξενάγησα στα αρχοντικά πολλά χρόνια, στις εκκλησίες και στα διάφορα μουσεία της Σιάτιστας
- Συνεντευκτής:** Τεράστια συμβολή και μάλιστα και με ειδική άδεια από το Υπουργείο Πολιτισμού, όπως μελετούσα τα αρχεία σας, είδα ότι είχατε και ειδική άδεια για να προχωράτε σε αυτές τις ξεναγήσεις.
- Γ. Μπόντας:** Ναι είχα και ειδική άδεια και από τους εκάστοτε δημάρχους, από τους εκάστοτε φορείς τις εφορείες... [7:59 – 8:45 Ζήτησε να μην ηχογραφηθεί αυτό το σημείο και διαγράφηκε από το τελικό ηχητικό αρχείο]
- Συνεντευκτής:** Κύριε Μπόντα για να έρθουμε τώρα σε σας και για να μην σας κουράζουμε...
- Γ. Μπόντας:** Όχι, παρακαλώ, παρακαλώ κύριε...

Συνεντευκτής: Θέλουμε μερικές ακόμη πληροφορίες, απόψεις, γνώμες σχετικά με το αντικείμενο το οποίο υπηρετήσατε με τόσο μεγάλη επιτυχία. Το αντικείμενο της Λαογραφίας.

Γ. Μπόντας: Ευχαριστώ πολύ!

Συνεντευκτής: Αντιλαμβάνεστε φαντάζομαι ότι έχετε συνδράμει και στην ιστορική συνείδηση και στη συνέχεια των νεότερων γενιών, και φαντάζομαι ότι αυτό θα ήταν κι ένα κίνητρο για σας, όταν ξεκινήσατε να ασχολείστε με τη Λαογραφία.

Γ. Μπόντας: Δεν κατάλαβα την ερώτησή σας.

Συνεντευκτής: Ναι η ερώτησή μου είναι ότι λέω, φαντάζομαι ότι ένα από τα κίνητρα τα οποία σας ώθησαν να ασχοληθείτε με τη Λαογραφία, θα ήταν και το ότι αποτελεί ένα συνεκτικό, ιστορικό κρίκο και βοηθάει τη νέα γενιά στο να αντιλαμβάνεται την ταυτότητά της...

Γ. Μπόντας: Ναι, ναι. Βοήθησα πάρα πολλά παιδιά, βοήθησα πάρα πολλά παιδιά, πρέπει να σας το πω. Βοήθησα πάρα πολλά παιδιά, πολλούς φοιτητές στα διάφορα Πανεπιστήμια, με Ιστορία, Λαογραφία, τραγούδια... όλα τα τραγούδια των Καλάνδων, όλα αυτά τα τραγούδια των Καλάνδων που λέμε εδώ στη Σιάτιστα και μάλιστα η πόλη μας έχει μια πρωτοτυπία στο θέμα των τραγουδιών.

[Κι αρχίσει το τραγούδι]

Αφέντη μου στην κάπα σου ιννιά χιλιάδες ψείρες

[Και μετά ως απαγγελία]

Άλλις γιννούν κι άλλις κλουσούν κι άλλις αυγουμαζώνουν

Για τσιγγούνηδες ήταν αυτό.

Συνεντευκτής: Εξαιρετικό, εξαιρετικό!

Γ. Μπόντας: Κι άλλα τραγούδια. Αυτό ήταν για σπít' που τσιγγουνεύονταν παλιά.

Συνεντευκτής: Μάλιστα!

Γ. Μπόντας: Επίσης, και κάτι άλλα...υπάρχουν και άλλα τραγούδια, όπως:

[τραγουδιστά]

Κι σαν δεν έχεις κόλιαντα, δως μας ένα σιτζιούκι,

[απαγγελία]

Κι σαν δεν έχεις κι σιτζιούκι, δως μας ένα κορίτσι.

Κι τι του θέλεις γάιδαρε του ξένου του κορίτσι;

Να μ' ρίχνει νιρό να νίβουμε, να μ' στρώνει να πλαγιάζω.

Να το φιλώ να του τσιμπώ να μι ζισταίνει του βράδυ

Κι αυτό είναι ένα τραγούδι...

Συνεντευκτής: Υπέροχο! Υπέροχο κ. Μπόντα! Τώρα μία ερώτηση που ήθελα να σας κάνω αναφορικά γενικότερα με τη Λαογραφία, πιστεύετε ότι θα έπρεπε να υπάρχει περισσότερη στήριξη από το κράτος στους ανθρώπους...

Γ. Μπόντας: [Διακόπτει] Έπρεπε να υπάρχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον στα σχολεία, στους δασκάλους περισσότερο. Οι παλιοί δάσκαλοι οι Σιατιστινοί κάπως ενδιαφέρονταν. Τώρα σιγά σιγά φύγαν οι παλιοί δάσκαλοι και ήρθαν ξένοι. Τώρα οι ξένοι δε δίνουν μεγάλη σημασία.

Συνεντευκτής: Ενδεχομένως γιατί δεν είναι ...

Γ. Μπόντας: [δεν ακούστηκε καθαρά] ...η ζωή και η λαογραφία. Έχει την ιστορία περισσότερο, και τη λαογραφία μετά.

Συνεντευκτής: Άρα θεωρείτε ότι θα ήταν απαραίτητο να μπει ...

Γ. Μπόντας: Απαραίτητο να μπει ένα μάθημα «Τοπική Ιστορία και Λαογραφία». Γιατί υπόψιν ότι η Σιάτιστα -δεν το λέω αυτό από σοβινιστική άποψη- ότι η Σιάτιστα είναι αστείρευτη πηγή παράδοσης και πολιτισμού. Παράδοσης και πολιτισμού είναι η Σιάτιστα.

Συνεντευκτής: Μάλιστα. Αυτό είναι κάτι εμφανές και το καταλαβαίνει και ένας επισκέπτης και από την αρχιτεκτονική και από

Γ. Μπόντας:

Είναι ένας ιστορικός τόπος. Ένας ιστορικός τόπος κι όπως γράφει ο σιατιστιολάτρης Γιάννης Τόζης ο οποίος έγραφε ποίημα «Μες στο χορό που σέρνουμε»

*Η Σιάτιστα που χτίστηκε ψηλά στα αετοράχια,
εκράτησε αμόλυντα και ελληνικά τα βράχια.
Κι έτσι ακόμη μία φορά νίκησε η Δύση,
Είναι γραμμένο η Σιάτιστα να ζήσει.*

και τέτοια...Και ξεκινάει από την αρχή.

*Μες στο χορό που σέρνουμε
με πόθο και [κανονικά λέει ο στίχος «με καμάρι»]καμάρι
κοπέλες διακριθήκανε
στη λεβεντιά, στη χάρη.*

*Είναι και μια λεβέντισσα
που όμορφα [κανονικά είναι πεντάμορφη πιασμένη] πιασμένη
όπου τη λένε Σιάτιστα
στον κόσμο ζακουσμένη.*

*Όχι δεν είναι η Σιάτιστα
απλώς παλικάρίσια
που μια ζωή πολέμαγε
με λεβεντιά περίσσια.*

*Ούτε ποτέ της δεν δέχτηκε,
Να ζει μες στη σκλαβιά,
που τόσες άλλες ζήσανε
στην άτιμη Τουρκιά.*

*Προτίμησε στα βουνά
να πάει να κατοικήσει,
σαν τον αετό στ' αγριόβραχα,
ελεύθερη να ζήσει*

*παρά στους κάμπους και εκεί
να είναι σκλαβωμένη
γι' αυτό την βλέπουν σήμερα
μες στα βουνά κτισμένη.*

Συνεντευκτής: Μάλιστα!

Γ. Μπόντας: Αυτό είναι ένα από τα ωραία ποιήματα που έγραψε ο Γιάννης Τόζης ο οποίος έφυγε νέος από τη Σιάτιστα, πήγε στην Αμερική. Εκεί βοήθησε τότε και τον μακαριστό Ιάκωβο Κλόβρο [έχει πει λάθος το επίθετό του, εννοεί τον από την Σιάτιστα, Μητροπολίτη Μυτιλήνης, Ιάκωβο Κλεομβρότου], ο οποίος έφερε το νερό στη Σιάτιστα. Τον βοήθησε μέσω ραδιοφωνικών ομιλιών, στις εφημερίες κλπ. Αυτά! Αυτά τα ...

Συνεντευκτής: Μάλιστα. Μάλιστα. Εμείς σας ευχαριστούμε θερμά για τον χρόνο κύριε Μπόντα.

Γ. Μπόντας: Ένα θα σας πω ακόμη!

Συνεντευκτής: Παρακαλώ, παρακαλώ!

Γ. Μπόντας: Οι πολυχρόνιες αποδημίες των Σιατιστινών τον 17ο και 18ο αιώνα στην Αυστροουγγαρία δημιούργησαν ένα μεγάλο κοινωνικό πρόβλημα. Οι γέροι που έμεναν πίσω, οι γυναίκες, τα παιδιά καρτερούσαν πάντα τον γυρισμό. Ο ξενιτεμός αυτός -που συνεχιζόταν για πολλά χρόνια- ήταν φυσικό να συγκινεί και οι Σιατιστινοί τον τιμούσαν που αφιέρωσε στους ξενιτεμένους και

στον καημό του γυρισμού τα πιο όμορφα τραγούδια. Ένα από αυτά θα σας πω και θα κλείσουμε κύριε...

Συνεντευκτής

Βεβαίως. Βεβαίως.

Γ. Μπόντας:

[Τραγούδι]

Και τα σχαρίκια νε παίρναν πως έρχεται όταν φεύγει,
από τα μέρη της Βλαχιάς, κι από το Βουκουρέστι,
τον Δούναβη κατέβαινε, ν'οπέρα να περάσει.

[Απαγγέλλει]

Βρίσκει τον Δούναβη θολό, τον πόρο χαλασμένο,
σκύβει, φιλεί τον μαύρο του σκύβει και το ρωτάει
«Δίνεσαι μαύρε μ',
δίνεσαι πιο πέρα να με βγάλεις;»
«Δίνομαι αφέντη μ', δίνουμε πιο πέρα να σε βγάλω»

[Τραγούδι]

Πολεμ' κουσκούνια δώδεκα και είμαι δεκαπέντε.
γυρίσε μου, την τάισα σαραντα πέντε χώρες.

[Απαγγέλλει]

Και πιάσε από τη χαίτη μ' και ρίξ' απάνω στη σέλα.
Να πεταχτώ, να λιχνιστώ πιο πέρα να σε βγάλω.

Η εξέταση των πνευματικών δημιουργημάτων του λαού μας αποδεικνύει το αδιαίρετο της ελληνικής παράδοσης και αποκαλύπτει τις αρετές με τις οποίες κοσμεύεται ο λόγος μας. Γι' αυτό πολύ ορθά και σοφά ο Ίωνας Δραγούμης γράφει «Πήγαινε στα δημοτικά μας τραγούδια, στη δημοτική μας τέχνη και στη χωριάτικη και στη λαϊκή ζωή για να βρεις τη γλώσσα σου και την ψυχή σου». Και με αυτά τα εφόδια. Αν έχεις ορμή μέσα σου

και πείσμα να πλάσεις ό,τι θέλεις: παράδοση και πολιτισμό και αλήθεια και φιλοσοφία. Αυτά!

Συνεντευκτής: Κύριε, Μπόντα πραγματικά...

Γ. Μπόντας: Και πάντα είμαι στη διάθεσή σας κύριε...

Συνεντευκτής: Πραγματικά, δεν έχω λόγια για να σας ευχαριστήσω. Εννοείται ότι την καταγραφή αυτή της συνέντευξης μόλις τελειώσω με το καλό τη διπλωματική, θα σας την στείλω...

Γ. Μπόντας: Εντάξει!

Συνεντευκτής: Και θα χαρώ πάρα πολύ και να σας δούμε κάποια στιγμή από κοντά.

Γ. Μπόντας: Ε, θα πούμε και από κοντά καμιά άλλη φορά.

Συνεντευκτής: Σας ευχαριστώ πάρα πολύ κύριε Μπόντα για τον χρόνο και για το έργο σας!

Γ. Μπόντας: Να 'στε καλά! Κι ό,τι θέλετε στη διάθεσή σας.

Συνεντευκτής: Σας ευχαριστώ πάρα πολύ. Καλή συνέχεια!

Γ. Μπόντας: Γεια σας! Χάρηκα πολύ!

Συνεντευκτής: Και εγώ. Γεια σας κ. Μπόντα.

25/04/2025

Συνεντευκτής: Λοιπόν, γράφουμε την συνέντευξη με τον Ανδρέα Κωνσταντινίδη. Έτσι για λόγους αρχαιακούς, να πούμε δυο λόγια καταρχάς για τον Ανδρέα Κωνσταντινίδη. Ανδρέα, να μας πεις λίγο ' είσαι εκπαιδευτικός και έχεις και αρκετές σπουδές. Να πούμε λίγο για τις σπουδές σου;

Α. Κωνσταντινίδης: Είμαι πλέον εκπαιδευτικός, ναι. Πρώτο μου πτυχίο έχω σπουδάσει ηλεκτρονικός μετά έκανα μεταπτυχιακό στη Βιοϊατρική Μηχανική, τελείωσα πρόσφατα και την ΑΣΠΕΤΕ, την παιδαγωγική επάρκεια δηλαδή, οπότε μπήκα στην εκπαίδευση. Ασχολούμαι, είμαι και αγιογράφος, οπότε εξασκώ και εκείνο το επάγγελμα.

Συνεντευκτής: Πολύ ωραία! Εντάξει, είναι γνωστή η σχέση σου με τη Λαογραφία, γι' αυτό και θελήσαμε να σου πάρουμε συνέντευξη για τις ανάγκες της συγκεκριμένης εργασίας. Ας ξεκινήσουμε με μία πρώτη ερώτηση. Πώς περιγράφεις τη σχέση σου με τη Λαογραφία; Ποιες πτυχές σε ενδιαφέρουν περισσότερο;

Α. Κωνσταντινίδης: Κοίταξε, εμένα, η Λαογραφία είναι ουσιαστικά τρόπος ζωής. Νομίζω δεν θα μπορούσα να κάνω κάτι άλλο πέρα από την Λαογραφία, να μην ασχολούμαι με αυτό το πράγμα σε καθημερινή βάση. Μεγάλωσα με αυτό ουσιαστικά. Τώρα πώς να θέσω; Πάντα είχα μία σχέση, έτσι, με πιο ηλικιωμένους, πάντα κοντά στην παράδοση: χορούς, συλλόγους, κτλ. Μ' άρεσε πάρα πολύ να ακούω και συνεχίζω και το κάνω. Δηλαδή, να φανταστείς, κάπως αστεία το λέω αυτό, οι φίλοι μου με αποκαλούν γέρο, γιατί τους παρατώ και πηγαίνω συνέχεια με πιο ηλικιωμένους ανθρώπους (γέλιο). Να ακούω και να καταγράφω, μ' αρέσει πάρα πολύ να καταγράφω, δηλαδή δεν θέλω να χαθεί τίποτα, τίποτα!

Ουσιαστικά πιο πολύ ασχολούμαι με το δικό μου τόπο καταγωγής, τα Φάρασα της Καππαδοκίας. Νομίζω πολλές φορές όταν κάθομαι και σκέφτομαι ρε παιδί μου ότι έχουν φύγει περισσότεροι άνθρωποι που γνώριζαν πράγματα: ηλικιωμένοι, πρώτης γενιάς, δεύτερης γενιάς πλέον, με πιάνει έτσι μία κατάθλιψη, πραγματικά μια κατάθλιψη.

Συνεντευκτής: Κατανοητό. Οι πτυχές που σ' ενδιαφέρουν περισσότερο σχετίζονται με ποια κομμάτια; Με το χορό, με την γλώσσα, με τα ήθη, τα έθιμα;

Α. Κωνσταντινίδης: Όπως είπα πριν ασχολούμαι κυρίως ερευνητικά με τα Φάρασα της Καππαδοκίας. Οπότε ασχολούμαι με τα πάντα, ό,τι έχει σχέση με τα Φάρασα. Έχω ασχοληθεί ερευνητικά πολύ με τη γλώσσα. Λόγω καταγραφών υλικού τέλος πάντων που είχα εγώ -έχω συνεργαστεί με διάφορα πανεπιστήμια και γλωσσολόγους του εξωτερικού και της Ελλάδος. Οπότε η μία πτυχή είναι, ναι, η Γλωσσολογία. Από εκεί και πέρα καταγράφω τα πάντα: μουσική, γλώσσα, χορούς, τραγούδια, ιστορίες πάρα πολύ.

Συνεντευκτής: Όλο το φάσμα δηλαδή, όλο το φάσμα που εντάσσεται στην Λαογραφία ουσιαστικά.

Α. Κωνσταντινίδης: Οτιδήποτε εντάσσεται στη Λαογραφία, ναι.

Συνεντευκτής: Μάλιστα. Μιας και έγινε η αναφορά για τις συνεργασίες και με τα πανεπιστήμια και με τις επισκέψεις, τις οποίες έχεις κάνει στην Τουρκία και στα επιστημονικά έργα στα οποία έχεις και εσύ τη συμμετοχή σου- θα μπορούσαμε να μιλήσουμε λίγο, να τα απαριθμήσουμε, να πούμε ποια είναι αυτά; Ποιες είναι οι συνεργασίες, ποια είναι τα έργα;

Α. Κωνσταντινίδης: Κοίταξε σε σχέση με τη Γλωσσολογία, η πρώτη μου συνεργασία είχε ξεκινήσει το 2011 μαζί με τον Μετίν Μπαγριατζίκ, γλωσσολόγος, Τούρκος γλωσσολόγος, ο οποίος ήρθε σε επαφή μαζί μου μέσω των σελίδων μου στα social media. Έβλεπε το υλικό μου κτλ και μου έστειλε μια μέρα μήνυμα ότι θα ήθελε να μιλήσουμε. Από εκεί και πέρα αναπτύξαμε μια σχέση αδελφική πλέον. Ο Μετίν έκανε το διδακτορικό του στη φαρασιώτικη διάλεκτο. Πότε ερχόταν εδώ, πηγαίναμε, κάναμε επισκέψεις, γιατί γνώριζα τους ανθρώπους εγώ και ήξερα και πού θα πάμε, ποιος μιλάει καλύτερα και ποιος γνωρίζει τη γλώσσα, τη φαρασιώτικη διάλεκτο. Οπότε η πρώτη συνεργασία είχε ξεκινήσει εκεί. Από εκεί και πέρα μετά ανέβαζα και εγώ δικό μου υλικό καταγραφών. Και πάλι έτσι μέσω των σελίδων μου, ήρθαν σε επαφή μαζί μου διάφοροι γλωσσολόγοι του εξωτερικού. Κάποια στιγμή είπαν να κάνουμε μια ομάδα μαζί με το Πανεπιστήμιο Αιγαίου και το Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου, την κυρία Ελένη Καρατζόλα -είναι καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου- και δύο ακόμη ερευνητές. Κάναμε μια ερευνητική ομάδα και κάναμε ουσιαστικά πάλι καταγραφές στη φαρασιώτικη διάλεκτο, τις οποίες έκανα εγώ εδώ τοπικά- και αναλύαμε μετά μαζί το υλικό. Είχαμε πάρει μέρος σε ένα γλωσσολογικό συνέδριο στην Αγγλία. Είχαμε παρουσιάσει τα δεδομένα. Μετά και με Τούρκους πάλι συνεργάστηκα, με την

Καπαδοκία καθηγητές και με άλλους Έλληνες. Κι άλλοι ήρθαν σε επαφή μαζί μου.

Συνεντευκτής: Ωραία, άρα έχουμε ουσιαστικά ένα σημαντικό αρχείο, οπτικό-ακουστικό. Έχουμε συμμετοχή ερευνητική σε επιστημονικές εργασίες, ανθρωπολογικές, λαογραφικές, γλωσσολογικές.

Α. Κωνσταντινίδης: Σε όλο το φάσμα, ναι, γιατί με τον Τούρκο καθηγητή κάναμε έτσι κοινωνικο-... Κοινωνιολογία ήταν διάφορα θέματα. Ναι.

Συνεντευκτής: Μάλιστα. Άρα ουσιαστικά τα εργαλεία τα οποία χρησιμοποιείς στην έρευνα έχουν να κάνουν κυρίως με την καταγραφή -τα οπτικο-ακουστικά μέσα θα μπορούσαμε να πούμε, ως εργαλεία.

Α. Κωνσταντινίδης: Ναι, ως επί το πλείστον, ναι.

Συνεντευκτής: Τώρα όσον αφορά τη συλλογή των πληροφοριών, να πούμε δύο λόγια για τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεις τους ανθρώπους, καταγράφεις τους τόπους, τις εκδηλώσεις, τις πτυχές της ζωής.

Α. Κωνσταντινίδης: Ναι Πώς το κάνω; Συγγνώμη δεν άκουσα.

Συνεντευκτής: Ναι, ναι! Τον τρόπο, τον τρόπο. Δηλαδή, ας πούμε, ξεκινάει μια αρχική υπόθεση...

Α. Κωνσταντινίδης: Κάνω συνεντεύξεις, αφήνω τον ομιλητή και ξεδιπλώνει μόνος του την ιστορία.

Συνεντευκτής: Άρα είναι αυτό που λέμε ανοιχτού τύπου ερωτήσεις με μια στόχευση, η οποία έχει ήδη...

Α. Κωνσταντινίδης: Ναι. Τον κατευθύνω ουσιαστικά εκεί που θέλω κάποια στιγμή, αλλά κυρίως αφήνω ανοιχτό... να μιλάει ο καθένας όσο θέλει. Κι έτσι... με αυτό το πράγμα έχω κερδίσει πάρα πολύ, γιατί μετά, μετέπειτα μπορώ να ασχοληθώ με ένα άλλο θέμα και να βρω υλικό μέσα σε αυτές τις συνεντεύξεις, που δεν είχα σκεφτεί εκείνη τη στιγμή.

Συνεντευκτής: Υπέροχα. Στη συνέχεια υπάρχει κάποια διαδικασία που κάνεις για να διασφαλίσεις την ακρίβεια, την αξιοπιστία, δηλαδή υπάρχει κάποια διασταύρωση πληροφοριών;

Α. Κωνσταντινίδης: Σίγουρα. Εννοείται ότι γίνεται διασταύρωση με βιβλιογραφία που υπάρχει ήδη, με βιβλία που έχουν εκδοθεί ήδη. Γενικά έχω πάρα πολύ υλικό από βιβλία. Έχω ασχοληθεί και με...έχω τις καταγραφές και των Μικρασιατικών

Σπουδών, οπότε κάνω μια διασταύρωση, ναι ...ή ψάχνω και ξενόγλωσση βιβλιογραφία πάρα πολύ, να δω και την άποψη για κάποιο θέμα τέλος πάντων που έχουν και οι ίδιοι Τούρκοι ερευνητές, διάφορες δημοσιευμένες εργασίες, διδακτορικά, μεταπτυχιακά... και από όλη την Ανατολή γενικά.

Συνεντευκτής: Μάλιστα Επειδή είσαι επιστήμονας -βέβαια σε ένα διαφορετικό κλάδο- ωστόσο αισθάνεσαι ότι η λογική της επιστημονικής έρευνας είναι... υπάρχει κάποια γέφυρα που ενώνει γενικά την επιστημονική σκέψη με τον τρόπο τον οποίο λειτουργείς; Έχει μεταφερθεί δηλαδή το υπόβαθρό σου το επιστημονικό στο πεδίο της έρευνας που κάνεις;

A. Κωνσταντινίδης: Πιστεύω πως ναι, δηλαδή... Όπως είπα πριν, ασχολούμαι με τη Λαογραφία μια ζωή Σίγουρα είχα μια διαφορετική αντίληψη των πραγμάτων στα 18 πριν σπουδάσω και μια διαφορετική αντίληψη των πραγμάτων τώρα και στο πώς θα δουλέψω, πώς αντιλαμβάνομαι το υλικό το ίδιο, τα εργαλεία που έχω να ψάξω, με πράγματα που πιστεύω δεν θα τα είχα πιστεύω διαφορετικά, αν δεν είχα...συν με βοήθησε για παράδειγμα πάρα πολύ η ΑΣΠΕΤΕ, η παιδαγωγική επάρκεια που πήρα, πώς να δουλεύω ποσοτικά, ποιοτικά κτλ

Συνεντευκτής: Μάλιστα. Η κινητοποίηση -η οποία από την πορεία της συνέντευξης είδαμε ότι ήταν μία εσωτερική κυρίως έτσι ενέργεια από τα πρώτα χρόνια της ζωής σου- αυτή...τι είναι ακριβώς αυτό, το οποίο σε ώθησε στο να ασχοληθείς με την καταγραφή και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς;

A. Κωνσταντινίδης: Ένας συνδυασμός πραγμάτων. Θαυμάζω πάρα πολύ την ιστορία. Θαυμάζω πάρα πολύ την ...πώς να το πω; Πολύ απλά τέλος πάντων τη ζωή στο χωριό, διάφορα ήθη, έθιμα κτλ Γενικά είναι ένας κόσμος που μου προκαλεί θαυμασμό και θα ήθελα όσο το δυνατό περισσότερο να τον καταγράψω, να παραμείνει τέλος πάντων, να τον μεταδώσω όσο μπορώ -μ' αρέσει πάρα πολύ η μετάδοση... Όπως είπα και πριν, χειρίζομαι πάρα πολλά, σελίδες στα social media, μ' αρέσει τέλος πάντων μεταλαμπάδευση της ιστορίας.

Συνεντευκτής: Προφανώς, επειδή είσαι από τους λαογράφους που είναι της νεότερης γενιάς -οι περισσότεροι τους οποίους εντοπίσαμε είναι η αλήθεια στην περιοχή μας έχουν μια μεγαλύτερη ηλικία και ανήκουν σε μια μεγαλύτερη γενιά- αντιλαμβάνεσαι και χρησιμοποιείς τα μέσα και κοινωνικής δικτύωσης και τις νέες

τεχνολογίες ως ενδεχομένως ένα νέο πεδίο πάνω στο οποίο μπορεί να αναπτυχθεί η Λαογραφία;

A. Κωνσταντινίδης: Ναι είμαι της άποψης πλέον και σαν ηλεκτρονικός ότι τα πάντα βασίζονται μέσα από την τεχνολογία πλέον και μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τη τεχνολογία με τέτοιο τρόπο, ώστε να μας αποδώσει, να είναι κάτι θετικό. Εμένα, με βοήθησε κυρίως αυτό: η τεχνολογία, γιατί ξεκίνησα από πολύ νωρίς, ήδη πριν το 2010 για παράδειγμα είχα λαογραφικές σελίδες, «Η γη της Καππαδοκίας» για παράδειγμα ή «Φάρασα Καππαδοκίας». Έτσι, αυτό με βοήθησε να έρθω σε επαφή με πάρα πολύ κόσμο, να ανοίξω τους ορίζοντες.

Συνεντευκτής: Πολύ σημαντικό, πολύ σημαντικό

A. Κωνσταντινίδης: Επίσης γνωρίζω και ξένες γλώσσες αγγλικά, τουρκικά, οπότε ήρθα σε επαφή με κόσμο ντόπιο της Τουρκίας, της δικής μου ιδιαίτερης πατρίδας, τα Φάρασα της Καππαδοκίας, οπότε έπαιρνα απίστευτο υλικό, άντλησα από εκεί

Συνεντευκτής: Είναι γνωστό ότι από την αρχή της επιστήμης της Λαογραφίας -μιλάμε για τις αρχές του προπροηγούμενου αιώνα, ένας ερασιτέχνης λαογράφος, ο Νικόλαος Πολίτης, εισήγαγε τη Λαογραφία ως επιστήμη, στο πανεπιστήμιο. Εσύ, ως επιστήμονας λειτουργείς ερασιτεχνικά -με την πολύ καλή και γεμάτη έννοια της λέξης αυτής- ωστόσο θεωρείς ότι υπάρχει κάποια διαφοροποίηση μεταξύ της ερασιτεχνικής και της επιστημονικής Λαογραφίας. Υπάρχουν κάποιες διαφορές, κάποιες γέφυρες; Θα έπρεπε να υπάρχει -μια δεύτερη ερώτηση- κάποια μεγαλύτερη συνδρομή και συμβολή του κράτους πάνω στη στήριξη της λαογραφικής δραστηριότητας;

A. Κωνσταντινίδης: Θα σου πω, γνωρίζει πάρα πολύς κόσμος ότι ασχολούμαι με τη Λαογραφία και όταν με ρωτάει αν είμαι λαογράφος, η απάντησή μου είναι ότι ασχολούμαι με τη Λαογραφία, δεν αποκαλώ τον εαυτό μου λαογράφο. Θεωρώ ότι είναι πάρα πολύ ιερή λέξη και θεωρώ ότι ναι θα έπρεπε να υπάρχουν στοχευμένες σπουδές Λαογραφίας. Όχι ότι δεν μπορεί κάποιος ερασιτέχνης να ασχοληθεί, θα ασχοληθεί και θα γίνει πάρα πολύ καλός και θα γίνει και τέλειος στη δουλειά του. Αλλά ναι, θέλω να συμβάλλει περισσότερο η επιστήμη σε αυτό.

Συνεντευκτής: Υπέροχα! Όσον αφορά τώρα στην αναγνώριση, στην αντιμετώπιση της κοινότητας πάνω στο έργο... υπάρχει αναγνώριση, υπάρχει συνδρομή, υπάρχει αντίδραση, αντίθεση;

A. Κωνσταντινίδης: Ναι θα σου πω... Θεωρώ το χώρο της Λαογραφίας έναν από τους χειρότερους χώρους πάνω σε αυτό, στην αντιμετώπιση. Υπάρχει μεγάλη ζήλια. Άνθρωποι παιδί μου που θα σου κάνουν κακό, κυριολεκτικά κακό.

Συνεντευκτής: Υπάρχει ανταγωνισμός δηλαδή έντονος.

A. Κωνσταντινίδης: Ένας κακός ανταγωνισμός Δεν είναι ανταγωνισμός, είναι ζήλια, αυτό που είπα πριν είναι κακία. Το βλέπω από πάρα πολλούς λαογράφους και με έχουν κυνηγήσει πάρα πολύ, πάρα πολύ όμως. Για παράδειγμα με καλέσανε σε ένα διεθνές επιστημονικό συνέδριο στην Καππαδοκία, να μιλήσω για τους δικούς μας ανθρώπους, για τους Έλληνες της Καππαδοκίας. Δέχτηκα απειλητικά μηνύματα, απειλητικά mail από Έλληνες λαογράφους. Και επειδή καλέστηκα και την επόμενη χρονιά στο ίδιο επιστημονικό συνέδριο... να φανταστείς φτάσανε σε σημείο Έλληνες «λαογράφοι» σε εισαγωγικά, να στέλνουν μηνύματα στους Τούρκους διοργανωτές, να λένε προσέξτε είναι επικίνδυνος και ο λόγος ήταν γιατί δεν κάλεσαν αυτούς, δεν υπήρχε άλλος λόγος.

Συνεντευκτής: Απίστευτο!

A. Κωνσταντινίδης: Μου το είπε. Ήρθε ξεκάθαρα και στο mail δηλαδή που έχω κρατημένο.

Συνεντευκτής: Απίστευτο!

A. Κωνσταντινίδης: Οπότε υπάρχει πολλή κακία. Τώρα ο κόσμος, ο κόσμος κυρίως αγκαλιάζει. Υπάρχει μεγάλη αγκαλιά του κόσμου και βλέπω έτσι μια δίψα του κόσμου να μιλήσει, να δώσει ό,τι έχει μέσα του σε ήθη, σε έθιμα, στα πάντα.

Συνεντευκτής: Πάντως αυτός ο ανταγωνισμός είναι ένα κοινό πεδίο. Και στις υπόλοιπες συνεντεύξεις που πραγματοποιήσαμε για τη συγκεκριμένη διπλωματική, είδαμε ότι σχεδόν όλοι έχουν αναφερθεί σε αυτό το πρόβλημα.

A. Κωνσταντινίδης: Ναι, ναι, είναι πλέον πολύ μεγάλο πρόβλημα πιστεύω, ναι!

Συνεντευκτής: Κλείνοντας, κάποιες προτάσεις από την εμπειρία σου για τη στήριξη της Λαογραφίας και των ανθρώπων που εργάζονται πάνω σε αυτήν, είτε επαγγελματικά, είτε ερασιτεχνικά.

A. Κωνσταντινίδης: Κοίταξε, πιστεύω θα μπορούσαν τα πανεπιστήμια να έρθουν πιο κοντά σε ανθρώπους που ασχολούνται με τη λαογραφία, είτε ερασιτεχνικά, είτε

πιο επαγγελματικά. Μόνο κέρδος θα έχουνε: διδακτορικοί φοιτητές και μεταπτυχιακοί. Τώρα όσον αφορά την πολιτεία θα μπορούσε να στηρίξει; Πιστεύω θα μπορούσε να στηρίξει σε διάφορες εκδόσεις, σε μικροεκδόσεις. Τέλος πάντων και εγώ για παράδειγμα γράφω πάρα πολλά, αλλά δεν έχω οικονομική δυνατότητα να τα εκδώσω.

Συνεντευκτής: [παράλληλα] να τα στηρίξεις.

A. Κωνσταντινίδης: Υπάρχουν κάποιες υποτροφίες από ιδρύματα; Ενδεχομένως υπάρχουν, ναι. Θα μπορούσαν να πάρουν περισσότερα εννοώ,

Συνεντευκτής: Θα μπορούσε να ενταχθεί και στην εκπαίδευση η λαογραφία, περαιτέρω; Και στην πρώτη βαθμίδα, στην δεύτερη βαθμίδα;

A. Κωνσταντινίδης: Πρώτη βαθμίδα εννοείς σαν μάθημα κάπως;

Συνεντευκτής: Ναι, τα μαθήματα να ενσωματώσουν -ας πούμε- είτε ως βασικά μαθήματα, είτε συμπληρωματικά στα μαθήματα Ιστορίας ή σε οτιδήποτε άλλο και τη Λαογραφία; Περαιτέρω;

A. Κωνσταντινίδης: Εννοείται, ναι. Θα... Προφανώς! Θα βοηθούσε πάρα πολύ. Θα μπορούσε, ναι, να γίνει και τοπικά. Διάφορα σχολεία διαφόρων περιφερειών.

Συνεντευκτής: Με εκπαιδευτικά προγράμματα ενδεχομένως.

A. Κωνσταντινίδης: Με διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα, ναι. Διάφορες επισκέψεις, τέλος πάντων, να έρχονται σε επαφές και με λαογράφους, διάφορες ομιλίες. Σε κάθε τόπο... έχει το δικό της θησαυρό. Όλοι οι τόποι είναι μοναδικοί και όλοι οι τόποι έχουν την δική τους λαογραφία. Εντάξει, τώρα εγώ δεν θα μπορούσα να ασχοληθώ ας πούμε με την λαογραφία της Κρήτης, γιατί δεν τη θεωρώ εντυπωσιακή. Έχω πιάσει το δικό μου κομμάτι. Φαντάζομαι υπάρχουν πολλοί λαογράφοι είτε ερασιτέχνες, είτε επαγγελματίες και στην Κρήτη. Θα μπορούσαμε να γνωρίσουμε ...κάθε τόπος να γνωρίσει κι έναν άλλο τόπο μέσω των λαογράφων. Για παράδειγμα στην Κοζάνη -ας πούμε- να καλέσουμε έναν λαογράφο από την Κρήτη.

Συνεντευκτής: Πολύ ενδιαφέρον, Εμείς στη συγκεκριμένη διπλωματική για το μεταπτυχιακό της...του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας με κατεύθυνση Λαογραφία και Κοινωνική Ανθρωπολογία, ασχοληθήκαμε με τους λαογράφους της Κοζάνης και θεωρήσαμε ότι μιλώντας για την Κοζάνη, για την ευρύτερη περιοχή της Κοζάνης και της περιφέρειας δεν θα μπορούσαμε να μην

συμπεριλάβουμε τη μικρή σε αριθμό, αλλά πολύ σπουδαία κοινότητα, τον πολιτισμό των Φαράσων.

A. Κωνσταντινίδης: Κι εγώ πιστεύω, ναι, που ασχολούμαι κι εγώ με την Κοζάνη...εγώ πιστεύω, δε θα γνώριζα την Κοζάνη, τον τόπο μου, αν δεν υπήρχαν οι λαογράφοι. Δε θα τον μάθαινα πουθενά αλλού, ούτε στο σχολείο πουθενά. Δηλαδή με τη συμβουλή των λαογράφων έχει σωθεί η ιστορία κυριολεκτικά.

Συνεντευκτής: Πολύ σημαντικό, πολύ σημαντικό και κλείνουμε με αυτό το τόσο σημαντικό στοιχείο. Για κάποιον που θέλει να μελετήσει το έργο σου, πού μπορεί να ανατρέξει Ανδρέα, κλείνοντας;

A. Κωνσταντινίδης: Αυτή τη στιγμή, κυρίως μόνο στα social. Έχω, διατηρώ ένα δικό μου Blogspot, το YouTube και σελίδες στο Facebook.

Συνεντευκτής: Και φυσικά στις συμμετοχές σου στις εργασίες, στις επιστημονικές εργασίες.

A. Κωνσταντινίδης: Ναι. Αν πληκτρολογήσει κάποιος ας πούμε το όνομά μου στο Google και Φάρασα θα βγάλει πολλά. Τα πρακτικά, τα πάντα είναι εκεί.

Συνεντευκτής: Μάλιστα! Ευχαριστούμε πάρα πολύ για τον χρόνο. Ήταν μια πάρα, πάρα πολύ χρήσιμη συνέντευξη.

A. Κωνσταντινίδης: Κι εγώ σε ευχαριστώ πάρα πολύ!

Συνεντευκτής: Ευχαριστώ θερμά! Ευχαριστώ θερμά!

3^η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ – ΦΑΝΗ ΦΤΑΚΑ – ΤΣΙΚΡΙΤΖΗ

Βιντεοσκοπημένη συνέντευξη, για να μεταδοθεί και σε τηλεοπτική εκπομπή

28/04/2025

Συνεντευκτής: Λοιπόν, βρισκόμαστε στην εκπομπή «Δια ζώσης». Ευχαριστούμε θερμά την Φάνη Φτάκα Τσίγκριτζη που μας κάνει την τιμή να βρίσκεται κοντά μας σε μια θεματική που έχουμε σήμερα για τη Λαογραφία. Προσπαθούμε λοιπόν να μπούμε λίγο στο κομμάτι αυτό, στο πεδίο αυτό, σε ένα αντικείμενο, στο οποίο έχει δώσει ένα ξεχωριστό δείγμα γραφής με ένα πολύ πλούσιο έργο.

Και θα θέλαμε να ξεκινήσουμε με μια πολύ απλή αλλά ουσιαστική ερώτηση, κυρία Τσικριτζή, γνωρίζοντας τη δουλειά σας. Πώς ξεκινήσατε να ασχολείστε με τη Λαογραφία, ποια ήταν εκείνη η δύναμη η εσωτερική που σας ώθησε να ασχοληθείτε με το αντικείμενο.

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: Ευχαριστώ πολύ για την πρόσκληση κατ' αρχήν.

Το κίνητρο το οποίο βασικά με παρακίνησε να ασχοληθώ με τη Λαογραφία, είναι το ότι ζω σε έναν τόπο πολύ πλούσιο σε παραδόσεις, σε έθιμα και σε θέματα που σχετίζονται με αυτό που ονομάζουμε λαϊκό πολιτισμό.

Είμαι ηλικιακά... ανήκω σε μια γενιά μεταβατική, δηλαδή έζησα τους παλιότερους Κοζανίτες και Κοζανίτισσες σε συγκεντρώσεις των φανών, γιατί είμαι γέννημα θρέμμα του φανού του Αγίου Δημητρίου, της γειτονιάς του Αγίου Δημητρίου. Έξω από το σπίτι μου γινόταν ο φανός. Έτσι είχα όλη αυτή την βιωματική εμπειρία να ζήσω από πολύ μικρή τους φανούς της Κοζάνης μέσα από την πιο παλιά γενιά που έχει αποχωρήσει και έχει σβήσει πλέον και να γνωρίσω πολλές εκφάνσεις, όπως λέμε, του λαϊκού μας πολιτισμού, της Λαογραφίας, που ήταν της γειτονιάς εκδηλώσεις, όπως ήταν... που καθόταν οι γυναίκες έξω και κεντούσαν, τραγουδούσαν, στους χωρατάδες οι παππούδες έλεγαν παραμύθια -όπως και ο δικός μου παππούς, που μας έλεγε πολλά παραμύθια- και να συμμετέχω σε εκδρομές, είτε σε κοντινά ξωκλήσια, είτε σε πιο μακρινές εκκλησίες και μοναστήρια της περιοχής. Όλα αυτά, λοιπόν, μου δημιούργησαν έτσι ένα στενό δέσιμο με ό,τι αφορά την κοινωνική ζωή της πόλης, την οποία, αφού επέστρεψα μετά το Πανεπιστήμιο, συνέχισα να συμμετέχω.

Στο Πανεπιστήμιο είχα επίσης την τύχη, εκτός από τα μαθήματα ξένης γλώσσας που σπούδασα, που είναι η γαλλική γλώσσα, να παρακολουθήσω και όλα τα ελληνικά μαθήματα που παρακολουθούσαν οι φιλόλογοι της ελληνικής γλώσσας από τα Αρχαία Ελληνικά, τα Λατινικά, τη Γλωσσολογία, τη Λαογραφία, τη Φιλοσοφία, την Ψυχολογία, τις Ιστορίες κ.ο.κ. Να σκεφτείτε ότι στον πρώτο έτος μόνο είχα καθηγητή των Αρχαίων και υποχρεωτικό μάθημα, τον Δημήτρη Μαρωνίτη, που τον είχαν και οι Έλληνες φιλόλογοι. Όλο αυτό λοιπόν, όλη αυτή η καλλιέργεια, μαζί με τέσσερα χρόνια υποχρεωτικά μαθήματα Ιστορίας Τέχνης, με βοήθησαν στο να διευρυνθεί ο ορίζοντας των ενδιαφερόντων μου.

Συνεντευκτής: Οι βασικοί πυλώνες του έργου σας, που είναι πολυδιάστατο μέσα στο πλαίσιο βέβαια της Λαογραφίας, ποιοι είναι;

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: Οι βασικοί πυλώνες είναι αυτό που χαρακτηρίζουμε λαϊκό πολιτισμό και έχει να κάνει με τις παραδόσεις του τόπου στον οποίο ζω. Δηλαδή είναι το τραγούδι, είναι τα έθιμα στον κύκλο του χρόνου, είναι η γαστρονομία, είναι τα παραμύθια (χαμογελά), είναι μια ενασχόληση ιδιαίτερα με...στα έθιμα θα αναφέρω σαν ενασχόληση ιδιαίτερα με την Αποκριά και τους φανούς της, είναι παλιά επαγγέλματα, είναι τα πηγάδια της Κοζάνης, είναι πολλά πολλά.

Συνεντευκτής: Θα μπορούσαμε να πούμε πάντως -επειδή περάσατε και από θέσεις διοίκησης στο κομμάτι του Δήμου, που είχαν να κάνουν με τον πολιτισμό μας- θα μπορούσαμε να πούμε ή θα ήταν αυθαίρετο, ότι οι αποκριάτικες εκδηλώσεις, ο φανός μπορεί να αποτελέσει και αποτελεί τον πυρήνα, τον πολιτιστικό πυρήνα της περιοχής ή είναι ένα διακριτό αντικείμενο, το οποίο θα έπρεπε να το κατατάξουμε εκεί που είναι καταταγμένο και να δώσουμε μια έμφαση λίγο και σε κάποια άλλα ζητήματα, τα οποία ενδεχομένως να μην έχουν μελετηθεί επαρκώς;

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: Έχω την αίσθηση ότι οι Φανοί της Κοζάνης είναι ένα διακριτό στοιχείο και είναι ο πυρήνας των αποκριάτικων εκδηλώσεων. Και βέβαια δεν είναι μόνο αίσθηση, είναι και πεποίθηση. Αυτό πηγάζει και από τη θέση που είχα σαν υπεύθυνη πολιτιστικών θεμάτων του Δήμου Κοζάνης, σαν πρόεδρος του ΟΑΠΝ (Οργανισμός Αθλητισμού, Πολιτισμού & Νεολαίας του Δήμου), το διάστημα από το 2014 Σεπτέμβριος μέχρι το αρχές του 2017, αλλά είναι και από την βιωματική μου εμπειρία που είχα μέσα από το έθιμο των φανών. Ταυτοχρόνως όμως είναι και από το ζήτημα ότι οι φανοί της Κοζάνης δεν ξέρω αν... Έχουν μελετηθεί όσον αφορά την έκταση, το περιεχόμενο του εθίμου, που έχει να κάνει με τα τραγούδια, με τον τρόπο που εκδηλώνεται το έθιμο. Βέβαια υπάρχει μια αλλαγή από τη δεκαετία του 1980 στις αποκριάτικες εκδηλώσεις σε σχέση με το παρελθόν. Στο παρελθόν ήταν εστιασμένες εκδηλώσεις το Σαββατοκύριακο της Μεγάλης Αποκριάς και είχαμε και μια μικρότερη εκδήλωση την Κυριακή της Μικρής Αποκριάς, αλλά από τη δεκαετία του 1980 και μετά έχουμε το λεγόμενο Δωδεκαήμερο. Λοιπόν, όσον αφορά τις σύγχρονες

εκδηλώσεις αυτές έχω την αίσθηση ότι έχουν μελετηθεί επαρκώς κτλ. Εκείνο που δεν έχουμε μελετήσει και το οποίο πιστεύω ότι χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή, γιατί από το 2023 το Φεβρουάριο είμαστε πλέον ...οι Φανοί, μαζί με 19 άλλα θέματα πανελλήνιας εμβέλειας και τοπικής ταυτοχρόνως, είναι ενταγμένα στο Εθνικό Ευρετήριο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς στο Εθνικό Ευρετήριο της Ελλάδας φυσικά, το οποίο το Εθνικό αυτό Ευρετήριο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς έχει γίνει σύμφωνα με τις υποδείξεις της UNESCO, που ξεκίνησε να εντάσσει σε παγκόσμιο επίπεδο θέματα όπως είναι... και έχουμε και ένα δεύτερο εκτός από τους φανούς,

Συνεντευκτής: και οι Λαζαρίνες

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: ...και οι Λαζαρίνες εντάχθηκαν ταυτοχρόνως με τους Φανούς το 2023, αλλά ήδη από το 2014 έχουμε την ένταξη των Μωμόγερων σε παγκόσμιο επίπεδο, που είναι ακόμα πιο ανεβασμένο το επίπεδο και η αναγνωρισιμότητα και η κατάταξη. Λοιπόν, άρα έχουμε τρία δυνατά εθνικά δρώμενα στο Δήμο Κοζάνης που πρέπει εκεί να ρίξουμε τις δυνάμεις από την επόμενη χρονιά και είναι λυπηρό το γεγονός, που το έχω επισημάνει κιόλας, ότι φέτος παραδείγματος χάριν οι αποκριάτικες εκδηλώσεις δεν είχαν πουθενά την αναγραφή ότι ήταν ενταγμένες στην Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά στο Εθνικό Ευρετήριο, που ήταν η καλύτερη προβολή και διαφήμιση.

Συνεντευκτής: Να σας κάνω μία ερώτηση;

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: [παράλληλα] Κάναμε βραχιολάκια και δεν προβάλαμε αυτό που ήταν το must.

Συνεντευκτής: Χωρίς να θέλω να σας διακόψω, απλώς, επειδή τώρα μιλάμε και για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί και ο Δήμος και γενικότερα οι δομές που διοικούν την περιοχή μας, επειδή έχουμε πάρα πολλούς συλλόγους, οι οποίοι έχουν και την λέξη μέσα στον προσδιορισμό τους «λαογραφικοί σύλλογοι», έχουμε πάρα πολλές λαογραφικές εκδηλώσεις, έχουμε ένα λαογραφικό μουσείο. Τώρα θα μου πείτε, τα

βάζουμε όλα μαζί. Όλο αυτό το σύστημα έχει αποδειχθεί μέχρι στιγμής λειτουργικό, σε συνάρτηση και με το Δήμο, και με την Περιφέρεια που έχουν τομείς, οι οποίοι εμπλέκονται με όλο αυτό, και έχετε περάσει και εσείς μέσα από αυτό.

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: Ναι.

Συνεντευκτής Βλέπετε να λειτουργεί;

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: Λοιπόν, εγώ θα ήθελα λίγο να προσθέσω στο προηγούμενο κάτι ακόμα, και μετά να πω λίγο και για αυτό το θέμα.

Επομένως, υπάρχουν τομείς και θέματα της... χώροι της κοζανίτικης Αποκριάς, που δεν έχουν ακόμη...όχι μελετηθεί, που δεν έχουν αξιοποιηθεί. Ένα από αυτά είναι ότι ...η βαλκανική της ρίζα. Γιατί έχουμε παρόμοια έθιμα. Μην ξεχνάμε ότι η κοζανίτικη αποκριά που ξεκίνησε γύρω στα 1700 με καταγραφές που υπάρχουν στον Κώδικα του ναού του Αγίου Νικολάου... λοιπόν, εκεί τότε έχουμε καταγραφές ότι τα Ρουγκατσάρια, τα καρναβάλια δηλαδή της εποχής, κατέθεταν χρήματα υπέρ του ιερού ναού, ένα μέρος από αυτά που εισέπρατταν. Άρα είναι πολύ παλιό το έθιμο στην Κοζανη. Πέρασε από διάφορα στάδια εξέλιξης και φυσικά αυτά τα καρναβάλια που φορούσαν δέρματα ζώων και προσωπίδες τερατόμορφες και αυτά, δεν υπάρχουν σήμερα.

Αυτές όμως οι ρίζες μας ωθούν να δούμε τι γίνεται με τους γειτονικούς λαούς των Βαλκανίων, όπου αυτό το έθιμο ακόμα καλά κρατεί και θα μπορούσαμε, ας πούμε ...είχα την εμπειρία και αυτό ήταν για μένα πολύ μεγάλη χαρά και έκπληξη, όταν πήγαμε με ένα σύλλογο, τοπικό φανό στο Πέρνικ της Βουλγαρίας και είδαμε να παρελαύνουν επί δύο μέρες ομάδες ατελείωτες με τερατόμορφες μάσκες καρναβαλιών. Βέβαια αυτοί γιορτάζουν στις ...αρχές του...στις 24 του Γενάρη, δεν γιορτάζουν όπως εμείς την περίοδο του Τριωδίου. Λοιπόν...αλλά αυτή είναι η δυνατότητα να συνδεθούμε με αυτούς τους Βαλκανικούς λαούς και να φέρουμε και το χρώμα αυτό των τερατόμορφων μεταμορφώσεων την περίοδο της Αποκριάς, θα 'ταν ό,τι καλύτερο και ό,τι καλύτερο σαν προϊόν τουριστικό που θα μπορούσαμε να πουλήσουμε και στη Δυτική Μακεδονία ...

Συνεντευκτής: [παράλληλα] και μία αναβίωση

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: ...και στο Πανελλήνιο και ουσιαστικά θα είναι μια σύνδεσή μας ξανά με τις ρίζες μας. Λοιπόν, αυτό δεν το έχουμε κάνει. Δειλά έγινε, δηλαδή δειλά... δύο χρονιές που έγινε κατά τη διάρκεια της δικής μου θητείας, αλλά και παλιότερα, θα πρέπει να το παραγνωρίσουμε και αυτό, επί άλλων αντιδημάρχων πολιτισμού, όταν καλούσαν, προσκαλούσαν διάφορες ομάδες καρναβαλιστών από την περιοχή της Θράκης και από τα χωριά της Δράμας που είναι μια ομάδα χωριών, που ακόμα εξακολουθεί αυτό το έθιμο με τα προσωπεία και τις μάσκες της τερατόμορφες, που εξακολουθεί ακόμα να υφίσταται και καλούσαν για να δούμε κι εμείς, τέλος πάντων, τι γίνεται σε άλλες περιοχές. Δηλαδή, η Αποκριά σήμερα -άμα τη δούμε σαν ένα τουριστικό προϊόν- είναι ο καλύτερος τρόπος να συνδεθούμε τόσο με τους Βαλκάνιους γείτονές μας, που κρατούν ακόμα πολύ ζωντανά και αυτά τα έθιμα, όσο και με την υπόλοιπη Μακεδονία και να υπάρχει αυτήν η ώσμωση και η κινητικότητα στις καρναβαλικές ομάδες για να δουν και οι ντόπιοι και όσοι τουρίστες -θα παρακινούνται και θα έρχονται κάθε φορά- ότι το καρναβάλι είναι ένας τρόπος που μπορεί να ενώσει έθιμα της Δυτικής Μακεδονίας και της Κοζάνης, του τόπου μας, με τα Βαλκάνια και γενικότερα.

Συνεντευκτής: Με τη γειτονιά μας ουσιαστικά.

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: Με τη γειτονιά μας. Με τη μεγάλη γειτονιά μας! Δηλαδή, αυτό που δεν έχει γίνει μέχρι στιγμής είναι ακριβώς να δούμε και να καλλιεργήσουμε και να ερευνήσουμε αυτές τις σχέσεις.

Συνεντευκτής: Κυρία Φτάκα, επειδή δραστηριοποιήστε στον...

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: Και να πω λίγο για το άλλο και μετά θα κάνω το άλλο το ερώτημα. Τώρα, αν οι πολιτιστικοί συλλόγοι που ονομάζονται και λαογραφικοί ασχολούνται με το θέμα της Λαογραφίας και όχι με το θέμα του πολιτισμού, εγώ θα έλεγα ότι κυριότερα η πλειονότητα των πολιτιστικών συλλόγων που δρουν στον Δήμο

έχουν κυρίως χορευτικό χαρακτήρα. Και αυτό φαίνεται περίτρανα από τον σχεδιασμό της Αποκριάς που κρατάει 12 μέρες, που βγαίνουν χορευτικές ομάδες και δραστηριοποιούνται στους χορούς από διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Κύρια! Τώρα, κάποιοι από αυτούς μπορούν να ασχολούνται επί μέρους και με κάποια άλλα θέματα. Αλλά η κύρια δραστηριότητά τους είναι αυτή. Δεν είναι έρευνα λαογραφικού περιεχομένου. Ανάλογα από τον χώρο προέλευσης του καθενός από αυτούς, να μας δώσει και κάποια στοιχεία, γιατί πλέον ο Δήμος, έχει...από τότε που έγινε καλλικρατικός, γιατί και σαν καποδιστριακός είχε μια ώσμωση με πολυεθνικά στοιχεία, αλλά κυρίως από τότε που έγινε καλλικρατικός έχουμε έναν πολυπολιτισμικό χαρακτήρα, σαν κοινότητα διευρυμένη και έχουμε...συμπεριλαμβάνουμε τους ντόπιους Κοζανίτες, τους ντόπιους του Τσαρτσαμπά, τους Τουρκόφωνους από το Μαυροδένδρι, τους Πόντιους, τους Μικρασιάτες, τους Καπαδόκες, τους Θρακιώτες και ούτω καθεξής. Πάρα πολλές φυλές. Άρα η κάθε μια από αυτές έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και αυτά πρέπει να αναδειχθούν, όχι μόνο μέσα από το χορό.

Συνεντευκτής: Ακριβώς! Αυτό ήταν και το ερώτημά μου. Αυτή η διάσταση...

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: Όχι μόνο μέσα από το χορό, γιατί ο χορός είναι μια διάσταση του πολιτισμού, αλλά δεν είναι ο μοναδικός. Μέσα από τα παραμύθια τους, μέσα από άλλες εκδηλώσεις εθνικού χαρακτήρα που μπορεί να είναι τα Κάλαντα -και βέβαια γίνονται Κάλαντα κατά φυλή, κατά σύλλογο διαφορετικό- μέσα από εκδηλώσεις άλλες που έχουν να κάνουν στον κύκλο του χρόνου και που σίγουρα ο καθένας από αυτούς κουβαλάει πολλές παραδόσεις και καλόν είναι να υπάρχει μια ώσμωση και μια μεταξύ των διαφόρων αυτών φυλών συνεύρεση -και βοηθούσαν πολύ σε αυτό και τα καφέ πολυγλωσσίας που είχαμε οργανώσει δύο χρόνια, γιατί ακριβώς μέσα από εκεί έβλεπε ο καθένας το διαφορετικό που είχε ο άλλος, ζωντανά και όχι μόνο, τέλος πάντων μέσα από διάφορα βιβλία ή άλλου είδους εκδηλώσεις.

Συνεντευκτής: Πώς αντιλαμβάνεστε τη Λαογραφία στο παρόν και στο μέλλον με την εικόνα που έχετε πλέον σχηματίσει και μέσα από το πολυδιάστατο και πλούσιο λαογραφικό σας έργο και μέσα από τη θέση ευθύνης που είχατε στο ΟΑΠΝ και παρακολουθώντας και έχοντας και την αίσθηση της πορείας γενικότερα της πόλης γιατί

η πόλη κάποια στιγμή λίκνισσε μέσα στην μονοκαλλιέργεια του λιγνίτη, που δεν ήταν μόνο οικονομική ήταν και πολιτιστική. Πώς βλέπετε το μέλλον της περιοχής στο αντικείμενο αυτό και πού θα πρέπει να εστιάσουν όλοι αυτοί οι φορείς; Γιατί πριν αναφέρθηκα ότι υπάρχει το Λαογραφικό Μουσείο, υπάρχει Αντιπεριφέρεια Πολιτισμού, υπάρχει Αντιδημαρχία Πολιτισμού, που κατά καιρούς βλέπουν ότι είστε ενεργή, ασκείται μία δημιουργική κριτική σε όλα αυτά. Τι ακριβώς πρέπει να γίνει;

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: Ναι, η Λαογραφία ...να την προσδιορίσουμε καταρχήν, να την ορίσουμε. Τι είναι η Λαογραφία; Η Λαογραφία συνδέεται με το λαϊκό πολιτισμό, όπου ουσιαστικά η Λαογραφία είναι ένας κλάδος της επιστήμης, της Ανθρωπολογίας, μια ανθρωπιστική επιστήμη, που ασχολείται με όλες τις εκφάνσεις του λαϊκού πολιτισμού. Και τι είναι ο λαϊκός πολιτισμός; Αν θελήσω να χρησιμοποιήσω και ένα περιεχόμενο που δίνει η κυρία Καμιλάκη Πολυμέρου Κατερίνη που ήτανε επί χρόνια διευθύντρια στο Κέντρο Λαογραφικής Έρευνας της Ακαδημίας Αθηνών, είναι το σύνολο των δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων ενός λαού και περιλαμβάνει φυσικά την καθημερινή ζωή του, τις ασχολίες του, τον τρόπο ψυχαγωγίας του, την κοσμοθεωρία του.

Όλα αυτά λοιπόν συνθέτουν αυτό που λέμε λαϊκό πολιτισμό. Τώρα, πώς θα μπορούσε αυτός ο λαϊκός πολιτισμός που εμείς -επαναλαμβάνω- είναι πολύ σημαντικό αυτό να το συνειδητοποιήσουμε. Έχουμε πλέον τρία δυνατά στοιχεία στο Δήμο που ανήκουν στο λαϊκό πολιτισμό και τα οποία είναι χαρακτηρισμένα σε μία κατάταξη: το πρώτο, παγκόσμια, οι Μωμόγεροι, σύμφωνα με τη σύμβαση της UNESCO του 2003, τα άλλα δύο σύμφωνα με το Εθνικό Ευρετήριο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς το 2023, οι Λαζαρίνες και οι Φανοί της Κοζάνης, χαρακτηρισμένα σε εθνικό επίπεδο. Άρα έχουμε τρία δυνατά στοιχεία, όπου θα πρέπει οι υπεύθυνοι τόσο Πολιτισμού, τόσο της Περιφέρειας, όσο και του Δήμου, να καθίσουν και να ασχοληθούν. Τι σημαίνει αυτό το πράγμα; Πώς μπορούμε αυτό το πράγμα να το μετατρέψουμε από στοιχείο λαϊκού πολιτισμού σε στοιχείο τουριστικής προβολής αυτού το τόπου; Και πώς μπορούμε να το πουλήσουμε αυτό το προϊόν σε πανελλαδικό επίπεδο, σε βαλκανικό επίπεδο, σε παγκόσμιο επίπεδο; Παγκόσμιο, ευρωπαϊκό εννοείται φυσικά.

Αμα δεν το δούμε αυτό το πράγμα στην πράξη, άμα δεν το συνειδητοποιήσουμε, δεν μπορούμε να διαμορφώσουμε δράσεις για αυτό το συγκεκριμένο στοιχείο. Και θεωρώ ότι υστερούμε προς το παρόν σε αυτό. Υστερούμε. Και γιατί σήμερα -θα πω λίγο και

θα το μεταφέρω, γιατί σήμερα το Περνίκ της Βουλγαρίας, το οποίο είναι... έχουμε και άλλα στοιχεία σε σχέση με αυτό· είναι μια λιγνιτοφόρα περιοχή και περιοχή που παράγει... και έχει εργοστάσια παραγωγής, επεξεργασίας του λιγνίτη. Πολύ βρόμικη θα 'λεγα,. Να σκεφτείτε ήταν χιονισμένη η περιοχή όταν πήγαμε και ήταν ανακατεμένο το χιόνι με το μαύρο του λιγνίτη και ήταν ένας κορνιαχτός, θα 'λεγα και μια λάσπη φοβερή και με μείον δέκα ήμασταν εκεί! Λοιπόν, παρ' όλα αυτά, είναι ένα σημείο παγκόσμιας αναφοράς γιατί ακριβώς προβάλλει το καρναβάλι της, είναι γνωστό πλέον σε όλη τη Βουλγαρία, μαζεύει ομάδες από όλη τη Βουλγαρία -και όχι απ' την Βουλγαρία μόνο, αλλά και από όλα τα Βαλκάνια- και επομένως, πρέπει αυτό το μοντέλο να το δούμε κι εμείς πώς μπορούμε να το... γιατί έχουμε ένα πολύ δυνατό στοιχείο που έχει σχέση με το λαϊκό μας πολιτισμό. Αυτό είναι το τραγούδι.

Και πώς ακριβώς... Γιατί παρέλαση κάνουμε και σε άλλα μέρη της Ελλάδας, αποκριάτικες παρελάσεις. Καρναβάλια ντύνονται κι αλλού. Ομαδικά καρναβάλια με το ίδιο χρώμα κι αλλού. Εμείς όμως, ποια είναι η διαφοροποίησή μας και γι' αυτό το λόγο και μπήκαμε και στο Εθνικό Ευρετήριο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς; Είναι οι Φανοί. Αυτό το ιδιαίτερο χρώμα που δίνει η φωτιά, που σιγοκαίει, ο κύκλος γύρω από τη φωτιά που ενώνει και που λέει τα συγκεκριμένα τραγούδια, τα οποία είναι ανακατεμένα με τα ηχοχρώματα των χάλκινων. Να ένα δεύτερο στοιχείο που μπορούμε να αξιοποιήσουμε. Να δημιουργήσουμε εδώ στην πόλη φεστιβάλ χάλκινων ομάδων, χάλκινων μπαντών. Η Κοζάνη, σαν πόλη, ήταν μια πόλη που ήταν συνδεδεμένη με τα χάλκινα και με τις ορχήστρες της, από τα μέσα του 19ου αιώνα, 1850 και μετά.

Συνεντευκτής: Άρα δεν θέλουμε εισαγωγή χάλκινων;

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: Δεν θέλουμε ξένα στοιχεία. Θέλουμε να αξιοποιήσουμε τις ρίζες μας, να προβάλλουμε ό,τι έχουμε και κυρίως να ανατρέξουμε στην ιστορία μας και να δούμε... τώρα, στη σύγχρονη εποχή, έχουμε πάρα πολλές μπάντες παιδιών που βγήκαν από τη Πανδώρα και οι οποίες παίζουν πλέον την Αποκριά της Κοζάνης. Δεν κάνουμε εισαγωγή μπαντών χάλκινων, όπως συνέβη στην Καστοριά που πήγα φέτος, από την Γουμένισσα και από άλλα μέρη της Ελλάδος. Εμείς έχουμε τα δικά μας ηχοχρώματα. Γι' αυτό και θεωρώ ότι ήταν λάθος το ότι φέραμε αυτή την μπάντα από

τη Θεσσαλονίκη, δεν θυμάμαι και πώς τη λένε τώρα, την Αθηναϊκή... όχι... Πανδαισία; Κάπως. Εν πάση περίπτωση δεν είναι τόσο σημαντικό.

Συνεντευκτής: Συνοψίζοντας...

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: Λοιπόν, η οποία τα ηχοχρώματά της δεν είχαν άμεση σχέση με τα δικά μας για να ξεκινήσουμε την Αποκριά. Λοιπόν, θέλω να πω ότι υπάρχουν γηγενή στοιχεία, τα οποία μπορούμε να αξιοποιήσουμε, κάνοντας όμως μία ουσιαστική συνεργασία η Περιφέρεια με τον Δήμο και να προβάλλουμε τα δυνατά μας στοιχεία για την Αποκριά -ας το πούμε και το εστιάσουμε εκεί- που είναι αφενός οι φανοί με τα τραγούδια τους, τα ιδιαίτερα, που δεν τα βρίσκεις αλλού και με τις χάλκινες μπάντες, το δεύτερο στοιχείο. Είναι επομένως ένα θέμα που έγινε και μία επιτροπή από όσο διάβασα για την Αποκριά να εστιάσουν από τώρα σε αυτά τα δύο στοιχεία, που είναι τα πιο δυνατά μας στοιχεία.

Συνεντευκτής: Θεωρείτε, κλείνοντας με την εμπειρία σας και στο διοικητικό κομμάτι, το οργανωτικό, ότι επειδή υπάρχει αυτή η πολύ όμορφη ώσμωση πολλών και διαφορετικών στοιχείων που περιγράψατε -και προς τιμήν σας ξεκινήσατε και με άλλα δρώμενα, τα οποία δεν έχουν άμεση σχέση με την Κοζάνη- υπάρχει ανάγκη ενός φορέα ο οποίος θα μπορούσε να παίζει...να διαδραματίσει έναν συνδετικό κρίκο με όλους όσοι ασχολούνται με την διοργάνωση του πολιτιστικού τομέα; Διότι έχουμε την αίσθηση πολλές φορές -γι' αυτό κάνω και την ερώτηση, ότι υπάρχει μια κακή συνεννόηση, το είδαμε φέτος αυτό, και τελικά το αποτέλεσμα δεν είναι το ιδανικό.

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: Εγώ δεν νομίζω ότι θέλουμε άλλα οργανωτικά σχήματα, δεν μας βοηθούν τα οργανωτικά σχήματα. Δηλαδή το να κάνουμε μια ομοσπονδία πολιτιστικών συλλόγων που έχει σχέση με το νομό ή το να κάνουμε μια δευτεροβάθμια επιτροπή φανών, σε τι θα εξυπηρετήσει;

Συνεντευκτής: Μάλιστα.

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: Λοιπόν, πιστεύω ότι υπάρχουν έτσι κι αλλιώς συναντήσεις από την εμπειρία μου τουλάχιστον που είχα από τον Ο.Α.Π.Ν. ή στις συναντήσεις που καλεί ο οργανισμός -τόρα πλέον έχει καταργηθεί- που καλεί ο Δήμος, η Αντιδημαρχία Πολιτισμού, υπάρχει πάντα εκπρόσωπος ένας -και στην άλλη περίπτωση ένας εκπρόσωπος θα υπάρχει των φανών- και από εκεί και πέρα είναι ζήτημα οι υπεύθυνοι, οι συνυπεύθυνοι, δηλαδή Περιφέρεια και Δήμος να δουν... γιατί πλέον συμβάλλει και η Περιφέρεια τα μέγιστα στο ζήτημα των φανών και οικονομικά φέτος ξεπέρασε τα 50.000 από όσο πληροφορήθηκα και δεν είναι άσχημο αυτό το πράγμα, είναι ένα μεγάλο γεγονός που έχει πολλές διαστάσεις και πρέπει να στηριχτεί. Λοιπόν, θα πρέπει λοιπόν οι υπεύθυνοι έγκαιρα και αποτελεσματικά να δουν από τι αποτελείται αυτό το συγκεκριμένο πολιτιστικό γεγονός, ποιοι είναι οι πυλώνες του που πρέπει να στηρίξουμε· ανέφερα και πριν φανοί και μπάντες χάλκινων και συνεργασία κυρίως... και να ανοίξουμε διαύλους συνεργασίας και επαφής με τα Βαλκάνια και με άλλες ομάδες που μπορεί να έχουμε σχέση και να δούμε λοιπόν πώς μπορεί να μετεξελιχθεί αυτό το πλέον... το πολιτιστικό γεγονός σε ένα πολύ μεγάλο γεγονός και για τη Δυτική Μακεδονία και για τη Μακεδονία. Εξάλλου οι οδικοί πλέον άξονες βοηθούν στους επισκέπτες, έστω και στους επισκέπτες της μιας μέρας, πέρα από τους επισκέπτες των τριών ημερών ή των δύο ημερών.

Συνεντευκτής: Σας ευχαριστούμε πάρα πολύ.

Φ. Φτάκα-Τσικριτζή: Να είστε καλά και εγώ ευχαριστώ για την πρόσκληση.

4^Η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ – MATINA ΤΣΙΚΡΙΤΖΗ – ΜΟΜΤΣΙΟΥ

Τηλεφωνική συνέντευξη. Κάποια στιγμή προς το τέλος διακόπηκε η ηχογράφηση μετά από αίτημα της κα. Τσικριτζή- Μόμπτσιου που ήθελε να μιλήσει off the record.

05/01/2026

Συνεντευκτής: Καλή χρονιά.

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Καλή χρονιά. Τα ‘παμε το πρωί.

Συνεντευκτής: Όλα καλά;

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Όλα καλά. Είμαι πανέτοιμη

Συνεντευκτής: Κι εγώ. Ευχαριστώ πάρα πολύ για τον χρόνο.

Θα ξεκινήσουμε με τις ερωτήσεις. Εγώ θα βάλω κάποια πράγματα στην αρχή στο ξεκίνημα για τις σπουδές, τις φιλολογίες, τις δύο φιλολογίες, τη νομική.

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Ναι...μεταπτυχιακά.

Συνεντευκτής: Μεταπτυχιακά.

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Ναι...τα πάντα. Εντάξει, ωραία! Οπότε δεν θα ασχοληθούμε με αυτό.

Συνεντευκτής: Εντάξει, η πρώτη ερώτηση, θα τα αναφέρετε κι εσείς. Απλά εγώ θα τα αναφέρω, απλά μήπως τα ξεχάσετε.

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Ωραία. Έγινε.

Συνεντευκτής: Πρώτη ερώτηση. Με ποιον τρόπο οι σπουδές και τα βιώματα σας επηρέασαν το ενδιαφέρον σας για το συγκεκριμένο αντικείμενο έρευνας.

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Ναι. Οι σπουδές μου, επειδή αφορούσαν διαδοχικά δύο ξένες γλώσσες, πρώτα τα αγγλικά και μετά τα γαλλικά, με έκαναν να ενδιαφερθώ για τη γλώσσα με «Γ» κεφαλαίο κυρίως. Αυτό επειδή ήταν και ξένες οι γλώσσες, τις είδα απ' έξω, σαν παρατηρήτρια, που είναι πιο δυνατό πράγμα. Αυτό με έφερε, με οδήγησε να ενδιαφερθώ για το ιδίωμα το τοπικό ακόμα περισσότερο από ό,τι με ενδιέφερε παλιά.

Όσον αφορά τα ιδιώματα... στο σπίτι δεν είχαμε βέβαια γιαγιά, αλλά δεν σνομπάρουνταν καθόλου το ιδίωμα, το κοζανίτικο ιδίωμα. Πράγμα που συνέβαινε σε μεγάλη έκταση τη δεκαετία του '60 και από το σχολείο και από τις περισσότερες οικογένειες. Γιατί αν μιλούσες το ιδίωμα, θεωρούνταν ότι δεν θα προχωρούσες στη ζωή σου, δεν θα... θεωρούσουν χωριάτης και βλάχος. Βλακωδώς. Το ίδιο ενισχύει και η γενική κουλτούρα: κινηματογράφος, θέατρο, τα πάντα. Όμως, εδώ ήταν μια χαρά τα πράγματα στο δικό μου το σπίτι.

Επίσης, ήταν καθοριστική η προσωπικότητα του πατέρα μου, ο οποίος ήταν ένας γλαφυρός αφηγητής. Χρησιμοποιούσε το ιδίωμα, αλλά όχι σε όλο του το βάθος· μπορούσε και μετακινούνταν σε επίπεδα. Και ήτανε τόσο λαμπερός στον τρόπο που έστηνε ιστορίες, πραγματικές ιστορίες, αλλά τις διάνθιζε: έστηνε χαρακτήρες, «ζουγράφιζε» το χαρακτήρα -για να καταλάβεις που πάει η ιστορία- και την κλιμάκωνε. Ήταν φοβερός στην αφήγησή του, με φοβερό χιούμορ.

Σ' αυτό, λοιπόν το χώρο, το ιδίωμα χρησιμοποιούνταν σαν εργαλείο και δεν ήτανε κάτι το οποίο θα το περιφρονούσες. Ίσα, ίσα. Στο κύκλο της παρέας τους συνέβαινε το ίδιο πράγμα. Υπήρχαν πολλές λαμπερές προσωπικότητες και άνθρωποι που έβλεπαν μπροστά. Και τα ίδια γινόταν και στους κύκλους των συγγενών. Έτσι λοιπόν...καταρχάς ξεκίνησα από το να αγαπήσω το ιδίωμα, να μην το περιφρονήσω. Και μέσα από αυτό να αρχίσω να ψάχνομαι και για διάφορες πλευρές ζωής περασμένων κοινωνιών. Χωρίς να σκεφτώ ούτε μια στιγμή ότι θα έφτανα να ψάχνω τόσο πολύ τον τόπο μου. Δεν ξέρω, ίσως αν είχα επιλογή σήμερα, θα έκανα σπουδές Λαογραφίας.

Συνεντευκτής: Πάντως, σίγουρα θα υπήρχαν και κάποια εσωτερικά κίνητρα, όπως τα περιγράψατε, αλλά και κάποια πιο αντικειμενικά, τα οποία μετά σας οργάνωσαν; Όχι;

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Πιστεύω ότι απλά μου συνέβη. Φαντάζομαι ότι πάντα με ενδιέφερε. Θυμάμαι όταν ήμουν 15 χρονών στο σχολείο, είχα κάνει μια διασκευή της Οδύσσειας, τοποθετώντας την στην Κοζάνη της τότε σύγχρονης εποχής.

Χιουμοριστικό. Το διαβάσαμε στην τάξη. Μ' έβαζαν να το διαβάσω και οι καθηγήτριες και το χάσαμε, by the way. Δεν μπορώ να το βρω.

Συνεντευκτής: Κρίμα!

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Συμπεραίνω ότι κάποιος σπόρος είχε πέσει από το σπίτι και από το σόι. Σαν ενήλικας, όμως, με ενδιαφέρει πάντα ο τόπος μας και παρατηρούσα τους ανθρώπους...γερό χόμπι αυτό!

Συνεντευκτής: Ποια θεματικά πεδία σας ενδιέφεραν εξ αρχής και με ποια από αυτά τελικά ασχοληθήκατε στο έργο σας ως συλλέκτρια λαογραφικού υλικού, αλλά νομίζω σας αδικεί ο τίτλος συλλέκτρια λαογραφικού υλικού, γιατί...

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Κι όμως αυτό είναι! Είναι μεγάλη τιμή για μένα!

Συνεντευκτής: Ναι, οκ...

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Γιατί λαογράφος σημαίνει το σπούδασες. Κι έτσι, με εκνευρίζει που ακούω ανθρώπους να αυτοαποκαλούνται λαογράφοι, ένα πράγμα που θέλει πάρα πολύ δουλειά για να αποκαλείσαι λαογράφος. Θέλει σπουδές. Δηλαδή σαν να λέει μια πρακτική μαμή ότι είναι γιατρός. Δεν είναι σοβαρά πράγματα αυτά!

Όπως ξεκίνησα και είπα και προηγουμένως με ενδιέφερε το ιδίωμα. Συνέλεγα υλικό από πάρα πολύ νωρίς. Συμμετείχα και σε ένα project που ξεκίνησε -δεν το λέγαμε project τότε- που ξεκίνησε το 1985 με πρωτοβουλία του συλλόγου Κοζανιτών Θεσσαλονίκης -δεν ήταν η Μιμή η Παπαναστασίου τότε, ήταν άλλος πρόεδρος, δεν θυμάμαι το όνομά του- και επικεφαλής τέθηκε ένας γίγαντας της Γλωσσολογίας, ο Βασίλης Φόρης. Δεν ξέρω αν τον έχετε ακουστά...

Συνεντευκτής: Βεβαίως, βεβαίως...

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Αυτός ήταν ο πρώτος διευθυντής του Ιδρύματος Μανώλη „,συγγνώμη (δεν το θυμάται και υπάρχει μια μικρή παύση), του Ιδρύματος, θα σας πω το όνομα μετά και μου ανατέθηκε να αποδελτιώσω ένα από τα βιβλία που είχαν γραφτεί στα Κοζανίτικα τότε από ανθρώπους που είχαν φύγει από τον τόπο τους` ήταν αστοί, μορφωμένοι, πλούσιοι και έφυγαν από τον τόπο τους, αλλά δεν είχε πάψει να τους

ενδιαφέρει και η νοσταλγία το αναθέρμανε συνεχώς. Έτσι λοιπόν ήταν ο Ζήνων Πιτένης που έγραψε τα Κοζανίτικα μπέντια.

Συνεντευκτής: Σωστά!

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Και άρχισα να καταγράφω αυτά που έλεγαν οι πληροφορητές, με τις οδηγίες πάντα του Βασίλη του Φόρη, που αποτελούσε πηγή έμπνευσης για μένα και για πολλούς άλλους. Μετά άρχισα να γράφω στον «Χρόνο» (εφημερίδα της Κοζάνης) στο ιδίωμα και ασχολήθηκα με πολλές πλευρές ζωής, που πραγματικά σαν να έφτιαχνα μια βουτιά για πρώτη φορά σε τέτοιο βάθος. Και αυτά με τα οποία ασχολήθηκα συνδέονται και με τα τρία βιβλία που έγραψα. Οι έρευνες που έκανα σε αυτούς τους τρεις τομείς αποτυπώθηκαν εκεί. Και ήταν και σημαντικοί σταθμοί στη ζωή μου σε αυτόν τον τομέα. Καταρχάς ήταν η εμπλοκή μου στην Αποκριά και όλη η δυναμική του Λάκκου (εννοεί το Φανό Λάκκου τ' Μάγγαν) σε σχέση με τον λαϊκό πολιτισμό. Το βιβλίο ήταν «Αποκριά στην Κοζάνη: από μέσα απ' το χορό». Έγινε, ολοκληρώθηκε... το 2000 δημοσιεύθηκε. Μετά ήταν η στήριξη του έργου του Κώστα του Ντίνα, «Το γλωσσικό ιδίωμα της Κοζάνης», το 2004, όπου κάναμε πολύ μεγάλη έρευνα με τον Λάκκο και συνελέγη πάρα πολύ από το γλωσσικό υλικό, δηλαδή το φωνολογικό κομμάτι το έκανε ο Κώστας, τον δεύτερο τόμο επίσης ο ίδιος τον επιμελήθηκε, αλλά το υλικό εν πολλοίς το προσκόμισε ο Λάκκου και εγώ προσωπικά.

Συνεντευκτής: Μία μικρή άνω τελεία όσον αφορά στην σημείωση που πρέπει να βάλουμε για τα εργαλεία της μεθοδολογίας ...αυτό φαντάζομαι έγινε καταγραφή ήχου, με κάποιον καταγραφέα ήχου και σημειώσεις;

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Έγινε κυρίως με καταγραφή ήχου και σημειώσεις, ναι.

Συνεντευκτής: Μάλιστα.

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Η πολύ μεγάλη έρευνα που χρειάστηκε για τη συγγραφή του άλλου βιβλίου, «Γεύσεις από παλιά Κοζάνη», που γράψαμε μαζί με τη Φάνη Φτάκα Τσικριτζή. Εγώ έγραψα το κομμάτι το λαογραφικό, κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και η Φάνη μάζεψε συνταγές ατελείωτες.

Συνεντευκτής: Πράγματι.

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Τώρα, εάν υπάρχουν άλλα θεματικά πεδία που θα επιθυμούσα να διερευνήσω στο μέλλον... ήδη έχω ξεκινήσει να διερευνώ αλλά, έτσι... είναι κάτι που δεν αντέχω να το ολοκληρώσω· είναι όσα έχουν σχέση με την παιδική ηλικία των ανθρώπων της γενιάς μου.

Συνεντευκτής: Α, πολύ ενδιαφέρον

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Κι έχω βρει και τίτλο. «Πιδιά κι κουρίτσια εκείνα τα χρόνια». Έχει να κάνει με εκπαίδευση, υγεία, δεισιδαιμονίες, πειθαρχία και τρόπους επιβολής εκ μέρους της προηγούμενης γενιάς και φυσικά παιχνίδια και αντιλήψεις, τρόπους μεγαλώματος. Πραγματικά θα έχει πολύ ενδιαφέρον αλλά θυμάμαι μια κουβέντα που μου έχει πει ο Κώστας ο Ντίνας παλιά όταν μάζευα, μάζευα, μάζευα υλικό για τις «Γεύσεις» λέω «Ρε Κώστα, δε λέει να τελειώσει αυτό το πράγμα». Μου λέει «Σε κάποια στιγμή λες: σταματώ και γράφω!».

Συνεντευκτής: Σωστά.

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Ε, κάπως έτσι πρέπει να γίν', θα πρέπει να το έχεις νιώσει κι εσύ.

Συνεντευκτής: Σωστά.

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Στη δική σου δουλειά.

Συνεντευκτής: Ισχύει, ισχύει απόλυτα.

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Ναι.

Συνεντευκτής: Όσον αφορά τώρα στους κοινωνικούς, ιστορικούς, πολιτικούς, οικονομικούς παράγοντες που επηρέασαν περισσότερο το φαινόμενο και την πρακτική που μελετήσατε, όπως αποτυπώνεται στο υλικό της έρευνάς σας...δύο λόγια. Γιατί ουσιαστικά μας έχετε απαντήσει πάνω σε αυτό, αλλά...

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Υπάρχουν οι βασικοί παράγοντες που επηρέασαν όλον τον κόσμο. Και οι επιπρόσθετοι που επηρέασαν την χώρα. Εκτός από αυτούς που υπήρξαν καθοριστικοί για την εξέλιξη της Δυτικής Μακεδονίας, υπάρχουν... και γενικότερα της Δυτικής Μακεδονίας, υπάρχουν και αυτοί που επηρέαζαν την Κοζάνη ειδικότερα.

Θα έλεγα πως για τον τόπο καθοριστική υπήρξε η εκμετάλλευση του λιγνίτη. Το στήσιμο των εργοστασίων και η παρουσία της ΔΕΗ στον τόπο. Τα λεγόμενα Έργα δηλαδή. Πραγματικά, αν το κοιτάξεις διαχρονικά, σαν να κόβεται εκεί πέρα η ιστορία της πόλης και έχουμε πριν από τα έργα και μετά. Ναι, τεράστια αλλαγή. Αστικοποιείται η περιοχή όσο δεν γίνεται και η οικονομική πρόοδος και η αλλαγή του μοντέλου παραγωγής, φέρνει τεράστιες κοινωνικές αλλαγές στον τόπο.

Συνεντευκτής: Θα σας έκανα κι άλλες ερωτήσεις τώρα, αλλά κάναμε για την τηλεόραση κάτι... γιατί γίνεται όλο και πιο ενδιαφέρουσα η συζήτηση. Αλλά πρέπει να το κλείσουμε στην όγδοη ερώτηση: το πώς θα επιθυμούσατε το έργο ή το αντικείμενό σας να συμβάλει στη διαμόρφωση ή στην ενίσχυση της ταυτότητας της περιοχής και των κατοίκων.

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Δεν επιθυμώ καντίποτα [δηλαδή τίποτα] (γέλια).

Συνεντευκτής: (γέλια)

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Σιγά να μη συμβάλλει το έργο μου στη διαμόρφωση της ταυτότητας των κατοίκων. Το πολύ πολύ να εμπλουτίσει τις γνώσεις τους σχετικά με τον τρόπο που ζούσαν και σκέφτονταν οι άνθρωποι πριν από αυτούς. Που χρειάζεται, δεν μπορεί, δεν είμαστε...είμαστε παιδιά μιας ιστορίας και δεν είμαστε αποκομμένοι. Αλλά εδώ ζούμε κοσμοϊστορικά γεγονότα που τα παρακολουθούμε με φρίκη και εντελώς ανήμποροι. Τα γεωπολιτικά παιχνίδια των ισχυρών του κόσμου δυστυχώς θα διαμορφώσουν το μέλλον και το δικό μας και των παιδιών μας. Αυτό κάθε άλλο παρά αφήνει περιθώρια για διαμόρφωση της ταυτότητας με τρόπο ομαλό και φυσικό. Ντιπ (καθόλου δηλαδή) ταυτότητα δεν θα 'χουμε. Λυπάμαι. Μακάρι να βγω ψεύτρα.

Συνεντευκτής: Υπάρχει ένα μικροκλίμα σε όλο αυτό το οποίο περιγράφεται, που έχει να κάνει και με τις αναμνήσεις. Τώρα αυτό είναι εκτός υλής.

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Ναι, ναι.

Συνεντευκτής: Αλλά νομίζω έτσι ότι υπάρχει ήδη μια επιρροή στις νεότερες από εσάς γενιές, την οποία μπορεί να μην την έχετε αντιληφθεί και σε πλήρες μέγεθος, επειδή τη ζείτε, αλλά...

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Ίσως. Και ούτε θα την αντιληφθώ (γέλια) γιατί μετά θάνατον δεν θα αντιληφθώ καντίποτα.

Συνεντευκτής: (γέλια) Κανγκάνας (δηλαδή κανένας) δεν θα το αντιληφθεί αυτό. Αλλά αποτελείται ένα σημαντικό όνομα στο κομμάτι του πολιτισμού και αν δεν συμμετείχατε σε αυτές τις δράσεις που οργανώσατε και αν δεν είχαμε όλες αυτές τις παράλληλες δράσεις: τα Sourd Games, τη λειτουργία του φανού, πέρα από το συγγραφικό σας έργο και το λαογραφικό, θεωρώ ότι θα υπήρχε ένα μεγάλο κομμάτι των ηλικιών των δικών μου και των νεότερων κυρίως, που δεν θα είχαν σχεδόν καμία επαφή.

Μ. Τσικριτζή Μόμπτσιου: Ίσως η Αποκριά κυρίως να ήταν πολύ τελματωμένη. Αν δεν είχε...δεν είχε αντιληφθεί ο κόσμος -και ίσως συνέβαλα εκεί- ότι αλλάζουμε (με έμφαση). Τα έθιμα αλλάζουν (με έμφαση). Αν δεν αλλάζουν πεθαίνουν. Επειδή είχα να κάνω...Είναι off the record αυτή, έτσι; (και δεν συνεχίστηκε η ηχογράφηση)

05/01/2026

Συνεντευκτής: Κυρία Μαρούδη, σας ευχαριστούμε που δεχτήκατε να κάνουμε τη συνέντευξη αυτή για τις ανάγκες της εργασίας. Ξεκινάμε με την πρώτη ερώτηση σχετικά με τις σπουδές σας που έχετε στο ενεργητικό σας.

Ε. Μαρούδη: Γεια σας και από μένα, είμαι η Ελένη Μαρούδη. Εγώ έχω τελειώσει το τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης και ακολούθησα την κατεύθυνση Ιστορίας. Παράλληλα έχω κάνει δύο μεταπτυχιακά. Το ένα μεταπτυχιακό μου είναι στις σπουδές Νοτιοανατολικής Ευρώπης με κατεύθυνση Ιστορίας και το δεύτερο μεταπτυχιακό μου είναι πάνω στο Δημόσιο Λόγο και στα Ψηφιακά Μέσα από το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας. Αυτές είναι οι βασικές σπουδές μου, το πτυχίο και τα μεταπτυχιακά μου.

Συνεντευκτής: Όσον αφορά στην ενασχόλησή σας με τη Λαογραφία, είδαμε και το βιβλίο σας, έκδοσης του 2016, σχετικά με τα παιχνίδια, τα παραδοσιακά παιχνίδια της Βάντσας, Άνω Κώμης. Οπότε με αφορμή και αυτό, αλλά και άλλες δραστηριότητες που έχετε, λαογραφικές θα μπορούσαμε να τις πούμε, σκεφτήκαμε να προχωρήσουμε σε αυτή την συνέντευξη, ξεκινώντας με μια ερώτηση, τι ήταν αυτό που σας οδήγησε στο να ασχοληθείτε με τη Λαογραφία.

Ε. Μαρούδη: Λοιπόν, με τη Λαογραφία...η Λαογραφία είναι από τα αγαπημένα μου θα 'λεγα αντικείμενα και αν θα μπορούσα να γίνω λαογράφος, επιστήμων λαογράφος, νομίζω θα ήταν αυτό που θα επέλεγα στη διάρκεια των προπτυχιακών μου σπουδών. Στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας διδαχτήκαμε -κυρίως στο τρίτο και τέταρτο έτος σπουδών- μαθήματα που αναφέρονται στην Λαογραφία, πιο συγκεκριμένα στον έντεχνο Λαϊκό Λόγο, στον Λαϊκό Πολιτισμό, Κοινωνική Λαογραφία, τώρα έτσι από ό,τι θυμάμαι κάποια μαθήματα. Είχαμε έναν πάρα πολύ καλό καθηγητή, τον κύριο Βαρβούνη, ο οποίος ήταν -δεν ξέρω αν είναι ακόμη- Πρόεδρος στη Σχολή, ο οποίος μας είχε βάλει να κάνουμε μια εργασία, να ανατρέξουμε ο καθένας στην περιοχή του και να κάνει μια καταγραφή λαογραφικού υλικού. Με αφορμή αυτή την εργασία, νομίζω ότι ήταν το έναυσμα, το κίνητρο για να αγαπήσω τη Λαογραφία και να ασχοληθώ αποκλειστικά ερασιτεχνικά με την Λαογραφία για αρχή. Όταν ξεκίνησα να

κάνω την εργασία ήρθα σε επαφή με παππούδες, γιαγιάδες, οι οποίοι είχαν έναν εξαιρετικό πλούτο, είχαν να δώσουν πάρα πολλά στοιχεία για τον λαϊκό πολιτισμό της περιοχής μας και αυτό θα έλεγα ήταν το κίνητρο για να ασχοληθώ ολοένα και περισσότερο.

Βέβαια όταν αποφάσισα να ακολουθήσω μία από τις κατευθύνσεις ή Ιστορία ή Εθνολογία, για να γίνω λαογράφος έπρεπε να επιλέξω την κατεύθυνση της Εθνολογίας. Αλλά η επαγγελματική αποκατάσταση δεν ήταν ιδιαίτερα καλή.

Συνεντευκτής: Βέβαια

Ε. Μαρούδη: Επομένως επέλεξα την κατεύθυνση Ιστορίας, που ήξερα ότι από εκεί θα μπορέσω να δουλέψω, να βρω κάποια δουλειά πιο εύκολα. Και μετά λέω «σε δεύτερο χρόνο θα ασχοληθώ με την Λαογραφία».

Μετά τις σπουδές μου, ένα δεύτερο θα έλεγα κίνητρο για να ασχοληθώ με την Λαογραφία ήταν η εργασία μου στα κέντρα Δια Βίου Μάθησης. Εκεί ανέλαβα διάφορα προγράμματα, προγράμματα τοπικής ιστορίας, λαογραφία και δούλευα με ενήλικες, δηλαδή πήγαινα σε διάφορα χωριά και εκεί δουλεύαμε διάφορες θεματικές. Για παράδειγμα έχω δουλέψει ένα τέτοιο πρόγραμμα στην Καρδιά, στη Νέα Καρδιά· εκεί ασχοληθήκαμε με τα παραδοσιακά φαγητά και μετά στη συνέχεια, στο χωριό μου στην Άνω Κώμη με το παραδοσιακό παιχνίδι.

Εκεί νομίζω ότι άναψε η σπίθα ακόμα περισσότερο για να εντρυφήσω στο παραδοσιακό παιχνίδι και να το ψάξω λίγο περισσότερο. Βέβαια, ο κόσμος εκεί το αγκάλιασε, δηλαδή οι άνθρωποι που συμμετείχαν στο πρόγραμμα, που ήταν κυρίως γυναίκες του χωριού της Άνω Κώμης, το αγκάλιασαν και προσπαθήσαμε όλοι μαζί να καταγράψουμε και να θυμηθούμε πολλά παιχνίδια. Αυτό ήταν η αφορμή να έλεγα για να γράψω το βιβλίο μου «Τα παραδοσιακά παιχνίδια» και μέσα σε δύο χρόνια περίπου που κάναμε την καταγραφή, καταφέραμε να γράψουμε, κατάφερα τέλος πάντων να...δε θέλω κατάφερα, θα έλεγα καταφέραμε, γιατί δεν το θεωρώ ατομική επιτυχία το θεωρώ ομαδική επιτυχία. Είναι κάτι που ανήκει σε όλη την κοινότητα της Άνω Κώμης και όχι μόνο.

Συνεντευκτής: Μία μακρόχρονη, λοιπόν, διαδικασία.

Δύο λόγια έτσι για τη μεθοδολογία και για τα εργαλεία που χρησιμοποιήσατε: πώς ταξινομήσατε το υλικό, τι σας προβλημάτισε.

Ε. Μαρούδη: Σαφώς, η επιτόπια έρευνα. Όταν λέμε επιτόπια έρευνα, νομίζω ότι είναι το βασικό κλειδί για τη Λαογραφία. Ήρθα σε επικοινωνία κυρίως με παππούδες και γιαγιάδες και τους έπαιρνα συνέντευξη και μετά στη συνέχεια έκανα την απομαγνητοφώνηση, κρατώντας διάφορες σημειώσεις.

Ένα παιχνίδι για παράδειγμα μπορεί να το άκουγα σε διαφορετικές εκδοχές και γι' αυτό το λόγο προσπαθούσα να πάρω ολοένα και περισσότερες συνεντεύξεις, για να ...

Συνεντευκτής: Διασταυρώσετε. Ναι.

Ε. Μαρούδη: Έτσι, για να διασταυρώσω και να βρω πιο ακριβή στοιχεία. Αυτή ήταν η μέθοδος, θα έλεγα, που ακολούθησα στην καταγραφή των συγκεκριμένων παιχνιδιών.

Συνεντευκτής: Είδαμε και πλούσιο φωτογραφικό υλικό το οποίο υπάρχει.

Ε. Μαρούδη: Ναι, ναι. Η αλήθεια είναι ότι έχω πολύ πλούσιο υλικό. Έχω και άλλο υλικό το οποίο δεν έχει δημοσιευτεί, που πιστεύω ότι κάποια στιγμή μόλις δοθεί η ευκαιρία, να το καταφέρω κάπως να το αξιοποιήσουμε, για να υπάρξει ως κοινό αγαθό. Δηλαδή, ακόμη και στα μαθήματα που κάναμε Τοπικής Ιστορίας- Λαογραφίας, βρισκόμασταν στον Πολιτιστικό Σύλλογο Άνω Κώμης. Εκεί που συμμετείχαν οι γυναίκες, διασταύρωνε η μία την άλλη για τα παιχνίδια, διασταυρώνανε μάλλον πληροφορίες, για να μπορέσουμε να κάνουμε μια σωστή καταγραφή. Βγάζαμε φωτογραφίες τα παιχνίδια έτσι όπως τα παίζανε, μπαίνανε στην διαδικασία να κατασκευάσουν παιχνίδια. Έχω πάρει με την κάμερά μου και συνεντεύξεις, αλλά και... ναι συνεντεύξεις κατά τη διάρκεια κατασκευής παιχνιδιών. Αυτά νομίζω. Δεν ξέρω αν μου διαφεύγει κάτι. Αλλά νομίζω ότι αυτό είναι στη Λαογραφία, στη λαογραφική μελέτη που θα πρέπει να δώσουμε βάση, η επιτόπια έρευνα.

Συνεντευκτής: Σωστά. Πολύ σωστά. Όσον αφορά τώρα, κατά τη διάρκεια της εξέλιξης αυτής της έρευνας, φαντάζομαι ότι θα υπήρξαν κάποια άλλα πράγματα, τα οποία πέρασαν από μπροστά σας και ενδεχομένως να είπατε ότι «υπάρχει κι άλλο ένα πεδίο, κάτι ακόμη που θα ήθελα να ασχοληθώ». Υπήρξε κάτι τέτοιο;

Ε. Μαρούδη: Σίγουρα! Σίγουρα! Κάθε λέξη και ιδέα. Δηλαδή, εκεί που μπορεί να παίζαμε ένα παιχνίδι -ξεκινώντας τώρα με το παιχνίδι- μπορεί στη συνέντευξη να αναφερόταν μια άλλη λέξη. Να αναφερόταν, ξέρω εγώ «Α, όταν παίζαμε παιχνίδι μετά πηγαίναμε, τρέχαμε στο σπίτι να φάμε...» θυμάμαι, τώρα μου έλεγαν, ξέρω εγώ, «αυγοφέτες», λέω εγώ τώρα τυχαία. Μπορεί να ήταν ένα άλλο παραδοσιακό φαγητό. Άρα εκεί πάμε σε ένα άλλο πεδίο.

Συνεντευκτής: Νέο πεδίο, βέβαια!

Ε. Μαρούδη: Μιλάμε για παραδοσιακό φαγητό ή, ξέρω εγώ, τι ρούχα φορούσαμε όταν παίζαμε τότε τα παιχνίδια. Τι φορούσαν τα αγόρια; Τι φορούσαν τα κορίτσια; Περνάς σε άλλο πεδίο. Δηλαδή νομίζω ότι... Γι' αυτό λέω ότι η Λαογραφία είναι πλούσια. Από κάθε μικρό αντικείμενο μπορείς να βγάλεις μια ιστορία.

Συνεντευκτής: Και πόσο ανάγκη έχουμε να συγκροτήσουμε την ταυτότητά μας σε μια τόσο έτσι γρήγορη και παράξενη εποχή, από όλες τις πλευρές. Και πόσο πολύ μας βοηθάνε αυτά τα σημεία αναφοράς.

Ε. Μαρούδη: Και ιδίως αυτή την εποχή. Τα τελευταία χρόνια το ξέρουμε πολύ καλά με την τεχνολογία που έχει μπει στη ζωή μας και που πλέον δεν υπάρχει ενδιαφέρον και από τη νεολαία για οτιδήποτε παλιακό, έτσι όπως το χαρακτηρίζουν. Νομίζω ότι αυτό που έχουμε εμείς -δεν ξέρω μπορεί να το συνειδητοποιούμε και εμείς καθώς μαγαλώνουμε ή όταν ήμασταν μικρά να μην το καταλαβαίναμε, να μην το αντιλαμβανόμασταν- αλλά θεωρώ ότι είναι πολύ μεγάλος πλούτος. Κάτι που λατρεύουν και οι ξένοι.

Συνεντευκτής: Και που λάτρεψε και ο καθηγητής σας. Γιατί κάτι ανάλογο έγραψε και στον Πρόλογο του βιβλίου για τη σημαντικότητα αυτών των παιχνιδιών και των ερευνών.

Ε. Μαρούδη: Έτσι, έτσι. Πράγματι. Γι' αυτό και εγώ προσπαθώ τώρα ακόμη και μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία ως εκπαιδευτικός στα σχολεία -μιας και μας δίνει τη δυνατότητα να εφαρμόζουμε πολιτιστικά, περιβαλλοντικά προγράμματα- πάντοτε θα επιλέγω...επιλέγω ένα θέμα -κυρίως πολιτιστικό, γιατί είναι αυτό που μου αρέσει- Και

είτε έχει να κάνει... δηλαδή για παράδειγμα αυτή τη στιγμή τρέχω στο σχολείο με τους μαθητές, σε ένα πρόγραμμα, παραδοσιακό παιχνίδι, στον Αρχάγγελο της Ρόδου, τα Ροδίτικα παιχνίδια, να δω τι θα μου φέρουν οι μαθητές.

Όπως επίσης και ένα άλλο πρόγραμμα έχουμε για τις συνταγές το αρχαγγελίτικο ιδίωμα, πάμε σε ένα άλλο κομμάτι της γλωσσολογίας, αλλά πώς; Μέσα από τα παραδοσιακά φαγητά.

Επομένως, συνειδητοποιώ ότι έχει υλικό, υπάρχει υλικό. Σε κάθε μέρος της Ελλάδας μπορείς να πάρεις κάτι και να το...

Συνεντευκτής: Να το αναδείξεις

Ε. Μαρούδη: Να το αναβιώσεις. Να το αναδείξεις, ναι! Υπάρχει, υπάρχει υλικό, απλώς νομίζω ότι εμείς που είμαστε μέσα στο σχολείο ως εκπαιδευτικοί, πρέπει να βρίσκουμε την ευκαιρία να το κάνουμε. Επειδή είναι προαιρετικό, δεν το κάνουν οι πολλοί, αυτό είναι το θέμα, αλλά έχουμε πλούσιο υλικό και νομίζω σε όλη η Ελλάδα κάτω από κάθε πέτρα θα βρεις, έτσι, την ιστορία της και την λαογραφία της.

Συνεντευκτής: Και κάτι ξεχωριστό. Ευχαριστώ θερμά! Ευχαριστώ πάρα πολύ!

Ε. Μαρούδη: Παρακαλώ! Ελπίζω να σας κάλυψα...

Συνεντευκτής: Πάρα πολύ.

Ε. Μαρούδη: Και να συνεχίσετε κι εσείς το έργο της Λαογραφίας με κάθε δυνατό τρόπο. Νομίζω είναι αυτό που μπορούμε να αφήσουμε: ένα μικρό λιθαράκι και ποτέ δεν ξέρεις αύριο-μεθαύριο πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί.

Συνεντευκτής: Ακριβώς! Ευχαριστώ πάρα πολύ!

Γραπτή συνέντευξη. Στάλθηκαν οι ερωτήσεις μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και με τον ίδιο τρόπο ελήφθησαν οι απαντήσεις, λόγω κωλύματος του ίδιου για τηλεφωνική επικοινωνία.

06/01/2026

1. Με ποιον τρόπο οι σπουδές και τα βιώματά σας επηρέασαν το ενδιαφέρον σας για το συγκεκριμένο αντικείμενο έρευνας;

Όλοι όσοι έχουμε καταγωγή από τα Κροκοχώρια της Κοζάνης μεγαλώσαμε με το θρύλο των χαμένων Σαράντα Βαντσών, τις εικόνες του Αγίου Νικάνορα και τα πανηγύρια της Αγίας Παρασκευής.

Η αλήθεια είναι ότι στη δευτέρα λυκείου, πέρασα μια μεγάλη κρίση αναφορικά για το ποια δέσμη μαθημάτων έπρεπε να δώσω στις Πανελλήνιες εξετάσεις, γιατί το αντικείμενο της Αρχαιολογίας με συνέπαιρνε περισσότερο από αυτό της Μηχανικής ή της Γεωπονίας. Τότε οι εξετάσεις δεν ήταν τόσο ευέλικτες. Η ανεπάρκειά μου στα Αρχαία Ελληνικά ήταν μάλλον αυτό που με οδήγησε στην πρώτη δέσμη και στο Πολυτεχνείο. Ήμουν από τους λίγους που δανειζόμουν βιβλία ιστορίας από τη βιβλιοθήκη της Πολυτεχνικής, και ίσως ο μόνος με το που τελείωσε το Πολυτεχνείο έδωσε κατευθείαν κατατακτήριες για το τμήμα των Βαλκανικών Σπουδών.

Δεν έχω ιδέα τι είναι αυτό που με τραβάει στην ιστορία και την ανθρωπολογία. Λένε ότι κομβικό ρόλο στο να αγαπήσουμε κάποια αντικείμενα παίζουν οι δάσκαλοι που είχαμε σε Δημοτικό και Γυμνάσιο. Την τάση για εξερεύνηση τη χρωστάω μάλλον στους Προσκόπους.

2. Ποια θεωρείτε ότι είναι τα βασικά κίνητρα που σας ώθησαν να ασχοληθείτε με το συγκεκριμένο αντικείμενο;

Νομίζω πάνω από όλα ήταν η προσωπική περιέργεια. Ήθελα προσωπικά να μάθω για τον τόπο που μεγάλωσα και τους ανθρώπους που κατάγομαι. Γιατί έχουμε αυτά τα τοπωνύμια και τι σημαίνει το καθένα; Γιατί έχουμε αυτά τα ονόματα-επίθετα, τι σημαίνουν. Γιατί είναι διαφορετικά από άλλες περιοχές της χώρας. Γιατί στις παλιότερες καταγραφές οι κάτοικοι της περιοχής είχαν λίγο διαφορετικά ονόματα; Τι έγινε και άλλαξε; Γιατί λατρεύουμε συγκεκριμένους αγίους; Γιατί μέχρι πρόσφατα κανείς λαϊκός δεν έφερε το όνομα του δημοφιλέστερου αγίου της περιοχής, Νικάνορα, και κανένας ναός δεν είχε χτιστεί προς τιμήν του μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα; Τι

μπορεί να σημαίνει Kire-Torli και γιατί σε αναγεννησιακούς χάρτες απουσιάζουν τα Σέρβια και στη θέση τους εμφανίζεται μια πόλη με το όνομα S. Nicolo. Τι πραγματικά σημαίνει Βάντσα, Γκόμπλιτσα, Κόζιανη και Σπούρλητα; Έχει κάποια σχέση ο παραλιακμόνιος οικισμός Καλλιστράτι με το Καλλίστρατο όρος;

Δίνοντας κάποιες απαντήσεις στον εαυτό μου, θεώρησα σκόπιμο αυτές να δημοσιευτούν για κάποιον επόμενο που μπορεί να είχε τις ίδιες ανησυχίες με μένα. Σωστές ή λάθος, πλήρεις ή ελλιπείς απαντήσεις δεν έχει σημασία. Ας αποφασίσουν οι επόμενοι που θα έχουν περισσότερα μέσα και δεδομένα. Αλλά θα ήταν κρίμα να ξεκινούσαν από το σημείο που ξεκίνησα εγώ.

Εξάλλου, για να λάβω κάποιες, ζήτησα πληροφορίες από πολλούς ανθρώπους, οι οποίοι, λογικό είναι, κάτι περίμεναν από μένα στη συνέχεια. Υπάρχει μεγάλη προφορική παράδοση στην περιοχή μας που σβήνει, γιατί σβήνουν οι άνθρωποι και οι οικισμοί, χωρίς να καταγραφεί.

Μέσα σε αυτά τα εννιά χρόνια κατέγραψα πληροφορίες που δεν τις περίμενα, αναφορικά με την προπολεμική περίοδο της περιοχής μας από ανθρώπους που δεν βρίσκονται πλέον στη ζωή.

3. Ποια θεματικά πεδία σας ενδιέφεραν εξ αρχής και με ποια από αυτά τελικά ασχοληθήκατε στο έργο σας; Υπάρχουν άλλα θεματικά πεδία που θα επιθυμούσατε να διερευνήσετε στο μέλλον;

Ήταν πάρα πολλά τα θεματικά πεδία που με ενδιέφεραν και όσο αναζητούσα πράγματα τόσα περισσότερα ενδιαφέροντα πεδία ανακάλυπτα. Ναι, υπάρχουν κι άλλα θεματικά πεδία που θα ήθελα να διερευνήσω.

4. Κατά την προσέγγιση του ερευνητικού σας αντικειμένου, ακολουθείτε συγκεκριμένη μεθοδολογία ή εργάζεστε πιο ελεύθερα; Θα μπορούσατε να μας περιγράψετε τον τρόπο εργασίας σας;

Οι κόμες του Αλιάκμονα ξεκίνησαν ως ένα απλό αρθράκι σχετικά με τα τοπωνύμια της Άνω Κώμης, το οποίο επεκτάθηκε στα τοπωνύμια των γύρω οικισμών. Λόγω του ότι πολλά τοπωνύμια είναι ανθρωπωνυμικά, το αντικείμενο επεκτάθηκε και στα ανθρωπωνύμια, αλλά και στην τοπική λατρεία των αγίων από στους οποίους οφείλονται τα ανθρωπωνύμια. Η τοπική λαϊκή λατρεία έφερε και τα τοπικά ήθη και έθιμα.

Αυτό που κάνουν οι κώμες του Αλιάκμονα, δεν είναι μια απλή καταγραφή στοιχείων, σαν αυτές που κάνει ένα συνηθισμένο «βιβλίο του χωριού» (η οποία είναι βέβαια πολύ σημαντική). Κάνει συγκρίσεις με αντίστοιχες περιπτώσεις στην Ελλάδα, αλλά και τα Βαλκάνια.

5. Κατά τη διάρκεια της έρευνάς σας, πώς διαμορφώθηκε η σχέση σας με τους ανθρώπους και την κοινότητα που μελετήσατε; Υπήρξαν στιγμές που αυτή η σχέση επηρέασε τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίσατε ή ερμηνεύσατε το υλικό σας;

Η αλήθεια είναι πως οι κώμες του Αλιάκμονα ήταν η αιτία να γνωρίσω πολλούς αξιόλογους ανθρώπους της περιοχής, που σε καμία άλλη περίπτωση δεν θα είχα τη δυνατότητα. Η σχέση μου με τους ανθρώπους δεν επηρέασε καθόλου τον τρόπο προσέγγισης και ερμηνείας από μέρους μου.

6. Πώς αντιλαμβάνεστε τον ρόλο του ερευνητή στη διαδικασία καταγραφής και ερμηνείας του υλικού; Υπάρχουν, κατά τη γνώμη σας, όρια ή ευθύνες που οφείλει να λαμβάνει υπόψη του ένας ερευνητής;

Ναι, βέβαια. Όταν κάποιος δεν θέλει να σου δώσει τις πληροφορίες που ζητάς, για τον οποιοδήποτε λόγο, δεν πρέπει να επιμένεις. Επίσης, πρέπει πάντα να αναφέρεις τις πηγές, ακόμα κι αν είναι μια απλή συζήτηση στο καφενείο του χωριού, και να διευκρινίζεις από πού τεκμηριώνεται ένα συμπέρασμα, ή αν αυτό το συμπέρασμα είναι απλή προσωπική υπόθεση ή εικασία. Δεν θεωρώ κακό να εκφράζει κάποιος υποθέσεις, ακόμα και εξεζητημένες. Οι Κώμες του Αλιάκμονα βρίθουν από υποθέσεις και απλές σκέψεις. Αλλά πρέπει αυτό να διευκρινίζεται.

7. Κατά τη γνώμη σας, ποιοι κοινωνικοί, ιστορικοί, πολιτικοί ή οικονομικοί παράγοντες επηρέασαν περισσότερο το φαινόμενο ή την πρακτική που μελετήσατε, και πώς αυτοί αποτυπώνονται στο υλικό της έρευνάς σας;

(Απαντήθηκε σε δεύτερο χρόνο [την επόμενη ημέρα],
αφού ζήτησε διευκρίνιση για την ερώτηση)

Το αντικείμενο είναι πολύ μεγάλο. Τα πάντα το έχουν επηρεάσει, ίσως περισσότερο απ' όλα η γεωγραφία. Το ποτάμι.

8. Πώς θα επιθυμούσατε το έργο ή το αντικείμενό σας να συμβάλει στη διαμόρφωση ή την ενίσχυση της ταυτότητας της περιοχής και των κατοίκων της;

Η τοπική ταυτότητα διαμορφώνεται από πολλούς παράγοντες, και έχει να κάνει με το ποιοι θέλουμε να είμαστε στο παρόν και το άμεσο μέλλον, παρά με το ποιοι ήταν οι κάτοικοι της κοιλάδας του Αλιάκμονα στο παρελθόν ή ποιοι θα είναι οι κάτοικοι της κοιλάδας στο μέλλον.

Οι κώμες του Αλιάκμονα ανοίγουν μια χαραμάδα φως στο σκοτεινό παρελθόν της περιοχής, αξιοποιώντας εργαλεία εκεί που δεν υπάρχουν γραπτά ιστορικά κείμενα. Εργαλεία όπως η ιστορική γλωσσολογία ή η ιστορική λαογραφία που αξιολογούνε και δουλεύουνε διασωζόμενο υλικό, όπως οι παραδόσεις, τα ονόματα, η λαϊκή λατρεία και ο λαϊκός πολιτισμός.

Για όποιον φυσικά έχει την περιέργεια να μάθει, ή έστω να υποψιαστεί, γιατί δεν είμαστε σίγουροι για τίποτα, ειδικά όταν δεν υπάρχουν αρχαιολογικά ευρήματα ή γραπτά κείμενα. Οι Κώμες του Αλιάκμονα, ας είναι μια χαραμάδα που ανοίχτηκε για να την φαρδύνει κάποιος επόμενος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II: Ημερολόγιο έρευνας και αναστοχαστικές σημειώσεις πεδίου

Στο παρόν παράρτημα παρατίθεται το ημερολόγιο έρευνας σε ψηφιοποιημένη μορφή (όχι χειρόγραφη, ώστε να είναι ευανάγνωστο για τον αναγνώστη). Η καταγραφή αυτή αποσκοπεί στην ανάδειξη της ερευνητικής διαδρομής, και την αναστοχαστική πορεία του ερευνητή καθ' όλη τη διάρκεια της μελέτης.

Κυριακή, 12/11/2023

Ήρθε email από τη Γραμματεία ότι εγκρίθηκε η πρότασή μου για διπλωματική που είχα καταθέσει στις 30/10/2023. Το email ήρθε πριν δύο ημέρες.

- Η αρχική μου ιδέα ήταν να μελετήσω τον τρόπο που εφαρμόζουν τη Λαογραφία οι πολιτιστικοί σύλλογοι της Κοζάνης κι αν ακολουθούν λαογραφικές μεθόδους.
- Όμως ευτυχώς ο καθηγητής μου πρότεινε να ασχοληθώ με το θέμα των ερασιτεχνών Λαογράφων της Δυτικής Μακεδονίας (περιοχή απ' όπου προέρχομαι) και λέω στον εαυτό μου ευτυχώς, γιατί είμαι αρχάριος ακόμη στην έρευνα μεγάλης κλίμακας και το δεύτερο θέμα μου φαίνεται πιο βατό.
- Στο αρχείο που είχα καταθέσει στη γραμματεία υπάρχει γραμμένος ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα, αλλά θα τα κοιτάξω και τις επόμενες ημέρες, μήπως πρέπει να αναθεωρήσω κάτι σε σχέση με τους στόχους και τα ερωτήματα της εργασίας.

Πέμπτη, 30/11/2023

Πέρασαν περίπου δύο εβδομάδες και δεν συγκεντρώθηκα στη διπλωματική. Ξανακοιτώντας αυτά που είχα στείλει στη γραμματεία τότε θεωρώ ότι χονδρικά η δομή πρέπει να έχει ως εξής:

- κάποια εισαγωγικά για την Επιστήμη της Λαογραφίας, δηλαδή τι εννοούμε με τον όρο και τι μελετά η Λαογραφία.
- Επίσης να πω κάποια πράγματα για την ιστορική διαδρομή της επιστήμης αυτής στην Ελλάδα, γιατί -κι αυτό μου το τόνισε και ο καθηγητής- ακόμη και ο Πολίτης μπορεί να θεωρηθεί ερασιτέχνης, οπότε μιλώντας για το πώς ξεκίνησε

η Λαογραφία στην Ελλάδα κουμπώνει και με το θέμα της εργασίας, του ερασιτεχνισμού στη Λαογραφία.

- Άρα μετά θα πρέπει να γράψω για το τι σημαίνει ερασιτέχνης και ερασιτεχνισμός.
- Τώρα η σειρά δεν ξέρω αν θα πρέπει να είναι αυτή ακριβώς ή πρώτα να πω τι είναι ο ερασιτεχνισμός. Πάντως αυτά θα είναι στο εισαγωγικό μέρος.
- Και με τη μεθοδολογία στη Λαογραφία τι γίνεται -να πω- κι αν έχουν κάποια μεθοδολογία οι ερασιτέχνες.
- Τα ερευνητικά ερωτήματα νομίζω είναι αυτά που είχα γράψει, αυτά θέλω να απαντηθούν στην έρευνα...αλλά δεν ξέρω αν πρέπει να τα αναδιατυπώσω και να είναι πιο σύντομα.
- Με τον καθηγητή νομίζω πριν στείλω την πρόταση διπλωματικής είχαμε πει να πάρω συνεντεύξεις. Εκεί μένουμε προς το παρόν, δηλαδή βιβλιογραφική επισκόπηση για το θεωρητικό μέρος και συνεντεύξεις για την εμπειρική έρευνα.

Σάββατο, 23/12/2023

Πέρασε ο καιρός, αλλά τώρα με τις γιορτές των Χριστουγέννων έχω λίγο χρόνο να αναζητήσω βιβλιογραφία για το θεωρητικό μέρος της εργασίας. Πρέπει να βρω σιγά σιγά και άτομα για τις συνεντεύξεις. Από Κοζάνη έχω υπόψη μου μερικά άτομα για αρχή.

- Θα προσεγγίσω τον Ιωάννη Κορκά,
- την Ματίνα Τσικριτζή - Μόμπτσιου, ίσως και
- τη Φάνη Φτάκα -Τσικριτζή, μιας και τις δύο τελευταίες τις έχω προλογήσει σε ημερίδες που έχουν γίνει για το τοπικό ιδίωμα και ξέρω ότι αρθρογραφούν τακτικά στις τοπικές εφημερίδες όπως ο Χρόνος και ασχολούνται ενεργά και με την Κοζανίτικη Αποκρία.

Ειδικά η Ματίνα που έχει γράψει και βιβλίο για την Αποκρία και κείμενά της για την Αποκρία είναι και στο επίσημο site του Δήμου, πιστεύω θα δεχτεί με χαρά να μου δώσει συνέντευξη, γιατί υπάρχει μία φιλία μεταξύ μας.

Παρασκευή 5/1/2024

Στην Κοβεντάρειο Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης έψαξα σήμερα αν υπάρχουν βιβλία για τον ερασιτεχνισμό αλλά δεν βρήκα κάτι, εκτός από ένα βιβλίο που περιέχει μία συνέντευξη με έναν «ερασιτέχνη» σκηνοθέτη. Γενικά για τον ερασιτεχνισμό ψάχνομαι αρχικά. Μόνο σε ερμηνευτικά λεξικά βρήκα κάποια ενδιαφέροντα πράγματα. Θέλω πρώτα γενικά και μετά να το κουμπώσω με τον ερασιτεχνισμό στη Λαογραφία. Για τον ερασιτεχνισμό στη Λαογραφία έχει κάποιες αναφορές στο βιβλίο *Προσανατολισμοί* του καθηγητή Βασίλη Νιτσιάκου, αλλά αν θέλω να βρω και περισσότερα τόσο γενικά όσο και ειδικά μάλλον θα πρέπει να πάω στη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Το απόγευμα έκανα μία αναζήτηση από την ιστοσελίδα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και βρήκα κάποια ξενόγλωσσα βιβλία που έχουν στον τίτλο τη λέξη «ερασιτέχνης» ή «ερασιτεχνισμός». Κυρίως για ραδιοερασιτεχνισμό, για ερασιτέχνες αστρονόμους και για τους *dilettanti* στην τέχνη. Πρέπει να προγραμματίσω μία επίσκεψη στη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου, αλλά δεν ξέρω αν θα τα καταφέρω με τη δουλειά. Με δυσκολία πήγαινα ως τώρα και στα μαθήματα του Γ' εξαμήνου. Τρέχουν κι οι εργασίες γι' αυτά.

Παρασκευή 12/4/2024

Πέρασαν πολλοί μήνες. Η εργασία μου δεν με αφήνει να ασχοληθώ με τη διπλωματική. Έχω και χρωστούμενα μαθήματα στο μεταπτυχιακό και πριν λίγο καιρό ολοκλήρωσα τις εργασίες για το ένα μάθημα και πρέπει να ξεμπερδεύω και με τις υπόλοιπες. Χρωστάω και μία στον επόπτη καθηγητή, οπότε όταν του τη στείλω ίσως ρωτήσω και για τη διπλωματική να μου πει αν κινούμαι στη σωστή κατεύθυνση.

Τρίτη 29/10/2024

Πριν λίγες μέρες ολοκληρώσαμε μία ομαδική εργασία στον κ. Νιτσιάκο, οπότε από σήμερα θα βρω χρόνο να ασχοληθώ με τη διπλωματική. Ήδη μετά τη δουλειά πήγα και πάλι στη βιβλιοθήκη Κοζάνης και έψαξα βιβλία για ερασιτέχνες Λαογράφους από Δυτική Μακεδονία. Εντόπισα αρκετά βιβλία που έγραψε ο δάσκαλος Κωνσταντίνος Σιαμπανόπουλος, κυρίως για το Λαογραφικό Μουσείο Κοζάνης και για τις Λαζαρίνες και ένα βιβλίο που αναφέρεται σε όλο το Νομό Κοζάνης. Επίσης δύο βιβλία του Γιάννη Κορκά και δύο της Ματίνας Τσικριτζή- Μόμτσιου. Ο Γεώργιος Μπόντας επίσης έχει

δωρίσει πολλά ανάτυπα από άρθρα σε περιοδικά στη βιβλιοθήκη. Βρήκα και άλλα πολλά βιβλιαράκια από διάφορους συγγραφείς για την Κοζανίτικη Αποκρία.

Παρατήρηση από τη σημερινή βιβλιογραφική έρευνα: Εντυπωσιακή η συχνότητα εμφάνισης τιμητικών επιστολών και επαίνων (π.χ. από Ακαδημία Αθηνών) στις πρώτες σελίδες των βιβλίων Δυτικομακεδόνων ερασιτεχνών λαογράφων. Εκτιμώ ότι αυτή η πρακτική λειτουργεί ως μηχανισμός προσπορισμού κύρους. Σε ένα πεδίο όπου η διάκριση μεταξύ ειδικού και ερασιτέχνη είναι συχνά θολή, η παράθεση τέτοιων εγγράφων δεν είναι απλή ματαιοδοξία, αλλά μια στρατηγική κίνηση, ώστε οι συγγραφείς να προσδώσουν επιστημονική εγκυρότητα στο έργο τους και να το οχυρώσουν απέναντι στην κριτική των ακαδημαϊκών.

Χρησιμοποιούν λοιπόν αυτές τις περγαμινές ως τεκμήρια εγκυρότητας, προλαμβάνοντας κάθε πιθανή αμφισβήτηση από την ακαδημαϊκή κοινότητα. Τις προτάσσουν γιατί νιώθουν την ανάγκη να «αποδείξουν» ότι δεν υπολείπονται σε επιστημοσύνη. Οι επιστολές της Ακαδημίας λειτουργούν ως διαπιστευτήρια εγκυρότητας, τόσο για το ευρύ κοινό (είναι σαν να λένε στο κοινό τους: «Δεν είμαι απλώς ένας ερασιτέχνης, έχω την επίσημη σφραγίδα») όσο και για την ίδια την ακαδημαϊκή ιεραρχία, που συχνά τους αντιμετωπίζει με επιφύλαξη.

Στη Λαογραφία και στις κοινωνικές επιστήμες γενικότερα, αυτή η στρατηγική ονομάζεται στρατηγική νομιμοποίησης. Επειδή οι ερασιτέχνες δεν έχουν το τυπικό πτυχίο που τους «βαφτίζει» επιστήμονες, αναζητούν μια εξωτερική αυθεντία (την Ακαδημία Αθηνών) για να καλύψουν αυτό το κενό.

Παρασκευή 8/11/2024

Όλον αυτόν τον καιρό έχω συλλέξει στοιχεία κυρίως μέσω διαδικτύου (άρθρα σε περιοδικά, σε τοπικές εφημερίδες) για πρόσωπα που ασχολούνται στη Δυτική Μακεδονία με τη Λαογραφία. Πήγα στη βιβλιοθήκη σήμερα το πρωί των Ιωαννίνων και έμεινα μέχρι το μεσημέρι. Πρέπει τις επόμενες ημέρες να μελετήσω τα βιβλία γιατί ακόμη δεν έχω γράψει ούτε ένα ολοκληρωμένο κεφάλαιο.

Πρέπει, επίσης, να βρω στοιχεία επικοινωνίας για τους πρώτους συνεντευξαζόμενους γιατί ο χρόνος περνά. Αρχικά να προσεγγίσω τον Ιωάννη Κορκά.

Δευτέρα 2/12/2024

Έχω γράψει τις προηγούμενες ημέρες ένα πρώτο κεφάλαιο γενικά τι σημαίνει ερασιτεχνισμός και έγραψα και πιο στοχευμένα για τον ερασιτεχνισμό σε σχέση και με τη Λαογραφία. Στη βιβλιοθήκη της Κοζάνης βρήκα ένα βιβλίο με επιμελητές τον Καρβούνη & Σέργη, όπου αναφέρεται η γνώμη του Λουκάτου για τον ερασιτεχνισμό και τον Ηλία Πετρόπουλο. Από τα βιβλία που δανείστηκα από τα Γιάννενα πάλι υπήρχαν σελίδες που αναφέρονται στην Ακαδημαϊκή Λαογραφία και την ερασιτεχνική ή στους ερασιτέχνες (Εισαγωγή στην Αστική Λαογραφία, Προσανατολισμοί κλπ)

Σήμερα, συνεχίζω τη βιβλιογραφική αναζήτηση και στην Κοβεντάρειο Δημοτική Βιβλιοθήκη. Ψάχνω πρόσφατη αρθρογραφία στον τοπικό τύπο ή, εκδόσεις στο λαογραφικό αντικείμενο. Τα περισσότερα βιβλία από ερασιτέχνες της Δυτικής Μακεδονίας είναι παλιά. Πολλοί που έχουν γράψει κάποιο βιβλίο, δεν είναι πια στη ζωή (π.χ. Σιαμπανόπουλος, Παπανικολάου κ.ά.). Ψάχνω και για τους τέσσερεις νομούς. Όσοι είναι εν ζωή πρέπει να φροντίσω να βρω και να συγκεντρώσω στοιχεία επικοινωνίας. Ίσως στραφώ σε κοινούς γνωστούς, ειδικά όσον αφορά την Κοζάνη.

Με ενδιαφέρει βέβαια στην εργασία να αναφέρω και ανθρώπους που δεν ζουν πλέον. Όχι τόσο για να εμβριθύνω, όπως θα γίνει στις συνεντεύξεις αλλά πιο πολύ σαν μία πρώτη χαρτογράφηση, ποιοι είναι αυτοί οι ερασιτέχνες λαογράφοι της Δυτικής Μακεδονίας, με τι ακριβώς είχαν καταπιαστεί. Βέβαια η εμπειρική έρευνα θα είναι μελέτες περίπτωσης: 6-7 περιπτώσεις λαογράφων που είναι εν ζωή και από τους οποίους θα πάρω συνέντευξη. Βρήκα το τηλέφωνο του Ιωάννη Κορκά, μου το έδωσε ο ίδιος, όταν συναντηθήκαμε στο κέντρο της πόλης.

Απόφαση: Αφού ζω στην Κοζάνη, παίρνω μια απόφαση θεωρώ καθοριστική για την εργασία, οι ερασιτέχνες λαογράφοι από τους οποίους θα πάρω συνέντευξη να είναι σε όμορες περιοχές στο νομό μου. Έτσι, θα έχω την ευκαιρία να τους προσεγγίσω πιο εύκολα και αυτό καθιστά πιο συχνή και εύκολη την συνάντηση μαζί τους (εγγύτερα σε μένα χωρικά).

Τετάρτη 4/12/2024

Τηλεφωνική επικοινωνία με το λαογράφο Ιωάννη Κορκά (92 χρονών, συχνή αρθρογραφία και 2 βιβλία). Σε προηγούμενη επαφή μας δια ζώσης στο κέντρο μου είπε να του τηλεφωνήσω, ωστόσο λόγω της ιδιότητάς μου, της επαγγελματικής της παράλληλης ως δημοσιογράφος και της ηλικίας του δεν νομίζω ότι ήμουνα εξ αρχής σαφής για το είδος της συνέντευξης... δηλαδή ήμουνα αλλά δεν ξέρω αν έγινα

αντιληπτός και διαπίστωσα ότι από την τηλεφωνική μας επικοινωνία ότι μόλις συνειδητοποίησε ότι δεν πρόκειται για συνέντευξη στην τηλεόραση αλλά για συνέντευξη για τις ανάγκες της διπλωματικής, ζήτησε χρόνο να το ξανασκεφθεί.

Τετάρτη 11/12/2024

Σήμερα ύστερα από μία εβδομάδα είχα και πάλι τηλεφωνική επικοινωνία με τον Ιωάννη Κορκά και μου αρνήθηκε εμμέσως να μου παραχωρήσει συνέντευξη.

ΣΚΕΨΗ ΠΟΥ ΕΚΑΝΑ: Από τα συμφραζόμενα από την προηγούμενη επικοινωνία κατάλαβα ότι δεν ήταν διατεθειμένος να μου δώσει συνέντευξη. Δεν μου αρνήθηκε ευθέως ούτε αυτή τη φορά, αλλά και πάλι ζήτησε χρόνο και να αναβάλλουμε τη συνέντευξη για ακόμη μία φορά, αν και του είχα ξεκαθαρίσει ότι υπάρχουν συγκεκριμένες ημερομηνίες που πρέπει να γίνει η συνέντευξη.

ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΚΕΨΗ: Εφόσον όλα δείχνουν ότι δεν θα καταφέρω να έχω συνέντευξη με τον Κορκά, σκέφτομαι να απευθυνθώ σε έναν άλλο γνωστό ερασιτέχνη λαογράφο της ίδιας γενιάς, που χωρικά εντάσσεται στη Σιάτιστα, η οποία είναι διοικητικά στον ίδιο νομό, ωστόσο θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι εγγύτερα πολιτισμικά προς την Καστοριά που και αυτή εντάσσεται στην Δυτική Μακεδονία. Το Βόιο εξάλλου ως πρότινος ήτανε τμήμα του νομού Καστοριάς και μετά την αναθεώρηση του Καλλικράτη εντάχθηκε τελικά στο νομό Κοζάνης.

Κάνω εδώ πέρα και μια σκέψη γενικότερα για τα σύνορα και για τα όρια και για τις ταυτότητες. Όλα αυτά για τα οποία έχουμε συζητήσει και στην επιτόπια έρευνα για το πώς κάποια πράγματα είναι ρευστά και πώς όταν αλλάζουν συμπαρασύρουν επιφανειακά τις ταυτότητες, διότι εδώ τώρα θα πρέπει να γράψουμε ότι μιλάμε για έναν λαογράφο που καταγράφει τον πολιτισμό μιας περιοχής του νομού Κοζάνης ενώ ουσιαστικά πιο μεγάλη σχέση φαίνεται και στα πολιτιστικά δρώμενα και στον τρόπο που υπάρχει η αρχιτεκτονική, η φορεσιά και όλα αυτά ότι εντάσσεται περισσότερο στην Καστοριά παρά στην Κοζάνη.

Παρασκευή 13/12/2024

Από την πρώτη τηλεφωνική επικοινωνία με τον Γιώργο Μπόντα (το τηλέφωνό του μου δόθηκε από συνεργάτη μου στη βασική μου εργασία, την αρχαιολογία, που κατάγεται και ζει στη Σιάτιστα) φαίνεται ότι είναι θετικός. Σχεδιάζουμε να κάνουμε μια συνάντηση σχετικά σύντομα για να δούμε πώς θα κινηθούμε για να κάνουμε την συνέντευξη.

Τρίτη 7/1/2025

Συνάντηση πρώτη με τον Γεώργιο Μπόντα δια ζώσης στη Σιάτιστα μετά από αλλεπάλληλες ακυρώσεις λόγω προβλημάτων υγείας και ίσως και κακής συνεννόησης από πλευράς μου. Γίνεται δια ζώσης σε κεντρικό χώρο (καφενείο) στη Σιάτιστα όπου περισσότερο τον αφήνω να μιλήσει για το τι ο ίδιος θα περίμενε και θα ήθελε να ειπωθεί και μετά να του πω και εγώ τι ακριβώς συμβαίνει.

Και εδώ παρατηρώ ότι χρειάζεται λίγο να διορθώσω τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζω τους συνεντευξιαζόμενους διότι το επίθετό μου μαζί με την λέξη συνέντευξη -ειδικότερα στους μεγαλύτερους- δίνει μια εσφαλμένη πρώτη εντύπωση λόγω της δημοσιογραφικής μου ιδιότητας ότι πρόκειται για μια συνέντευξη στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Η πρώτη μας εξάλλου συνάντηση με τον Γιώργο Μπόντα ήταν πριν από 18 χρόνια σε τηλεοπτικό δελτίο το οποίο παρουσίασα στο τηλεοπτικό σταθμό West στο Δυτικό Διάυλο Κοζάνης όπου τότε ήταν η πρώτη φορά που ενώ μόνο ακουστικά γνώριζα για τον «λαογράφο» Μπόντα, κατάλαβα ότι κάτι ιδιαίτερο υπάρχει σε αυτόν τον άνθρωπο, καθότι η συνέντευξη που μου έδωσε ζωντανά στο δελτίο χωρίς να έχουμε δώσει προηγουμένως κάποια συνάντηση ήταν πολύ ιδιαίτερη.

Δεν συνδέθηκε όπως συνδέονται όλοι όσοι ασχολούνται με την τοπική ιστορία και τα έθιμα, για να μιλήσει αλλά κατευθείαν σε ένα δελτίο ειδήσεων προτίμησε να τραγουδήσει. Επρόκειτο για μία σύνδεση για τις «Κλαδαριές», ένα ενδιαφέρον δρώμενο της Σιάτιστας και της ευρύτερης περιοχής (για τις φωτιές δηλαδή που ανάβουν για το καλό, στην αρχή του χρόνου).

Ωστόσο προτίμησε να τραγουδήσει μόνο και αυτό κατευθείαν εμένα μου έκανε μία έτσι εντύπωση θα την έλεγα κάπως θετική, γιατί ήταν κάτι διαφορετικό σε σχέση με άλλους ανθρώπους που είχαμε καταγράψει δημοσιογραφικά, οι οποίοι στηριζόταν πάρα πολύ στην ανάλυση και στον λόγο.

Τελικά κανονίσαμε να επικοινωνήσουμε εκ νέου για να τον ηχογραφήσω γιατί μου ζητάει χρόνο να οργανωθεί κι αυτός, να βρει όλη του την λαογραφική δουλειά και να τη συγκεντρώσει, μόλις κατάλαβε το περιεχόμενο της συνάντησης.

Κυριακή 16/2/2025

Εκ νέου αναβολές μας οδηγούν σε νέες καθυστερήσεις, που ενδεχομένως οφείλονται και σε κακό δικό μου προγραμματισμό αλλά και σε δικές του δυσκολίες λόγω ηλικίας.

Δευτέρα 10/3/2025

Μετά από ένα πρώτο αρχείο κειμένου όπου έχω γράψει ονόματα ερασιτεχνών ερευνητών από τους οποίους σχεδιάζω να πάρω συνέντευξη, θέλω να δρομολογήσω μία συνέντευξη με τον Ανδρέα Κωνσταντινίδη, ο οποίος είναι εκπαιδευτικός (τεχνικής ειδικότητας) με καταγωγή από τα Πετρανά και τον Βαθύλακκο Κοζάνης, που είναι στη Δυτική Μακεδονία (και τα δύο χωριά είναι στο νότιο τμήμα του νομού Κοζάνης, στα όρια μεταξύ Δήμου Σερβίων και Κοζάνης).

Δεν έχει κάποιο βιβλίο το οποίο πρόκειται να μελετηθεί, αλλά βρίσκονται δημοσιευμένες δουλειές του όπως καταγραφές, καλάντων, παιχνιδιών, βίντεο με επισκέψεις στο γενέθλιο τόπο των προσφύγων προγόνων του και άλλες αναλύσεις σε δικό του blog. Έχει και ομάδα στα social media και γενικότερα έχω σχηματίσει μια εικόνα για εκείνον περισσότερο από το γεγονός ότι τον γνωρίζω προσωπικά, αφού κατάγεται από το χωριό της μητέρας μου.

Βέβαια, ο νότιος τομέας του Δήμου Κοζάνης στα όρια των Δήμων Σερβίων-Κοζάνης κατοικείται κυρίως από απογόνους προσφύγων του Πόντου. Το ενδιαφέρον στην περίπτωση του Κωνσταντινίδη είναι ότι μελετώνται και καταγράφονται τα στοιχεία του πολιτισμού των Ελλήνων προσφύγων από την Καππαδοκία.

Υπάρχει μια γλώσσα από τα Φάρασα που ομιλείται στο χωριό του Βαθύλακκος. Θέλω να μας μιλήσει γι' αυτό, αλλά και για τον τρόπο με τον οποίο εργάζεται. Για τη Φαρασιώτικη γλώσσα γνωρίζω ότι συνεργάστηκε με διδακτορικό ερευνητή του Πανεπιστημίου της Άγκυρας. Ερευνητές από την Τουρκία γνωρίζω ότι τον επισκέφθηκαν και δούλεψαν πάνω στο κομμάτι αυτό, το γλωσσολογικό. Επισκέφθηκαν την περιοχή, αναπτύχθηκαν κάποιες σχέσεις, για τις οποίες θα μας μιλήσει ο Ανδρέας. Δεν πιστεύω να μου αρνηθεί τη συνέντευξη, καθώς μου έχει δώσει

και στο παρελθόν τηλεοπτική συνέντευξη πάνω στο κομμάτι αυτό του πολιτισμού της Καπαδοκίας αλλά και τον τρόπο με τον οποίο εργάζεται.

Σε παλαιότερες συζητήσεις μας αλλά και σε εκείνη τη συνέντευξη τότε στον τηλεοπτικό σταθμό είχε μιλήσει για τον πόλεμο που δέχθηκε από πολλούς λαογράφους. Θέλω να τον ρωτήσω στη συνέντευξη γι' αυτό. Έχω έναν οδηγό συνέντευξης στο μυαλό μου. Κάποιους βασικούς άξονες για τις συνεντεύξεις. Να μου μιλήσουν οι συνεντευξιαζόμενοι με τι ασχολούνται επαγγελματικά και ποιες σπουδές έχουν, με ποια θέματα λαϊκού πολιτισμού προτιμούν να ασχολούνται, ποια τα κίνητρα που τους οδήγησαν στο να ασχοληθούν με λαογραφικά θέματα και ποια μεθοδολογία ακολουθούν. Ακόμη, αν αποδέχονται τον τίτλο του ερασιτέχνη λαογράφου ή του σκέτου λαογράφου. Όμως η ερώτηση αυτή με το πώς τους αντιμετωπίζουν οι επαγγελματίες λαογράφοι σκέφτομαι να τεθεί μόνο στον Κωνσταντινίδη.

Κυριακή 30/3/2025

Τελικά είναι θετικός για τηλεφωνική συνέντευξη ο Γιώργος Μπόντας για αύριο στις 31/3. Αποφασίζω όμως να επισκεφτώ τη Σιάτιστα από σήμερα. Υπάρχει εκεί μια βιβλιοθήκη στην οποία υπάρχουν βιβλία του αλλά δεν λειτουργεί μη εργάσιμες ώρες και μέρες. Για τον Γιώργο Μπόντα η Βιβλιοθήκη αυτή έχει μια ειδική σημασία γιατί εργάστηκε σε αυτή και υπήρξε και διευθυντής. Από αυτή τη βιβλιοθήκη άντλησε ως επί το πλείστον τις πληροφορίες για να μπορέσει να γράψει άρθρα που άπτονται της λαογραφίας.

Έκανα και περιπάτους στο ιστορικό κέντρο της πόλης της Σιάτιστας έτσι προσπαθώντας να αναστοχαστώ και να φέρω στη μνήμη μου, να ζωντανέψω εικόνες από την παιδική μου ηλικία (λόγω του ό,τι στην περιοχή υπήρχε μια οικογενειακή σύνδεση με κτηνοτρόφους συγγενείς, τους οποίους επισκεπτόμασταν για αγορά τυροκομικών προϊόντων και κρέατος). Έχω μνήμες από την πρώτη παιδική ηλικία για έθιμα της Σιάτιστας όπως οι Κλαδαριές και τα Μπουμπουσάρια. Ωστόσο ελπίζω ότι με τη συζήτησή μας θα μουν στη σωστή τους διάσταση, αφού στην παιδική ηλικία υπάρχει ένας «μεγεθυντικός φακός».

Δευτέρα 31/03/2025

Το πρόβλημα υγείας του συνεντευξιαζόμενου δεν μας επιτρέπει να γίνει η συνέντευξη δια ζώσης. Από εχθές το βράδυ κιόλας επικοινωνήσε μαζί μου και μου

ζήτησε να γίνει τηλεφωνικά η συνέντευξη σήμερα. Η συνέντευξη προγραμματίστηκε για αργά το απόγευμα σήμερα.

Έχει ενημερωθεί στο πλαίσιο της συνέντευξής μας ότι η σύζυγός μου είναι εκπαιδευτικός στο ιστορικό 1^ο Δημοτικό Σχολείο Σιατίστης και μου λέει ότι μετά την συνέντευξη, κάποια μέρα που θα νιώσει καλύτερα με την υγεία του, θα φροντίσει να πάει ο ίδιος στο σχολείο και να δώσει στο διευθυντή του σχολείου κι εκείνος στη σύζυγο το υλικό του, σχεδόν το σύνολο θα μπορούσαμε να πούμε των δημοσιεύσεων που έχει κάνει για να μας βοηθήσει στην υποστήριξη της εργασίας.

Σημεία που πρέπει να σταθώ: Πριν την έναρξη έτσι όπως μαγνητοφωνήθηκε και γενικότερα από τις συζητήσεις που κάναμε την προηγούμενη μέρα εκδηλώνει τις ευχαριστίες του. Ο Μπόντας θεωρεί ιδιαίτερη τιμή το γεγονός ότι από τον τομέα Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κάποιος μεταπτυχιακός φοιτητής θέλει να ασχοληθεί με την περίπτωση του. Γνωρίζει μάλιστα και τον επόπτη καθηγητή μου τον κ. Νιτσιάκο και χαίρεται για το ότι με αυτόν τον τρόπο και το υλικό του αλλά και το όνομά του θα καταγραφεί σε ένα ακόμη σημαντικό για αυτόν θεσμικό αρχείο.

Παρότι, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, του αναφέρω τον τίτλο της διπλωματικής, που αναφέρεται σε «ερασιτέχνες», δεν έχει κανένα πρόβλημα με τη λέξη.

Ως προς τις σκέψεις μου για τον ίδιο: Με την πάροδο του χρόνου και μέχρι να υλοποιηθεί τελικά η συνέντευξη γίνεται όλο και πιο φιλικός.

Ο Σιατιστινός συνεργάτης μου, ο οποίος μου έδωσε το τηλέφωνο του, μου μετέφερε ότι έχει ερωτηθεί από τον Μπόντα για το ποιος είμαι, με τι ασχολούμαι. Βλέπω δηλαδή ότι υπάρχει μια επιφυλακτικότητα στην αρχή που μου έχει μεταφερθεί από τον μεσάζοντα συνεργάτη, η οποία όμως σταδιακά αίρεται και φτάνει στην εμπιστοσύνη αλλά και στην πρόθεσή του να βοηθήσει πολύ στην διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας.

Μία ακόμη σκέψη που θέλω να καταγράψω είναι ότι παρότι έχει δώσει αρκετές συνεντεύξεις στον τοπικό τύπο και έχει βραβευτεί και σε εθνικό επίπεδο και λόγω του περασμένου της ηλικίας και ότι είναι και σε μια κατάσταση με κλονισμένη λίγο την υγεία του (που δεν τον επηρεάζει καθόλου πνευματικά), μας δίνει λίγο την αίσθηση ότι λειτουργεί ενθαρρυντικά το γεγονός ότι από το Πανεπιστήμιο κάποιος ερευνητής ασχολείται με τη μελέτη περιπτώσεώς του, με το έργο του. Αισθάνεται άνετα για την συνέντευξη και γι' αυτό και προχωράει. Όχι απλά προχωράει αλλά και μας παρέχει και

με περισσότερες πληροφορίες feedback το οποίο πρόκειται και στην πορεία να συνεχίσουμε να έχουμε επικοινωνία.

ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ: Η Αντίθεση των Περιπτώσεων Κορκάς vs Μπόντας

- Ο Κορκάς δεν επιθυμεί να μας παραχωρήσει συνέντευξη και φαίνεται πως αντιμετωπίζει με επιφύλαξη τη διαδικασία.
- Ο Μπόντας νιώθει ότι δικαιώνεται/τιμάται (η ακαδημαϊκή κοινότητα τον αναγνωρίζει).

Παρασκευή 25/4/2025

Σήμερα το βράδυ στις 20:00 περίπου πήρα τηλεφωνική συνέντευξη από τον Ανδρέα Κωνσταντινίδη. Είναι προφανές ότι λόγω της πολύ καλής σχέσης που μας συνδέει η προσέγγιση και το ναι για τη συνέντευξη ήρθε πολύ πιο εύκολα. Του είχα στείλει ένα μήνυμα τρεις μέρες νωρίτερα, κατά τη διάρκεια των διακοπών του Πάσχα που ήξερα ότι βρίσκεται στο χωριό του. Όμως τελικά έπρεπε να φύγει νωρίτερα για Πελοπόννησο όπου εργάζεται ως εκπαιδευτικός, έτσι η συνέντευξη μπορούσε να γίνει μόνο τηλεφωνικά.

Δε θεωρώ ότι ήταν πρόβλημα που η συνέντευξη έγινε τηλεφωνικά. Δεν νομίζω ότι ένιωθε αποξενωμένος μιας που γνωριζόμαστε καλά. Μάλιστα από την αρχή μέχρι το τέλος της συνέντευξης μου μιλούσε στον ενικό. Αυτό δείχνει μια οικειότητα.

Όπως είχα αναφέρει ξανά στο ημερολόγιο, θα ήθελα να διερευνηθεί ειδικά για τον Κωνσταντινίδη μερικώς το κομμάτι αυτό του πολέμου που δέχτηκε. Του υπέβαλλα λοιπόν (δεν είναι μια ερώτηση που θα την υποβάλλω στους υπόλοιπους αλλά μόνο αν συσχετίζονται με αυτό ή αν συμφωνήσουν με αυτό) μία ερώτηση για την τοξικότητα στο χώρο της λαογραφικής έρευνας.

Σάββατο 26/4/2026

Σήμερα θα πάρω τηλέφωνο την Φανή Φτάκα Τσίκριτζή που είναι η επόμενη μελέτη περίπτωσης για να καταγράψουμε το ενδιαφέρον της αρχικά, να της περιγράψω αν θέλει να συμμετάσχει στην εμπειρική έρευνά μου.

Μου απάντησε πως δέχεται. Η συνέντευξη προγραμματίστηκε για 28/4/2025

Δευτέρα 28/4/2025

Ξεκινά σε λίγο η συνέντευξη της Φανής Φτάκα Τσίκριτζή με καταγωγή από Κοζάνη και Αιανή. Ήταν καθηγήτρια γαλλικών και γνωρίζω ότι για πολλά χρόνια ερευνά, καταγράφει λαογραφικά δεδομένα.

Έχει ένα διττό ρόλο στα πολιτιστικά δρώμενα της περιοχής πέρα από την λαογραφική καταγραφή ασχολείται και με τα δημοτικά /αυτοδιοικητικά θέματα. Ήταν Πρόεδρος του ΟΑΠΝ (Οργανισμού Αθλητισμού Πολιτισμού Νεολαίας). Έχει έντονες οικολογικές ανησυχίες γι' αυτό και είναι ιδρυτικό μέλος της Δημοτικής Παράταξης Οικολόγων Κοζάνης (Κοζάνη-Τόπος να ζεις) και συμμετείχε στις αυτοδιοικητικές εκλογές.

Γνωρίζομαστε πολλά χρόνια. Υπήρξαμε μέλη στην ίδια οργάνωση, της έχω πάρει πολλές συνεντεύξεις στην τοπική τηλεόραση ως δημοσιογράφος και την έχω προλογίσει σε ημερίδες λαογραφικών και οικολογικών θεμάτων. Πιο πρόσφατη ήταν η ημερίδα που αφορούσε το κοζανίτικο ιδίωμα. Όλα τα παραπάνω πιστεύω θα διευκολύνουν την επικοινωνία μας και θα νιώθει άνετα.

Για τη σημερινή ημέρα έχω προγραμματίσει δύο συνεντεύξεις μαζί της. Η μία συνέντευξη αφορά στο κομμάτι της εργασίας και μία συνέντευξη για της ανάγκες τηλεοπτικής εκπομπής στην τηλεόραση του Flash, όπου θα μιλήσει για τον πολιτισμό και για την αντιδημαρχία πολιτισμού στην Κοζάνη.

Η συνέντευξη θα πραγματοποιηθεί σε ένα κεντρικό καφέ της πόλης της Κοζάνης λίγο πριν το μεσημέρι.

Η συνέντευξη θα ξεκινήσει σε λίγο και αυτό που αισθάνομαι είναι ότι πάνω κάτω γνωρίζω αυτά που θα πει, αλλά θέλω λίγο να δω και πως θα τοποθετήσει τον εαυτό της αφού ποτέ δεν θυμάμαι -παρότι κάνει λαογραφικό έργο για χρόνια- να έχει χαρακτηρίσει τον εαυτό της ως λαογράφο, ούτε καν ως ερασιτέχνης λαογράφος

Ως προς την ηλικία, όπως έγραφα πιο πάνω είναι συνταξιούχος καθηγήτρια γαλλικών, υποθέτω ότι είναι κάπου κοντά στα 70. Σε σύγκριση με τον Κορκά (που δεν μας έδωσε συνέντευξη) και τον Μπόντα ανήκει σε μία μέση γενιά, ενώ ο Κωνσταντινίδης είναι γύρω στα 35-40. Αν συνεχιστούν έτσι οι συνεντεύξεις καλό είναι να μπορούμε να έχουμε αντιπροσωπευτικά τουλάχιστον τρεις γενιές, δηλαδή αυτούς που τώρα είναι 80-90 χρονών αυτούς μετά που είναι 65-70 χρονών και αυτούς που είναι γύρω στα 40. Ελπίζω να μπορούμε να βρούμε κι άλλους από τη νεότερη γενιά.

Θα είχε ενδιαφέρον να δούμε συγκριτικά 3 γενιές ερασιτεχνών λαογράφων, ποιες διαφορές, ποια κοινά ενδεχομένως εντοπίζονται. Σε καμιά περίπτωση σε μία

ποιοτική έρευνα με λίγες μελέτες περίπτωσης δεν μπορούμε να γενικεύσουμε τα ευρήματα, όμως ενδεχομένως μπορεί να φανεί μία τάση.

Σκέψεις μετά τη συνέντευξη: το ύφος -τώρα που έχουμε τελειώσει τη συνέντευξη- είναι πιο επίσημο συγκριτικά με τη συνέντευξη με τον Κωνσταντινίδη. Εδώ υπάρχει ένα επίσημο ύφος της συνεντευξιαζόμενης γιατί διατηρεί το ίδιο ύφος και για τη συνέντευξη την τηλεοπτική που ακολούθησε. Βέβαια αναγνωρίζει και μία επισημότητα στο κομμάτι της έρευνας της μεταπτυχιακής εργασίας, καθότι είναι εκπαιδευτικός οπότε αν ακούγεται στο ηχητικό κάπως πιο απόμακρη και τυπική είναι διότι επιτελεί το έργο της συνέντευξης με μία σοβαρότητα.

Πέρα απ' όσα θα προκύψουν για εκείνη και από τη μελέτη των άρθρων και των βιβλίων της, από τη συνέντευξη κατάλαβα ότι η Φάνη Φτάκα – Τσικριτζή βλέπει τη λαογραφία πιο βιωματικά. Ανήκει σε μία γενιά που ένιωσε και βίωσε την μεγάλη αλλαγή στο οικονομικό επικοδόμημα και ουσιαστικά την έντονη και ραγδαία αστικοποίηση και το πέρασμα της περιοχής από τον αγροτικό στον βιομηχανικό τομέα της οικονομίας.

Η περιοχή της Κοζάνης είχε επιφορτιστεί από την δεκαετία του 1960 με την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, οπότε μεταβλήθηκε πολύ γρήγορα το κέντρο της πόλης, οι γειτονίες της, οι άνθρωποι. Βίωσε αυτή τη μετάβαση -ενδεχομένως και η Ματίνα Τσικριτζή-Μόμτσιου που ανήκει στην ίδια γενιά με τη Φτάκα, (που θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε αν χρειαστεί). Και οι δύο έφυγαν από την πόλη, σπούδασαν αντιλήφθηκαν πολύ γρήγορα το απότομο πέρασμα, την ψευδοαστική εικόνα που παρουσίασε η πόλη σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα και κινητοποιήθηκαν και με τη χρήση του γλωσσικού ιδιώματος -το οποίο τις προηγούμενες δεκαετίες ήταν κάπως απαγορευμένο γιατί παρέπεμπε, όπως και σε άλλες περιοχές σε κάτι το λιγότερο εκλεπτυσμένο, μία γλώσσα που χρησιμοποιούν οι αμόρφωτοι. Τελικά αποενοχοποιήθηκε η χρήση του κοζανίτικου ιδιώματος και της προφοράς. Επίσης, βλέποντας επιχειρήσεις, έθιμα, δομές να εξαφανίζονται θέλησαν να τις διασώσουν, δίνοντας έμφαση στην Κοζανίτικη Αποκριά με τους φανούς της, που είναι και το κορυφαίο πολιτιστικό γεγονός της περιοχής.

Η κυρία Φτάκα ξέφευγε συχνά στη συνέντευξη αναφερόμενη πιο πολύ στα αυτοδιοικητικά, παρότι είχα προετοιμαστεί για μία ημιδομημένη συνέντευξη. Τελικά σε πολλά σημεία έμοιαζε ελεύθερη συνέντευξη. Παραδέχομαι ότι ήταν δικό μου λάθος,

γιατί πήρα συνεχόμενα δύο συνεντεύξεις την ίδια μέρα, μία συνέντευξη που προοριζόταν για μία διπλωματική και μία συνέντευξη για τις ανάγκες της τηλεόρασης. Αυτό μάλλον δημιούργησε μία ασάφεια στη συνεντευξιαζόμενη και άνοιξε η συζήτηση. Εγώ από την άλλη δεν ήθελα να τη διακόψω συχνά, οπότε και η συνέντευξη ήταν μεγάλη σε διάρκεια και θα μπορούσε αν γινόταν σε διαφορετικές ημέρες να είναι λίγο πιο συγκροτημένη. Επίσης πιστεύω έπαιξε κι εδώ ρόλο σε αυτό, το γεγονός ότι με γνωρίζει τα περισσότερα χρόνια ως δημοσιογράφο και απάντησε σαν να έδινε συνέντευξη στα ΜΜΕ, αν και πριν τη συνέντευξη πίστευα ότι η ιδιότητά μου θα λειτουργούσε υπέρ μου.

Να σημειώσω ότι ήρθε αγχωμένη και την περίμενα ώρα και αυτό έκανε λίγο πιο δύσκολη την πίεση του χρόνου.

Παρασκευή 25/7/2025

Είναι να επισκεφθούμε σήμερα το μεσημέρι το Ιστορικό- Λαογραφικό και Φυσικής Ιστορίας Μουσείο Κοζάνης με μία συγγενή που ζει στην Αμερική και ήρθε για δεύτερη φορά μετά από χρόνια στην Ελλάδα για λίγες εβδομάδες. Της το πρότεινα εγώ αφού από εχθές έκανα μία διαδικτυακή έρευνα στην επίσημη σελίδα του Μουσείου. Βέβαια ζω στην καρδιά της Κοζάνης ανάμεσα στα δύο Μουσεία της: το προαναφερόμενο και το Αρχαιολογικό Μουσείο Κοζάνης και τα έχω επισκεφθεί και τα δύο. Η συγγενής μου έδειξε να ανυπομονεί να το δει. Είναι ευκαιρία να περιηγηθώ σε αυτό κι εγώ μετά από χρόνια, μήπως κι εντοπίσω κάτι αξιόλογο μιας και το Μουσείο είναι δημιούργημα του Συνδέσμου Γραμμάτων και Τεχνών Νομού Κοζάνης και συγκεκριμένα το μουσείο αυτό το εμπνεύστηκε και το οραματίστηκε ο Κωνσταντίνος Σιαμπανόπουλος, ανθρώπου που άφησε το δικό του αποτύπωμα στη μελέτη του τοπικού Λαϊκού Πολιτισμού στην περιοχή της Κοζάνης. Ήδη έκανα βιβλιογραφική ανασκόπηση για εκείνον μίας και ήταν «ερασιτέχνης» λαογράφος, με την έννοια ότι το κύριο επάγγελμά του ήταν του δασκάλου.

Όπως γράφει στην Ιστοσελίδα του μουσείου <https://mouseio-kozanis.gr/> ο Σιαμπανόπουλος «αφιέρωσε όλη τη ζωή του στη διάσωση, περισυλλογή, προβολή του πολιτισμού και της παράδοσης του τόπου μας». Τα εγκαίνια του Μουσείου στη θέση που βρίσκεται σήμερα έγιναν το 1987. Το σημερινό κτίριο που στεγάζει τα εκθέματα εξωτερικά εκφράζει την παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Δυτικής Μακεδονίας. Όπως γράφει και στην ιστοσελίδα του Μουσείου «η συγκρότηση της Λαογραφικής έκθεσης άρχισε το 1969 με την ίδρυση του Συνδέσμου. Η λαογραφική συλλογή εκτίθεται από το 1987» και καλύπτει τον 3ο έως και τον 6ο ημιώροφο. Είναι ίσως η σημαντικότερη

έκθεση του Μουσείου γιατί «δίνει μια συνθετική και λειτουργική παρουσίαση των όψεων του παραδοσιακού πολιτισμού κατά θέματα και ενότητες». (επαγγέλματα, καθημερινές και γιορτινές, ενδυμασίες, είδη λαϊκών οργάνων κ.ά)

«Επίσης, στον τελευταίο ημιώροφο δίνεται μια ολοκληρωμένη εικόνα της ζωής στο σπίτι από την εποχή της Τουρκοκρατίας και μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1950. Ο επισκέπτης γνωρίζει τον πλούτο και την οικονομική ευημερία των Κοζανιτών, αποτέλεσμα των εμπορικών τους συναλλαγών με την κεντρική Ευρώπη, που οδήγησε στην ανέγερση αρχοντικών σπιτιών, τα οποία δεν υπάρχουν πλέον». (ΠΗΓΗ <https://museio-kozanis.gr/ktirio-monimes-ekusesis/>) .

Δευτέρα 27/10/2025

Σήμερα ενημερώθηκα από τον τοπικό ηλεκτρονικό τύπο για τον θάνατο του Γεωργίου Μπόντα. Πέρα από το αυτονόητο συναισθηματικό φορτίο, οφείλω να καταγράψω ότι, λίγο πριν «φύγει», είχε επικοινωνήσει μαζί μου για να μου αποστείλει επιπλέον υλικό και φυλλάδια από το έργο του – μια κίνηση που δείχνει τη δέσμευσή του μέχρι τέλους.

Παρακολουθώντας τα αφιερώματα στα τοπικά μέσα, παρατηρώ ότι εκπρόσωποι λαογραφικών συλλόγων, της αυτοδιοίκησης και της πολιτικής, αναφέρονται στο πρόσωπό του χρησιμοποιώντας καθολικά τον όρο «λαογράφος». Αντιπαραβάλλω αυτή την εικόνα με τη δική μας συνέντευξη: εκεί, ο ίδιος δήλωνε μεν ότι δεν είχε κάνει σχετικές σπουδές, ωστόσο απέφευγε να αυτοπροσδιοριστεί ως «ερασιτέχνης».

Ακόμα πιο ενδιαφέρουσα είναι η δική μου αντίδραση. Σε ανάρτηση που έκανα για την απώλειά του (η οποία αναδημοσιεύτηκε στο *Kozan.gr*), συνειδητοποίησα ότι απέφευγα συστηματικά τη λέξη «ερασιτέχνης». Αυτό το γεγονός χρήζει περαιτέρω ανάλυσης. Φαίνεται πως, σε ένα ψυχολογικό και κοινωνικό επίπεδο, ο όρος «ερασιτέχνης» ηχεί μειωτικά στη συνείδηση του μη μυημένου κοινού – ειδικά σε μια στιγμή απώλειας.

Αυτή η εσωτερική μου σύγκρουση, όπου σε κάποιο σημείο του κειμένου μου «ξέφυγε» και εμένα ο όρος «λαογράφος» χωρίς προσδιορισμό, αποδεικνύει τη δύναμη της κοινωνικής πρόσληψης: στην τοπική κοινωνία, η προσφορά και το έργο ζωής υπερβαίνουν τους ακαδημαϊκούς τίτλους. Η επιστημονική εγκυρότητα υποχωρεί μπροστά στη συναισθηματική και κοινωνική αναγνώριση.

Τρίτη 2/12/2025

Έχουν περάσει οι μέρες και έψαξα για την εργογραφία και αρθρογραφία της Φάνης Φτάκα-Τσικριτζή και της Ματίνας Τσικριτζή- Μομτσιου. Στην Κοβετάρειο Δημοτική Βιβλιοθήκη βρήκα ένα κοινό βιβλίο που συγγράψανε, αποτελούμενο από δύο τόμους και αφορά στις κοζανίτικες παραδοσιακές γεύσεις και συνταγές. Σκέφτομαι ότι πρέπει να βιαστώ και να κλείσω συνέντευξη με τη Ματίνα Τσικριτζή – Μόμτσιου που είναι συγγενικό πρόσωπο της Φάνης Φτάκα- Τσικριτζή,

Ξέρω καλά ότι θα δεχόταν με χαρά. Η Ματίνα Τσικριτζή – Μόμτσιου έχει πτυχίο σε δύο ξένες Φιλολογίες και έχει και νομικές σπουδές σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Γενικά είναι και πολύ δραστήρια ως άνθρωπος και διατηρεί ένα κέντρο ξένων γλωσσών στο κέντρο της Κοζάνης. Έχει πολύ πλούσια πολιτιστική δράση, έχει γράψει στο κοζανίτικο ιδίωμα θέατρο, έχει συμμετάσχει σε ημερίδες (ήμουν σε μερικές από αυτές κι εγώ), σε έρευνες για τις συνταγές, για τα παιχνίδια, για πολλά λαογραφικά στοιχεία.

Ξέρω εκ των προτέρων ότι δεν αυτοαποκαλείται λαογράφος ποτέ και είμαι σίγουρος ότι θα εκφραστεί με έναν τεκμηριωμένο τρόπο για το πώς ακριβώς εργάζεται και τη σχέση της με την επιστήμη που είναι και το ζητούμενο της εργασίας.

Επειδή ο χρόνος πιέζει, οριστικά θα πάρω συνέντευξη μόνο από άτομα της Περιφερειακής Ενότητας Κοζάνης.

Δευτέρα 15/12/2025

Επειδή γνωρίζω από την Άνω Κώμη (ανήκει στον πρώην δήμο Ελίμειας, νυν Κοζάνης) προς την περιοχή των Σερβίων τον Νικόλαο Σταμκόπουλο και ξέρω ότι έχει κυκλοφορήσει βιβλία για την Άνω Κώμη και γενικότερα για τα παραλίμνια χωριά του Αλιάκμονα και είχαμε συνεργαστεί παλιότερα σε συνδικαλιστικό φορέα θα του ζητήσω να μου δώσει συνέντευξη.

Παρότι είναι μηχανικός του Πολυτεχνείου, έχει και μεταπτυχιακό δίπλωμα στις βαλκανικές σπουδές (Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας- Φλώρινα) που είναι σχετικές αρκετά με τη Λαογραφία. Θέλω να δω αυτό το βιβλίο που έγραψε για την περιοχή του και τον πολιτισμό γύρω από το ποτάμι και το ρόλο που είχε το ποτάμι στην εξέλιξη της περιοχής.

Παρασκευή 19/12/2025

Συμφωνώ με την Ματίνα Τσικριτζή -Μόμτσιου και με τον Νίκο Σταμκόπουλο να δώσουμε ραντεβού για να κάνουμε τη συνέντευξη στις 5 Ιανουαρίου του 2026 Συνειδητοποιώ πλέον αφού έχω εξασφαλίσει και τη Ματίνα που είναι στην ίδια γενιά με την Φανή ότι έχουμε μια μέση γενιά τώρα με δύο συνεντευξιαζόμενες και έχουμε και τον Νίκο Σταμκόπουλο που είναι στην γενιά των σαραντάρηδων ερασιτεχνών.

Νομίζω ότι χρειαζόμαστε μία ακόμη συνέντευξη, να είναι τουλάχιστον έξι δηλαδή. Πέρα από την βιβλιογραφική ανασκόπηση καλό είναι να αναζητηθεί και ένα ακόμη πρόσωπο που θα εκπροσωπεί τη γενιά των περίπου σαράντα για να δημιουργήσουμε τρεις ζώνες ηλικιακές.

Δευτέρα 29/12/2026

Επίσκεψη στη βιβλιοθήκη Κοζάνης εκ νέου. Στο κομμάτι των λαογραφικών βιβλίων εντοπίζω το βιβλίο της Μαρούδη, φιλολόγου με σπουδές στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας στη Θράκη με θέμα τα παραδοσιακά παιχνίδια της Άνω Κώμης και αυτό βοηθάει στο να ενταχθεί όπως είχαμε ήδη γράψαμε ένα ακόμη άτομο της γενιάς του Σταμκόπουλου για να έχουμε μία ακόμη εκπρόσωπο μαζί με τον Κωνσταντινίδη και τον Σταμκόπουλο.

Ωστόσο με προβληματίζει το γεγονός ότι είναι από την Άνω Κώμη όπως και ο Σταμκόπουλος αλλά εφόσον οι σπουδές της είναι σχετικές με τη Λαογραφία και ανήκει στη νεότερη γενιά, θεωρώ ότι θα πρέπει να είναι η έκτη συνεντευξιαζόμενη,. Έτσι επιτυγχάνεται μία ισορροπία θεωρώ, που είναι απαραίτητη. Ισορροπία ηλικιακή αλλά και μία ισορροπία μεταξύ γυναικών και ανδρών στο δείγμα. Εκπροσώπηση τριών γενιών.

Είναι μία ακόμη περίπτωση ανθρώπου με πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σχετικού με το αντικείμενο. Μένει να δούμε από τη συνέντευξη αν πήρε την κατεύθυνση της Εθνολογίας, αν και ξεφυλλίζοντας το βιβλίο της γράφει ότι είναι φιλόλογος, άρα πήρε την κατεύθυνση της Ιστορίας.

Το αντικείμενο του βιβλίου το παραδοσιακό παιχνίδι είναι ένα τυπικό λαογραφικό μελετώμενο στοιχείο.

Θα έχει ενδιαφέρον να μπορέσω να μιλήσω μαζί της, να της πάρω συνέντευξη. Η σύζυγός μου μάλιστα έχει μία προσωπική σχέση μαζί της λόγω του ότι είναι από το ίδιο χωριό με την Ελένη Μαρούδη και γνωρίζονταν από το σχολείο, αν και σε διαφορετικές τάξεις. Κι εγώ τη γνωρίζω, την έχω συναντήσει παλαιότερα αλλά μέσω

της συζύγου. Δεν έχουμε μεγάλη οικειότητα, να πω ότι τη γνωρίζω πολύ καλά ή έχουμε κάτσει όλοι μαζί στο ίδιο τραπέζι να συζητήσουμε. Συναντήσεις τυχαίες στο δρόμο.

Τρίτη 30/12/2025

Η σύζυγός μου έχει επικοινωνήσει με την Μαρούδη μέσω messenger. Της εξήγησε γραπτώς τι θέμα έχει η διπλωματική μου και ποιοι οι βασικοί άξονες της συνέντευξης και σήμερα μας απάντησε θετικά. Είναι πολύ θετική στο να κάνουμε εγγραφή για να μας μιλήσει και για το βιβλίο της και για τη σχέση της με τη Λαογραφία. Επειδή ο χρόνος πιέζει νομίζω θα κλειδώσω στις 6 συνεντεύξεις και η Μαρούδη θα είναι η τελευταία μου συνέντευξη.

Νομίζω συνετέλεσε πολύ στο να με εμπιστευτεί και να αποδεχτεί την πρόσκληση η σχέση που είχε με τη σύζυγό μου παιδιόθεν κι όχι ότι με γνώριζε εξ όψεως και είχαμε ένα γεια.

Μάθαμε ότι ως εκπαιδευτικός έχει διοριστεί στη Ρόδο φέτος και λόγω οικονομικών δεν ήρθε στο χωριό της για τις γιορτές των Χριστουγέννων και έμεινε στη Ρόδο, οπότε κι εδώ η συνέντευξη θα είναι τηλεφωνική. Μας έδωσε το τηλέφωνό της κι εγώ μέσω της συζύγου της έστειλα το δικό μου και κανονίσαμε να μιλήσουμε παραμονές Φώτων γύρω στις 6 το απόγευμα. Επίσης την ίδια μέρα θα πάρω συνέντευξη και από τη Ματίνα Τσικριτζή- Μόμτσιου και από τον Νίκο Σταμκόπουλο. Με τη Ματίνα θα δούμε μήπως θα είναι δια ζώσης. Ο Νίκος μπορεί μόνο τηλεφωνικά γιατί εργάζεται μακριά από τη Δυτική Μακεδονία. Με την Ματίνα μάλλον στις 5 το απόγευμα και ο Νίκος στις 5:30 μ.μ. μου είπε είναι OK.

Έχω διαβάσει το βιβλίο της Μαρούδη όλο.

Δευτέρα 5/1/2026

Ο Σταμκόπουλος δεν με έχει πάρει να μου πει OK για σήμερα και ούτε απαντά στα τηλεφωνήματά μου. Θα δούμε μήπως ορίσουμε νέα ημερομηνία. Φοβάμαι όμως μήπως θέλει να ακυρώσει τη συνέντευξη. Έχω αγχωθεί λιγάκι γιατί 5 συνεντεύξεις μου φαίνονται λίγες και είναι καλή η περίπτωση του γιατί έχει γράψει αρκετά πράγματα λαογραφικά. Βέβαια ακόμη κι αν δεν δώσει συνέντευξη θα παραμείνει μία από τις μελέτες περίπτωσης και μαζί με τον Ιωάννη Κορκά, ίσως γράψω κάποια ενότητα στη διπλωματική βασιζόμενος στην εργογραφία και αρθρογραφία τους και εμπλουτίζοντας με στοιχεία που έχω από την προσωπική μας γνωριμία όλα αυτά τα χρόνια.

Η Ματίνα Τσικριτζή – Μόμτσιου, αν και δεν το σημείωσα την ίδια μέρα, μου ζήτησε στις 3/1/2026 να δώσει τηλεφωνική συνέντευξη τελικά για σήμερα την ίδια ώρα, δηλαδή στις 5 μ.μ., αν και αρχικά είχαμε πει δια ζώσης, γιατί έχει COVID.

Η συνέντευξή της όπως και των υπολοίπων θα παρατεθεί στο παράρτημα της διπλωματικής. Σε λίγη ώρα θα την καλέσω.

Σχόλια για τη συνέντευξη με τη Ματίνα

- Άνετη ροή λόγου,
- πολύ καλή γνώση του αντικειμένου
- επίγνωση του όρου ερασιτέχνης και επγγελματίας λαογράφος
 - ερωτάται και μόνη της αναφέρει ότι «προς Θεού δεν μπορώ να αποκαλέσω τον εαυτό μου ούτε επιτρέπω σε κανέναν να με αποκαλέσει λαογράφο γιατί ο λαογράφος είναι ένας ειδικός επιστήμονας», ωστόσο αποδέχεται ότι είναι συλλέκτρια λαογραφικού υλικού και ότι υπάρχει πολλές φορές μια ανάγκη να ασχοληθούμε με λαογραφικά θέματα. Είναι μία πρακτική ανάγκη, γιατί στις μεγάλες αλλαγές που συντελέστηκαν όλα αυτά τα χρόνια στην Κοζάνη, υπήρχαν πράγματα που αν δεν τα κατέγραφες εκείνη την ώρα, είτε ως συμβάντα είτε ως ανθρώπους οι οποίοι γνώριζαν πράγματα και έβλεπες ότι αυτοί οι άνθρωποι είναι προχωρημένης ηλικίας, δεν θα μπορούσες μετά να τους προκάνεις για να τους καταγράψεις.

Ήδη από το ξεκίνημα της συνέντευξης είναι πολύ φιλική, διότι μιλάμε και στον ενικό στην αρχή, υπάρχουν και αστεϊσμοί, ειδικά στο δικό μου «ευχαριστώ για τη συμμετοχή» μου απαντάει με ένα σκωπτικό κοζανίτικο στοιχείο.

Ωστόσο, από εκεί και πέρα μπαίνουμε στην ουσία. Αρχίζουμε να μιλάμε στον πληθυντικό, μου μιλάει για τις λαογραφικές μελέτες της που αποτυπώνονται στα βιβλία που έγραψε, γίνεται ολοένα και πιο αναλυτική, χρησιμοποιώντας δεδομένα καλά οργανωμένοι με στοιχεία για το πότε έγραψε τι, για ποιο λόγο τα έγραψε κλπ.

Κάποια στιγμή μου ζήτησε να σταματήσω την εγγραφή διότι ήθελε να μου αναφέρει κάποια πράγματα of the record, το οποίο το σεβάστηκα και είχαν να κάνουν με το πώς γίνεται η διαχείριση από το Δήμο και από την Πολιτεία των πολιτιστικών δρώμενων. Αυτό λίγο με παραπέμπει σαν σκέψη και στην τοξικότητα που είχε αναφέρει ο Κωνσταντινίδης αλλά όχι με την ίδια ένταση.

Και τώρα σκέφτηκα κάτι που δεν κατέγραψα μιας και αναφέρθηκα στη διακοπή της συνέντευξης της Ματίνας. Μόνο με εκείνη και τον Γεώργιο Μπόντα σταμάτησα ή αφαίρεσα κομμάτι από την ηχητική εγγραφή. Κάπου στη μέση στη συνέντευξη με τον Μπόντα μου ζητήθηκε να διακόψω την εγγραφή για να μου αναφέρει κάποια παράπονα όσον αφορά στην διαχείριση των αρχοντικών της Σιάτιστας. Η αλήθεια είναι δεν σταμάτησα την ηχογράφηση αλλά αφαίρεσα το επίμαχο κομμάτι εκ των υστέρων.

Σκέψεις αναφορικά με τη συνέντευξη με την Ελένη Μαρούδη, μιας και ο Σταμκόπουλος στις 5:30 μ.μ. δεν απάντησε στο τηλεφώνημά μου, οπότε η συνέντευξή του δεν έγινε.

Η συνέντευξη με την Ελένη Μαρούδη έγινε όπως είχε προγραμματιστεί στις 6 το απόγευμα. Αφού ολοκληρώθηκε η εγγραφή, ενημερώθηκε ότι ένας από τους συνεντευξιαζόμενους θα ήταν και ο συγχωριανός της ο Νίκος Σταμκόπουλος. Μου είπε ότι τον γνωρίζει προσωπικά και γνωρίζει και τα βιβλία που έχει γράψει. Αναφέρει ότι έχει κάνει πολύ μεθοδική δουλειά ο Νίκος. Χαίρεται που ζήτησα να μελετήσω και τη δική της περίπτωση, και να συνυπάρχει με τον Σταμκόπουλο στην εργασία γιατί θαυμάζει το πόσο μεθοδικά έχει δουλέψει για τα τρία βιβλία του για τις Κώμες του Αλιάκμονα. Είχαν κάνει, μου είπε και μία παρουσίαση μαζί παλαιότερα.

Πολύ καλή ροή λόγου, γρήγορη ροή, φαίνεται να διαθέτει εμπεριστατωμένες γνώσεις του αντικειμένου, για τον τρόπο στησίματος μιας λαογραφικής έρευνας κλπ.

Από το βιβλίο όπου την προλογίζει κι ο καθηγητής της ο Βαρβούνης διαβάσαμε ότι η επιλογή του θέματος του παιχνιδιού είναι πρωτότυπη. Επίσης και από το βιβλίο και από τη συνέντευξη προκύπτει ότι το εγχείρημά της αγκαλιάστηκε από την τοπική κοινωνία της Άνω Κώμης. Μου περιέγραψε πώς ενεργοποιήθηκε ο πολιτιστικός σύλλογος και η γειτονιά για να γίνει η καταγραφή των παραδοσιακών παιχνιδιών.

Επειδή τώρα εργάζεται στη Ρόδο ως φιλόλογος προσπαθεί κι εκεί μέσω των μαθητών της να καταγράψει παραδοσιακά παιχνίδια εκείνου του τόπου. Αυτό έχει ενδιαφέρον. Οι 4 προηγούμενοι συνεντευξιαζόμενοι ασχολήθηκαν μόνο με τον λαϊκό πολιτισμό του τόπου τους. Η Ελένη κάνει ένα άνοιγμα και παραπέρα.

Μία κάπως κοινή ερώτηση που τέθηκε και στον Μπόντα και στον Κωνσταντινίδη είναι για το αν μπορεί και πρέπει να μπει η Λαογραφία και στα σχολεία. Η διαπίστωσή της είναι παρόμοια με του Μπόντα, ο οποίος μας είχε πει ότι εκλείπει η λαογραφία από τα εκπαιδευτικά προγράμματα. Εκείνη επειδή εργάζεται στη Μέση Εκπαίδευση μας είπε ότι υπάρχουν προγράμματα αλλά είναι στην ευχέρεια του

εκπαιδευτικού αν θα τα τρέξει και θα τα υλοποιήσει. Αυτό με κάνει να σκεφτώ ότι η πίεση της ύλης δεν επιτρέπει στους εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης να ασχολούνται με λαογραφικά θέματα στο σχολείο.

Ένα άλλο σημείο που κράτησα από τη συνέντευξη είναι ότι γνώριζε αρκετά για τη μεθοδολογία που εφαρμόζεται στη λαογραφική έρευνα, μιας και οι σπουδές της είναι σχετικές. Αλλά εκείνο που με προβλημάτισε είναι ότι παρά τη μεγάλη της αγάπη για τη Λαογραφία δεν επέλεξε αυτή την κατεύθυνση σπουδών στο Πανεπιστήμιο γιατί δεν θα είχε επαγγελματική αποκατάσταση. Το ζήτημα της επαγγελματικής αποκατάστασης λέει κάποια πράγματα για το επάγγελμα του λαογράφου και για την επαγγελματική του αποκατάσταση.

Γενικά ήταν πολύ άνετη στην επικοινωνία μας κυρίως και λόγω της γνωριμίας με τη σύζυγό μου και πολύ δεκτική στις ερωτήσεις, με πλήρη συναίσθηση του τι είναι ερασιτέχνης λαογράφος και τι είναι επαγγελματίας. Κατατάσσει τον εαυτό της στους ερασιτέχνες παρότι κάποιος με το δικό της υπόβαθρο θα μπορούσε να θεωρηθεί και να ζητήσει να θεωρηθεί ως επιστήμων λαογράφος. Ωστόσο, η ίδια γνωρίζει ότι χρειάζεται περισσότερη εξειδίκευση και έρευνα πάνω στο αντικείμενο για να πεις ότι είσαι επιστήμονας λαογράφος.

Πάντως σε σχέση με την μεθοδολογία τη λαογραφική, γνωρίζει πράγματα, μας ανέφερε τη μελέτη πεδίου, τη συμμετοχική παρατήρηση κλπ.

Τρίτη 6/1/2026

Ο Σταμκόπουλος τελικά επικοινωνεί μαζί μου με SMS. Επικαλέστηκε ότι ήταν άρρωστος και γι' αυτό δεν απαντούσε στις κλήσεις μου. Μου ζήτησε τις ερωτήσεις γραπτώς σε email. Οπότε εδώ αναγκαστικά η συνέντευξη είναι πλήρως δομημένη. Του έστειλα 8 ερωτήσεις να μου απαντήσει και μέχρι το απόγευμα μου είχε στείλει απάντηση για τις 7. Μου ζήτησε διευκρίνιση για την 7^η ερώτηση, ότι δεν την κατάλαβε και αργότερα την ίδια μέρα μου έστειλε απάντηση και για την 7^η ερώτηση.

Σκέψεις πάνω στο ότι η συνέντευξη ήταν γραπτή και πλήρως δομημένη αντί για ημιδομημένη: το βρήκα πιο βολικό γιατί και εγώ δεν είχα την άνεση να επικοινωνήσω άμεσα μαζί του αφού υπήρξε αυτή η ένταση για το ότι δεν παρουσιάστηκε στη συνέντευξη. Επίσης είναι έτοιμη η συνέντευξη να μπει στο παράρτημα, ενώ οι υπόλοιπες 5 θέλουν απομαγνητοφώνηση, που είναι μια ιδιαίτερα χρονοβόρα

διαδικασία (το γνωρίζω από άλλες εργασίες που χρειάστηκε να απομαγνητοφωνήσω κάποιες συνεντεύξεις).

Φαίνεται ότι γνωρίζει από μεθοδολογία (μελέτη πεδίου), διότι και μελετώντας το βιβλίο του βλέπω ότι και το μέρος επισκέπτεται και πληροφορητές έχει από την περιοχή.

Γενικότερα βλέπουμε ότι υπάρχει μια συγκρότηση στην παράθεση των δεδομένων, γνωρίζει και έχει μια προσέγγιση στο κοινωνικό-οικονομικό κομμάτι των αλλαγών.

Πέμπτη 8/1/2026

Ξανακοιτώντας τα χαρτιά έχω διαπιστώσει ότι δεν έχω ένα βιογραφικό του Ανδρέα Κωνσταντινίδη, οπότε του ζητώ με ηλεκτρονικό μήνυμα να μου δώσει περισσότερα στοιχεία. Με ρωτάει αν θέλω να φτιάξει ένα νέο βιογραφικό αλλά επειδή εγώ δεν θέλω να φτιάξει κάτι το οποίο θα έχει επηρεαστεί από τη συνέντευξη του ζητώ να μου στείλει ένα που έχει ήδη δημοσιεύσει και να δω αν καταγράφει τον εαυτό του ως λαογράφο ή τέλος πάντων πώς αναφέρεται σχετικά με τις λαογραφικές του δράσεις.

Δευτέρα 12/1/2026

Επισκέπτομαι ξανά τη βιβλιοθήκη της Κοζάνης μήπως βρω κάτι χρήσιμο σε υλικό και να αρχίσω να γράφω τα κεφάλαια της διπλωματικής, γιατί το καλοκαίρι από τη Γραμματεία μας είχαν δώσει τελική ημερομηνία το τέλος του χειμερινού εξαμήνου, λογικά θα είναι τέλη Φεβρουαρίου. Λυπάμαι που δεν επικοινωνήσα τόσο καιρό με τον καθηγητή μου, αλλά δεν είχα κάτι ολοκληρωμένο να του δείξω.

Πρέπει να αρχίσω να οργανώνω όλο το υλικό που συγκέντρωσα. Έχω το ημερολόγιο και κάποια σκόρπια έγγραφα κειμένου ή άλλες σημειώσεις από εδώ κι από εκεί, αλλά πρέπει να αρχίσω να οργανώνω το υλικό, γιατί θυμάμαι το πιο δύσκολο κομμάτι είναι οι βιβλιογραφικές παραπομπές. Μπορεί να διαρκέσει κι έναν μήνα το να βάλεις σωστά τις παραπομπές και τη βιβλιογραφία, ειδικά αν δεν έχεις πολύ ελεύθερο χρόνο λόγω της πολύωρης εργασίας.

Για τη Φανή Φτάκα - Τσικριτζή βρήκα και δύο ημερολόγια που έχουν εκδοθεί, μία ομαδική προσπάθεια που έγινε με μαθητές από το 3^ο Λύκειο Κοζάνης. Τα ημερολόγια περιέχουν φωτογραφίες και κείμενα (τα κείμενα τα έχει επιμεληθεί εκείνη) για τα αρχοντικά και τα νεοκλασικά της Κοζάνης.

Βρήκα και ένα βιβλίο από τον πολιτιστικό σύλλογο, τον Φανό της Σκ'ρκας, το οποίο ξεφυλλίζοντάς το κατάλαβα ότι είναι ένα παράδειγμα συγγραφής και παράθεσης

λαογραφικού υλικού προς αποφυγή, διότι δεν είχε καθόλου πηγές, καθόλου βιβλιογραφία, δεν είχε τη συναίνεση καν των ανθρώπων που εμφανιζόταν σε φωτογραφίες. Ήταν ένα βιβλίο το οποίο αφορούσε μία συγκεκριμένη γειτονιά της Κοζάνης και τη σύνδεση της γειτονιάς με τον φανό της.

Είναι το δεύτερο βιβλίο του συγκεκριμένου συλλόγου. Υπάρχει και ένα πρώτο με τίτλο «Άξα, μ' είπαν κι έγγραψα» που πάλι από τον ίδιο συγγραφέα απουσιάζουν οι πηγές. Διατυπώθηκαν παράπονα στον πολιτιστικό σύλλογο για αυτό και δεν θα τα χρησιμοποιήσω διότι ακόμη υπάρχει μία διένεξη και στον τοπικό τύπο αλλά και εντός του συλλόγου -που μπορεί να έχει και νομικές προεκτάσεις από ότι μάθαμε- για το αν είχε το δικαίωμα ο συγγραφέας και ο σύλλογος να χρησιμοποιήσει αυτά τα αρχεία. Οπότε θεωρώ καλό να παρακολουθήσω το γεγονός, να το καταγράψω στο ημερολόγιο αλλά να μην το συμπεριλάβω στην εργασία αφού δεν θεωρείται έγκυρο από τον ίδιο το φορέα που το πιστοποίησε.

Βάζω το κεφάλι κάτω λοιπόν. Ό,τι ήταν να ψάξω για την εργασία νομίζω έγινε.

ΤΕΛΟΣ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ: Τεκμήρια

Ανδρέας Κωνσταντινίδης

6982070599 – 2461071533 andreaskonst1@hotmail.com
Βαθύλακκος Κοζάνης, Κοζάνη Τ.Κ 50100

Προσωπικά στοιχεία

Ημ. Γέννησης : 30/11/1988
Οικ. Κατάσταση : Άγαμος
Στρ. Υποχρεώσεις : Εκπληρωμένες

Ξένες Γλώσσες

- ♦ Αγγλικά - Άριστη γνώση, επίπεδο C2
- ♦ Τουρκικά – Καλή γνώση, επίπεδο B1

Προγράμματα

- ♦ πτυχίο ECDL, Άριστη γνώση MS Office
- ♦ Solidworks

Εμπρόσθετες ενασχολήσεις

- 2009-2018 Μέλος του ΔΣ του Συλλόγου Φαρασιωτών Καπαδοκίας έως την θέση του προέδρου
- Ασχολούμαι με την έρευνα στην λαογραφία των Φαρασιών και την υπόλοιπη Μικρά Ασία έχοντας συνεργασίες με διάφορα πανεπιστήμια τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό (Πανεπιστήμιο Βοσπόρου, Αιγαίου, Ινστιτούτο γλωσσών Αυστρίας κ.α)
- Επιπλέον, συνεργάζομαι με Μικρασιατικούς συλλόγους σε λαογραφικό επίπεδο (διδασκαλία χορών κ.α)

Εκπαίδευση

- 2023-2024 ΑΣΠΑΙΤΕ Ετήσιο Πρόγραμμα Παιδαγωγικής Κατάρτισης
- 2019-2022 Πολυτεχνική Σχολή Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, τμήμα Μηχανολόγων Μηχανικών, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα Βιοϊατρικής Μηχανικής
- 2008-2015 – Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης, Σχολή Εφαρμοσμένων Επιστημών, πτυχίο του Τμήματος Ηλεκτρονικών Μηχανικών ΤΕ
- 2003-2008 Σχολή Αγιογραφίας Εφής της Ηλιάδου.

Εργασιακή εμπειρία

- 06/2023—11/2023 Istorima, Ερευνητής προφορικών ιστοριών
- 03/2021—09/2021 ΔΕΙΜΟΣ Α.Ε. – Ιωάννινα, Τεχνικός οξυγονοθεραπείας
- 09/2020—12/2022 Research Assistant at the Laboratory for Biomaterials and Computational Mechanics, University of Western Macedonia
- 2019 – 2020 Αυτοαπασχολούμενος
- 06/2019 – 09/2019, Λογιστική μονάδα Αιγίου Δημητρίου ως ηλεκτροτεχνίτης.
- 2017 – 2019 Αυτοαπασχολούμενος
- 10/2017 – 12/2017, Ψηφιοποίηση και καταλογοποίηση ιστορικών βιβλίων και εγγράφων, σύστημα V-smart, στην Βιβλιοθήκη της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως
- 2015 – 2017 Αυτοαπασχολούμενος
- 10/2014 – 03/2015, Εξάμηνη Πρακτική άσκηση στο τμήμα Τεχνολογιών & Επικοινωνιών, Δημαρχείο Κοζάνης

Σεμινάρια

- Σεμινάριο Ηλεκτρονικής & Τηλεπικοινωνιών PACET Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Βεβαίωση Παρακολούθησης FoodOmicsGR_RI

Συμμετοχή σε Συνέδρια

- Ομιλητής στο 1^ο & 2^ο Διεθνές επιστημονικό συνέδριο στην Καπαδοκία “ ASİK SEYRANİ AND TURKISH CULTURE CONGRESS”, παρουσιάζοντας ερευνητικά στοιχεία για την Φαρασιώτικη Ελληνική διάλεκτο και τα Φάρσα
- Συμμετοχή στη Διαδικτυακή Ημερίδα με θέμα “CFP: Language Ideologies, Identity and Authenticity in Minoritised Greek-speaking Communities”, Αγγλία

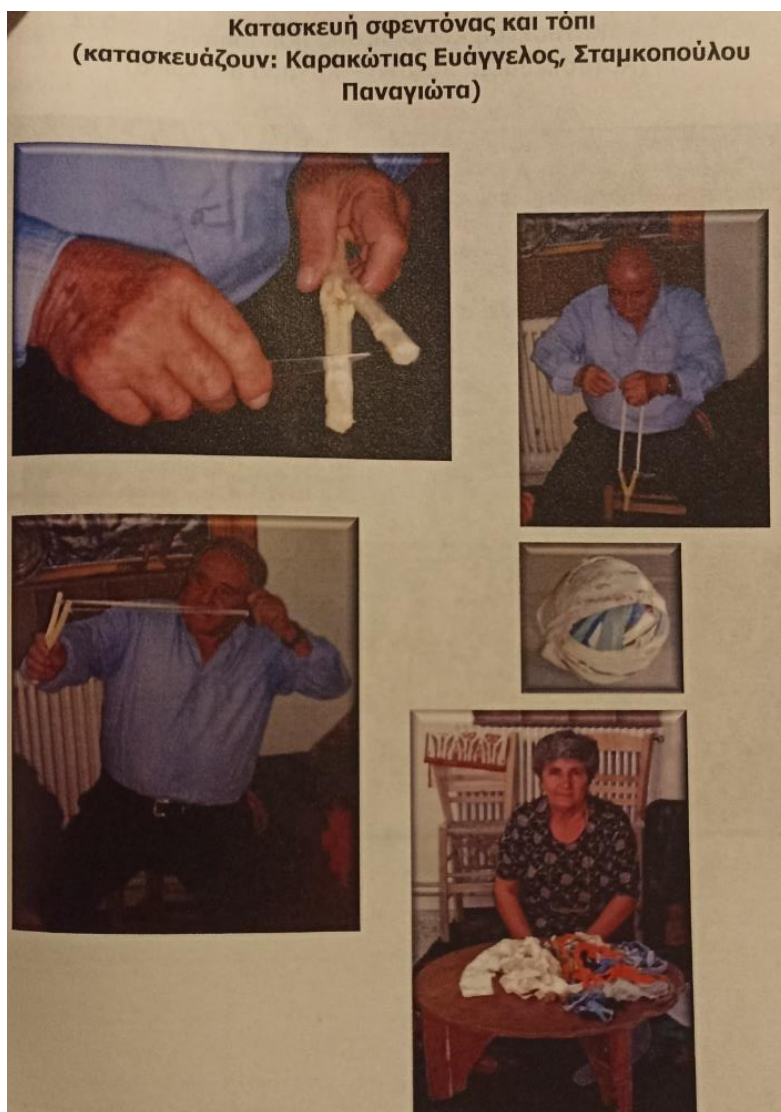
Εικ. 1 - Βιογραφικό του Ανδρέα Κωνσταντινίδη (ΠΗΓΗ: pdf αρχείο που προωθήθηκε στο email του ερευνητή)

Εικ. 2 – Η πρώτη σελίδα από το blog του Ανδρέα Κωνσταντινίδη (<https://farasiotes.blogspot.com/2020/01/blog-post.html>)

Εικ. 3 – Φωτογραφίες από την έκθεση παραδοσιακών παιδικών παιχνιδιών στο Δημοτικό Κήπο Κοζάνης, όπως παρατίθενται στη σελίδα 147 στο βιβλίο της Ελένης Μαρούδη *Παραδοσιακά Παίγνια Βάντσας (Άνω Κώμης)*

Εικ. 4 – Από το ίδιο βιβλίο (σελίδα 145) φωτογραφίες από το προσωπικό αρχείο της Μαρούδη που δείχνει πώς κατασκευάζεται μία σφεντόνα κι ένα τόπι από κατοίκους της Άνω Κώμης. Η Μαρούδη δίνει πλήρως τα ονόματά τους.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

με την
Ελένη Μαρούδη

Σάββατο 19 Ιουλίου 2025
19.30μ.μ.

Πάρκο ελαφιών- Άγιος Δημήτριος -Κοζάνη

Εικ. 5 – Αφίσα πρόσκληση για τη δράση με τα παραδοσιακά παιχνίδια στο Πάρκο Ελαφιών του Αγίου Δημητρίου Κοζάνης. Η πάνω πάνω φωτογραφία είναι από το χώρο του Πάρκου και το κολάζ φωτογραφιών από κάτω οι δράσεις της Μαρούδη με το ίδιο θέμα σε άλλους χώρους (ΠΗΓΗ: σελίδα Facebook της Eleni Maroudi)

ΟΡΚΟΣ ΤΩΝ SOURD GAMERS (1999). (6)

Όρκο στο Μαμάτισιο
να παλέψω δίνω
ρόμπα να μη γίνω
χέστης να μη βγω.

Σα γενναίος σιούρδος
ίσια θα σουνητήσω
και δε θα τα φτύσω
- τι κι αν παλαμιστώ!

Χιόνια, κρύα, ψόφον
όλα τ' αψηφάω
το βρακί φοράω
τ' πάππου το καλό.

Ντόπιγκ και σφηνάκια
πίσω θα τ' αφήσω
μούγκι ψιχ' αρμυζέμιον
on the rocks θα πιώ.

Κι άμα στον αγώνα
τελικώς πατώσω
δε θα ξενερώσω
για καφέ θα βγώ.

Κι αν τον όρκο τούτο
τύχει να ηροδώσω
φέτος να μη σώσω
γκόμενα/ο να βρώ.

Παρτ'ς σβάρνα!

- 44 -

Εικ. 6 – Ο πλήρης όρκος των Sourd Games όπως εμφανίζεται στη σελίδα 44 του βιβλίου της Τσικριτζή Μόμτσιου *Αποκριά στην Κοζάνη από μέσα απ' το χορό* (2000)
Στην επόμενη σελίδα υπάρχουν επεξηγήσεις λέξεων ή ιδιωματικών φράσεων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Αν κανείς αποζητά στα σημερινά έθιμα τη σταθερότητα των παραδόσεων που χαρακτήριζε παλιότερες εποχές, σίγουρα θα απογοητευτεί. Οι αλλαγές που διαπιστώνουμε στη μορφή που έχει πάρει όχι μόνο η Αποκριά αλλά και κάθε λαϊκή γιορτή είναι κυρίως προϊόν των τελευταίων 30 χρόνων. Επιταχύνονται μάλιστα με ιλιγγιώδεις ρυθμούς όσο προχωρούμε στη δεκαετία πριν το τέλος του 20ου αιώνα.

Ο σημερινός ζαλισμένος άνθρωπος ψάχνει απεγνωσμένα για κάποια σωτήρια στηρίγματα και για έναν πιο κατανοητό κοινωνικό περίγυρο... Έτσι σπρωγμένος απ' το φόβο και τη νοσταλγία του, όπλο και αδυναμία μαζί, γυρνάει στο παρελθόν του. Εξετάζει από νέα οπτική αυτά που έζησε και ίσως απέρριψε σε κάποια προηγούμενη φάση της ζωής του και είναι πρόθυμος να τα ξαναβάλει στη σύγχρονη κοινωνική σκηνή.

Κι έτσι δημιουργείται ένα κίνημα επιστροφής σε παραδοσιακά μοντέλα ζωής, τότε που ο βίος δεν ήταν ακόμη αβίωτος. Χιλιάδες παραδοσιακά(;) στοιχεία εισρέουν στη ζωή μας άλλες φορές γνήσια, άλλες φορές φρικαλέες απομιμήσεις κι άλλες τελείως ψεύτικα.

Και ποιοί είναι οι φύλακες της παράδοσης; Σίγουρα όχι όσοι διδάσκουν «έτσι τα βρήκαμε, έτσι θα τ' αφήσουμε!» Αυτοί είναι αρνητές της, γιατί «παράδοση» σημαίνει «να παραδίδεις» ότι βρήκες σε μια νέα γενιά που θα κρατήσει την ουσία σα ζωτικό ορίζοντα και θα αλλάξει όσα δεν της ταιριάζουν πια. Και βέβαια όχι μόνο να «παραδίδεις»! Να παίρνεις κιόλας από τις νέες γενιές.

Πιστεύω ότι μεγάλος φύλακας της παράδοσης είναι η κοινωνία σα σύνολο, άμα δεν έχει φθαρεί τελείως. Με τους παλιούς φορείς των λαϊκών εθίμων, τις μικρές ομάδες, τις απομονωμένες κοινωνίες, την οικογένεια... Αλλά και με τις καινούργιες: τους συλλόγους, τις ομάδες κοινών ενδιαφερόντων, τις συσπειρώσεις κατά ηλικία... Με την συμμετοχή και στήριξη πολιτειακών και τοπικών οργανωτικών μηχανισμών, που είναι απαραίτητοι για να συντηρούν και να εκφραστούν οι τεράστιες μάζες αγνώστων. Με τις απεριόριστες δυνατότητες επικοινωνίας κι ό,τι αυτό συνεπάγεται...

Η νόθευση είναι μοιραία όσο και ανησυχητική. Αλλά αν ξεπεραστούν οι υπερβολές, και τα παράταιρα και χυδαία δάνεια, θα 'ρθει στιγμή που θα επικρατήσει το μέτρο, ό,τι είναι γερό θα επιβιώσει κι ό,τι είναι σάπιο θ' αποβληθεί.

Μακάρι να ζούμε να τη δούμε αυτή τη στιγμή.

Εικ. 7 – Επίλογος από το ίδιο βιβλίο, σελίδα 121, όπου αποτυπώνεται η άποψη της Τσικριτζή – Μόμτσιου για το τι εστί παράδοση.

ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΡΚΑ

Λαογράφου

Η ΚΟΖΑΝΙΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΣΤΗΝ ΕΟΡΤΗ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΘΕΟΔΩΡΩΝ

Όπως είναι γνωστό όλα τα εξωκλήσια, που περιβάλλουν την Κοζάνη, κτίστηκαν από κατοίκους αυτής της πόλης, με το μεράκι και τη βαθειά πίστη των μαστόρων και των εργατών. Το είπα κι άλλη φορά και το επαναλαμβάνω και τώρα. Οι πρωτοβουλίες που αναπτύσσουν κατά καιρούς οι πολίτες αυτής της πόλης, οι ανώνυμοι, έχουν δημιουργήσει έργο χρήσιμο για όλους, το οποίο αποτελεί ένα δείγμα του Έσω Ανθρώπου, του σεμνού Κοζανίτη, του αθόρυβου, γι' αυτό και οι πρωτοστατούντες δεν είναι γνωστοί στους πολλούς και ούτε φυσικά το επιδιώκουν. Κι όλοι αυτοί είναι άνθρωποι του λαού, με ροζιμισμένα χέρια, ρυτιδωμένα πρόσωπα και καθαρή καρδιά.

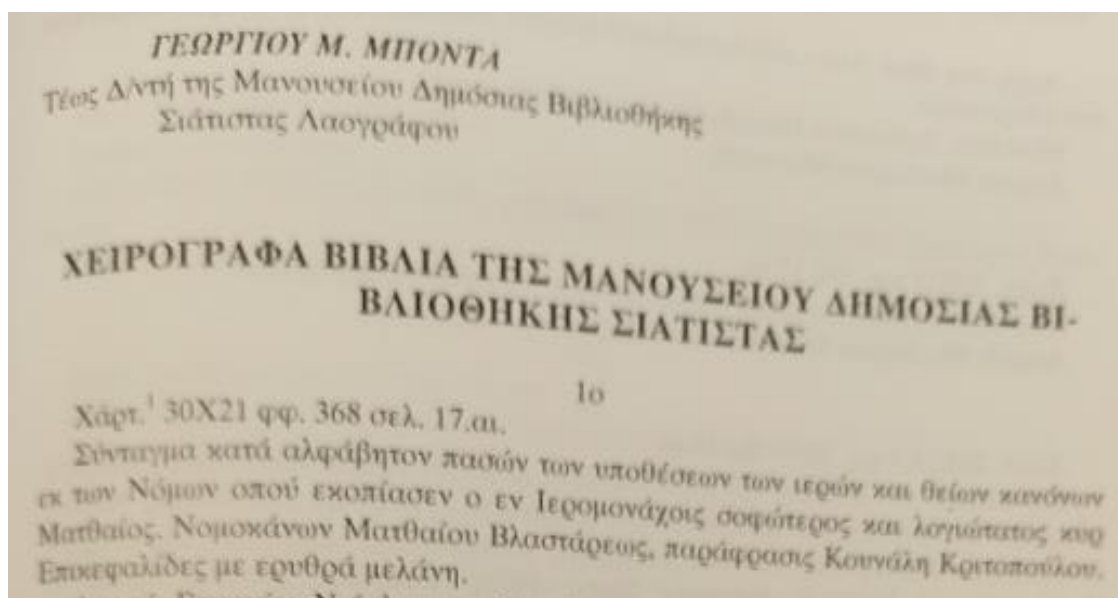
Αλλά επανέρχομαι στο εξωκλήσι των Αγίων Θεοδώρων, το οποίο ξεχωρίζω από τα άλλα εξωκλήσια γιατί είναι θέμα επίκαιρο, αφού είναι συνδεδεμένο με έθιμα της πόλης μας και μάλιστα των ημερών της Σαρακοστής. Και θα προσπαθήσω να περιγράψω το έθιμο βασισμένος τόσο στις δικές μου ενθυμήσεις, όσο και στις αφηγήσεις ανδρών και γυναικών μεγαλύτερης ηλικίας.

Πρέπει να σημειώσω ότι όλα τα εξωκλήσια της Κοζάνης έχουν την Ιστορία τους και θα πρέπει να περιγραφούν με όσα στοιχεία υπάρχουν, σε μια ολική προσπάθεια, για να γίνουν γνωστά στους συμπολίτες μας και τους απανταχού Κοζανίτες.

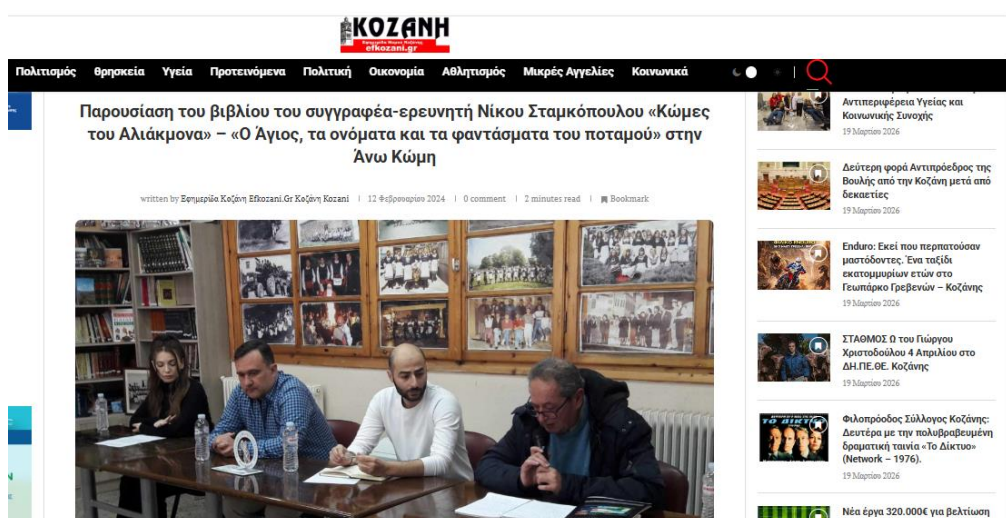
Έχω ήδη συγκεντρώσει υλικό για τέσσερα εξωκλήσια, τα οποία είναι συνδεδεμένα με τα ήθη και τα έθιμα της πόλης μας και προσπαθώ περιγράφοντάς τα, να τα επαναφέρω στη μνήμη των παλαιών και για να τα μαθαίνουν οι νέοι. Κάνω έκκληση: «όσοι από τους συμπολίτες μας έχουν στοιχεία τα περισσότερα των οποίων μάλλον είναι προφορικά και οπωσδήποτε μεταφέρονται από παππούδες και γιαγιάδες, είναι χρήσιμο να τα ηχογραφήσουν, για να υπάρχει πλέον κάποιο γραπτό στοιχείο και να μην παραποιούνται ή ξεχνιούνται».

Το εξωκλήσι των Αγίων Θεοδώρων που βρίσκεται βορειοδυτικά της Αγίας Κυριακής (Σιόποτο), σε υψόμετρο περίπου 900 μέτρων, πανηγυρίζει το Ψυχοσάββατο μετά την Καθαρά Δευτέρα. Η εορτή είναι κινητή και είναι συνδεδεμένη με την παράδοση που θέλει τους κατοίκους της πόλης μας να πηγαίνουν την Παρασκευή το βράδυ, παραμονή της γιορτής, σιτάρι στην εκκλησία για να διαβαστεί. Το έθιμο είναι πολύ παλιό. Λέγεται, ότι μια κοπέλα, ενώ ήταν πολύφερνη νύφη δεν κατόρθωνε να αρραβωνιαστεί, γιατί κάποιο εμπόδιο πάντοτε πα-

Εικ. 8 – Με ιδιότητα «Λαογράφου» ο Γιάννης Κορκάς (ΠΗΓΗ: «Η Κοζανίτικη παράδοση στην εορτή των Αγίων Θεοδώρων», Δυτικομακεδονικά Γράμματα 8 (1997): 324)

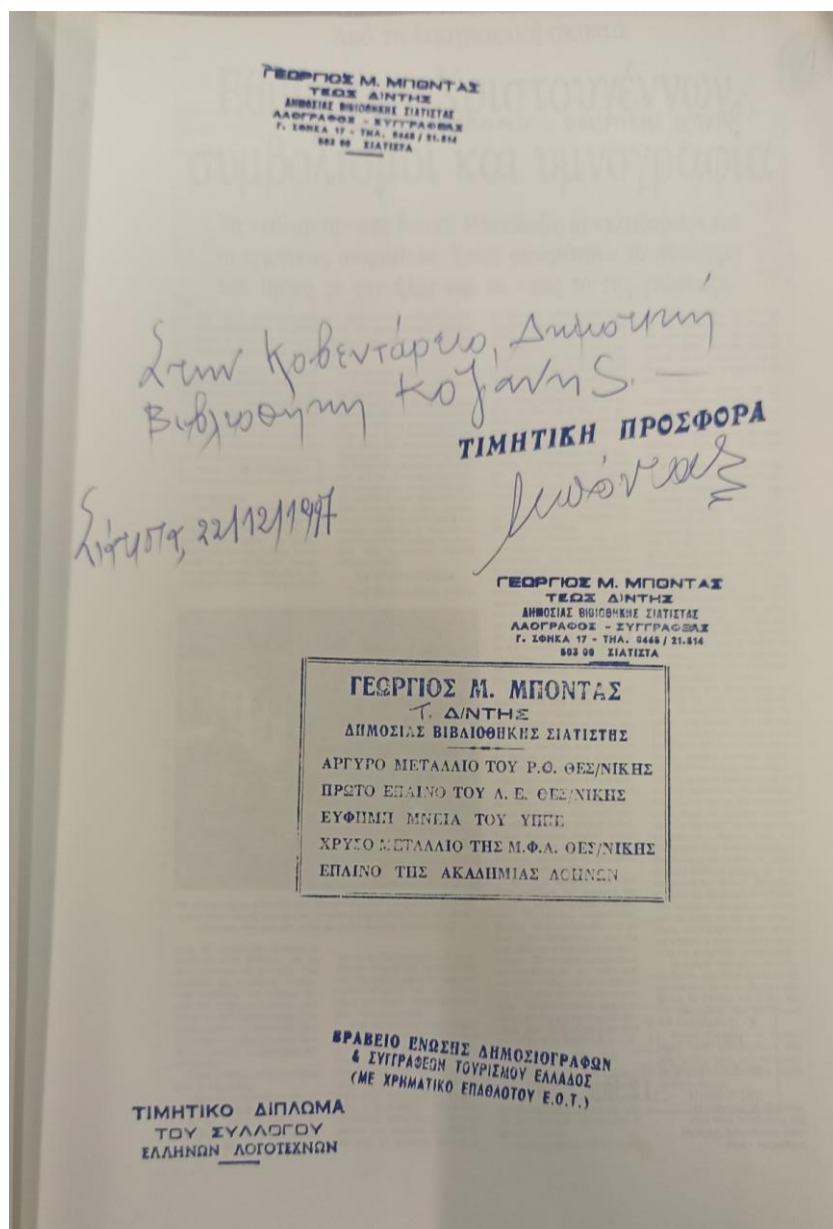

Εικ. 9 – Με ιδιότητα «Λαογράφου» και ο Γεώργιος Μπόντας (ΠΗΓΗ: «Χειρόγραφα βιβλία της Μανουσείου Δημόσιας Βιβλιοθήκης Σιάτιστας», *Δυτικομακεδονικά Γράμματα* 8 (1997): 363)

Εικ. 10 – Παρουσίαση του βιβλίου του Νίκου Σταμκόπουλου «Κώμες του Αλιάκμονα» - «Ο Άγιος, τα ονόματα και τα φαντάσματα του ποταμού» (ΠΗΓΗ: Ηλεκτρονική έκδοση της Εφημερίδας Κοζάνη, 24-2-2024)

<https://efkozeni.gr/parousiasi-tou-vivliou-tou-syngrafea-erevniti-nikou-stamkopoulou-komes-tou-aliakomona-o-agios-ta-onomata-kai-ta-fantasmata-tou-potamou-stin-ano-komi/>)

Εικ. 12 – Φωτογραφία όπου φαίνονται οι σφραγίδες του Γεωργίου Μπόντα σε κενή σελίδα από ανατύπου από το περιοδικό.
